

Profesör Doktor

Nevzat Tarhan

2.
BASKI

Toplum Psikolojisi

Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye

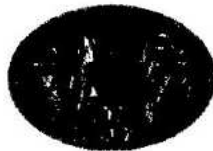
TİMAS
T

Psikoloji Dizisi

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

Telif Geliri
İDER VAKFI (İnsani Değerler ve Ruh Sağlığı)'na
tahsis edilmiştir.

TOPLUM PSİKOLOJİSİ
Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye
Prof. Dr. Nevzat Tarhan

TİMAŞ YAYINLARI | 2226
Psikoloji Dizisi | 36

YAYIN YÖNETMENİ
Emine Eroğlu

EDİTÖR
Asena Meriç

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Ocak 2009, İstanbul

2. BASKI
Nisan 2010, İstanbul

ISBN
978-605-114-153-4

TİMAŞ YAYINLARI
Alayköşkü Caddesi, No:11, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
Baha İş Merkezi
Avcılar / İSTANBUL
Tel: (0212) 412 17 77

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TOPLUM PSİKOLOJİSİ

Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye

Prof. Dr. Nevzat Tarhan

Hazırlayan: Fatma Özten

Prof. Dr. Nevzat Tarhan

1952 yılında Merzifon'da doğdu. 1969 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ni, 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdi. GATA stajı, Kıbrıs ve Bursa kıta hizmetinden sonra 1982 yılında GATA'da psikiyatri uzmanı oldu. Erzincan ve Çorlu'daki hastane hekimliği sonunda GATA Haydarpaşa'da yardımcı doçent (1988) ve doçent (1990) olarak çalıştı. Klinik direktörlüğü yaptı. Albaylığa (1993) ve profesörlüğe (1996) yükseldi. 1996-1999 yılları arasında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde öğretim üyeliği ve Adli Tıp Kurumu'nda bilirkişilik yaptı. Kendi isteğiyle emekli oldu. Halen Memory Center Nöropsikiyatri Merkezi'nin yöneticiliğini, Türkiye'nin ilk nöropsikiyatri hastanesi olan NPİS-TANBUL Nöropsikiyatri Hastanesi'nin Yönetim Kurulu Başkanlığını ve İnsani Değerler ve Ruh Sağlığı Vakfı'nın (İDER) başkanlığını yapmaktadır.

1989 yılında "Stres", 1991 yılında "Psikofarmakolojide Yenilikler", 1992 yılında "Saldırganlık", 1993 yılında "Serotonin" konularında Türkiye'de ilk defa uluslararası katılımlı sempozyumlar düzenledi. Altı yıl boyunca "Psikofarmakoloji" dergisinin editörlüğünü yaptı. Uzun yıllar "Sleep and Hypnosis" dergisinin yayın kurulunda yer aldı. 1991 yılında Hollanda'da "Destructive Drives and Impulse Control" konulu uluslararası kongrede "En İyi Araştırmacı", 2003 yılında STV'de yaptığı "Makul Çözüm" programı için RTGD'den "En İyi Toplum Programı" ve 2007 yılında Türk müziğinin tedavide kullanımına sağladığı katkı nedeniyle "Altın Elma" ödülünü aldı. 2005 yılında SKY TURK'te yaptığı "Psikoyorum" programı için "Aile eğitimine verdiği destek ve topluma yaptığı koruyucu ruh sağlığı hizmetinden" dolayı, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından ödüle layık görüldü.

American Psychiatry Assosiation (APA), New York Academy of Science, New York Academia Psiychiatrie Foundation, International Psychogeriatric Association (IPA), EEG and Clinical Neuroscience Society (ECNS), International Society for Neuroimaging in Psychiatry (ISNIP) ve National Geografic Society adlı uluslararası derneklerde aktif üyedir. Otuz biri uluslararası olmak üzere yüzün üzerinde yayını vardır.

İngilizce ve Almanca bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Kitapları:

- "Stres ve Hastalıklar", Sempozyum Kitabı, 1989
- "Psikofarmakolojide Yenilikler", Sempozyum Kitabı, 1991
- "Şiddet (Biyopsikososyal Yönleri ile fiddet)", Ortak Yazar (Prof. Dr. İbrahim Balcıoğlu), 1998
- "Kendinizle Barışık Olmak", 2001
- "Mutluluk Psikolojisi, Stresi Mutluluğa Dönüştürmek", 2002
- "Psikolojik Savaş, Gri Propaganda", 2002
- "Makul Çözüm, Aile İçi İletişim Rehberi", 2004
- "Kadın Psikolojisi", 2005
- "Evlilik Psikolojisi", 2006
- "Duyguların Dili", 2006
- "Hayata Dair", Ortak Yazar (Dr. Elif Ilgaz), 2008
- "İnanç Psikolojisi", 2009
- "Var mı Beni Anlamak İsteyen", 2009

ntarhan@mcatürk.com

www.npistanbul.com

www.nevzattarhan.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 15

GİRİŞ / 17

TOPLUM PSİKOLOJİSİ'NE BAKIŞ / 17

Bireysel ve Toplumsal Şiddet Bağlantısı / 19

Kışkırtmacılık / 20

Modernizmin İki Sonucu; Egoizm ve Komfortizm / 21

Suç ve Akıl Hastalığı İlişkisi / 22

Küresel Depresyon / 23

HİV Virüsü Gibi / 24

340 Milyon Depresyon Hastası / 24

Küresel Depresyon Kapıda / 25

Manevi Değerler Komisyonu / 26

**BİRİNCİ BÖLÜM / TOPLUMSAL HAYATI VE
SOSYALLEŞMEYİ BOZAN HASTALIKLAR / 27**

Sosyal Beyin / 29

Sosyal Karar Verme / 30

Otomatik Sterotiplerle İnsanları Kategorize Etme / 30

İnsanları Niçin Kategorize Ederiz? / 31

Asperger Sendromu / 32

Sosyal Öğrenme Güçlüğü / 33

Sosyal Uygunsuzluk / 34

Şizofreni Hastalığı / 35

Ego İdeali / 38

Sosyal Şizofreni / 39

Toplumda Korku Oluşturma /	39
Kültürel Kimliğin Önemi /	40
Mankurtlaşma Yolu ile Geçmişi Öldürme /	44
Laiklik Din Olabilir mi? /	46
Somuttan Soyut İnanca Geçiş /	46
Sosyal Damgalama /	50
Sosyal Damga Nedir? /	50
Çağlar Boyunca Değışen Damgalama /	52
Damgalanmanın Düşmanı: Diyalog /	54
Damgalanmanın Yok Edilmesi /	55
Sıfır Damgalanma Mümkün mü? /	55
Mikelanj Fenomeni /	57
İnsanın Biyolojisi ve Yanlış Kültürleşme Politikası /	57
Önyargılar /	60
Özsaygı /	60
Felsefi Amaçların Önemi /	60
Dinin İnsan Sağlığına Katkısı /	61
Önyargılara Karşı Adalet ve Kültürel Kimlik Duygusu /	62
Sosyal Damgalamada Laikliğin Doğru Tanımı /	64
Hukukta Önyargıların Sakıncası /	67
Kendi Önyargılarımıza Karşı Bağımsız Olmak /	68
Yanlış Kültürel Tanımlamalar /	67
Bir İnsanın İyi ve Kötü Olmasını Ne Belirliyor? /	71
Damgalanma İhtiyacı /	72
Damgalamada Dogmatizm Tehlikesi /	73
Dogmatizm Etnik Ayrılığa Sebptir /	75
Dogmatizmin Fanatik Kişiliklerle Bağlantısı /	76
Empati Eğitimi /	78
Kimliksizleştirme Politikası /	80

Sosyal Afazi / 82

Afazi Hastalığı Nedir? / 83

Wernicke Afazisi / 83

Broca Afazisi / 83

Bireydeki Afazi Toplumsal Afazi Haline Gelirse Ne Olur? / 84

Dili Değiştirilen Toplumlar / 85

Kavramlarda Anlam Kayması / 86

Batılılaşma ve Modernleşmenin Ayrımı / 87

Bireysel Afazinin Tedavisi / 88

Toplumsal Afazinin Düzelmesi / 90

Toplumsal Afazide Kimlik Sorunu / 93

Kültürel Afazi Toplumsal Afaziye Sebep Olur / 94

Toplumsal Hedefler Toplumsal Afaziden Kurtulmayı
Kolaylaştırıyor / 95

Türk Kültürünün Kendini Koruyamaması / 96

Küçük Grupların Dağılma Nedenleri / 98

İKİNCİ BÖLÜM / TOPLUMSAL EMPATİYE ZARAR VEREN AKIMLAR / 101

Fanatizm / 103

Fanatizm Adaletin Düşmanı / 105

Fanatizm Değişime Karşıdır / 107

Tarafgirlik Duygusu / 108

Fanatizm Empatiyi Yok Ediyor / 109

Fanatik Milliyetçilik / 109

Marjinalleşme / 111

Avrupa Birliğinde Marjinalleşme Korkusu / 113

Osmanlı Kültürünün Marjinalleştirilmesi / 115

Fanatizm ve Radikalizm İlişkisi / 116

Radikalizm / 117

- İslam'da Radikalizmin Ortaya Çıkışı / 118
- Hristiyanlıktaki Radikalizm / 118
- Radikalizmin Pozitif Yönü / 119
- Radikalizmin Negatif Yönü / 120
- Dinî Radikalizm / 120
- Radikal Eğilimler Barışı Tehdit Ediyor Mu? / 122
- Bilgi Korkuyu Azaltır / 122

Anarşizm / 125

- Darwinizmin Anarşizme Katkısı / 126
- Anarşizm Kurlsız Özgürlük İstiyor / 128
- Anarşizm Sermayeye Düşman / 129
- Anarşizmin Kırüklediğı Diğer Akımlar / 131

Satanizm / 133

- Satanistlerin İlkeleri / 133
- Satanistlerle Mücadele Edilmelidir / 134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / TOPLUMSAL ŞİDDET VE ÇATIŞMA / 135

Empati Yoksunluğu Çeken Kişilik Kümesi (B Kümesi Kişilikler) / 137

- Anti-sosyal Kişilik Bozukluğu (Psikopat Kişilik) / 137
- Borderline Kişilik Bozukluğu (Sınır kişilik) / 138
- Narsistik Kişilik Bozukluğu (Özsever, Nefisperest Kişilik) / 138

İnsan, Kendi Türünü Öldürmekten Zevk Alan Tek Primattır / 139

Bazı Şiddet Öğretileri / 141

- İntihar Komandosu Yetişmesi / 141
- Kimler Canlı Bomba Olmaya Aday? / 142
- Otokratik Şiddet Öğretisi / 143
- Siyaset Biliminin Kurucusu Machiavelli'de Şiddet Öğretisi / 143
- Mezopotamya Kültürünün Öğretisi / 144

Şiddeti Üreten Ruh Hali / 145

Şiddet-Kimlik İlişkisi / 146

Şiddet-Yoksulluk İlişkisi / 147

Şiddet Vicdanı Şekillendiriyor / 147

Toplumsal Düşünme Kavramı / 148

Uzlaşmacılık / 149

Mesajların Yanlış Algılanması / 150

Eşitler İlişkisi ve Öğrenen Örgüt / 151

KÖTÜ DÜNYA SENDROMU / 153

Kötü Dünya Sendromunun Nedenleri / 154

Amerikan Psikiyatri Birliği Çözüm Arıyor (Koruyucu Ruh Sağlığı) / 157

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM / EMPATİNİN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ / 159

Empatinin Tanımı / 161

Sempati, Antipati ve Empati Arasındaki Farklar / 162

Empatinin Biyolojik Temeli / 163

Empati, Anlama Becerisidir / 164

Psikoterapilerde Empati / 165

Kültürel Empati / 166

Siyasi Empati / 166

Sosyolojik Empati / 167

Otistiklerde Empati Yoktur / 167

Empatide Bilgi ve Duygu Aktarımı / 168

Bilgi Aktarımı Ayağı / 168

Duygu Aktarımı Ayağı / 168

Empatinin Davranışsal Boyutu / 169

Doğum Öncesi Duygusal Bellek / 170

Duygu Aktarımında Sözsüz İletişimin Önemi / 171

Empatide “İlk 3 Dakika” Tekniği / 172

Duygusal Okuryazarlık / 173

Duyguların Katmanları /	174
Kadınlar ve Duygular /	174
Sevgi Kahramanlığı /	174
Eşim Beni Sevmiyor /	175
Duyguların Formülü /	176
Empatinin Basamakları /	177
Birinci Basamak /	177
İkinci Basamak /	178
Üçüncü Basamak /	178
Dördüncü Basamak /	179
Beşinci Basamak /	179
Altıncı Basamak /	179
Empatinin Seviyeleri /	180
Yüzeysel Empati /	180
Ben Seviyesi /	180
Sen Seviyesi /	181
Biz Seviyesi /	181
Toplumsal Empati (Kişiler Üstü Empati) Seviyesi /	181
Evrensel Empati Seviyesi /	182
Zamanlar Üstü Empati Seviyesi /	182
Empatinin Öğretilmesi /	182
Empatisiz NLP'nin Zararları /	184
Düşünüleni ve Hissedileni Anlamak /	185
Duyguların Çözümlemesi /	186
Empatiyi Geliştirmenin Yolları /	187
Empati Kurarken Yargılama Tehlikesinden Korunma /	188
Sosyal Empatinin Boyutu /	190
Empatinin Doğru Yapıldığını Nasıl Anlayacağız? /	190
Empati Gerektiren ve Empatiyi Azaltan Meslekler /	191

BEŞİNCİ BÖLÜM / İLETİŞİM, İLİŞKİ VE EMPATİ / 193

İlişkiler Psikolojisi / 195

Kişilik ve Psikolojik Bütünlük / 196

İlişki Tanımı / 197

İletişim Çeşitleri / 198

Çatışmalı İletişim / 198

Çatışmasız İletişim / 199

a. / Çatışmasız Ahenksiz İletişim / 199

b. / Çatışmasız Ahenkli İletişim / 199

Empatik İletişim / 199

İlişkinin Nörobiyolojisi / 200

Ayna Nöron Mucizesi / 201

İki Beynin Aynı Anda Çalışması / 203

Empatik İletişimdeki Uyum / 204

İç Empati / 205

Sözsüz İletişim / 206

Kadınlarla Erkekler Arasındaki İletişim Farkı / 208

Kadınlar Vücut Dilini Kullanır / 209

Kadınların Rehberlik Yönü / 209

Kadınların Diplomasi Yönü / 210

Empatinin Gelişim Evreleri / 211

0-1 Yaş Dönemi / 211

1-6 Yaş Dönemi / 212

6-10 Yaş Dönemi / 212

10 Yaş Sonrası Dönem / 213

“İnsan ol” Kavramı Empati Anlamı Taşır / 215

Anne-Babalar Empatiyi Öğretirken Nelere Dikkat Etmelidir? / 215

Paylaşma Duygusunun Çocuklardaki Empatiye Katkısı / 217

Anne Babalar Duygularını İfade Ederken Nelere Dikkat Eder? / 218

Empatik Düşünen Çocukların Davranışlarındaki Farklılıklar / 220

Sosyal Kabul Görmede Empatinin Önemi / 221

Evcil Hayvan Besleyen Çocuklarda

Empati Becerisi Yüksek / 222

Empatide İçselleştirme / 223

Aile Yaşamında Empatinin Faydaları / 223

Çocukta Rol Model Alma (Ego İdeali) / 224

İnsan Beyninin Çalışma Biçimi ve İnsan İlişkilerinin
Ortaya Çıkışı / 226

Teori Teorisi / 227

Simülasyon Teorisi / 228

Ayna Sistemi İnsana Ne Kazandırır? / 229

Zihin Geliştirmenin Çalışmaları Sürüyor / 230

Kültürel Simülasyon / 231

Ayna Nöronlar Kullanılarak Kültürel Sembollerin
Değiştirilmesi / 232

Zihin Okumanın Sosyal Yararda Kullanılması / 234

Taklit Teorisi, Soyuta İman Teorisi / 235

Simülasyon Teorisinde Fonetik Yüz / 236

ALTINCI BÖLÜM / TOPLUMSAL BARIŞ VE ADALET İÇİN ÇÖZÜM YOLLARI / 237

Hoşgörü ve Diyalog / 239

Negatif Hoşgörü / 240

Pozitif Hoşgörü / 241

Hoşgörü, Farklı Fikirlerle Saygıdır / 241

Hoşgörünün Sınırları / 242

Hoşgörünün Düşmanı Bencillik / 244

Paylaşma Kültürü / 246

Hoşgörsüzlüğün Sebepleri / 246

Diyalog / 249
Olumsuz Diyalog / 250
Olumlu Diyalog / 250
Doğru Tartışma / 251
Hoşgörü ve Katılımcılık / 252
Yatay Toplum / 253
Yatay Toplumda Grup Kimliğinin Önemi / 253
Mozaik Koalisyonu / 255
Gökkuşağı Koalisyonu / 256
Ebru Koalisyonu / 256
Toplumsal Kimlik Kötüye Kullanılmamalı / 256
Toplumlardaki Eksen Kurumlar / 257
İnsan ve Toplum Hayatında Hedef Edinmenin Önemi / 258
Yaşam Mücadele Değil, Yardımlaşmadır / 260
İnsan Neden Başkalarına Yardım Ediyor? / 262
Güçlü Karşılıklı İlişki / 266
Cinsellik, Amaçta Farklılaşmayı Gösteriyor / 268
“Yaşam Mücadeledir” Düşüncesinin Kötü Sonuçları / 270
Humanite ve Hümanizm / 271
Batı “Rastgele İyilik Projesinin” Önemini Anladı / 272
Çok Kültürlülük ve Adalet / 275
Toplumun Kimliği: Kültür / 275
Toplumsal Kimlikte Özsaygının Önemi / 275
İdeal Adalet Teorisi / 277
Sömürgecilikte Uygulanan Kültür Baskısı / 279
Kültür Algıyı Biçimlendiriyor / 280
Baskın Kültür Kendi Hayat Tarzını Diretiyor / 280
Batı Kültürünün Hastalıkları / 281
Çok Kültürlülükte Ortak İlgi Alanları / 283

Dış hukuk / 283

İç hukuk / 283

Biyolojik Adalet / 284

Psikososyal Sermaye / 285

Alternatif Yaşamlara Karşı Adil Olmak / 286

Sosyal Temasa Engel Olma / 287

Biyolojik Doğa Çoğulculuğu İspat Ediyor / 289

Laiklik Yaşam Tarzı mı? / 289

Din, Gönüllü Bağlılıkla Yaşanır / 290

Dinde Aklı İkna Etme Metodu / 291

YEDİNCİ BÖLÜM / İDEAL TOPLUM / 293

Medine Sözleşmesi / 295

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi / 303

Medine Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin
Karşılaştırması / 312

Medine Sözleşmesi Bireyi Tanımlıyor / 313

İnanç Özgürlüğü Getiriyor / 314

Çok Hukuklu Sistemin Temellerini Atıyor / 314

Tek Tip İnsana Karşı Çıkıyor / 315

20. Yüzyılda Tek Tip Kişilik / 316

Köleliğe Karşı Çıkıyor / 317

Savaş Hukukunu Belirliyor / 318

Yasalar Önünde Adil Yargılanma Hakkı Veriyor / 318

Zulme Karşı Çıkıyor, Yardımlaşma Teşvik Ediliyor / 319

Diyalog Teşvik Ediliyor / 320

Muhalefete Hak Tanıyor / 320

Hudeybiye Anlaşması / 322

Hukuk Vicdani Sorumluluğu da İçermeli / 323

KAYNAKÇA / 325

ÖNSÖZ

‘Scientific American Mind’ isimli Davranış ve Beyin Bilimleri konusunda özelleşmiş popüler bilim dergisi Eylül/Ekim 2009 tarihli sayısında ‘The Social Cure’ yani toplumsal tedavi konusunu ana dosya olarak işledi. Şu soruya cevap aramaya çalıştı: “Evde, işte, sporda grup içinde olmak, insanları neden ve nasıl daha sağlıklı yapıyor ve daha hızlı iyileştirebiliyor?”

Bilimin cevap aradığı diğer soru da, dünya geçmiş asırlara göre daha müreffeh ama suç ve şiddet neden azalmıyor hatta artıyor?

Profesör annesini öldüren genç kız, evini terk eden karısını ve ailenin diğer beş üyesini öldüren genç koca, kapıda oturup öğleden sonra eve gelen annesini, babasını, kardeşlerini öldüren kişi, sevgilisini öldürüp kafasını keserek çöpe atan genç vb. olaylar sıradan haberler oldu. Üçüncü sayfa haberleri gün geçtikçe sofistike öldürme olaylarını sunar oldu. Katillerin çoğu da akıl hastası değil. O halde toplum neden böyle oldu? Dünya topluluğu nereye gidiyor?

Toplum Psikolojisi isimli bu çalışmamız, bireylerde oluşan değişikliklerin toplumda nasıl bir etkiye sebep olduğunu ve bunun nedenini anlamaya çalışma çabasıdır.

Zihinsel yolculuğuma, keşif arayışıma, tarihten bugüne çıkardığım derslere ve yeni çözümler arayışıma arkadaş olmak isteyenler bana katılabilirler.

Nevzat Tarhan

Eylül 2009, İstanbul

Giriş

TOPLUM PSİKOLOJİSİ'NE BAKIŞ

BİREYSEL VE TOPLUMSAL ŞİDDET BAĞLANTISI

“Kılıç çekmek mi, aklı kullanmak mı?” sorusuna cevap verme, şiddetin psikolojik dinamiğinde temel belirleyici bir unsur olmuştur. Şiddeti yöntem olarak benimseyenlerin çocukluk dönemlerinin ve yetiştiği kültürün rolü bu soruya verdiği cevabı biçimlendirmesi açısından önemlidir.

Güç ve kişilik çatışmaları bireyler arasında olduğu gibi toplumlar arasında da temel paralel psikolojik dinamiği taşır. Kendisini şiddet uygulayarak ifade edebileceğini zanneden, kendisini şiddet uygulayarak ayakta tutabileceğini düşünen veya kendisini şiddet uygulayarak gerçekleştireceğine inanan bireylerin veya toplumların ortak bazı özellikleri vardır.

Birincisi, otoriter görünme ihtiyacıdır. Kişiler, kontrolü kaybedeceği korkusu ile şiddete başvururlar. Sorumluluk duygusu aşırı yüksek olan veya güç ellerinde iken kaybetmekten korkan yöneticiler şiddete kolayca başvururlar.

İkincisi, özgüven eksikliğidir. Özgüven eksikliği içindeki kişiler güçlü gözükmeye ihtiyacı hissederler. Duygularını bastırmayan veya kontrol edemeyen özgüveni düşük kişiler “güç bende”, “kontrol bende” duygusunu hissetmek için şiddeti tercih edebilirler.

Üçüncüsü, ego doyumu için şiddet uygularlar. Yapılan beyin araştırmalarında ortaya çıkmıştır ki, öfke duygusu aynı anda endorfin salınımı yapmaktadır. Endorfin de

iç morfin maddesidir, geçici olarak rahatlık ve keyif verir. Bazı uyuşturucu türleri de aynı etkiyle keyif verir. Kendilerini iyi hissetmek için vücuduna jilet atan kişilerin kesiden sonra eroin almış hissi yaşamalarının biyolojik temeli budur. Tarihte arenalarda şiddet uygulayan, bugün şiddet görüntülerinden zevk alan kişiler biyopsikolojik olarak madde bağımlısı gibidirler. Yanlış öğrenme sonucu, beyinlerinin ödül-ceza sistemini bu şekilde çalıştırmaktadırlar. Kendilerini böyle tatmin eden yöneticiler toplumsal şiddet için kötü örnek olurlar.

Dördüncüsü, özgürlüklerin bastırılması yoluyla sapmış adalet ve düzen anlayışı için şiddet uygulamalarıdır. Hukuk üstünlüğü değil kanun üstünlüğü anlayışı, şiddetin nedenlerinden birisidir. Aslında hukukta algı yoktur; olgu vardır. Zan ve tahmin yoktur; bilgi, veri ve kanıt vardır. Bugün Doğu Türkistan'da kadınların, 18 yaşın altında olanların, devlet memurlarının camilere girmeleri yasak. Girerlerse, kamu düzenini bozdukları için terörist muamelesi görürler ve çoğu defa da faili meçhulle yok olurlar. Evrensel hukuka, temel insan hak ve hürriyetlerine uymayan, adil olmayan yasalara itaat etmeyenlere uygulanan yukardan aşağıya şiddet, yeni şiddetleri doğurmaktadır. Adil olmayan yasaları olan ülkeler, terör ve şiddeti bunun için durduramamaktadırlar.

Kışkırtmacılık

Toplumsal kaosu ve ahengi bozan beşinci neden 'kışkırtmacılık'tır. İnsan ilişkilerinde benzerlikleri değil farklılıkları daha çok görme özelliği, ilişki yönetiminde çatışmayı farkında olmadan artırır. Bazı kişilikler, insanların farklılıklarını kullanarak kavga çıkarır ve bundan özel bir zevk alırlar. Özellikle gücü zayıf, egosu büyük kişiler kavga ve çatışma çıkararak kontrollerini devam ettirmek isterler. Tarihte bir çok çatışma provokatör ajanlarca böyle başlatılmıştır.

Modernizmin İki Sonucu; Egoizm ve Komfortizm

Hayat standartlarının yükseldiği, zenginliklerin arttığı toplumlarda şiddet artıyor. Hâlbuki aydınlanma çağının öngörülleri bu değildi; modernleştikçe şiddet azalmalıydı.

ABD’de açıklanan 2003 rakamlarına göre her 14 Amerikalıdan birisi öldürülme, şiddet, tecavüz, hırsızlık suçu mağduru, 6 Amerikalıdan biri kapkaç ve oto hırsızlığı kurbanı olmuştur. 2003 yılında ABD’de suç ile mücadeleye harcanan para ise 120 milyar dolardır.

Daniel Goleman’ın *Duygusal Zeka* kitabında 12 yaşın altında öldürülen çocukların % 57’sinin anne-babaları tarafından katledildiğini belirtiyor. Okul cinayetleri haberleri ise sık sık gündemde. Acaba insanlarda acıma duygusu mu azalıyor? Tahammülsüzlük mü artıyor? Diğerlerinin ne hissettiğini anlayamamak ve öfkeyi kontrol edememek günümüzde yükselme eğiliminde mi?

Bir de dijital şiddet var. Şehirler kuruluyor, silahlar konuşuyor, soygunlar yapılıyor. Mafya babaları iş başında, motorlu testereler, lazer silahlar, pompalı tüfekler, her şey var. Banka soygununu öğreten, şiddeti özendiren bilgisayar oyunlarından çocuklarımızı alıkoyamıyoruz. İster istemez, “insanlık nereye gidiyor, dünyanın daha yaşanır olması için neler yapmalıyız?” sorusu geliyor akla.

Diğer taraftan, sokak çocukları suç makinesi halinde bir sorun. Yoksulluk, servet düşmanlığına, daha sonra da gasp gibi ciddi suçlara yöneliyor. Parçalanmış ailelerin artması, ahlaki değerlerin zayıflaması, tartışılan gerekçeler olarak gözüküyor.

[Modern yaşamın, insanı bireyselleştirmeye çalışırken bencilleştirmesi, şiddetin sebeplerinden birisidir. Freud değiştirdiği mutluluk tanımlamasında; ‘İnsan, zevklerini tat-

min için yaşayan bir varlıktır' diye ifade etti. Sadece psikolojiyi değil, popüler kültürü baştan sona değiştiren tarihî sonuçlar ortaya çıkardı. Freud'un doktrini, sürekli hoşlanılan şeyi yapmak, eğlenceye ve lükse düşkünlük gibi sonuçlar doğurdu.

Eğlenceyi hakkı gibi gören gençler engellendiklerinde, en yakınlarına bile acımadan şiddet uygulayabiliyorlar. Modernizm, ektiğini kötü biçimde toplamaya başladı diyebiliriz.

22

Suç ve Akıl Hastalığı ilişkisi

Alkol ile suç ve şiddet arasındaki sebep-sonuç ilişkisi hep bilinir. Cezaevlerini incelediğimizde, birinci derecede sorumlunun, alkol ve madde kullanımı olduğu istatistiksel olarak bilinmektedir. "Şiddet uygulayan, ruhen hasta olabilir mi?" sorusu sık sorulan bir sorudur. Tedavi gören bir akıl hastasının suç işleme potansiyeli toplum ortalamasından düşüktür. En çok suç işleyen akıl hastalığı paranoid şizofrenidir. Vakalar incelendiğinde, tedavisiz vakalar olduğu adli psikiyatri servislerince hep gözlemlenir.

KÜRESEL DEPRESYON

Toplumsal barış ve bireysel huzur, çağımızda 'beklenenin aksine' iyi durumda değildir. Depresyon son dönemlerde tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), son açıklamasında, depresyonda ciddi tehlike anlamını taşıyan 'kırmızı hattın' aşıldığını duyurdu. Örgüt, dünyadaki sağlık kuruluşlarına gönderdiği bildirisinde, önlem alınmazsa depresyonun 2020 yılında kalp hastalıklarından sonra en tehlikeli ikinci hastalık olacağını belirtmektedir.

[Kanser ve AIDS'ten daha tehlikeli olmaya başlayan depresyon, çağın beklenti düzeyinin yükselmesi, modern yaşantı, ailevi dayanışmanın zayıflaması, benmerkezciliğin yaygınlaşması, özgürlüklerin kısıtlanması, ekonomik sıkıntılar, terör ve şiddetin artması, savaşların gündeme gelmesi gibi sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Bireyde stres düzeyi yükselir ve vücudun patronu olan beynin kimyası bozulur. Bu şekilde başlayan dengesizlikler, zamanla ciddi bir depresyon haline dönüşür. Bu hal, dünyadaki doğal yenilenme ile birlikte artar. Amerika'daki uzmanlar, bu artışın normal olmadığını düşündükleri için, depresyonun bir manevi hastalık değil de insandan insana bulaşan bir virüs olma ihtimalini de araştırmaktadırlar. Tetkikler sonucunda elde edilen veriler ise bu çıkış noktasını destekler durumdadır. Amerika ve İngiltere'de hem askeri uzmanlar, hem de bilim adamları tarafından yapılan depresyon ile ilgili araştırmalar kamuoyun-

dan gizli tutulmaktadır. Peki, basit bir hastalık gibi görünen depresyon ne kadar tehlikeli?

HIV Virüsü Gibi

Depresyonun normal bir hastalık gibi tehlikeli olduğuna inanılması gerekir. Organlardan dolayı bedensel olarak da yaşanması mümkün olan depresyon, ileriki safhalarda mide, kalp ve beyin hastalıklarına dönüşebilir. Amerika Tıp Birliği'nin 1999 tarihli yayın organında, depresyonu oluşturan stres ile AIDS'in vücut savunma sistemine benzer etki yaptıkları belirtilmektedir. Ayrıca Ohio State Üniversitesi ve dört ayrı enstitü tarafından yapılan laboratuvar araştırmalarında depresyonun vücuttaki 'Cytokine' maddesini azalttığı saptandı. 'Cytokine' maddesinin vücudun savunma sisteminde kilit rolü vardır. Vücut savunmasında T—lenfositlerin üretiminde önemli olan bu madde az üretildiğinde T hücreleri ölür. Depresyonun oluşturduğu aynı etkiyi AIDS hastalığına yol açan 'HIV' virüsünün de yaptığı, vücudun bağışıklık sistemini çökerttiği bilinmektedir. Araştırmalar, depresyonun bir virüs gibi insanın bünyesini etkilediği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dünyada bu anlamda ciddi problemler var. Erken teşhis ve tedavi yapılmazsa bireyde kalıcı izler bırakır.

Depresyon genetik bir hastalık değil. Ancak konu üzerinde çalışmalar yapan uzmanlara göre ağır depresyonlar ailedeki diğer fertleri de etkilemektedir.

340 Milyon Depresyon Hastası

Dünya Sağlık Örgütü'nün depresyonun çok tehlikeli boyutlarda olduğunu açıklamasının arkasında, araştırmaların ortaya çıkardığı rakamsal veriler bulunur. Bu rakamlar her geçen gün hızla artmaktadır. Dünyada depresif belirti oranı son iki yılda yüzde 30'dan yüzde 50'ye kadar çıktı. Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı verilere göre dünyada 340 mil-

yon insan depresyon geçirmektedir. Amerika'daki yetişkin nüfusun yüzde 17'si depresyon geçirirken, yüzde 40'ında da depresif belirtiler olduğu tespit edildi. Türkiye'nin de depresyon halinden yeteri derecede nasibini aldığını söylemek mümkündür. 3.5 milyon insan depresyonla mücadele halindedir. Sağlık ocaklarına başvuran hastaların yüzde 26'sının depresyondan şikâyet ettiği belirtilmektedir. WHO'ya göre dünyada kadınların yüzde 30'unda, erkeklerinse yüzde 12,6'sında depresif bozukluklar görülmektedir.

Depresyon vak'aları ağırlıklı olarak büyük şehirlerde ortaya çıkmaktadır. Metropollerde yaşayan insanların kırsal kesimdekilere göre depresif rahatsızlık yaşaması daha sık rastlanan bir durumdur. Çünkü büyük şehirlerde yaşayanların ilişkileri zayıflamakta, benlik duygusu artmaktadır. Birey kazandığı ile yetinmemeye başlar, daima üst gelir gruplarında gözü olur, doyum eşiğini yüksek tutar. Dolayısıyla bu insanlar, kırsaldakilere oranla daha fazla problem yaşarlar. Kırsaldaki insanın pek fazla bir beklentisi yoktur. Hedefleri, çevresinde gördükleriyle sınırlıdır.

Küresel Depresyon Kapıda

[Her insanın, hayatının bir bölümünde depresyona girme oranı yüzde 20'dir. Dolayısıyla sürekli depresif rahatsızlığı olan ciddi bir kitlenin varlığı söz konusudur. Depresyon geçiren, mutlu olmayan, sürekli problem yaşayan bireylerin artması, toplumsal hatta küresel bir depresyonun ortaya çıkmasına neden olur. Çünkü depresyondaki etkileşim kolay ve çabuk olur. Depresyonla küresel bunalım arasındaki neden-sonuç ilişkisi çok belirgindir. Amerika'da bu etkileşim konusu üzerine ciddi çalışmalar yapılmaktadır. İnsanların etkilenmemesi için çalışmalar üretilmektedir. Bunun için, örneğin ölüm korkusunu gidermek amacıyla, ilgili beyin bölgesini kimyasal bir ajanla işlevsiz bırakmaya çalışıyor-

lar. Duygusal zeka kavramı, mutsuz bireylerin artması üzerine fark edilmiştir.

Dünyada ölümlerin ikinci sebebi olarak intiharlar gösterilmektedir. WHO'ya göre intiharların yüzde 60'ı yoğun depresyondan kaynaklanır. Depresyonlara bağlı gerçekleşen intiharlardan dolayı bütün dünya ülkelerinin parlamentoları intiharı önleme projelerini resmî olarak yürürlüğe soktu. TBMM'de de yürürlüğe sokulmak istenilen projede depresyonun sebepleri, giderme yolları, intiharı önleme ve sebeplerinin incelenmesi ve bölgesel psikoloji merkezlerinin kurulması yer alır. Diğer önlem ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından devreye sokulmuş durumdadır. Oluşan depresyon tehlikesi karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri, tabur seviyesinde psikolojik danışma kadrosu açıp uzman almaya başladı. Uzmanlar, psikolojik sorunlar yaşayan ordu mensuplarına yönelik teşhis ve tedavi uygulamaktadır.

Manevi Değerler Komisyonu

Sosyolojinin babası olarak lanse edilen Emile Durkheim'ın 'anomi' adını verdiği, sosyal normların insanları birbirine bağlayan boyutlarının etkisiz hale gelmesi durumu depresyonun oluşmasında önemli rol oynar. Bununla ilintili olarak değerlerin kaybolması, manevi birtakım öğelerin zedelenmesi sonucunu ortaya çıkarır. Zaten Durkheim bunu açıklarken konuyu toplumsal bazdan bireysel maneviyata kadar indirir. Nitekim küresel depresyonun giderek yoğunlaşması, koruyucu ruh sağlık ilkelerinin devreye girmesini de etkilemektedir. Artık sekülerizm sorgulanmakta, insana güç veren ahlakî değerler desteklenmektedir. Küresel depresyon karşısında tedbir almaya çalışan Norveç Parlamentosu, 'Manevi Değerler Komisyonu'nu kurdu. Beyaz Saray ise manevi değerlerin tekrar canlandırılması için kiliselerden yardım istedi.

Birinci Bölüm

TOPLUMSAL HAYATI VE SOSYALLEŞMEYİ BOZAN HASTALIKLAR

Sosyal Beyin

1990'lardan sonra nörolog Antonio R. Damasio tarafından *Descartes'in Yanılgısı* isimli bir kitap yayınlandı. Bu kitap sosyal beyin çalışmalarında dönemeç oldu. Sosyal beyin çalışmaları başlamadan önce, insan beyni sadece vücudu yöneten ve davranışları üreten bir merkez olarak biliniyordu. Beyin görüntüleme ve tarama teknikleri geliştikten sonra beyin sosyal ve duygusal boyutu hakkında bilgiler edinilmeye başlandı. Fonksiyonel MR gibi taramalarda beyinde, duygu düşünce ve fikir kalıplarının kaydedildiği sinir hücreleri ağı ortaya çıktı.

MR görüntülemesi sırasında kişi sosyallikle ilgili konuları düşündüğünde beynin bazı bölümleri çalışmaya başlar ve görüntüler de yanıp sönme şeklinde görünür. Beyin görüntülerindeki bu yanıp sönmeler, beynin bu konuyla ilgili sinirsel devrelerden oluşan bir şebekesi (network) olduğunu ortaya çıkarır. Yapılan bu sosyal beyin çalışmalarında kişi, mesela sosyal duygulardan olan empatiyi düşündüğü zaman, beyinde bununla ilgili olan alan çalışmaya başlar. Aynı şekilde, merhamet duygusu, kıskançlık, öfke, nefret gibi duygularda da beynin farklı alanlarında yanıp sönmeler görüntüleme sırasında ortaya çıkmıştır. Bunları sağlayan sinirsel hücre devreleri vardır. [Bunu şu örnekle açıklayabiliriz: İstanbul Emniyet Müdürlüğü dendiği zaman Va-

tan Caddesi akla gelir ama orası tek başına bir şey yapamaz. Diğer bütün karakollar, devriye polislerle birlikte orası anlamlıdır. İnsan beyninde de tek bir merkez yoktur. Beyin bir network (iletişim ağı) şeklinde çalışır fakat bir yeri daha öncelikli çalışır. İnsan beyninde kıskançlıkla ilgili bir konu olduğu zaman, kıskançlıkla ilgili öncelikli bir alan vardır fakat bununla birlikte kıskançlığın düşünce boyutu, dil ve anlam boyutları da aynı anda birden çalışmaya başlar. Duygu, düşünce ve fikir kalıpları beyindeki sinir hücreleri ağına kaydedilir. Bütün bunların bulunması sosyal beyin çalışmalarının ve beynin bu bölgelerinin eğitiminin önemini ortaya çıkardı. Fizik, matematik, tarih, coğrafya nasıl öğretiliyorsa, aynı şekilde sosyal beynin de eğitilmesi, beceriler kazandırılması, var olan yeteneklerin de geliştirilmesi gerektiği anlaşıldı. Bunlar da sosyal zeka kavramını ortaya çıkardı.

Sosyal Karar Verme

Otomatik Sterotiplerle İnsanları Kategorize Etme

[Önce *otomatik sterotipler* oluşturulur. ‘Sterotip’ sözlük anlamı olarak matbaacılıkta aynı türde sayfaları çoğaltmak için kullanılan metal bir plakadır. Walter Lippman *yanlı algıyı* tanımlamak için bu terimi kullanmıştır. İnsanları kategorize etmek için önce önyargı oluşturmak gerekmektedir.

Bu taraflılık bir kişi hakkında kafamızda yer tutan resimlerle gerçekte onun bize sunduğu resimler arası farklılıklar ortaya konarak ispatlanmıştır. Peşin fikirlerden kaynaklanan bu yanlılık, *kalıp yargı üretme* sürecinin bir sonucudur.

Bu şekilde, grubun her bir üyesi diğer üyelerin kopyası olarak “damgalanır”. Yani bir sterotip oluşturulur. Bir grup üyesi ile karşılaştığımızda, onu gerçekçi bir şekilde görmeyiz. Onun yerine, *zihnimizdeki grup resminden* akseden bir görüntü görürüz.

Örnek vermek gerekirse bu kritere göre, siyah Amerikalılar tembel, müziğe yetenekli, atletik, zekası düşük, kirli, pis kokan; Hintli Amerikalılar batıl inançlı; beyaz Amerikalılar ise hırslı, materyalist ve zeki idi; Yahudiler cimri, ayrılıkçı; Türkler kavgacı, şiddet yanlısı; Fransızlar zevke düşkün, cinsel yönden kuralsız; İspanyollar tembel; Almanlar ırkçı vs. gibi bir “damgalama” oluşmuştur.

İnsanları niçin kategorize ederiz?

Bu sorunun cevabında çeşitli görüşler vardır.

1. **Zihinsel yaklaşım:** Mantıksal yaklaşım, sterotip insanlar ve gruplar hakkındaki toplumsal bilginin zihinsel bir temsili olarak görülür. Bir sterotip “bir grup hakkında algılayan kişinin bilgisini, inanışlarını ve beklentilerini içeren düşünce kalıpları yapısıdır.” (Hamilton ve Trolie, 1986, p. 133).
2. **Psikodinamik yaklaşım:** Psikodinamik yaklaşımda, sterotip ego savunmasına hizmet eden bir mekanizma olarak görülür. Sterotipler başkalarından gelebilecek tehditlerden egoyu “koruma” işlevi görür ve benlik algısını güçlendirir. Sterotipler aynı zamanda başkalarını devalüe etme, değersizleştirme ve kişinin benliğini ve ait olduğu grubu yükseltme amacına hizmet eder.
3. **Sosyokültürel yaklaşım:** Sosyokültürel yaklaşımda, sterotipler yaşadığımız sosyokültürel bağlamdan kaynaklanır. Sterotipler kendi grup normlarımızı tanımlamamıza yardım eder. Sosyokültürel çevremiz, bizim için önemli olan kişilerin ne düşündüğünü bize öğretir.
4. **Biyolojik yaklaşım:** İnsanda bir gruba bağlanma konusunda genetik bir eğilim vardır. Sosyal bir varlık olan insanın birlikte yaşama, sosyal duygulara sahip olma, empati yapma özellikleri beyinseldir.

5. Siyasi yaklaşım: Yukarıda yazılan gerekçelerle oluşan psikolojik ihtiyacı kendi siyasi amacı doğrultusunda kullanmak ve rakiplerini yok etmek için siyasi güç sahiplerinin toplumdaki farklılıkları belirginleştirmeye çalışmasıdır. Bu yaklaşımı tanımlayan ve siyaset bilim etiğini etkileyen kişi *Makyavelli* olmuştur.

Her durumda da insanları kategorize etmemize neden olan önyargıların toplumsal mirasımızın bir parçası olduğunu, öğrenme ile gelişebileceğini, ancak canlı organizma gibi değişebileceğini öngörebiliriz.

Asperger Sendromu

Asperger sendromu, sosyal beyin gelişimini tamamlayamamış insanlarda ortaya çıkar. Bu hastaların mantıksal zekaları çok yüksek ama sosyal zeka ve sosyal öğrenme durumları düşüktür. Bu hastalar 5-6 dil konuşur, matematik teorilerini anlatır, 4 sene sonra Şubat'ın 28'inin hangi güne geldiğini söyleyebilir. Olağanüstü yetenek ve bilgilere sahiptirler fakat arkadaşlık kuramazlar, insan ilişkilerini yürütemezler, evlilik yapamazlar, biriyle oturup oyun oynayamazlar. İletişimin sözel ve sözel olmayan iki ayağı vardır. Sözel olan %20, %30 civarındadır ve öğrenmenin kelime, dil aktarımı, dil ifadesi kısmını kapsar. Bu kısımda kişi anlamlı kelimeler üretir, önce kendi bu kelimeleri anlar sonra karşı taraf anlar; karşı taraf da cevap verir, daha sonra onu da anlar. Bütün bunlar; heceleme, kelime üretme ve anlam katma beynin fonksiyonudur ve iletişimin bilgi aktarım ayağını oluşturur. Bir de iletişimin sözel olmayan kısmı vardır. Kişinin oturuşu, gülüşü, bakışı, ses tonu, vurguları, beden dilini kapsar ve iletişimin % 70-80'ine denk gelir. İşte Asperger sendromlu kişiler, karşısındaki insanın sözel olmayan dillerini okuyamazlar. Bu hastalar, muhatap oldukları insanların sözlerinin tasdikini, sıcak davranıp davranmadıklarını, düşmanlık duygularının olup olmadığını, niyetlerinin doğrulu-

ğunu, sevip sevmediklerini anlayamazlar. Sadece bilgiyi alıp, teyp gibi kaydederler; diğer insanı sevmek, sosyal olmak, konuşmak, muhabbet etmek, arkadaşlık yapmak gibi sosyallikleri öğrenemezler. Amaçlı davranım yapamazlar. Mesela birkaç dil bildiği halde o dilleri belli bir amaca yönelik kullanamazlar. Belli alanlarda sebatlılık gösteremezler. Sosyal temas kurma, sosyal öğrenme, sosyalleşme konusunda geri kalırlar. Asperger hastaları, toplumdan kopukluk ve içine kapanıklık olarak kabul edilen asosyallik grubuna girmezler. Bunlar sosyal bozukluk denilen disosyal grubuna girerler. Gülünecek yerde ağlarlar, ağlanacak yerde gülerler. Sosyal zekâ yetersizliği sebebiyle sosyal pozisyonları okuyamadıkları için münasebetsiz kişiler diye bilinirler. Sosyal beyinleri gelişmemiş disosyal kişiler, başkalarının beklentilerini, duygularını, heyecanlarını, bununla ilgili ipuçlarını okuyup anlayamazlar. Asperger sendromu bunun en ileri şeklidir ve otistik spektrum olarak kabul edilir ve şizofreniye yakın bir durumdur.

Sosyal Öğrenme Güçlüğü

Sözsüz (nonverbal) öğrenme güçlüğü sağ beyin öğrenme güçlüğüdür. Kişi çok zeki ve başarılıdır fakat insan ilişkileri kurmak gereken konularda başarısızdır. Evlilik, yöneticilik, liderlik yapamaz. Sosyalliği ve duygusallığı iyi okuyamaz. Asperger sendromunun hafif biçimidir.

Sessiz iletişimin dört ayağı: zaman, mekân, mesafe, renklerdir. İnsan karar verirken 'Eşik altı algılama' ile nerede, ne zaman, nasıl konumdayım, sorularına cevap verir. Çevrenin renklerini bilinç dışı algılar ve kararlarında sessiz belirleyici olarak kullanır. İlişki kurarken kişinin çok yakın durması, giydiği kıyafetler, çok arzulu olup olmaması, işi savsaklayıp geciktirirse düşmanca, hemen yaparsa dostça değerlendirilmesi önem taşır.

Gri, yeşil, mavi gibi meditatif veya kırmızı, sarı, turuncu gibi dinamik renkleri farkında olmadan seçer. Karşı tarafın

bir işe istekli veya isteksiz olup olmadığını anlayamaz. Aşırı ısrar eder. Gereksiz tekrarlar yapar. Karşı tarafın sıkıldığını, bunaldığını anlayamaz. İlişkiler esnasında zaman mekan, mesafeli duruş, pozisyona göre algılama geliştirilmesi gereken becerilerdir.

Sosyal Uygunsuzluk

Toplumda sosyal beyin gelişmemiş ise bu duruma sosyal asperger denebilir. Birey bazında olduğu gibi toplum bazında da bu durum geçerlidir. İnsanın varlığı duygu, düşünce ve davranışlardan oluşan bir bütündür. İnsanı insan yapan sadece düşünce değildir. Duygu ve düşüncelerin kendi içerisinde bir bütün oluşturması gerekir. Bu duygu da, düşünce ve davranışlardan bazıları bütünden farklı olarak kendi başına çalışırlarsa şizofrenik dağılma olur. Bu durumu şu örnekle açıklayabiliriz: Bir orkestrada her enstrümanın belli bir notası vardır ve hepsi o notaya göre müziği icra ederler. Bir enstrüman kendi başına çalarsa, bütün ahenk bozulur. İnsan psikolojisi de böyledir. Beyindeki bütün hücrelerin hepsi orkestra gibi çalışır. Bir grup hücre kendi başına çalışmaya başlarsa şizofreni ortaya çıkar. Aynı durum toplum için de geçerlidir. Toplumun ortak temel değerleri vardır. Bunlardan biri kültürel değerlerdir. Toplumlar ekonomik varlıklarını sürdürebilmek ve kendi üretimlerini koruyabilmek için yabancı mallara karşı gümrük adı altında sınırlama koyarlar. İthalat ve ihracat ona göre yapılır. Kültürel değerlerimizin korunması için de kültürel gümrük sınırları olması gerekir. Bir toplum kültürel gümrük sınırlarını oluşturamazsa, kendi kültürel değerlerini kaybeder. Francis Fukuyama, sermayenin, maddi ve psikososyal sermaye şeklinde iki türlü olduğunu söyler. Toplumun psikososyal sermayesi; kültürel değerleri, dili ve dinî değerleridir. Bu sermaye batıda zayıfken, doğuda zengindir. Batı, para sermayesi zengin iken, doğu yardımlaşma, empati, merhametli olma gibi

sosyal sermaye zenginliklerinin sahibidir. 21. yüzyıldaki medeniyetler savaşı tezi bu farktan ortaya çıkar. Fukuyama doğunun bu zengin kültürünün Amerikan kültürünü tehdit ettiğini savunmaktadır. Bu durumu şişman köpek örneği ile açıklar. Her şeyi bol bol yiyip bir ağacın altında uyuyan şişman köpek, diğer kedi ve köpeklerin aç veya tok olmasını umursamaz. Kendi rahattır ve başkaları hakkında kaygı hissetmez. Amerikan toplumunu da şişman köpeğe benzeterek yiyip içtiğini, dünyanın başka sorunlarından kaygı hissetmediğini belirterek bunun kültürel sermaye eksikliğinden kaynaklandığını söyler. Sosyal beyin çalışmaları, insanları toplumları sorgulama noktasına getirdi. İnsan beyninin sosyallikten sorumlu alanları var, bunların geliştirilmesi ve eğitilmesi gerekiyor. Eğitilmezse insan, uğrunda amacı olmayan bir hayat seçmiş olur. İnsanın hayattaki değer olan amaçları seçebilmesi için muhakkak sosyal beynin ve sosyal hedeflerinin olması gerekiyor.

Şizofreni Hastalığı

[Sosyal şizofreniyi anlamak için önce şizofreni hastalığının açıklanması gerekir. Şizofreni, halk arasında delilik olarak bilinen bir akıl hastalığıdır. Çok çeşitli tipleri olan bu hastalığın en önemli özelliği, hastaların realiteyi test etme yetilerinin bozularak gerçeklerle olan bağlantılarının kopmasıdır. Şizofren bir hasta güneşin kendisi için doğduğunu, yağmurun o üzüldüğü için yağdığını düşünür. Sekonder narsizm de denilen bu hastalıkta otistik bir yaşam vardır. Hasta kendine özel bir dünya oluşturur ve o dünya içerisinde mutlu bir şekilde, dünyadan kopuk otistik bir yaşam sürdürür. Şizofrenler mutlu olacak diye bir şart yoktur. Paranoid şizofrenler kötülük göreceği korkusu içindedirler. Tehdit algılamaları çok gelişmiştir. Yolda giden biri baksa, kötü gözle baktığını ve ona zarar vereceğini düşünür. Sürekli silah taşır. Dışarıda olan olaylarla kendisi arasında bağlantı kurar. Mese-

la Taksim'de bomba atılmıştır, kendisiyle ilgili olduğunu düşünüp müthiş bir huzursuzluk ve korku içinde yaşar. Evden, odadan çıkmaz, perdeleri kapatır, izole yaşar. Kimsenin elinden yemez içmez, annesinin elinden bile bir şey almaz. Hezeyanlar arttıkça, gerçeklerle teması iyice bozulur. Bu hastalar mantıksal açıklamalarla ikna olmazlar. Artık yanlış bir gerçeğe kendini inandırmıştır ve kişi onun içinde yaşar.

Başka bir şizofreni türü ise desorganizedir. Bu kişiler davranışlarını amaca yönelik organize edemezler. Duygusal ve sosyal uyumsuzlukları vardır. Mesleği vardır, çalışıp para kazanacakları yerde sefil şekilde yaşarlar. Gülünecek yerde ağlar, ağlanacak yerde gülerler. Yanında birisi can çekişip ölse, o rahatça sigarasını içip oturabilir. Kendi özel dünyası içinde bir mekanizma kurmuştur. O dünya içinde kendi sembolleri vardır, o sembollerle bir denge ve savunma oluşturmuştur. Orada mutlu bir şekilde yaşar. Mesela evi çöp evdir, her taraf pis ve kokuyordur fakat o mutludur. Çünkü orada bir denge kurmuştur. O denge içinde her objenin sembolik bir anlamı vardır.

Diğer bir şizofreni çeşidi ise katatonik şizofrenidir. Bu hastalık türünde daha çok davranış alanında bozulmalar söz konusudur. Mesela hasta kolunu kaldırır, bir saat havada tutar, aşağıya indirmez. 3 saat bir noktaya bakar. Uzun süre konuşmaz, bazen konuşmayı tamamen unutur. Otizmi vardır, günlerce konuşmaz. Bunlar şiddetli şizofrenlerdir.

Şizofrenin özü şudur: Bir çocuk doğup, dünya yaşamına girdiği andan itibaren sosyal beyin gelişmeye başlar. Hayat, insan, sevgi, kendi kimliği, başkasının kimliği, kendi kültürü, başkasının kültürü gibi gerçekleri öğrenir. Güneşin aydınlattığı, elektriğin çarptığı, ateşin yaktığı realitesine şahit olur. İnsanoğlu bunları öğrenerek bir noktaya gelir. Hayal ile gerçek arasındaki sınırları beyin kimyasal harflerle yazar. Beyin kimyası bozulan bir kişinin beyni hatalı protein üretir, bu da beynin algılamasını bozar. Bunun üzerine kişi güneş

doğduğu zaman, güneşin herkes için değil de, sadece kendisi için doğduğunu söyler. Mesela bir bilgisayarda görüntü, ses, renk belli bir amaca göre yazılmış, hazırlanmıştır. Bunların birbiriyle bağlantısı koptuğunda renk, görüntü, sesler karmakarışık olur. Böyle bir durumda bilgisayarda ortaya çıkan görüntü, anlam bağları olmayan şizofrenik bir resimdir. Aynı şekilde insanın beynindeki bilgiler de bilgisayar örneğinde olduğu gibi karışırsa şizofreni ortaya çıkar. Şizofreni ile manik depresifdeki karşıtlığı ayırt etmek için salata ve türlü yemeği örneği verilir. Türlüde patlıcanın, biberin, domatesin koku ve tatları karışmıştır fakat birbirleri arasında anlamlı bir bağ olduğu için farklı bir lezzet ortaya çıkmıştır. Salatada ise sebzeler arasında hiçbir bağ yoktur, hiçbirinin tadı ve kokusu karışmaz, her şeyin tadı kendine özgüdür. Şizofreni de salata gibidir. Herşey kopuk ve bağımsız çalışır, birbiriyle anlam bağı yoktur. Olaylar ve durumlar arasındaki mantıksal bağlar, sebep-sonuç ilişkileri kopar. Realiteyi test edemez ve gerçeklerle olan bağlantı kesilir.

Şizofreni beyindeki hücre faaliyetleriyle ilgili bir durumdur. Beynin karar mekanizması, enerji programlaması bozulur. Beynin önem ve önceliklerini belirlemesi, hayal ile gerçek arasındaki sınırları fark etmesi, doğru ve yanlış diye oluşturduğumuz standartların bozulması durumunda şizofreni ortaya çıkar. Bu kişilerde sosyal uyumsuzluk olduğu için üretemezler, sosyalleşemezler, evlenemezler, çocuk sahibi olamazlar, para kazanamazlar. Bir kimse bunlara sahip çıkmazsa bir kenarda ölüp kalırlar. Yiyip içerler, cinselliği de eşleşme olarak görürler. Çocuğu olsa bile onunla ilgili davranışı sağlıklı olmaz. Şizofrenlerin hayatı marazi bir durumdur. Antipsikiyatristler, şizofrenlerin kendi dünyalarında mutlu yaşadıklarını söyler, müdahale edilip ilaç verilmesine ve şok yapılmasına karşı çıkarlar. Bu tür hastaların sayısı sınırlı kalmadığı takdirde bunların sayısı artar ve bir iki nesil sonra insanlık biter. Bu nedenle şizofreni marazi bir durum-

dur ve tedavi edilmesi gerekir. Beyindeki çalışmalar anlaşıldıkça, algılamalar düzeltildikçe, bu hastalık da tedavi edilir. Bugün ileri beyin görüntüleme yöntemleri ile hastalık tanısı kolaylaşmıştır ve yeni tedavilerde tıp oldukça başarılıdır.

Ego İdeali

İnsanoğlunun yaşamasını sağlayacak, yaşamına anlam katacak bir amacının olması gerekir. İnsanın yaşam amacında da hedef piramidi yer alır. Hedef piramidinin en tepesinde kişinin soyut hedefleri vardır. Daha sonra iş sahibi, ev sahibi olmak gibi somut hedefler yer alır. Şizofreni hastasında amaç kaybolur ve hedef piramidi bozulur. Rotası belli olmayan bir gemi limandan çıktıktan sonra gideceği yer belli olmadığı için dolanır durur, sonunda bir yere çarpar kalır. Şizofrenler de, aynı rotası olmayan gemi gibi yaşam amacını kaybetmiştir.

Algılama bozukluğuna bağlı olarak ortaya çıkan şizofrenik davranış: Beynin ön bölgesinde amaçlı davranışla ilgili bir alan olan 'Frontal lob' bulunur. Bu bölgede anlama, kavrama, algılama, karar mekanizmaları gibi yürütücü işlevler yapılmaktadır. Amaç belirleme, amaca göre gücünü ve enerjisini programlama, zamanlama, sıralama, planlama yapma, karşısına çıkan engellerle mücadele etme, ruh halini bu engellere göre düzenleme, tehlikeleri def etme gibi insan hayatının amaca yönelik davranışları bu bölgede yürütülür. Bu bölge bozulduğunda, beyin görüntüleme çalışmalarında, fonksiyonun az çalıştığı, oksijenlenme ve kanlanmanın yeterli oranda meydana gelmediği, o bölgedeki elektriksel devrelerin gelişmemiş olduğu görülür. Böyle bir kişi amaçsız yaşayan şizofrenik kişidir.

Bellek bozukluğuna bağlı olarak ortaya çıkan şizofrenik davranış: Kişiyi şizofren yapan ikinci durum ise, amaçla ilgili alan çalışmasına rağmen hafızanın boşalmış olmasıdır. Beyinde kayıt yapan alanlar bozulduğunda, beynin ön bölgesi sağlam olduğu halde yeni bilgi kaydedilmediği ve beyin

var olan bilgileri de kullanamadığı için şizofren gibi davranır. Beyin şu şekilde çalışır: Bilgi beyne girer, filtre edilir, işe yarayan bilgiler seçilir ve amaca yönelik kullanılır. Bilgi giriş hatası olursa çarpık, eksik, yanlış algılanır. Kişi kırmızıyla beyazı, dostuyla düşmanını karıştırır ve şizofrenik davranmış olur. Bu kişilerde kortikal alanlar boşalmıştır. Afazi ve amnezi gibi hastalıklar hafıza boşluklarından ortaya çıkar. Diğer bir bellek yanılsaması ise 'dejavu' diye adlandırılan, bir olayı önceden yaşamışlık hissidir. Dejavu, yeni bir ortamda bulunulduğu halde kişinin daha önce aynı yerde bulunduğunu düşündüren yanlış görsel bellektir. Kişi ilk defa yaşadığı bir olayı önceden yaşamış gibi inanır. Bu tür hafıza bozukluklarında da amaca yönelik davranış bozulur ve şizofreni ortaya çıkar. Böylece insan beyninin bilgi işlem faaliyeti bozulmuş olur.

Sosyal Şizofreni

Bu hastalıkların toplumsal bazdaki yansımasına baktığımız zaman, bir toplum gelen bilgileri amaca yönelik kullanabildiğinde sağlıklı sosyal hayatı olur. İdealleri olmayan bir toplum, amacı olmayan insana benzer. Bir toplumu toplum yapan onun özgeçmişi (tarihi), şu andaki kimliği ve idealleridir. Bu üç konuda fikir birliği varsa, o toplum kendi kimliğini oluşturur. [Toplumun ülkü denilen ortak idealleri ve hedefleri olması gerekir. Bir toplumun ortak idealleri yok edildiğinde, farklı insan gruplarından oluşan toplumda çatışma olacağı için o toplum dağılır. İnsan beyninde ortak bir ideal oluşturulmazsa beynin bir bölgesi farklı, diğer bir bölgesi farklı çalışır ve şizofreni ortaya çıkar. Toplumun da bir kısmı farklı, diğer kısmı farklı hedefler peşindeyse o toplumda huzur bozulur ve sosyal şizofreni denilen durum yaşanır.]

Toplumda Korku Oluşturma

[Korkular insanda şizofrenik dağılmaya sebep olur. Sevdiğinin yok edileceği, zehirleneceği korkusu, çocuğuna zarar

verileceği endişesi insanı çıldırtma ve aklını kaybetme aşamasına getirebilir. Bir kimse delirtilmek istendiğinde, kafası karıştırılıp, çıldırmasına sebep olacak şeylere inandırılır. Bütün bunlar da insanı şizofrenik dağılmaya götürür. Toplumsal korkular da toplumu dağılmaya götürür. Sosyal şizofreninin sebeplerinden biri de yersiz korkulardır. Mesela gece yarısı mezarlıktan geçen sağlıklı bir insan bildiği duaları okuyarak geçer, sağlıksız bir insan ise hayalet çıkacak korkusuyla çıldırabilir. O kişiye korku öğretilmiştir. Toplumda da aynı şekilde halk, yersiz korkulara inandırılmıştır. Bir kimseye komşunun zarar vereceği telkini yapılırsa, ona karşı kullanmak üzere komşunun silah aldığı söylenirse, o kişi de silahlanmaya başlar ve sonunda gider, evi basar. Ülkelerde de toplumsal barışı şizofrenik korkular tehdit eder. Sosyal şizofreni öğretilen bir duygudur. Kültürel emperyalizmin hedeflerinden biri, toplumu şizofren yapıp dağıtmaktır. Bunun en kolay yolu da toplumdaki insanları birbiriyle kavga eder hale getirmektir. Bir insanın duyguları ile fikirleri kavga ettiğinde, şizofren oluyorsa, toplumda da çeşitli kültürel kimlikler birbiriyle kavga ederse, toplumsal şizofreni ortaya çıkar. İnsanda olduğu gibi toplumda da amaçlı davranma olmazsa, o toplum bozulur. Toplumun ortak amaçlarının, yüksek soyut hedeflerinin olması gerekir.

Kültürel Kimliğin Önemi

İnsan beyninde lider bölgeler vardır. Bunlardan biri de yürütücü işlevlerin yapıldığı ön bölgedir. Bu bölgede kimlik ve kişilik tanımlaması oluşur. Ergen kimliğini oluştururken “Ben kimim? Niçin yaşıyorum? Nereye yönelmeliyim?” sorularını sorar. Bu soruların cevabını da anneden, babadan, toplumdan, medyadan alarak kimliğini tanımlar. Genç, kimliğini tanımlamış ise sağlıklıdır ama kimlik krizi varsa, “Ben kimim? Nereye yönelmeliyim?” sorularına cevap bulamamışsa, o kişi ergenlikten çıkamaz, huzurlu olamaz, okulu bitirse bile çevresiyle sağlıklı ilişki kuramaz.

Bir toplumun da aynı şekilde kültürel kimliği tanımlanamamışsa, kültürel kimlikle ilgili tanımlamalar değiştirilmişse ya da kültür şoku yaşanılıyorsa, bireyin kültür şoku yaşamaması durumunda gerilemesi gibi toplumun da gelişmesi durur. Kültürel şokun en önemli örneğini Almanya'ya giden Türk vatandaşlar yaşadı. Dilini ve kültürünü bilmedikleri bir topluma giden vatandaşlar, ya tamamen o kültüre kendilerini bıraktılar ya da gettolarını oluşturarak kültürel bir savunma ortaya çıkardılar. Kültürel içe çekilme ile kendilerini korumaya alan bu insanlar, içinde bulundukları topluma uyum sağlayamadıkları zaman dozunu kaçırarak asosyalleştiler. Hâlbuki kendi kültürünün bilincinde olarak, diğer kültürü de öğrenerek onunla irtibat kurmayı başarabilselerdi, kültürel özgüven oluşurdu. Kültürel kimliğin iki temel ayağı olan dil ve din ayağını koruyabilen kimseler, her kültürün içinde kendi kimliğini muhafaza edebilirler. Zenciler Afrika'dan Amerika'ya göç ederken dillerini ve dinlerini muhafaza edebilselerdi, kimliklerini koruyabilirdi. Muhafaza edemedikleri için sadece renkleri ve genleriyle kaldılar ve kültür olarak Amerikalılardan hiçbir farkları kalmadı. Renkleri nedeniyle dışlandıkları için ırkçılığa bağlı tepki oluşturdular ama Afrika kültürleriyle ilgileri sona erdi.

Kültürlerin korunmasında dil ve din ayağının öneminin farkına varan ülkelerden Fransa 1994 yılında, dünyada ve ülkesinde yayılan İngilizceye karşı bazı önlemler aldı. Fransız kültürünü korumak amacıyla alınan tedbirler arasında Fransızca'yı korumak ön planda yer aldı ve İngilizceye karşı kanun çıkardı. Bütün sözleşme ve yazışmaların Fransızca yapılma zorunluluğunu getirdi. Fransızcanın kullanılmasını bütün sözleşme ve yazışmaların yanı sıra hizmet, ürün ve malların adlandırılması, sunumu, kullanma kılavuzu, garanti koşullarının kapsamı, fatura ve makbuzlar için de zorunlu hale getirdi. Benzer bir uygulamayı Almanya'da da görebir-

liriz. İlaç prospektüslerinde sadece Almanca açıklamalar yer alır, İngilizce açıklamalar kaldırılmıştır.

Dilin, kültürlerin korunmasındaki önemi İngilizlerle İrlandalılar arasında yaşanan örnekte daha net ortaya çıkar. 300 sene İngiltere'nin işgali altında bulunan İrlanda, kendi dili olan Keltçe'yi bu süre zarfında korudu. Böylece kültürlerini de muhafaza ettiler. Fakat daha sonra bir İngiliz valisi ustaca yapılmış bir planla okullarda İngilizceyi zorunlu dil haline getirdi. % 90 Keltçe konuşan halk, bir nesil sonra % 30'a indi. Bunun üzerine faaliyete geçen İrlandalılar, kendi dillerinin yanı sıra kimliklerini de korumaya çalıştılar. İngiltere bununla da kalmadı, Kuzey İrlanda'yı Protestan yaptı ve kendine bağladı. Böylece Protestanlaştığı için sadece İrlanda'nın kuzeyi İngiltere'ye bağlı kaldı. İngiltere'nin asimile etme çabasına IRA terör örgütü karşı çıktı. Sonunda İngiltere, kültürel hakları verince barış gerçekleşti. Ülkemizdeki Güneydoğu sorunu da buna benziyor. Açlık ve yoksulluk sorunu olduğu iddia ediliyor. Fakat Kütahya, Yozgat, Domaniç Yaylası gibi Türkiye'nin birçok yerinde aynı sorun olmasına rağmen ayrılıkçı hareket görülüyor. Bu ayrılıkçı hareket, kendi kültürel kimliğini koruma refleksidir.

Kimlik duygusu insanoğlunda var olan önemli bir duygudur. Kimlik insanın zihinsel sığınma alanıdır. Bir toplum için evler ne anlam ifade ediyorsa, kültürler için de kimlik odur. Kişinin psikolojik olarak kendini güvende hissetme alanıdır. Kimlik kargaşası yaşayan kimse, kendini güvende hissetmezken, yaşamayan ise güvende hisseder. Bu, psikolojinin fazla bilinmeyen bir yasasıdır. Kimliği olmayan, yiyeceği, içeceği olup da evi olmayan insan gibidir. Bir kimse'nin kimliği alınıp müdahale edildiği zaman, ona yiyecek verip evini elinden almak kadar kötü etki yapar. Yiyeceği ve işi olan fakat evi olmayan, dışarıda kalan kimse, kendini güvende hissetmez. Bu sebepten dolayı "Ben şu kimliğe aittim."

diyerek alt kimliğini, “Ama şu üst kimliğe aittim.” diyerek de üst kimliğini koruması gerekir. Osmanlı bunu yapabilmiş bir toplumdur. Osmanlı adı altında bütün dinler, ırklar, kimlikler kendini güvende hissedebilmişti. Amerikalılar da Kızılderililerle yaşanan tecrübelerden sonra ulusal barış için İspaniklerin ve Afrikalı Amerikalıların kültürel kimliğini tanıdı ve kabul etti. Ülkemizde de Türkiye üst kimliği altında bütün alt kimlikleri kabul etmemiz gerekir. “Herkes Türk olacak” demek kimlik dayatmasıdır ve savunma duygusu uyanıdır. Böyle bir dayatma karşısında İrlanda’da IRA’nın yaptığı gibi, kendi kimliğini ve dilini korumak için koruma refleksi oluşturduğundan, kimlik çatışması ortaya çıktı.

İnsanın kişiliğini oluşturan amaç, karakter ve özgeçmişine paralel olarak toplumlarda da ortak ideal, kültürel kimlik ve tarih vardır. İnsan hayatında özgeçmiş çok önemli yer tutar. Saddam gibi ünlü kişilerin kopyaları yapıldı. Bunların fiziksel görünüşleri aynıdır fakat Saddam’ı yakından tanıyan biri 24 saat kopyasıyla vakit geçirse, onun orijinal olmadığını anlar. Çünkü özgeçmiş, insanın kişiliğini oluşturan en önemli unsurdur. Oturması, gülmesi, zevkleri, eğlenceleri, geçmişte yaşadığı bir olaya vereceği tepkilerin hepsi kişiliğinin parçasıdır. Bütün bunların olmadığı bir insan ya da kişisel tarihi farklı yazılmış bir insan, sıfırdan doğmuş gibi olur. Bunun değişik bir örneği seneler önce ameliyathanede tüplerin karışmasıyla ortaya çıktı. Ameliyat olan bir askere oksijen tüpü yerine azot protoksin tüpü takılır. Ameliyatta oksijensiz kalan beyinde küçük küçük kanamalar olur. Bunun sonucunda beyindeki bilgilerin kaydedildiği hipokampus kısmında çürüme nekrozu oluşmuş ve hastanın hafıza bilgileri silindiği için de kimliğini unutmuştur. Hastanede özel bölmeye alınır. Yiyiyor, içiyor, konuşuyor, gülüyor, “Burası neresi, ben neredeyim?” diyor ama geçmişine ait hiçbir şey hatırlamıyordu. 20 yaşından sonra tekrar annesini, babasını, köyünü, memleketini sıfırdan öğrenmeye başladı. Bir bakı-

ma Alzheimer hastası gibi oldu. Bu hastalıkta da kişi kendi kimliğini bilmez, aynada başkasıyla konuşur gibi kendiyse konuşur. Çünkü Alzheimer hastalarında da beyinde kimliklerinin yazıldığı özgeçmiş bozulmuştur. Şizofrenik hastalarda da distorsiyon denilen çarpık algılama oluşur. Kimliklerin yeri değişir, hasta geçmişteki bir olayı alır, bugünle bağlantısını yanlış kurar. O yüzden şizofrenlerde narsistik çarpıtmalar görülür. Geçmişte birisinin ona verdiği hediye kendisini zehirlemek için verdiğini düşünür. Bunun gibi çeşitli hastalıklar sebebiyle, düşünce çarpıklıkları da ortaya çıkabilir. Yine şizofrenlerde görülen, baba kompleksi hastalığı vardır. Hasta babasını düşman olarak görür, onun bir hatasını büyütür, babasının kendisine zarar vereceğini düşünür. Algılaması bozulduğu için babasını öldürebilir. Bu durum, adli psikiyatrik vakalarda çok görülür.

Mankurtlaşma Yolu ile Geçmiş Öldürme

Seneler önce Güney Amerika'da kölelere uygulanan Mankurtlaşma denilen işkence metodu vardır. Kölelerin kafasına ıslak hayvan derisi geçirilerek, güneşin altında tutulur. Deri kurudukça küçülür ve kafatasını sıkar. Beyin sıkıştıkça küçük kanamalar oluşur. Beyin kabuğu hasar gördüğü için kişinin hafızası silinir. Böylece geçmişleri unutturulan bu insanlar, köleleştirilir ve herkesi öldürebilir hale getirilir.

Bir toplumun da geçmişi silinip atılırsa ve yerine yeni bir kültür verilirse, geçmişi öldürülmüş olur. Toplum, sosyal şizofreni olduğu zaman geçmişini çarpık algılar. Toplumu sosyal şizofren yapmanın en etkili yollarından biri, geçmişiyse düşman ve kavgalı hale getirmektir. Bizde de aynı plan uygulandı. Osmanlı düşman olarak gösterildi, biz de şizofrenik davranış göstererek Osmanlıyı öldürdük. Geçmişini düşman gibi gören, aklına geldiğinde zarar vereceğini düşünür. Şizofren bir hastanın babasını düşman görüp öldürmesi gibi, bizim de atalarımız olan Fatih'i, Yavuz'u öldürmemiz

aynı mantıksal hatadır. Osmanlıyı artıları ve eksileriyle birlikte gerçekçi bir şekilde değerlendirmemiz gerekirken, toplumu şizofren yapan dağıtma planının oyununa geldik. Osmanlı ve Türk kültürü yok edilmeye çalışılarak, yerine Batı kültürü verilmek istendi. Müzik zevkimize kadar değiştirilmeye çalışıldı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Sanat Müziği yasaklandı.

Kültürün bir diğer ayağı da dini değerlerdir. Dini değerlerin insan ve toplum hayatında önemli bir yeri vardır. Din, topluma yaşamak ve inkişaf etmek için felsefi hedef koyar. Eğer din toplumdan koparılırsa, toplumun yaşamayı sağlayacak felsefi amacı ortadan kalkar. Fakat din konusunda da toplum tamamen kendi akışına bırakıldığı zaman, batıl inançlar, kör dogmalar, hurafeler, fallar devreye girer. Çünkü insanda doğaüstüne, bilinmeyene, gayba karşı merak duygusu vardır. Gelecekle ilgili merak, insanda dini duyguları oluşturur. Din olgusunun biyolojik temelini, bilinmeyeni arama duygusu oluşturur. Eğer din duygusu olmazsa fal, büyü ya da çeşitli totemlere inanç, onun yerini alır. Bu sebepten dolayı insanları kör dogmalarla cesaretlendirmemek gerekir. Özgür sorgulamalar olmalı ve içerisinde de akıl ve dinin birlikteliği esas alınmalıdır. Akıl olmadan sadece dinin olduğu yerde, kör dogmalar ve dini hezeyanlar ortaya çıkar.

Akıldan uzaklaşmış din anlayışı şizofreniye gider. Şizofren hastaların içinde de kendini peygamber ve tanrı ilan edenler olur. Toplumsal akıl ortadan kalktığı zaman, bazı sahte şeyhler ortaya çıkar. Kendilerini yeryüzü tanrısı gibi görüp, olağanüstü mistik güçleri varmış gibi sunarlar ve insanları arkalarına alıp sürüklerler. Bu tür dini hezeyanlar da sosyal şizofreninin bir ayağıdır. Bir dinde ayinsel ritüeller varsa, bunun adı modern dindir. Bu tür dinlerde bir kişi kutsallaştırılır, ona özel kabir yaptırılır, ziyareti için özel ritüeller düzenlenir, defterler yazılır, imzalatılır. Böylece kişiye doğaüstü güç verilerek sorgulanamaz hale getirilir ve

dogmalaştırılır. İnsan kutsallaştırdıklarını sorgulamaz fakat pozitivizmin amacı sorgulamaktır. Akıl ve bilimin manevi miras olarak bırakıldığı bir yerde dogmatik bağlılıklara yer yoktur.

Laiklik Din Olabilir mi?

Laikliği din olarak algılayan kişiler onu kutsallaştırır. Kutsallaştırılan laikliğin ayinsel ritüelleri ve kırmızı alanları oluşturulur. Bu da laikliğin dinselleştirme sürecidir. Laiklik, dinin alternatifi olarak sunulduğunda bunlar ortaya çıkar. Bu tür laiklik, yaşam tarzı ve din karşısında özgürlükçü laiklik olmaktan çıkar, din haline getirilmiş laikçilik olur. Hâlbuki laiklik, dinin alternatifi değil, bütün dinlerin birlikte yaşayacağı ortak bir mutabık sözleşme oluşturmak demektir. Gerçek laikliğin ortaya çıkışındaki amaç şudur: Her dinin kendi içerisinde, birbirine baskı yapmadan, özgürce yaşayabileceği, güçlü olanın devam edip, güçsüz olanın tarih içinde yok olacağı bir ortam sağlamaktır.

Somuttan Soyut İnanca Geçiş

Yakın tarihe baktığımızda insanların kutsallaştırılmasına örnekler görebiliriz. Malcolm X'in şeyhi Elijah Muhammed kendini kutsallaştırmış, İslam dinini zenci dini haline getirmeye çalışmıştı. Beyazları şeytan olarak görüyor ve gösteriyordu. Kendisine harem ve saltanat kurmuştu. Daha sonra Malcolm X hacca gidince, gerçek dinin ırkçılıkla ve beyaz düşmanlığı ile ilgisinin olmadığını gördü. Ondan sonra Elijah Muhammed'e ters düştü ve yollarını ayırdı.

Bir insanı kutsallaştırıp, heykellerini dikerek, ona karşı korkuya dayalı itaat oluşturmak, tarihin bütün dönemlerinde olmuştur. Hristiyanlığın yayıldığı dönemde, Bizans İmparatoru Konstantin, Pagan kültürünü model olarak alır, onun yerine Hz. İsa'yı koyar. Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu iddia ederek Teslis (Trinity) inancını ortaya çıkara-

rır. Böylece insanlığı tevhitten uzaklaştırır. Somut unsurlara inanma ilkel insanın özelliğidir. İnsan görmediği şeye inanması zordur, gördüğü şeye inanma dürtüsü daha kuvvetlidir. Somutlaştırma, çocuk beyninin görevidir. Soyut düşünce 7-8 yaşından sonra başlar. İnsan olgunlaştıkça soyut olgulara inanır. İnsanlığın da somut düşünceden soyut düşünceye geçmesi gerekir. Somut düşünce çocuksuluk eğilimidir ve insanlığın çocuksuluk dönemini temsil eder. Bu sebepten dolayı Hz İbrahim'e kadar olan dönemde somut objelere, puta, totemlere tapmalar görülmüştür. İnsanlık belli bir olgunluğa gelince, Hz İbrahim'le birlikte tek tanrılı dinler ortaya çıkar ve soyuta inanma başlar. O dönem açısından İbrahim peygamberin hayat hikâyesi oldukça ilginçtir.

Nemrut'un kâhinlerinden birinin yaptığı açıklamaya göre, bir erkek çocuk dünyaya gelecek ve ateşe tapan Nemrut'un dinini yok edecektir. Nemrut'un yanında çalışan Hz İbrahim'in babası da bu haberi duyunca, annesi, İbrahim'i bir mağarada büyütür. Belli bir yaşa kadar o mağarada Nemrut'tan ve onun kültüründen uzak bir şekilde büyür. Bu yüzden toplum içine karıştıktan sonra mevcut düzeni çok rahat sorgular. Allah artık insanlığın o seviyeye geldiğini düşünerek, Hz İbrahim'i özel yetiştirir ve o topluma gönderir ve varoluşunu sorgulatmaya başlar. İbrahim peygamber önce kendisini kimin yaratmış olabileceğini düşünür. Nemrut'un yapamayacağını anlar; güneşi doğduramayan birinin ona ne gibi katkısı olabilir diye düşünür. Güneşe bakar, onun da battığını görür, onun da acziyetine şahit olur. Bu şekilde kâinattaki birçok eşyanın sorgulamasını yapar. Sonunda kendisini ancak bütün bunların sahibinin yaratabileceğini düşünür. Böylece tek tanrı inancına yaklaşır. O manevi seviyeye gelince, Allah vahiy göndermeye başlar. Böylece Hz İbrahim'le birlikte tekrar soyut inanç insanlığa öğretilir. Fakat insanlar bir müddet sonra yine sapıttılar. Hz Yakup, Hz Yusuf gibi peygamberlerle tekrar soyut inanç ha-

tırlatılır. Fakat bir dönem yine insanoğlunda somuta tapmaya eğilim başlar, yine yoldan çıkılır. En son olarak Hz Muhammed gönderilir ve tevhid, dinin tam bir tanımlamasını yapar. Artık insanlık bu tanımı değiştiremiyor ve o derece sapamıyor. Hz Peygamber'den sonra ana tema ve inanç bozulmuyor ama tatbikatta sapmalar oluyor. Emeviler, Abbasiler uygulamada saptılar ve sahabelere zulümler yaptılar. Bu konuda Osmanlı öze yakın ve en saygılı uygulamayı gerçekleştirmiştir.

Bu yüzyılda artık insanlık soyutu somut gibi algılama seviyesine ulaşmıştır. Sanal teknolojinin, iletişimin, internetin ortaya çıkması anlamın, mananın somut bir bilgi gibi kıymetli olduğunu göstermiştir. Mesela bankada 1 milyon dolar hesabı olan biri Elektronik Fon Transferi (EFT) ile başka birinin hesabına 500 bin dolar gönderebilir. Yapılan bu işlem soyut fakat sonucu somuttur. Bilgi çağında insan soyutun somuttan daha kıymetli olduğunu anladı ve gerçek yaratıcı kavramını anlayacak seviyeye geldi. İnsanoğlu marifetullahı, esma-i hüsnayı anlayacak seviyeye bu çağda ulaştı. Vatikan'da Cevşen'in kıymetli olmasının sebebi, doğru bir Allah tarifinin yapıyor olmasıdır. Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olamayacağını anlayan zihniyet, Kur'an'daki "doğru Allah tarifini" görünce tatmin oluyor ve kabul ediyor. Cevşen'de ve Kur'an'da tarif edilen birisi ancak kâinatı yaratır ve ona hükmedebilir düşüncesini kabul ediyorlar. Gerçek din arayışında olan Hristiyanlar, Allah tanımlamasının doğru yapıldığı kitaba bakarak Allah'ı buluyorlar.

Bilimsel metodolojide uygulanan bir yöntem vardır. Bir konuda tez geliştirilirken o konuyla ilgili kavramlar tanımlanır. Din de bilimsel bir kavram olarak ele alınacak olursa, Allah'ın ve peygamberin tanımlanması gerekir. Kim olabileceği, nasıl özelliklere sahip olacağı konusunda tarifler yapılır. "Nasıl bir Allah olursa kâinata hakim olur, insana şah damarından yakın olur?" Bu sorulara cevap ancak tevhid inan-

cında ve soyut anlam boyutunu fark etmekte karşılık bulur. Bir kitabı değerli kılan sebepler nelerdir? Mürekkebi veya kâğıdın kalitesi midir? Kitabı kitap yapan içindeki manadır. Kâinat da bir kitaptır. Kâinatı kâinat yapan da oradaki oksijen, azot, hidrojen, kuşlar, böcekler, çiçekler değil, bunların dizilişindeki, var oluşundaki anlamdır. O anlam Allah'ın varlığını gösterir. Kitabı yazanın amacı oradan anlaşılır. Kâinata anlam boyutuyla bakıldığında, Allah bulunur.

Batı sekülerleşme ile birlikte soyut hedefi ortadan kaldırdı. Onun yerine araba, ev gibi somut hedefler koydu. Daha önceleri kilisenin koyduğu soyut hedefler vardı fakat sapkın bir inançtı. Ruhanileri yeryüzünde Tanrı'nın temsilcisi olarak gören bir kilise anlayışı ve otoritesi vardı. Bu otoriteye tepki sonucunda laik demokratik hareketler ortaya çıktı. Bu da soyutu tamamen reddedip somutlaşma şeklinde yani materyalizm şeklinde kendini gösterdi. Fakat materyalizm de din ihtiyacına, soyut ihtiyaca cevap veremedi. Bunun sonucunda kör dogmalar ve batıl inançlar yayılmaya başladı. Artık bu sapkınlıkların yerine sağlam inanç tanımlamaları geçmelidir. "Doğru Allah inancı" sorusuna cevap verilmesi gerekir.

Din ayağı ve dil ayağı toplumda doğru tanımlanmazsa o toplum şizofren olur. Din konusu abartılı olursa dini hezeyanlar meydana gelir. Tamamen dini yok sayarsanız bu kez de kendi kutsalını oluşturan, putlara tapan toplumsal şizofrenleşme ortaya çıkar.

SOSYAL DAMGALAMA

Sosyal Damga Nedir?

Kişinin sosyal durumunun tanımlanması, belli bir kültür kalıbına oturtulması ve o kültürel kalıbın standardının belirlenmesine 'sosyal damgalama' veya 'etiketleme' denir. Eşcinsel damgalanma bu kavrama örnek olabilir. Eşcinsel denildiği zaman, toplumda o konuyla ilgili akla gelen toplumsal algılamalar ve tamlamalar vardır. Diğer bir örnek ise zenci-beyaz ayırımında yapılır. Zenci damgalanması, biyolojik özellikleri nedeniyle kişinin kendi isteği dışında ortaya çıkan sosyal damgalamadır. Şişman bir insanı şişko diye damgalamak da o kişinin fiziksel yapısı ile ilgili bir tanım yapmaktır. Bu tanımlamalar önyargıları ifade eder. Bunlar önyargıların oluşturduğu kültürel standartlar kümesidir. Damgalama, kültürel alt grupları yönetmek, etiketlemek, değersizleştirmek ya da yüceltmek için kullanılır. Mesela akıl hastası, deli, şizofren damgalaması gibi.

Stigmatizasyon adı verilen bu toplumsal damgalamaların düzeltilmesi gerekir. Damgalanma ile mücadele etme, psikiyatri kongrelerinde de stigmatizasyon ve çözüm yolları tarzında tartışma konusu haline gelmiştir. Kör, topal olarak stigmatize kişi ve gruplar kendilerini dışarıya karşı kapatırlar. Zihinsel ve fiziksel özürlülerin, mücadele ettikleri en önemli konu kendileri hakkındaki yanlış kanaatleri düzeltmektir. Stigmatizasyonda yanlış kanaatler oluşturma gibi so-

nuçlar ortaya çıkabilir. Kültürel ve psikolojik savaşta, toplumlar sembollerle stigmatize edilerek düşman haline getirilebilir. Düşman algılaması da damgalanma içerisinde yapılabilir. Mesela Kızılderililer düşmandır gibi bir algılama oluşturulabilir. Damgalama, ırkçılık oluşturmada en önemli etkidir. Kendi ırkından olmayan herkesi aşağı olarak damgalayıp kendi ırkının üstünlüğünü sağlamak şeklinde ayrımcılıkta kullanılır. Damgalama, önyargı ve ayrımcılığa zemin hazırlayan ciddi bir problem alanıdır.

En yaygın önyargılar, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim, fiziksel ve zihinsel engellere dayanan önyargılardır. Önyargıların oluşmasında modern dogmatizmin etkisi fazladır. Sosyal damgalamada, bireyler belli bir ortamda sosyal kimlik içerisinde tanımlanır ve değersizleştirilir. Daha sonra da bu damgalanan kişiler tacize uğrarlar. İki türlü damgalamadan söz edebiliriz. Birincisi görünür olan sosyal damgalardır; zencilik ve homoseksüelliği buna örnek olarak gösterebiliriz. İkincisi ise gizlenebilen sosyal damgalardır. Bunlar yaşam tarzlarıyla ilgili gizlenebilen ve kontrol edilebilen sosyal damgalardır. Mesela bir kimse kendi memleketinin neresi olduğunu, hangi kültürel kimliğe mensup olduğunu gizler. Bazı kişilerin köy kökenli olduğunu gizlemesi gibi. Dersim olayını buna örnek gösterebiliriz. Açlık ve sefilliğin yüksek olduğu bir zamanda varlık vergisi de konulunca, Dersim'deki köylüler vergiyi protesto ettiler. Halkın tepkisi organize olmayan bir itirazdı. Fakat bu tepkiye hemen siyasi bir anlam yükleyip, isyan ettiler diyerek o bölge halkına toplanarak, uçaklarla saldırıldı. Büyük bir katliam oldu. Bu isyanlara dayanarak İstiklal Mahkemeleri gibi çeşitli aşırı yasal tedbirler alınarak korku oluşturuldu. O kültüre karşı damgalanma yapılmış oldu. Şeyh Said isyanı ve Menemen gibi bazı olaylardan hareketle Türkiye'de irtica damgalaması yapıldı. "Bütün dindarlar böyledir" şeklinde bir genelleme yapılarak dindar insanlar damgalanarak değersizleştirilip suçlandı. Bu tür dam-

galama yukarıdan aşağıya yapılan bir sosyal damgalamadır. Bu duruma karşı da insanlar kültürünü gizlemek durumunda kaldılar.

Bu tür damgalamalar Ermenilere ve Rumlara karşı da uygulandı. Oysa İstanbul'da 1880'lerde yapılan nüfus sayımında şehrin yarısına yakını azınlıkların oluşturduğu ortaya çıkmıştı. Osmanlı asırlarca bu kültürü ahenkli bir şekilde bir arada tutmayı başarmıştır. Daha sonra baktığımızda İttihat ve Terakki ile birlikte kültürel kimlik tanımlaması değiştirildi. Irk esaslı Jön Türk ve İttihat Terakki hareketiyle "Türk ırkı üstün ırk" tezi ortaya çıktı.

Sosyal Darwinizm'in etkisiyle ulusçuluk akımı, ırka dayalı milliyetçilik akımı ortaya çıktı. Bu akımın sonucunda da her millet kendi kültürüne sahip çıkmaya çalıştı. Araplara gidilip "Arap ırkı üstün ırktır, sömürülüyorsunuz, ayaklanmalısınız" diyerek kışkırtıldı. Kürtlere aynı şeyler yapıldı. Osmanlıyı parçalama hareketi kültürel kimliklere siyasi anlam yüklenerek oluşturuldu. Yönetimi ele alan İttihat ve Terakki'nin tecrübesizliği ve politikasızlığı Osmanlı ruhunu ortadan kaldırdı ve Türk ırkına ve Anadolu'ya hapis olunmak zorunda bıraktı. Böyle olunca da "isyan ettiler" diyerek Ermenilere ve Rumlara karşı da tavır oluştu. Birçok Ermeni kendilerinin Kürt olduğunu söyleyerek katliamdan kurtuldu. Daha sonra mübadele ile değişimler ortaya çıktı. Bütün bu olayların arkasında sosyal damgalanmaların olduğunu görüyoruz.

Çağlar Boyunca Değişen Damgalama

Olumlu yönde yapılan damgalanma üstünlük ortaya çıkarır ve elitist grupları temsil eder. Bu tür damgalanma sınıf çatışmasına sebep olabilir. Bunun en çarpıcı örneklerini Orta Çağ Avrupa'sındaki feodal yapıda görüyoruz. Askeri ve yönetici sınıf olarak nitelendirilen soylular sınıfı toprağın sahipleridir ve köylülerin bu topraklarda yaptıkları üretimin

çoğuna el koyarak üretmeden geçinirler. Para ve güç ellerinde bulunan bu sınıf, sağlam kalelerin ardındaki saraylarda ve şatolarda oturuyordu. Şatolarda yaşayanlar elitist yapıdaki üstün özellikteki kişiler ile “ötekileri” oluşturan köylüler, feodal yapı içersinde yer alıyorlardı. Bu çerçeveden bakıldığında zaman bir alt kültür ve buna mahkûm kaderi olan insanlar görülüyordu. Aristokrat sınıf, kendini üstün ve hak sahibi olarak görüyor ve diğer sınıfı damgalıyordu. Daha sonraki yıllarda Avrupa'daki feodal yapıyı burjuva sınıfı bozdu. Ticaret yapıp zenginleşen alt gruptaki insanlar para ve gücü ellerine geçirince feodal beyler karşısında güçlendiler. Ticaretin canlanması ile Avrupa'daki krallar, bu ekonomik hareketliliği vergilendirerek iyi bir gelire sahip oldular ve güçlenmeye başladılar. Ticaret yaparak zenginleşen burjuva sınıfı diğerleri arasında tampon oluşturarak feodal yapının dağılmasına sebep oldu.

Feodal yapının tamamen yıkılmasının ikinci sebebi de topların bulunmasıdır. İlk kez Kosova Savaşı'nda kullanılan topların kaleleri ele geçirmek için mükemmel bir silah olduğu İstanbul'un fethinde anlaşıldı. Topların bulunması kalelerin artık güvenli olmadığını gösterdi. Böylece derebeylikler birleşerek krallıkları oluşturdular. Sosyolojik olarak İstanbul'un fethi Orta Çağ'ın bitip Yeni Çağ'ın başlangıcı olarak kabul edildi. Buradaki askeri başarı, yani topların bulunması derebeylerin kalelerine girilmez duygusunu yıktı. Bunun sonucunda da sınıflar ve ellerindeki güçler değişti.

Batı kültüründe meydana gelen bu durum, bizde gerçekleşmedi. Feodal yapı tam oluşmadığı için üstün bir aristokrat sınıf da ortaya çıkamadı. Aristokrat sınıfa karşı burjuvalaşma meydana gelmediği için sosyalist tanımlamalar bize uymadı. Bu, damgalama farkından kaynaklanır.

Günümüzde ise güç, bilgi ve teknolojinin elindedir. İletişim teknolojilerinden internet teknolojisine kadar bütün

devam

alanlarda, para ve sermaye odaklarının hâkimiyeti bu bilgiyi daha iyi kullanabilen alt kültür gruplarının eline geçebildi. Mesela Hindistan devrim niteliğindeki bilgisayar teknolojisini kullanarak bütün dünyada bilgi üretme konusunda söz sahibi olabildi. Çin de teknolojiyi ve bilgiyi kullanarak etkinliğini gösterdi. ABD'nin askeri gücünü tehdit eden en büyük konu, dünyadaki bilgi paylaşımıdır. Bütün bu örnekler damgalanmanın sabit kalmadığını, sürekli değişen kavramlar olduğunu gösteriyor.

Damgalanmanın Düşmanı: Diyalog

İnsanlar arasındaki sosyal temas ve diyalog, damgalanmayı değiştirir. Örneğin 1960'lı yıllarda ABD'de zenci-beyaz ayrımı çok kesin hatlardaydı. Aynı otobüslerde ve aynı restoranlarda bulunmuyorlardı. Daha sonraki yıllarda serbest fikir özgürlüğü ve serbest insan etkileşimi ortaya çıkınca zencilerle aynı iş yerinde çalışan, aynı mekânı kullanan insanlar, zencilerin de korkulacak gruplar olmadıklarını gördüler. Onların da insan dışı varlıklar olmadıklarını anladılar. Sosyal temasları arttıkça onlarla evlenebildiklerini hatta zenci kökenli birini devlet başkanı olarak seçebileceklerini gördüler. Böylece Amerika'da zenci damgalanması dağıldı. Hâlâ insanlarla temasını kesen, izole bir ada yaparak kendi kültürel ya da ırk üstünlüğünü devam ettirmek isteyen bireyler mevcuttur. Bu tür damgalanmaya karşı en önemli çözüm diyalog ve sosyal temastır.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir dindarlaşma süreci ve sosyolojik bir akış var. Bu sürede bazı dini sembollere karşı aşırı reaksiyon meydana geliyor ve bir grup insan yüksek voltaja tutulmuş gibi tepki gösteriyor. Fakat daha sonraları tepki veren insanların çarşaf açılımı yapmaya başladıkları görülüyor. Çarşaflılarla bir araya gelip, temas kurup, konuştuklarında kendilerinden farklı olmadıklarını görmeleri, bu açılımı yapabilmelerinin sebebi oluyor. Çarşafli veya

örtülü insanları uzaydan gelmiş gibi görenler, aynı ortamda bulunarak, aynı iş yerinde beraber çalışarak temas kurduklarında, diyaloga geçilemeyecek kişiler değilmiş duygusunu hissediyorlar. Diyalog böylece damgalanmayı değiştiriyor.

Damgalanmanın Yok Edilmesi

Damgalanmanın önündeki en büyük engel önyargılardır. Önyargılar değiştiğinde veya yok edildiğinde damgalanma düzelir. Bu nedenle damgalanma ile ilgili yapılacak çalışmalar önyargılar üzerinde yapılan çalışmalardır. Önyargıları değiştiren çalışmaların içerisine bilgi sosyolojisi, kültürel psikoloji ve damgalanmanın biyolojik boyutu girer.

Beyin araştırmaları sırasında gerçekleştirilen fonksiyonel MR çalışmaları var. MR'a giren kişiye bir konu hayal etmesi istenir. Konuyu hayal ettiğinde beynin hangi bölgesi çalışıyorsa onunla ilgili görüntüler alınır. Mesela kişiden müşfik bir annenin veya yanık bir insan vücudunun görüntülerini hayal etmesi istendiğinde, beynin hangi bölgesinin çalıştığına bakılır. Bu kişinin yetiştiği kültüre göre beyinde onunla ilgili imajinasyon, biyolojik bir alt yapı oluşur. Damgalama aslında dışarıda değil, beyinde gerçekleşir. Görüntü bilgi kaydı şeklinde olur ve beyinde bir tanımlama yapılır, onunla ilgili bir imaj oluşur. Damgalanmayı yok etme amacıyla beyindeki bu imaj değiştirilir. Bu değişikliği yapabilmek için de beyne giriş çıkış olması gerekir. Bilgi giriş ve çıkışı da sosyal temasla gerçekleşir. Bu sebepten dolayı damgalanma toplumun homojenliğini etkileyen bir durumdur.

Sıfır Damgalanma Mümkün mü?

Sıfır damgalanma mümkün değil, doğru da değildir. İnsanlar tek tür yaratılmamıştır; dil farklılıkları, ırk farklılıkları gibi tanımları vardır. Damgalanma bir tanımlama şeklinde olursa faydalıdır ama bir aşağılama şeklinde olursa çok kültürlülüğe aykırıdır. Çok kültürlülük ortak hedef olarak seçil-

diğinde damgalanma sadece tanım olarak kabul edilebilir fakat çok kültürlü ortamda, bir kültürün diğer kültürden üstün görülmesi durumunda damgalanma karşı tarafı uzaklaştırmak için kullanılmış olur. Böyle bir tutumla kültür çatışmaları ve kültür savaşları amaçlanmış olur. Ortak bir hedef belirlemek ve o hedefe giderken işbirliğini sağlamak damgalanmayı ve damgalanmadan kaynaklanan çatışmayı önler. Eğer damgalanmış gruplar, ortak bir hedef belirleme yerine rekabete teşvik edilirse çatışma artırılmış olur. Bu durum da çok kültürlülüğün en büyük düşmanı haline gelir ve toplumdaki paylaşıma zarar verir.

Kültürlerin barış içinde bulunması hedefleniyorsa, böyle durumlarda olumsuz damgalanmalar ile mücadele edilmesi gerekir. Kültürlerin birbiriyle çatışması isteniyorsa, bu, semboller ve damgalanmalar üzerinden yapılabilir.

Kültürlerin benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Damgalanmalar yaşam biçimi şeklinde de karşımıza çıkabilir. Kişinin köy kültürü ya da şehir kültüründeki yaşamı onun hayat tarzındaki damgalanmayı oluşturabilir. Almanya'ya ilk giden Türk işçilerin Frankfurt havaalanındaki görüntüleri; koltuğunun altında karpuz, elinde yumurta sepeti şeklindeki insan manzaraları kültürel damgalanmaları tanımlar. “Yurdum insanı” demek bir damgalanmadır ve kültürel bir alt grubu damgalamada kullanılmıştır. Lahmacun, pide yemek, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği dinlemek ilkel kültürün belirtisi olarak tanımlanır. Modern olmak için bunların terk edilmesi gerektiği vurgulanır. Modern olmanın müzik zevki batı müziğidir, kıyafet de yine o anlayışa göredir. Yemek zevki batı tarzı yemeklerdir; yemeğin sağ ve sol elle yeniş tarzı bile tanımlanmıştır. Bütün bunlar kültürel tanımlama yapılarak “modernlik budur” diye sunulmuştur.

Mikelanj Fenomeni

Modernlik, kültürel devrim yapmak isteyenlerin toplum mühendisliği projesidir. Kültürel devrimi ne Rusya ne de Çin başarabildi. Başarılammamasının sebebi, kültürde devrimin değil evrimin gerçekleşmesidir. Bu başarısızlığın da biyolojik bir temeli vardır. 'Mikelanj fenomeni' diye adlandırılan olgu, bir heykeltıraşın taşı yontması gibi insanların da zaman içerisinde birbirlerinin biyolojik yapıları üzerindeki etkinliklerini gösterir. Bu olayın biyolojik temelini şöyle açıklayabiliriz: Yapılan araştırmalar, birbirini seven ve aynı evde oturan iki insanın yüz çizgilerinin birbirine benzer olduğunu gösterir. Birbirini seven iki insanın yüz hatlarının çizgileri, mimik ve jestleri birbirine çok benzediği için gülüş tarzları da çok benzer. Evliliklerle ilgili tahmin çalışmaları, yüz çizgileri birbirine benzeyen çiftlerin boşanma riskinin, benzemeyenlere oranla daha düşük olduğunu gösterir. Mikelanj fenomeninde sanatçının heykeli yontması gibi, bir arada bulunan iki kişi de sevdiğinin beyinde yontma yapmaktadır. Kişi hiç farkında olmadan karşı tarafın üzerinde sevgi oluşturarak kendini kopyalatır, daha sonra kemikleşerek yüz ifadesine yansır. Beyindeki networkta yol yaparak –bir çeşit yontarak– kalıcı hale gelir. Birbirini seven ve birbirine yakın olmuş iki kişinin zevkleri, yürüyüşleri, el tutuşları, konuşmaları aynı olur. Aralarında paylaşım ve birliktelik, dostluk ve arkadaşlık boyutunu oluşturur ve kalıcı hale getirir. Bu romantizmden daha yüksek bir durumdur. Bu kalıcı durum beyinde nöroplastisiteyle ilgilidir.

İnsanın Biyolojisi ve Yanlış Kültürleşme Politikası

Beyinde yontularak oluşturulan yollar istenildiği zaman değiştirilemez çünkü bu, 20-30 senede beyinde oluşmuş bir şebeke sistemidir. İstanbul'un su tesisatı bir günde nasıl değiştirilemezse insanların beyindeki kalıcı net-

workler de hemen değiştirilemez. Sosyolojik devrim yapanlar da bu sebeplerden dolayı başarılı olamadılar. Asırlardır insanların beyinlerine yerleşmiş kültürel kalıplar vardır. Belirli bir kültürde anne ve babasının yanında yetişmiş bir çocuğın alınıp, okulda farklı bir kültür, müzik ve yemek zevki vermeye çalışıldığında hemen değiştirilmesi mümkün değildir. Çünkü anne ve babasından gelen kültürel aktarımlar vardır. Hâlbuki verilmek istenen kültürel standartları toplum benimseyip kabul etseydi, bütün toplum birden bire değişebilirdi. Türklerin Müslüman oluşu bu şekilde olmuştur. Türklerin Orta Asya'daki yöneticileri Müslüman kültürü kendileri için çok uygun görüp benimsemişler, çocuklarına da benimsetmişlerdir. Mesela Cengiz Han'ın torunu Hülagu Han, Bağdat'ı yakıp yıkmıştır, kütüphaneleri, kitapları yakmıştır, Dicle nehrinde mürekkep akıtmıştır fakat çocukları Müslüman olmuştur. Hülagu asker olarak galip gelmiştir ama kültürel olarak yenik dşmştır. Bizim Cumhuriyet tarihimizde de tam tersi olarak İngilizler, Fransızlar, Yunanlılar asker olarak yenilmişlerdir ama kültürel olarak kazanmaya çalışmışlardır. Fakat toplum kabul etmediği için tam başarılı olamamışlardır.

Toplumlarda din değiştirmek biyolojik doğaya uygun olursa olumlu sonuç verir. Kültürel ve sosyolojik değişiklikler biyolojik doğada karşılığını bulmazsa başarılı olmaz. Sevilerek benimsetildiğinde kabul edilir, takdir edilir ve kültürel standartlar değişir. Fakat zorla kültürel değişiklik yapıldığında başarılı bir aktarım gerçekleşmez. Çin'de ve Rusya'da zorlama yapıldığı için başarılı olunmadı. Ülkemizde ise batı kültürü zorla verilmeye çalışıldı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Sanat Müziği yasaktı ve onun yerine batı müziği benimsetilmeye çalışıldı. Osmanlıyı sevmek ve övmek yasaktı. Zorlamalarla Türkiye'deki batı tarzı modernleşmeyi ülkenin % 10'u veya 20'si gibi az bir kısım kabul etti. Kabul edenler de kltrleşmeden çıkar sağlayan, Türkiye'nin kaymağı-

nı teşkil eden kişilerdir. Çünkü o kültürde bulunmak onları özel imtiyazlı yapıyor ve bu nedenle o kültüre sahip çıkıyorlardı. Kendi kültürüne karşı yasaklanan çoğunluk ise, bu kez arabesk kültüre itilmiş oldu. Osmanlı döneminde Araplarla daha fazla temas olmasına rağmen arabesk bu kadar yaygın değildi. Çünkü kültürümüz yasak değildi ve halk başka bir kültüre ve müziğe ihtiyaç duymadı. Batı kültürü zorla dayatıldığında, ona karşı pasif bir direniş gösterildi. Sadece Urfa yöresinde olan arabesk müzik bütün ülkeye yayıldı. Bu aslında müzik kültürünün değiştirilmesine bir reaksiyondur ve çarpık modernleşmenin sonucuydu. Hâlbuki batı kültürünün etkileri doğal akışına bırakılsaydı, böyle sonuçlar olmayacaktı. Osmanlı zaten Tanzimat'la birlikte batı kültürüne kapılarını açmıştı. Heykeller saraylara girmişti. Paşalar çocuklarına piyano öğretiyordu. Kıyafet ve sarık değiştirildi, fese geçildi. Batı kültürüne yöneliş vardı fakat Cumhuriyet döneminde bu gidiş hızlandırılmak istenince arabesk kültür ortaya çıktı.

Bu durum biyolojik doğasına uymayan kültürleşme projesinin, yanlış bir proje olduğunu gösteriyor. Yapılması gereken, özgür tartışma ortamı içersinde toplumun kendi modernizmini oluşturmaya fırsat vermektir. Bunun için de özgür tartışma ortamı gerekir. Kültürün insanlara uyup uymadığı, benimsenip benimsenemeyeceği kültürel yatay ilişkilerle ortaya çıkar. Dikey yani yukarıdan aşağıya kültür oluşmaz. Aşağıdan yukarıya kültür hareketinde de yukarı kabul etmezse, yine proje yürürlüğe giremez. Halkla devlet arasında kopukluk olan bir çarpıklık ortaya çıkar. Türkiye'nin bu konudaki sıkıntısı eski Yunan mitolojisinde yer alan, başı aslan, vücudu boğa şeklindeki heykellere benzetilebilir. Türkiye'nin başı batı kültürü, vücudu doğu kültürü şeklindedir. Kültürel politikalar oluşturulurken bunların göz önüne alınması gerekir.

Özsaygı

Önyargıları insanların hayatında etken hale getiren önemli basamaklardan biri öz saygıdır. Kişinin kendisini algılamasına ilişkin bir kavram olan öz saygı (self-esteem), kişinin kendisine bir birey olarak yüklediği değeri ifade etmektedir. Her insanın öz saygısı vardır. Önyargılar kişinin öz saygısına uygun olursa kişi tarafından kabul edilir. Kültürel olanla doğal olanın uyumlu olması için, bunların kişinin öz saygısına da uygun olması gerekir. Eğer kültürel olanla doğal olan birbirine uygunsa benimseme kolay olur, doğal olmayan bir şeyin evrenselleşme eğilimi çok zordur. Bu sebepten dolayı kültürler arası ilişkilerde kişinin öz saygısının yıkılmaması gerekir.

Felsefi Amaçların Önemi

Öz saygı dışında insanların hayatındaki diğer önemli basamak da ego idealidir. Bir insanın yaşama ve üretmesi için bir amacının olması gerekir. Amacı yoksa, amaç belirlemede hatalar yapılırsa o kişiyi olaylar yönetir ama amacı varsa olayları kendi yönlendirir. Bir insan için bir yerden diğer bir yere giderken amacı belli ise yol haritasını çizer, hedefine o şekilde varır. Bir toplum için de kültürel idealler aynı şekilde işler. İnsanın ego idealleri ne kadar önemliyse toplumun da kültürel hedefleri aynı ölçüde önemlidir. Amacı belirlenmiş, ortak hedefi olan bir toplum için kültürel standartları geliştirmek ve önyargıları düzeltmek kolaydır.

İnsanlara felsefi amaçların verilmesi gerekir. Felsefi amaçlı olmayan kişiler yaşamak için yeterli nedenleri olmadığını düşünürler. Bu tür insanlar hastalık, ümitsizlik, ölüm gibi durumlarda aciz ve çaresiz kalırlar, çözüm üretemezler. Zihinsel sığınağı olmayan, bir yaratıcıya sığınma duygusu ol-

mayan kişiler zor durumlarda kendilerini çok savunmasız ve korumasız hissederler. Kendi kültürel kimliği bu konuda ona çözüm üretemiyorsa ve amaç belirlemiyorsa, o kimse başka kültür arayışlarına geçer. Batıl inançlara, büyücülere sığınır. Materyalizmin dini dışlaması ve pozitivistin Tanrı'yı inkâr etmesi sonucunda, Rusya'da ve Çin'de 70 sene boyunca, bir yaratıcının olmadığı ideoloji olarak öğretilirdi. Fakat günümüzde Rusya'da Ortodoks Kilisesi en saygın kurum haline geldi. Tanrı'nın varlığını kabul etmek zorunda kalmak, insanın psikolojik ihtiyacıyla yakından ilgilidir. Çünkü din ve inanma ihtiyacı insanın davranışlarını, fonksiyonlarını belirler. Eğer ihtiyaç olmasaydı, din ve tanrı kavramları bitmiş olurdu. Çünkü 100 sene önce "Tanrı öldü" şeklinde manşetler atılmıştı. Hâlâ da bilim çevrelerinde bu anlayış devam ediyor. Bilim kongrelerinde ateist grupların baskısı sürüyor. İncil ve Kuran'ı referans olarak kullanmama eğilimi devam ediyor. Buna karşı da alternatif çözüm üretilmedi.

Dinin İnsan Sağlığına Katkısı

Ölümü inceleyen bilim dalına tanatoloji denir. Tanatoloji, ölümle yüzleşen insanların ümit duygusunu ayakta tutma ile ilgili nasıl çözüm üretileceği konusunu araştırır. Akıl ve dinin birbirinin karşıtı olarak algılanmasının sonucu, dine ihtiyacın olmadığı anlayışı verilmeye çalışıldı. Din, insanların teselli sığınağı olarak kullanılan bir kavram şeklinde sunuldu. Dinle ilgili herhangi bir genetik tanımlama yapılmadı fakat Tanrı inancıyla ilgili beyin araştırmalarında, aşağıdaki üç duygu yakalandığında insanların beyninde mutlulukla ilgili alanın harekete geçtiği görüldü. Bu üç duygu, dinlerin sunduğu duygulardır. Birincisi, insanın kendi kişilik sınırları ortadan kalkıp evrenle bütünleştiği ve evrenin bir parçası gibi kendini hissettiği zamandır. İkincisi, bütün ihtiyaçlarının giderildiğini hissettiği andır. Üçüncüsü de bütün arzularının karşılandığını hissettiği andır. Bütün istekler

karşılandığı ve kişilik sınırları ortadan kalktığı zaman evrenin ve yaratıcının bir parçası gibi hissedilir ve güven duygusu oluşur. İnsanoğlunu bilen, duyan, yardım eden, her şeye gücü yeten, her şeyin anahtarı ve gücü elinde olan bir yaratıcı var denildiği zaman, beyinde mutlulukla ilgili alan aktif hale geçer, serotonin ve endorfin gibi mutlulukla ilgili kimyasallar salgılanırken, stres hormonu salgısı azalır. Bu faaliyet, inanç konusunda beyinde genetik bir tanımlama olduğunu, beynin bu konuyla ilgili protein ürettiğini ve bu duygunun biyolojik temeli olduğunu gösterir.

Mide için ilaç üretirken, midedeki hücrelerin fonksiyonları göz önüne alınıyorsa, beyin hücrelerinin de fonksiyonları dikkate alınarak insanlık için sosyolojik tezler üretilmesi gerekir. Biyolojiden bağımsız sosyoloji ve psikoloji doğru değildir. Bu nedenle sosyal empatide en önemli unsur biyoloji ayağıdır. İnsanları mutlu eden ve felsefi çözümler üreten tezler beyinle senkron çalıştığını gösterirse kabul görecektir, eğer beyinle senkron çalışmazsa kabul görmeyip tarihin çöp sepetine atılacaktır. Burada akılla bilimin birbirine karşı rekabeti değil, birbirini tamamlama süreci ortaya çıkar. Zihinsel bir sığınığın olması, kendini güvende hissedebileceği bir güce dayanma ihtiyacı, kültürel değişimlerde ve önyargıların dağılmasında bilimsel bir kategori olarak ele alınması gerekir.

Önyargılara Karşı Adalet ve Kültürel Kimlik Duygusu

A.C. [Önyargıların kalıcı olabilmesi için insanın biyolojik özelliğine uyması gerekir. Her kültür muhakkak kendi yaşam biçimini sunar ve kendi adaletini oluşturur. Adalet kavramı insanda biyolojik temeli olan bir kavramdır. Kültürel önyargıların dağılması için kişilerin adil paylaşım kaygısı içerisinde olmaması gerekir. Medeni olan toplumlarla medeni olmayan toplumları ayıran nokta hukuka saygıdır. Hukuka saygısı olmayan kişi zorla bir şeyler elde etmeye kalkar. Zorla

insanların ekmeğini gasp eder, zorla arabasını elinden alır. Bu tür davranışlar hukuksuzluktur. Fakat insanda adaletle ve adil paylaşım ile ilgili eğilim vardır. Eğer bu duygu yoksa insanlar arasında sınırlar çizilemez ve sınır ihlalleri olur. Toplumlar ve kültürler arası sınır ihlallerinin oluşması da buradan kaynaklanır. Önyargılar, standartların oluşmasında önemlidir fakat önyargıların canlı olması gerekir. Sonuç alınabilmesi için, değişen yeni şartlara uyum sağlayabilme kapasitesi içerisinde olması gerekir.

Kültürün en önemli özelliklerinden biri kimlik duygusu oluşturmaktır. Kültürel kimlikte özdeşleşme söz konusudur. Mesela “benim binam, benim köyüm, benim mahallem” şeklindeki grup duygusu kimlik tanımlamasıdır. İnsanlar arasında ortak bağlar vardır. Aynı mahallede oturan insanlar arasında bu bağlar daha fazladır, aynı şehirde oturanlarda bağ sayısı daha da artar. Aynı kültüre mensup insanlarda bu bağ sayısı çok daha fazlalır. Yunanistan’ın Pire şehrinde, sahildeki bir restoranda kendinizi İstanbul’da gibi hissetmeniz mümkündür. Çünkü orada İstanbul’dan gelen bir Rum göçmenin restoranında, yetiştiği kültürel kimliğinin yansımalarını görürsünüz. Restoranında Türk müziğini, yemeklerinde Türk lezzetlerini tadarsınız. Kültürel kimlik ortak değerler manzumesi oluşturur, özdeşleşme olur. Kültürel kimlik, bağımsızlığı getirdiği gibi insanın hem mutlu olmasına hem de istikrarlı bir ilişki kurmasına sebep olur. Kimlik duygusu böylece insanı yalnızlıktan uzaklaştırmış olur. Kültürel kimlik grup duygusu oluşturduğu için sosyal bir semsiyeyi ortaya çıkarır. O semsiyenin altında da insan kendini güvende hisseder. Kimlik duygusu insanın özgüven duygusu ve özsaygı ihtiyacı ile çok yakından ilgilidir. Kendisine saygı gösterilmesini isteyen insan, bir aile veya aşiret içerisinde saygı gördüğünde kendini iyi hisseder, bu durum da kültürel kimliğin devamını sağlar.

Kültürel kimliklerin yansımaları olan yaşam tarzlarına bak-

tığımızda şu örnek gözümüze çarpar. Mesela dindar bir insan ile laik yaşam tarzındaki bir insanın arasındaki kültürel farklılıkları anlamaya çalıştığımızda bazı çelişkileri görürüz. Laik bir insan yaşamının her anında laik yaşayabilir mi? Eğer kişi laikliği dinden izole bir kavram olarak ve dini yok sayan bir yaşam tarzı olarak düşünüyorsa, o kişinin dini düşünmesi, besmele çekmesi bile laikliğe aykırıdır. “Laiklik bir yaşam tarzıdır” iddiası varsa ve böyle tanımlanıyorsa sınırlarının belirlenmesi gerekir. Mesela “evde halı konulmasına karşı değilim” diyen birisinin eve halı serilmesine izin vermemesi gibi bir durumda, bir değere karşı çıkmak vardır. Bu örnekteki gibi tanımlama net yapılmazsa sınırlar karışır. Diğer taraftan dindarlığı yaşam tarzı olarak seçmiş bir insan, kendi yaşam tarzı gibi herkesin aynı şekilde davranmasını istiyorsa, çocuğuna seçenek sunma ve model olma tarzının yerine belli bir kıyafeti giydirmeye zorluyorsa, bu davranışın da dindarlık tanımlamasına girip girmediğinin tartışılması gerekir.

Sosyal Damgalamada Laikliğin Doğru Tanımı

Laikliğin batıda ortaya çıkma sebebi, birinin kendi inancının, kendi değerlerinin başkalarının üzerine zorla sunulmaması içindi. Batıda laikliğin kültürel olarak ortaya çıkışı, kilise baskısına bir reaksiyondur. Kilise halka baskı yapıyordu; ya kendilerini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmelerini ya da yok olmayı göze almalarını söylüyordu. Roma döneminde, baskı kültürel olarak kilise erkinin eline geçmişti. Ortodokslarda durum biraz daha farklıydı. Ortodokslarda kilise yönetimi belirleyici değildi, yönetim kiliseyi emrine almıştı. Fakat Katoliklerde kilise, yönetimi emrine aldı ve son söz sahibi oldu. Bizans'ta devlet kendisi din seçmişti. Ortodokslarda, devlet dini tanzim etme hakkına sahiptir. Türk tarzı laikleşme Ortodoks tarzına dönüştü. Türklerin Müslüman olması yukarıdan aşağıya oldu ve dev-

let dini tanzim etme, dini öğretme, dayatma gibi sorumluluklar yüklendi. Bunun karşıtı olarak da dini hayattan çıkarma yerine başka bir din, Şamanizm, Hıristiyanlık gibi dinler koyma projeleri ortaya çıktı. Bunların hepsi Ortodoks projesi gibi yukarıdan aşağıya uygulamalardır.]

Laiklik bu tür dini yaptırımlara karşı Fransa'da çözüm olarak ortaya çıktı. Fransa Katoliklerin en güçlü olduğu ve jakoben, baskıcı kültürün en çok yaşandığı yerd. Fikir tartışmalarının burada çok yaşanması, kiliseye reaksiyon olması ve ihtilalin ortaya çıkması tesadüfi değildir. Dine daha özgürlükçü yaklaşan Almanlar ve İngilizler Protestan oldular. Protestanlıkta laiklik ortaya çıktı ve böylece kimse kimseye karışmayacak, her din kendi içinde özgür olacak ama başkasının alanına saygı gösterecek tarzda yaşanacaktı. Laikliğin ortaya çıkması, toplumun çoğunluğu neyi istiyorsa onun kültürel standartlarını oluşturması ama toplumun çoğunluğu gibi düşünmeyenlerin de kendi içerisinde özgür olma alanlarının oluşması anlamına geliyordu. Bu durum evrenin yaratılışındaki ilahi iradeye çok paraleldir. Yaratıcı, insanları yaratmış, daha sonra doğru ve yanlışın ne olduğunu açıklamıştır. Doğru ve yanlış seçme konusunda insanları özgür bırakmıştır. Fakat peygamberleri ve elçileri aracılığıyla iyi ve doğruyla ilgili mesajlarını devamlı göndermiştir. Evrenin yaratılışındaki bu ilke, çok kültürlülüğü, çoğulculuğu ve farklılıklara saygıyı sunar. Toplumun çoğunluğu ilahi iradenin istediği yaşam tarzının dışında bir tarzı istiyorsa, bu durumda, zorla ilahi irade tarzına gireceksin demek dindeki öze uymaz. Nasıl ki bir anne-babanın 18 yaşına gelmiş çocuğuna zorla "Böyle yap yoksa seni reddederim" demesi insanın biyolojik ve psikolojik doğasına uymuyorsa, yönetimler açısından da durum farklı değildir. Başkalarının yaşamına belli bir hayat anlayışını zorlayan laiklik, evrendeki yaratılış felsefesine de uymuyor. Zorla başka bir dini kabul ettirmenin olmadığı, herkesin kendi içinde özgür olduğu bir an-

layışın hakim olması normal olandır. “Zorlama yok” kavramı da burada çıkar. Ama toplumda ortak standartları da çoğunluk oluşturur, bu çoğunluğun standartlarına uymayanlar kendi içlerinde özgür olabilmeliler. Osmanlı bunu başarmıştır. İmparatorluk döneminde dini standartlara uymayan mesela Lübnan’da şeytana tapan gruplar ortaya çıkmıştı. Şu anda da uzantısı devam eden putperestliğe benzer dinlerin ortaya çıkmasına karşı Osmanlı padişahları ve şeyhülislamları kamu düzenini bozmuyorsa karışılmaması kararını vermişti. Mesela Amerika’daki Mormon tarikatının üyeleri teknoloji kullanmayan, çok çocuklu geniş aile mantığında olan, sigaraya, içkiye, kumara karşı olan, kimseye zararı olmayan anlayış içindeler. Katolik yaklaşımda bu tür gruplara illa dinlerini değiştirmeleri konusunda baskı vardır. Laiklik buna karşı çıkar.

Ne laik yaşam tarzındaki insanlar ne de dindar insanlar hayatının her anında kendi yaşam felsefelerini yaşayabilirler. Ne laik insan her anında laiktir ne de dindar olan kişi her anında dindardır. Böyle durumlarda kültürel sınırları çizmek çok zordur. Nerede başladığı ve nerede bittiğini belirlemek imkânsızdır. Bu sebepten dolayı çoğul kültür içerisinde kişilerin özgür bırakılması gerekir. Çünkü çoğulcu olmak evrenselliştir ve insanlığın geldiği önemli bir noktadır. Farklı fikirlere saygı duymak, farklı fikirlere fırsat vermek serbest fikir piyasasının oluşmasını ve yeni düşünce üretimini sağlar. Bu da fikirlerin barışçıl bir şekilde rekabetine sebep olur. Çoğulculuğun olduğu yerde yetenekler serbest kalır ve önü açılır. Rağbet gören fikir ve kültür gelişir, rağbet görmeyenler ise yok olur. Bunun için barışçıl kültürel rekabet faydalıdır ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bu şekilde ortaya çıkmıştır. İnsan hayatına ve onuruna saygı, yaşama hakkı, adil yargılanma ve seyahat hakkı gibi temel insan hakları konusunda herkes eşit olmalıdır. Temel insan haklarında dokunulmazlıklar vardır ve Avrupa Birliği bunu ol-

mazsa olmaz bir şart olarak kabul eder. Temel standartlar insanı bir değer olarak tanımlar ve bu standartlara uymayanlar modern, çağdaş insan olarak kabul edilmezler. İnsan haklarının bazılarını kabul edip “Devlet için insan öldürebilirim” diyen biri modern ve çağdaş olamaz. Çünkü insanın yaşama hakkı ve adil yargılanması kabul edilmiyorsa, yanlış bir hukuk sistemi kurulup yargısız infaz yapılıyorsa bu durum temel insan hakkına saygısızlıktır. Hukuksuzluğu çözüm olarak düşünmek gericiliktir. Gericilikle mücadele dinle mücadele değil, gericilikle mücadele eğitimsizlikle mücadeledir.

Hukukta Önyargıların Sakıncası

Özgürlüğü yok saymak insani değerlere ve insan tanımlamasına uymaz. Özgürlük ve adalet kavramları kültürlerde dengeleyici kavramlardır ve birbirini tamamlar. Özgürlüğün olması gerekir fakat bu özgürlük sınırsız değildir. Adaletin olduğu bir özgürlük olmalıdır. Günümüzde bazı yerlerde adaletin yanlış tanımlarına rastlıyoruz. “Adalet mülkün temelidir” sözü “Adalet devletin temelidir” şeklinde değiştirilmiştir. Mülk kelimesi, emlak, temellük, memleket, memalik kelimeleri ile aynı kökten türemektedir. Mülk kelimesini sadece mal, mülk şeklinde tanımlamak yanlıştır. “Adalet mülkün temeli” dendiği zaman bunu sadece mal, mülk, para adaletin temeli gibi anlaşılır. Aslında ülkenin temeli anlamına gelmektedir. Bir binanın temeli bina için ne kadar önemli ise ülkenin temeli de adalettir ve o kadar önemlidir. Adalet olmadığı zaman memleket yıkılır. “Adalet devletin temeli” denildiği zaman devlet için adalet önemlidir fakat memleket yerini tutmaz çünkü devletin dışında bir de toplum vardır. Devletle mahkemelik olan birisi mahkemeye gittiğinde, karşısında tarafsız olması gereken hakim, devletin tarafında bulunmaktadır. Devletin maaşlı memuru devletin tarafında durur, yine devletin memuru olan savcı da vatandaşla aynı hizada değil, daha yüksekte durmaktadır. Bu durum adalet

kavramına aykırıdır. Devletle mahkemelik olan bir insanın, “Bu hakim devlete karşı benim hakkımı koruyabilir” duygusu içerisinde olması gerekir. Mahkemelerdeki durumun o duyguyu vermesi gerekir. Devletin hakkını savunan savcı yukarıda bulunurken, vatandaşın hakkını savunan avukat daha aşağıda bulunuyorsa, bu hukuk felsefesi açısından mahsurlu bir durumdur.

Kendi Önyargılarımıza Karşı Bağımsız Olmak

Hukuk felsefesinde, hakim bağımsızlığının en önemli kuralı, kişinin kendi önyargılarına karşı da bağımsız olmasıdır. Herkesin bir önyargısı vardır. Homofobisi olan bir hakim önüne eşcinsel biri yargılanmak üzere gelebilir. Bu durumda eşcinsellerden nefret eden hakim, duygularını alıp bir kenara koyar ve yargılsa duygularına karşı bağımsız hareket etmiş olur. Bu konu “türbanlı doktor olur mu, olmaz mı?” tartışmasında da karşımıza çıkmaktadır. Bazı kişiler şu tezi savunmaktadırlar: Türbanlı bir hekimin karşısına önyargılı bir hasta geldiği zaman, doktor psikiyatrik muayene yapamaz, onun için hekimin türbanlı olması doğru değildir. Buna karşılık, zenci bir doktora beyaz bir hasta geldiğinde veya eşcinsel bir doktora bir hasta geldiğinde durum ne olacak? Türbanlı, zenci, eşcinsel doktorların hepsi birer damgalanmadır. Böyle bir durumda doğru olan nedir? Hümanizm kapsamı içerisinde, hasta da hekim de karşısındakini filanca alt kültür grubuna mensup kişiler olarak görmelidir. Herhangi bir hasta, Kürt şivesiyle konuşan bir doktora gittiği zaman o doktoru küçük görüyorsa o kişinin kültürel tanımlaması yanlıştır. Kendi uzmanlık sahasında üstün yetenekli zenci doktorlar var. Hasta olan bir kişi, kendi uzmanlık alanında mükemmel olan zenci bir doktora mı yoksa o ameliyatı kötü yapan beyaz bir hekime mi gider? Böyle bir durumda herkes kendi kimliğini, kendi önyargılarını bir kenara bırakır ve o işi en iyi yapana gider. Hipokrat, in-

sanların kendilerine karşı bağımsız olması gerektiğini iki bin sene önce söylemiştir. Hekim hastanın değerlerine saygı duyan insandır ve kendi değerleri ile hastanın değerleri arasında bağımsızdır. Aynı zamanda kendi önyargıları ile kendi kişiliğine karşı da bağımsız olacaktır. Herkesin önyargıları ve kültürel tercihleri vardır. Hekimler bu tercihlerine karşı bağımsız olarak hasta muayene ederler. Onlara karşı bağımsız olarak psikolojik dinamikleri çalıştırırlar. Aynı şey türbanlı hekim için de geçerlidir. Türbanlı hekime de bağımsız bakmamak hatalı bir yorumdur; damgalama ve dışlamadır.

İdeal insan kendini kusursuz bilen insan değil, kusurlarıyla birlikte kendini kabul edebilen insandır. Hümanizm insanın hatasız, kusursuz, iyi olduğunu, hiçbir kötünün insana ait olmadığını savundu. İnsandaki kötücül duyguları yok saydı. Kişinin aklına kötü bir düşünce geldiği zaman kendine yakıştıramadığı için “bu düşünce bana ait değil” diyerek ruh sağlığını bozdu. Bir bakıma kendini Tanrı yerine koydu, kendini kutsallaştırdı. Modern yaşamda bu tarz bir tanımlama insanın mutluluğuna zarar verdi.

Yanlış Kültürel Tanımlamalar

Hümanizm insanı kutsallaştırıp, öz eleştiri yapamayan bir insan ortaya çıkardı. Duygusal beyin çalışmaları insan da kötücül eğilimlerin olduğunu gösterdi. Evrende kötülük ve şerler vardır. Hümanizm, kötülüğü insanın dışında tuttuğu için şer problemini çözemedi. Bu durum da insanın dost ve düşman tanımlamasını değiştirmiştir. Menfaatine uyan şeyleri dostu, uymayanları düşmanı; hoşuna giden şeyleri dostu, gitmeyenleri düşmanı olarak tanımladı. Modernizm bunu toplumda kültürel bir kimlik olarak gerçekleştirdi.

Batıda dini kaynaklı olan veya olmayan sosyal gruplar mevcuttur. Bu sosyal grupların inancı ve amacı belirleyen bir ideolojisi vardır ve kendi içerisinde kültürel motiflerini oluştururlar. Kültürel motiflerini oluştururken de kendi

merkezi figürleri ortaya çıkar. Merkezi figür olarak da liderlerini veya gurularını seçerler. Seçtikleri guruyu da kutsallaştırırlar, eleştirmediler, hep övgü ile yaklaşırlar, kendilerini ona ait hissederler, mutlak itaat ve sadakat zorunludur. Seçkinler grubuna sahiptir ve hiyerarşisi belirlenmiştir. Kendine özgü bir yaşam tarzı iddiaları vardır ve tek geçerli düşüncenin kendi düşünceleri olduğuna inanırlar ve başkalarını da inandırırılar. Gruplarına tanrısallık makamı verirler. Patent reçeteleri vardır, simgeleri oklu, ışıklı, yıldızlı ve güneşli şekillerdendir. Yayılımcı güç olma beklentileri yüksektir, vatani kurtarma iddiaları vardır. Tanrı rızası için çalışan değil, Tanrı adına iş yapan liderleri vardır ve liderlerinin Tanrı'dan sezgisel mesajlar aldığına inanırlar. Eleştirilemeyen otoriteleri vardır ve bu en üst otoritelerine bağlılık beklentileri yüksektir. Dışarıya karşı kapalıdırlar, sadakati aşırı önemserler, birbirlerini gözetler ve kontrol ederler. Kendilerine özgü kahramanlık ideolojileri ve misyonerlik anlayışları vardır.

Üyeler bireysellikten uzaklaşırlar, kutsala teslim olurlar, kişiliklerini değiştirirler. Bu gruplar ortak yeminlerini belirlerler ve gruba bağlılık ve lidere itaat yemini ettirirler. Grup içerisinde eleştirilenler korkutulur, takip edilme korkusu ile bağlılık beslenir. Grup içerisinde alt kültür, yıkıcı sosyal gruplar, dini gruplar ortaya çıkar. Almanya'da bu şekilde ortaya çıkan binlerce satanist gruplar mevcuttur. Bilim kilisesi bulunur. Bunların hepsi kültürel alt grup meydana getirir ve kültürel standartları değiştirirler. Şu anda Yunanistan gibi Avrupa'da yer yer baş gösteren anarşizm akımı da bunların bir sonucudur. Anarşizm akımında her türlü otorite değerine karşı çıkmak ideoloji olarak benimsenir. İnsanlığın gelecekteki tehlikesi; örgütlü olmayan, bencil, amaçsız ve otorite tanımayan anarşi gruplarıdır. Avrupa'da amaçsız, değersiz, her türlü otoriteye karşı çıkmayı zevk alanı olarak seçen bir nesil yetişti. Bu bir patlamadır ve değerler krizidir. Dini

değerlerin toplumdan kalkmasının sonucu ortaya çıkmıştır.

Batı medeniyeti evrendeki şer problemini çözememiştir. Bu kadar mükemmel bir düzenin içinde hastalıklar, bebeklerin ölümü gibi kötülüklerin varlığını açıklayamamıştır. Şer problemini çözemedikleri için de Tanrı'yı inkâra gitmişlerdir. Mesela bir elmas madeninden bir ton kömür çıkartılır. O kömür, parçalama, aside ve siyanüre koyma gibi bir yığın işleminden geçirilir ve sonuçta bir gram elmas elde edilir. O elmasın çıkarılması için bir ton kömürün yakılması faydalı bir işlemdir. Mesela evrende mikroplar olmazsa tıp gelişmezdi. Hastalıklar olmasaydı organları tanımak mümkün olmazdı. İnsanlık, hastalıklar sebebiyle anatomi, fizyoloji, patoloji gibi bilimlerle uğraştı. Kâinatta artı ve eksi arasında kurulmuş bir denge vardır; iyilik ve kötülük, siyah ve beyaz, karanlık ve aydınlık dengededir. Sıfır hata, evrendeki diyalektik içerisinde ölümden sonrasına göre programlanmıştır. Okuldaki sınav döneminde, çalışanla çalışmayanın ayırt edilmesi için sınavın zahmetinin, acısının çekilmesi gerekir, evrende de iyiliğin ortaya çıkması için kötülüğün yaşanması gereklidir. Böyle durumlarda kötülüğü yok etmek değil, iyiliği artırmak hedef olmalıdır.

Bir İnsanın İyi ve Kötü Olmasını Ne Belirliyor?

[İyi ve kötünün tanımlamasını önyargılar belirler.] Hitler *Kavgam* kitabında biyolojideki bilgileri kullanarak Alman ırkının üstünlüğünü iddia etmiştir. Hitler, "Dünyanın geleceği için dünyaya hakim olmamız üstün ırk olarak bizim hakkımızdır" demiştir. Yine dünyaya hakim olmak için zayıf ırkların yok edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bunu dayandırdığı tez; tesadüfî varoluş, varlıkların yaşam mücadelesi ve güçlünün zayıfı yok etmesi hakkıdır. Hitler, dünyada yaşam mücadelesi ve rekabet varsa üst ırk olarak zayıfların yok edilmesini kendisinin hakkı olarak görür ve silahlanarak Polonya'ya saldırır. *Kavgam* kitabında ırklara göre bi-

yolojik tanımlamalar yapmıştır. Japonlara; kültürleri taşıyan aracı kültür, Fransızlara; mantarlaşmakta olan ırk, Yahudilere; parazit ırk gibi tanımlamalar yapmıştır. Zararlı bir böcek bahçeye girdiğinde yok edilmesi gerektiği gibi bazı ırkların da yok edilmesi gerektiğini, bunun için de kadın, çocuk demeden öldürülebileceğini göstermiştir. Bunu da kültürel damgalamaları değiştirerek yapmıştır. Hitler böylece Darwin'in biyolojideki tezini sosyal psikolojiye uygulamıştır. Sosyal damgayı değiştirerek Yahudileri öldürme hakkını kendinde gördü. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında insanlığın en kanlı dönemi yaşandı. Bu savaşların arkasında sosyal damgaların, sosyal etiketlenmelerin değişmesi ve iyi-kötü, dost-düşman kavramının değişmesi vardır. İnsanlığın en acı çektiği dönemler bunların sonucunda oluşmuştur.

Damgalanma İhtiyacı

Damgalanma aynı zamanda bir ihtiyaç da oluşturur. Diğer taraftan damgalanma, bir insanın kendi kültürel kimliğini ayakta tutabilmesi için tanımlama ihtiyacıdır. Kişi kendisinden farklı bir dünya görüşünde olan bir kimseyi tanımlamak ister ve bu da damgalanma ihtiyacını oluşturur. Kişi “Ben, beyaz ırkım, filanca kültüre mensubum, Türkçe konuşuyorum” diyerek kendini tanımladıktan sonra diğerini de “filanca kültüre mensup İngiliz” şeklinde tanımlayabilir. Bu tanımlamanın içerisinde aşağılama, değersizleştirme olmadıkça bu bir kültürel tanımlamadır ve faydalıdır.

Damgalanma ile ilişki kurulabilecek farklı tarzlar oluşturulabilir. Dünyada hiç renk olmasa, tek renk olsa çeşitlilik kaybolur. Çeşitlilik ihtiyacı da insanın psikolojik ihtiyaçlarından. Tek çeşit çiçek, tek çeşit elma, tek çeşit ayva yoktur. Ayvaların bile hepsi farklıdır. Bu da çoğulculuğun biyolojik temeli olduğunu gösterir.

Gizli damgalanma baskılar sonucu ortaya çıkar. Kişi veya

gruplar kendini korumak için yasadışı yapılanmaya doğru teşvik edilebilirler. Kişinin kendi dünya görüşünü, kendi kültürünü koruması için başkalarını tanımlaması gerekir. Bu tanımlamayı doğru standartlarla oluşturması gerekir. Kişi kendini psikolojik olarak iyi hissetmek için damgalanmayı yapar. İnsanın kendini iyi hissetmesi için de olumsuz imajdan kaçıp olumlu imaja yönelmesi gerekir.

Damgalamada Dogmatizm Tehlikesi

Damgalanmada olumsuz imaj veriliyorsa, o kişi veya gruplar kendilerine benzetilmeye çalışılıyor demektir ve bu da o grubu yok etmeye çalışmaktır. Bu, bir tür imaj oluşturma faaliyetidir. İmajı etkileyen zihinsel kalıpları oluşturmak bu şekilde ortaya çıkar. Dogmatizm, değiştirilemeyecek fikir ve inançlara sahip olmak, değiştirmemekte direnmek ve bununla ilgili mantıklı önerilere kendini kapamak demektir. Dogmatik kişiler tehlike hissettikleri zaman otoriteye başvururlar ve bu yüzden dogmatik kişilikler otoriter kişiliklerle birlikte bulunurlar. Dogmatik olarak bağlandığı kişiler tartışılmaya açıldığı zaman, kutsalına saldırıldığını düşündükleri için tartışmayı bile kabul etmezler, ayak direrler. Savunma refleksi ile saldırganlık ortaya çıkabilir. Bu nedenle kişinin, bilimsel olarak aksi ispat edilmedikçe her şeyi sorgulayabilmesi gerekir.

[Dogmatizm bilimsel kuşkuculuğa aykırıdır. Mesela bir objeye bardak deniyorsa, onun bardak olmadığı ispat edilmedikçe o obje bardaktır. Ama bir kimse bardak olmadığını ispat edebilirse, olmadığını söyleyebiliriz. Bir odada toplu iğne var demek için çıkarıp göstermek yeterlidir. Fakat yok diyebilmek için her taraf köşe bucak araştırılıp ondan sonra olmadığı söylenebilir. Fakat odadaki bütün eşyaları, dolapları, çekmeceleri aramadan bu odada kesinlikle iğne yok denirse, bu bilgi ispatlanmadığı için dogma haline gelmiş olur. Bu durum sorgulamaya ve mantıksal açıklamalara kendini

kapatıyor demektir.

Bu, Yaraticının varlığını ispat için de geçerli bir metottur. Allah'ın varlığı yeryüzünde, gezegenlerde, bütün evrende olmadığı ispat edilmedikçe, bilimsel olarak Allah yoktur denilemez. Aksi halde inkâr, konuyu dogma haline getirmek anlamına gelir. "Evren nasıl oluşmuştur? Gerçek nedir?" sorularına cevap olarak birkaç tez ortaya atılmıştır. İspat edemediğimiz zaman dört tane olumsuzlama metodu vardır, bunlar kullanılır. Bunların birincisi, "inorganik maddeler kendi kendine evreni yapabilir mi?" sorusudur. Bunun imkânsızlığı anlaşılmıştır. İkincisi, "bütün evrende, hava, yağmur, fırtına, oksijen, azot vs. hepsi bir araya gelip, komite oluşturup evreni yönetebilirler mi?" sorusudur. Böyle bir komite olmadığına göre bu da doğru değildir. "Tabiat yaratmış olabilir mi?" Tabiat diye bir komite yoktur ve kendi kendine olması da akla çok uzaktır. "Bazı tabiat kanunlarının ve sebeplerin evreni yapmış olması mümkün mü?" Suyun kaldırma kuvveti, yerçekimi kuvveti, yağmurun yağması, birçok fizik ve kimya kanunlarının evreni yeni baştan yapma gücünün olması mümkün değildir çünkü kanunlar ölü metinlerdir. Bunların uygulanması gerekir, uygulama için de bir güç, dış irade lazımdır. Tüm bunları kendini göstermeyen bir dış irade yaratmıştır. Seçenekler içinde en makul, akla en yakın ve mantıklı olanı budur. "Bu seçeneği kabul etmek Allah'ın varlığını kabul etmektir" anlayışını ateizm dogma haline getirmiştir. Bir kimse Allah'ın varlığını bu şekilde tartışmaya açabiliyorsa, inanmadığı halde otorite uygulamadan açıklamayı dinleyebiliyorsa, o kişi bilimsel olarak inanıyor demektir. Bunun karşıtı bir tavırdaki da "Allah'a karşı böyle bir tartışmayı nasıl yaparsınız, nasıl Allah'ın varlığını tartışmaya açarsınız" deniyorsa, bu da başka bir dogmadır. Kişi kendi fikirlerini bilimsel laboratuara koyup çözebiliyorsa dogmatik tavırdan uzak demektir. Mesela laboratuara girerken kişi kıyafetini çıkarır, beyaz önlüğünü gi-

yer. Bilim laboratuvarında da durum böyledir, kişi kendi önyargılarını bilir, onları bir kenara koyar ve ondan sonra oturup tartışır. Yaratılış felsefesiyle ilgili olarak da, kişinin kendi inancını sorgulayabilme gücüne sahip olması gerekir. Bunu yapabiliyorsa dogma değildir. Dogmatizm, dar kafalılık, etiketleme, damgalama, kendini sorgulamaya kapatma demektir. Bu tavır bilime aykırıdır.

Dogmatizm Etnik Ayrılığa Sebeptir

Sosyal damgalar eğer kendini sorgulatmıyorsa akla ve bilime aykırıdır. Sosyal damgaların dogmatizm haline gelmesi için kişinin kendi dogmalarına karşı objektif olması gerekir. Dogmalar aynı zamanda etnik ayrımcılık da yaptırır. Belli bir bölgede veya dünyada etnik merkezilik varsa, bir halk kendini merkeze alıyorsa, üstün ve özel olduğunu iddia ediyorsa, diğer ırkları da kötü diye nitelendiriyorsa damgalama yapıyordur. İnsanlık tarihi için önemli olacak bir örnek verelim: Küresel ısınma bütün dünyanın geleceği için tehlikedir ve buna çözüm bulmak üzere dünya ülkeleri toplandı ve küresel protokoller oluşturuldu. Kyoto protokolünün ardından, Rio Zirvesi ve Lahey toplantısı gerçekleştirildi. Bütün ülkeler küresel ısınmaya karşı tedbirler alınması gerektiğine karar verdi. Fakat Amerika kendisini gruptaki protokolden geri çekti. Kendi menfaati için protokolü imzalamadı. Bu tavır, kendilerinin özel ve üstün ırk olarak gördüklerinin ispatıdır. Dünya nüfusunun % 5'ini oluşturan dünya kaynaklarının % 25'ini kullanan Amerikalılar küresel ısınmadan da o kadar sorumlular. Protokole uyarsa kendi toplumunu özel olmaktan uzaklaştırmış olacaktı. Şu örnekle daha iyi açıklayabiliriz: 20 kişilik bir aile yemeğinde 5 kişilik grup diğerlerinden 5 kat daha fazla ve yemeğin en iyi kısmını yemektedir. Diğerleri adil bir paylaşım olmadığı için itiraz ederler. Hepsinin yaşadığı, hepsinin çalıştığı bir ortamda kaynakların birlikte ve adil kullanımına diğeri menfaati için

itiraz eder. Çünkü kendini özel ve önemli hissettiği içindir. Böylece diğer insanları ötekileştirmiş ve “öteki” olarak damgalamış olur. Bu da narsizme dayanır.

Narsist insanın kendini ayakta tutabilmesi için ötekilerin olması gerekir. İkinci sınıf insanların olması gerekir ki kendisini özel ve birinci sınıf olarak görebilsin. Herkes birinci sınıf ve özel olursa narsist kendini iyi hissetmez. Kendisine özel ve önemli diyebilmesi için diğerlerini önemsiz yapması gerekir. Amerika'nın bu protokole karşı çıkması kültürel bir narsizmdir ve kendi kültürünü üstün görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum da kültürlerarası çatışmaya götürür. Bunun için medeniyetler çatışması diye tez ortaya atıldılar ki çatışma çıkartıp kavga içerisinde kendi güçlerini devam ettirebilsinler. Buna karşı, dünyanın yapacağı önemli davranış, olumlu bir sosyal kimlik oluşturmaktır. Çünkü güçlü olanın kendini kayırma çabası oluşur. Narsist kişi kendini kayırır.

İkinci Dünya Savaşı'nın önemli bir faydası Birleşmiş Milletler Teşkilatının doğmasına neden olmasıdır. Uluslar arası çözüm üretecek bir platformun gerekliliği görüldü ve bu teşkilat doğdu. Fakat bu da adil değil, sadece 5 güçlü devletin veto hakkı vardır, diğerlerinin yoktur. Belki dünyadaki ekonomik ve siyasi krizler dünya parlamentosunun kurulmasına götürecektir. Herkesin olumlu sosyal kimliğinin ve dünya sosyal tebanın tam temsil edildiği ve her ülkeden o ülkenin nüfusunun oranına göre tespit edilmiş temsilcilerden oluşan dünya parlamentosu dünyayı yönetecektir. Hiç kimse düşük veya yüksek statüde değildir ve bunu herkesin kabul etmesi gerekir. Bu, kabul edildiği zaman insanlığı barışa götürür.

Dogmatizmin Fanatik Kişiliklerle Bağlantısı

Dogmatizmin bir başka özelliği de bağınaz kişileri, fanatikleri ortaya çıkarmasıdır. Bağınaz, fanatik kişi kendi takımının yenilgisinin sebebini bile, kendi takımının dışında-

ki bir nedene bağlar. Bağnaz kişiler olaylar karşısında olumlu çıkarımlarda bulunamaz. En önemli özellikleri de, bu kişilerin kolektif davranış oluşturmamalarıdır. Damgalama sosyal hareketlerin oluşmasını etkiler. Ortak heyecanların, ortak kaygıların, ortak korkuların, düşmanlık gibi duyguların yayılma özelliği vardır ve sosyal hareketlilik oluştururlar. Korkular bulaşıcı etki taşır. Bir sosyal grupta korku varsa, bir kimse kendini güvende hissetmiyorsa oradaki bütün grup üyelerine o korkuyu bulaştırır. Bunun sonucunda da toplumsal korkular oluşur, algılama hataları ortaya çıkar ve düşmanlık tanımlamaları değişir. Mesela komşusunun çocuğunu, büyüdüğünde zarar verebilir diye öldürür. Düşmanlık tanımlaması değişir ve kan davaları bu şekilde ortaya çıkar. Komşusunun çocuğunu öldüren kişiye bunu niçin yaptığı sorulduğunda, mahallesinin geleceği için olduğunu söyler ve çok ilginçtir, kendini kişisel olarak sorumlu hissetmez.

Bütün bunların altında düşman damgalaması olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Çanakkale Savaşı sırasında yaşanan bir olayı gösterebiliriz. İngilizler savaş sırasında zor durumda kalırlar ve bir türlü Türkleri yenemezler. Tam o sıralarda kimyasal silah bulurlar ve kullanılıp kullanılmaması konusunda tartışma yapılır. Churcill kullanma konusunda ısrar eder. Kendisine çocukların, kadınların ve savaşımayan insanların da öleceği söylenince “onlar insan değil ki” cevabını verir. İlk kimyasal silah olarak hardal gazı böylece Çanakkale Savaşı’nda kullanılmıştır ve kim kokladıysa ölmüştür. Churcill gibi kişiler düşman olarak gördüğü kişileri insan değildir diye tanımlama yaparak, onları yok edebildi ve bundan dolayı kişisel bir sorumluluk hissetmedi. Burada suçu anonimleştirme vardır. Devletin bekası için cinayet işlenebilir, köy bombalanabilir zihniyeti ortaya çıkar. Bir köyde üç-beş tane katil var diyerek orayı bombalayıp kadın ve çocukları öldürmeyi doğru kabul etmek bağnazlıktır. Damgalanma bağnaz kişilerin ve dogmatizmin doğmasına sebep

olur, zulüm ve acımasızlık getirir.

Empati Eğitimi

Bir gün Mevlana, Yahudi birinin cenazesi geçerken ayağa kalkar ve saygı gösterir. Bunun üzerine yanındakileri o cenazenin Yahudi olduğunu, niçin saygı gösterdiğini sorar. Mevlana da “o bir insandı” cevabını verir. İnsanlığın geldiği nokta şu anda budur. Önce insan, sonra Müslümanız, Türküz tanımlamasının yapılması gerekir. Bu durum da insan haklarının önemini ortaya çıkarır. Zenci-beyaz ve ırk ayrımı yapmadan bütün herkesi insan olarak tanımlayıp ondan sonra mensup olduğu kültüre ve ırka göre tanımlama yapılması gerekir. Mesela önce Türkiye Cumhuriyeti’ne sonra Karadeniz veya Orta Anadolu bölgesine mensubuz şeklinde bir tanımlama yapılıyorsa, bunun gibi önce ortak bir kimlik, daha sonra alt kimlikler oluşur. Alt kimlikler özel ortamlarda kullanılır, her zaman gösterilmez çünkü kavgalara sebep olabilir, kültürel mahremiyet sınırını bozar.

Kişide empatinin olabilmesi için karşısındaki herkesi insan olarak görebilmesi gerekir. Amerika’daki ıslah evlerinde, suç işleyenlere yapılan empati çalışmalarında bir yöntem uygulanıyor. Bu yöntemde göre, acımadan adam öldürmüş, zulüm etmiş suçlulara işkence sahneleri içeren videolar seyrettirilir. Bu videolarda tecavüze uğrayan, işkence gören insanların görüntüleri yer alır. Seyrettirilen suçlu kişiye “işkence gören bu insan senin kardeşin olsa veya tecavüz edilen bu kadın annen olsa ne hissederdin” diyerek empati yapması öğretilir. Bu tür eğitimlerle empati öğretildikten sonra suçlular ıslah evlerinden bırakılır. Aksi halde öğretilmeden bırakılanların yine aynı suçu işledikleri görülür.

Sosyal empatide de aynı eğitim yapılabilir. Mesela zenci ırkın elinde güç olsa, kendilerine yapılan zulmü, onlar da beyaz ırka yapsa, evlerini, çocuklarını bombalasalar neler hissedecekleri sorularak, empati öğretilir. Burada önce-

likli olarak, herkesi insan olarak kabul etmeyi öğretmek gerekir. Sosyal empati, dogmaların ve önyargıların kaldırılmasında önemli yer teşkil etmektedir. Çünkü empati bütünü görmeyi sağlar. Resmin hepsini gösterir. Bağnazlık, dogmatizm, sosyal damgalama resmin her tarafını görmez, sadece kendiyle ilgili tarafını görür.

Bilimde balık avlama (fishing) adı verilen bir metot vardır. Mesela beynin ürettiği dalgalar hakkında fikir edinmek istendiğinde, beynin içine girilip tüm çalışması görülemiyor. Fishing metodu ile beynin belli bir bölgesinin çalışması görüntüleniyor, beyin dalgaları alınıyor, o bölgeyle ilgili bilgiler toplanarak “beyin bundan ibarettir” şeklinde fikir ediniyor. Bütüne ulaşamadığı alanlarda küçükten büyüğe doğru bir akıl yürütme yöntemi kullanılıyor.

Sosyal olarak da tüm insanlığın resmini göremiyoruz. Bir toplum hakkında fikir edinmek için insanın çeşitli davranışları gözlemlenir. Bir insanın bütün davranışlarını göremeyen gözlemci “bu adam kötü bakıyor o yüzden kötüdür” deyip hemen öldürürse veya hakkında hüküm verirse hata etmiş olur. Hâlbuki o insanın kişiliği, diğer özellikleri görülmez. Empati eğitiminde bütünü görme sağlanır. “Bu kişi esmer, sana benzemiyor ama düşman değildir. O kişinin karakterini gör, ondan sonra karar ver” şeklindeki eğitim tarzıyla parçadan bütüne gitme öğretilir. Parçadan bütüne gitme olan tümevarım metodu akıl yürütme yöntemi olarak empati eğitiminde kullanılmaktadır. Empati eğitiminde bu metodun öğretilmesi gerekir. Bu eğitimin sonucunda, bir insanın kötü algısı, kötü tanımlaması ve yanlış davranışı düzeltiliyorsa, aynı eğitim topluma da öğretildiğinde o toplumdaki insanların birbirlerine yaptıkları sosyal damgalar ve önyargılar giderilebilir. Böylece toplumdaki insanların birbirlerini daha iyi tanıyıp, daha doğru kararlar vermeleri sağlanır. Bireysel huzur ve toplumsal barış ancak empatiyle mümkün olur. Toplumsal empati, toplumu barışa götüreceği için in-

sanlığın geleceği açısından çok önemlidir.

Kimliksizleştirme Politikası

[Sosyal damgalarla ilgili politikalardan bir diğeri de kimliksizleştirme yani aynı potada eritme politikasıdır. Kimliksizleştirme, bütün kimlikleri aynı (tek) kimlik içersine alıp eritme politikasıdır. Çok kültürlü ortamlarda diğer kimlikleri de baskın kültürün içine alıp eritebilme düşüncesi hakimdir. Mesela Japonya, Amerika'nın Asya'yı istila edeceğinden korkuyordu ve İkinci Dünya Savaşı'nda Pearl Harbour'ı bombalamasının sebeplerinden biriydi. Böylece büyük silahlı gücü olan Amerika'yı Asya'daki emperyalist yayılmacı politikasından caydırabileceğini düşündü. Fakat sonuçta Japonya Amerika'nın dünyayı daha çok istila etmesini sağladı. Japonya'yı bombalayan Amerika da kültürel olarak o ülkenin beynini yıkayarak kendi kültür potasında eritip yok edeceğini düşünüyordu. Başka bir örnek olan Vietnam Savaşı'nda da Amerika bütün köyleri bombalayarak, onları görüşme masasına oturtarak hizaya getirebileceğini düşündü. Fakat Vietnam'da halkın direnmesi Amerika'nın çekilmesine sebep oldu. 70 sene Rusya içindeki diğer kültürleri eritmeye çalıştı, başarılı olamadı. Aynı şekilde Çin de başaramadı. Türkiye'de de başaramadı.

[Bir potada eritme anlayışı devrim tarzında değil ancak evrim tarzında, doğal seyri içerisinde gerçekleşebilir. Seve rek, gönüllü itaat olursa aynı potada erime gerçekleşir. Güçlü bir basınç oluşması için muhakkak duygularına hitap etmesi gerekir. Mesela Hz. İsa tek başına çıkıyor ve sağlığında etrafında sadece 12 kişi tabi oluyor. Fakat vefat ettikten sonra fikirleri 300 sene sonra dünyanın çoğu yerini kaplıyor. Çünkü gönüllere hitap edebildiği için, onun öğretisini dinleyenler, kendilerini ona yakın hissettikleri için yaklaşıyorlar. Roma baskısına karşı sinmiş, liman arayan insanlara pota oluyor ve o potada eriyorlar. Baskın gücün potasın-

da erimiyorlar. Roma kültürü bütün Ortadoğu'yu Romalaştıramamış ama orada çıkan Hz. İsa bütün Avrupa'yı Hıristiyanlaştırmıştır. Aynı şekilde İslam dininin çıktığı yer olan Mekke'de gücü elinde bulunduranların baskıları hiçbir sonuç vermiyor ve Hz. Peygamberin hayatı sadece Arabistan'la sınırlı kalmıyor, bütün dünyaya yayılıyor.

Kültürel değişim duygusal onaylamayla birlikte olursa, kültürel potada erimek mümkündür. Kültür tek tek bireylere benimsetilerek gittiği zaman, güçlü bir basınç etkisi oluşur ve bireysel olarak değişim haline gelir. Bunun meydana gelebilmesi için toplumsal empatinin üç ayağının gerçekleşmesi gerekir. Bunlar, iletişim, pazarlık ve uzlaşmadır. Kültürel iletişimde her iki grup da birbirinden bir şeyler alır. Sadece bir taraftan alınıyorsa karşı taraf savunmaya geçer. Pazarlıkta da sorgulama yapılır. Teknolojinin ve bilimin varlığı kabul edilir, bunların gerekliliği ve bunlara uymanın önemi tartılarak korumak istedikleri manevi özelliklere de sahip çıkılması gerektiği vurgusu yapılır. O kültürü sunan grupla pazarlığa girilirse, uzlaşma gerçekleşir. Bunun için doğru arabuluculara ihtiyaç vardır. Bunlar toplumların kanaat önderleridir. Kanaat önderlerinin arabuluculuğunda uzlaşma gerçekleşir. Damgaların giderilmesinde kanaat önderlerinin, toplumun benimsediği kişilerin arabuluculuğunun yanı sıra pazarlık döneminin de özgürce yaşanması gerekir. Serbest fikir piyasası, serbest fikir pazarlığı ve o fikirleri temsil eden arabulucuların olması ve bunun sonucunda da uzlaşma olup damgaların kaybolması ve empatinin oluşması gerekir.

SOSYAL AFAZİ

Afazi Hastalığı Nedir?

Afazi, tıpta kişinin konuşamaması ve konuşulanları anlayamaması olarak ifade edilen bir hastalıktır. Beynin heceleme ve sözcük üretmeyle ilgili alanın çalışmaması sonucu beyin sözcük üretemez ve sözcüklere anlam katma eylemini gerçekleştiremez. Bu eylemin üç boyutu vardır: 1. Kelime üretme, 2. Kelimelere anlam katma, 3. Kelimelere duygu katma. Bu üç boyutun bir arada olabilmesi için beynin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünün çalışması gerekir. İnsanın en önemli fonksiyonlarından biri konuşmasıdır. Konuşma, insan beyninin alt yapısının buna müsait olarak yaratılmasından dolayı diğer canlılara göre çok daha büyük bir beyin fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuşmayı öğrenebilme, soyut düşünceyi geliştirebilme eğilimi insan beyninde alt yapı olarak mevcuttur.

İnsanoğlunun beynindeki bağlantılarda kopma olduğunda afazi ortaya çıkar. Kopmanın yerlerine göre afazi türlerine ayrılır:

Wernicke Afazisi

[Wernicke afazisi, beyindeki şakak dokunun sorunudur. Reseptif afazisi de denilen bu türde, hasta konuşanları, söylenenleri anlayamaz fakat çok güzel ve akıcı cümleler kurarak konuşur. Başkalarının söylediklerini anlayamadığı gibi

kendi söylediklerini de anlayamaz. Konuşması düzgündür fakat anlamsızdır. Zeytin yerine üzüm; ayakkabı yerine masa diyerek rastgele cümleler kurar. Kelimelerin ne anlama geldiğini bilmeden ve anlam bağlarını kurmadan konuşur. Duruma, olaya göre değil de o anda aklına hangi düşünceler gelirse o tarzda konuşur.

Broca Afazisi

Broca afazisi, alın lobunun yani yürütücü işlevlerin olduğu bölgenin sorunudur. İfade afazisidir. Hasta anlamları bilir fakat anlamları söylerken başka kelimeler kullanır. Elma yerine armut, zeytin yerine üzüm der. Mesela konuşma bozukluklarından biri de kekemeliktir. Kekemelikte düşünce normaldir fakat ifade hatalıdır. İfadede yetersizlik olduğunda kelime üretmez, vücut kasılır, sıkılır. Böylece ifade bozukluğu kekemelik tarzında yaşanır.

Ayrıca gramerle ilgili afaziler vardır. Lisan afazisinde düşünce iyi başlar fakat konuşma kötü biter. Hasta iyi bir şekilde konuşmaya başlar daha sonra saçmalayarak devam eder. Kişi şizofren olmamasına rağmen düşüncenin dezorganize olması söz konusudur. Beyindeki hasara bağlı olarak beyindeki bağlantıların bozulması nedeniyle şizofreni gibi algılanır. Konu bütünlüğünü sağlayamaz, sebep-sonuç ilişkilerini kurarak konuşamaz. Bu sebepten dolayı konuşması iyi başlar, kötü biter. Fakat bu kişiler düşündüğü zaman normal düşünürler. Şizofreniden farkı da oradadır. Kişinin düşüncesi, ruh durumu bozulmamış, fakat ifadesi bozulmuştur. İfade etmesi ve konuşması gerekmiyorsa gayet sağlıklı davranır. Ama konuşmaya başladığı zaman şizofren gibi konuşur. Bilip konuşamamak kişide müthiş kaygı meydana getirir ve kişiyi bunaltır. Depresif ve anksiyeteye sebep olur.

Beyinde lisandan sorumlu alanlar vardır. Wernicke, Broca diye adlandırılan bu alanların içi boşalabilir, damar tıkanabilir, kanama olabilir. Bu bölgelerde oluşan hasar beynin

diğer bölgeleriyle bağlantısını bozar. Bu gibi nedenlerle kişinin kelime üretme becerisi çalışmaz, ifadede problemler yaşanır. Konuşma terapilerinde bu tür hastalara yeniden konuşma öğretilir. Yeniden bu kalem, bu kağıt diye heceleyerek objeler tanıtılarak öğretilir. Fakat konuşmayı anlama bozukluğu varsa onun terapisi daha da zor olur. Söylenenleri anlayamadığı için daha büyük bir bozukluk ortaya çıkar.

Beynin zedelenmesi ile beyin kabuğunun lisan alanlarındaki bozulmalar sonucunda çıkan afaziler ve türleri insan ilişkilerini bozar, kişinin hayatını kayıp yaşamasına sebep olur. Bu durum da o kişinin kendi kimliğini yaşayamaması ve yok olması demektir. Bu hastalık insan hayatını ölümden daha kötü eder ve başkalarına bağımlı hale getirir. Böylece insanın bireyselliğini engeller ve kendini ifade etme konusunda kişiyi boşluk içinde bırakır.

İnsanların beynindeki kavramların bir şekilde yok edilmesi kişinin sanat ve edebi gücüne zarar verir. Mesela bir edebiyatçı afazi olursa çok büyük kayıp yaşar, sanat gücünü kaybeder. Sanatçı değil de ev hanımı olsa, ev hanımlığını rahatlıkla yapabilir. Çünkü ev işlerinde çok fazla kültür, düşünce üretimi gerekmez. Fakat sanatsal düşünen, fikir üretimi yapan, zihinsel tasarımların ön planda olduğu insanlarda çok daha derin etki yapar.

Bireydeki Afazi Toplumsal Afazi Haline Gelirse Ne Olur?

Kültürel emperyalizmde, kontrol edilmek istenen toplumlara, toplumsal afazi planları uygulanmaktadır. Mesela bir şirkette önemli rolü ve ikna gücü olan bir kişi vardır. Bu kişiyi öldürmeden etkisiz hale getirmek, hatta kendi çıkarlarına yöneltmek istendiğinde o kişinin beynindeki konuşma merkezini bozarak, o kişi yaşayan ölü haline getirilebilir. Toplamlar için de aynı şey geçerlidir. Bir toplumun kendi kültürünü tanıması ve ifade etmesi bozulduğunda, o kültürü kendine bağılı hale getirip istenilen yöne yönlendirebilir.

Bu sebepten dolayı son çağda kültürel emperyalizm silahla yapılan emperyalizmden çok daha etkili olmuştur.

Toplumsal afazi terimi kültürel psikoloji savaşının tanımlanmasında önemli bir aşamadır. Toplumsal ilişkilerin bozulması toplumsal afaziye ortaya çıkarır. Bu yolla bir grubun diğer bir etnik grupla, bir cemaatin başka bir cemaatle bağlantısı bozularak etkisiz hale getirilebilir. Kasıtlı olarak yapıldığında bir toplumu savaşız olarak istenilen bir şekilde yönlendirmek mümkün olacaktır.

Mesela bir kişi geçirdiği trafik kazası sonucunda travma yaşayabilir. Beynindeki damarlarda tıkanıklık meydana gelir ve konuşma ile ilgili alan bozulabilir. Aynen insanın vücudunda yaşanan travmalar gibi toplumda da sosyal travmalar ortaya çıkar ve afazik etki yapar. Büyük dünya savaşları, toplumsal felaketler, şok yaşantıların hepsi bir toplumda kültürel afazinin oluşması için birer travmatik olaylardır. Travma geçirmiş insanlar gibi bu travmaları geçiren toplumların geçmişteki kültürel birikimiyle olan bağlantısı kopar. Travma geçiren kişi mevcut bilgi birikimini kullanamadığı gibi, bir toplum da kendi kültürel bilgi birikimini kullandırılmaz hale getirilirse, o toplum afazikleşir.

Dili Değiştirilen Toplumlar

Mesela toplum yaşadığı çeşitli travmadan dolayı dilini unuttuysa ya da dili değiştirildiyse – birden bire İngilizce yerine Fransızca konuşmaya başladıysa– o toplum afazik kalır. Toplumun dili yasaklandığında, dilinin ifadesi bozulduğunda, kendi dilini günlük yaşantısında kullanmaz hale geldiğinde, çocuğuna dilini öğretmediğinde o toplum kültürel olarak afazikleşmiş olur. Bu nedenle etnik travmalarda, etnik temizliklerde, etnik ayrımcılıkta, bazı etnik grupların yok edilmesinde dilin öğrenilmesi engellenir. Dilini ifade etmesi, şarkıya dökmesi, çocuğuna öğretmesi, günlük yaşantısında kullanması engellenir. Bu engelleme toplumu kültürel

olarak travmatize eder. Bunun sonucunda o toplum bu travmayı benimserse kültürel kimliğini kaybeder, benimsemezse çatışma yaşanır.

Dilini kullandırmama, bir insanı veya toplumu afazik yapma planıdır. Dilin kullanılmasına engel olmak bir bakıma o kişiyi asimile etmektir. İnsan sembollerle ve kavramlarla düşünür. Konuşma sırasında kavramlar formüle edildikten sonra kullanılır. Afazide kavramların formüle edilmesi bozulduğu için kişi söylemek istediğini söyleyemez. Böylece anlatmak istediklerinin anlamı bozulmuş olur. Dili değiştirmek bir bakıma kavramı değiştirmek anlamına gelir; kavramın da değişmesi insanı afazikleştirmeye götürür.

Kavramlarda Anlam Kayması

Kelimeler, anlamlar canlı kavramlardır. Kelimelerin asırlarca sürmüş anlamları vardır. Mesela sevgi kelimesinin Türkçede birkaç anlamı varken, Arapçada daha fazla karşılığı olduğunu görürüz. Bu örnekteki gibi tek kelimeye indirildiğinde birçok kavram yok edilmiş olur. Diğer kelimeler kullanılmadığı takdirde topluma unutturulur ve böylece seneler boyu anlam yüklenmiş kelimelerin kültürel aktarımı engellenir. Bu durum da toplumun kimliğini değiştirmek gibi bir sonuç ortaya çıkarır.

Bazı hızlı devrim faaliyetleri toplumlarda afazik etki yapar. Kültürel, sosyolojik birikimler birden bire değişmez; bu birikimlerin değiştirilmesi ile ilgili agresif yaklaşımlar toplumda travma etkisi yapar. Bu da kültürlerin bölünmesine ve çatışmasına sebep olur. Kelimelerin içerisinde çeşitli anlam farklılıkları vardır. Dil, toplumun fikirlerini, hayallerini, duygularını, ruhunu, hayatını yansıtan bir olgudur. Bir kelime üretildiğinde bir anlam yüklenmiş olur. Mesela şefkat kelimesi yerine sevecen kelimesi kullanıldığında aynı anlamı karşılamadığı görülür. Şefkat kelimesinin onlarca anlamı vardır. Anlamlarından biri anne şefkati, annelik duygu-

su ve onun içindeki karşılıksız sevgidir. Bu kelimenin yerine sevecen denildiğinde sadece sevecen davranışı ifade eder ve edebi değeri ortadan kalkar. Bir bakıma kişinin hayal, ruh, sanat dünyası bozulmuş ve yozlaştırılmış olur.

Başka bir örnek olarak 'rahman' kelimesini ele aldığımızda da aynı yozlaşmayı görüyoruz. Bu kelime, merhamet, acı-mak, bağışlamak, karşılıksız sevgi, kendisine kötü davranışta bulunana bile merhamet besleyen gibi birçok anlamı içerir. Fakat Türkçede bu kelimenin karşılığı olarak bağışlamak kullanıldığında, sadece kusur işleyeni affeden anlaşılır. Rahman kelimesindeki bütün derin kavramlar ve anlamlar sekülerize edilmiş olur. Böylece bu kelimenin uhrevi, manevi bağı koparılır ve ilahi anlamı kaldırılmış olur.

Aydınlanmacılar, toplum propagandasının bir metodu olarak sekülerize etmede dili çok kullanmıştır. Pozitivizm ve dünyevileşme akımları içerisinde uhreviliği, semaviliği hatırlatan her şeyin yerine yeni anlamlar konulmaya çalışılmıştır. Ezanın Türkçeleştirilmesinde kavramların sekülerleştirilmesi yapılmıştır. Allah kelimesi yerine Tanrı kelimesi, Allahu Ekber yerine Tanrı Uludur kelimeleri kullanılmıştır. Fakat "Haydin kurtuluşa" yerine "Haydin felaha" denilmiştir. Bu kelimelerin kullanılmasında ciddi bir kasıt vardır ve ezanla kurtuluş arasında bağlantı kurulmasını istememe iradesi görülmektedir. Sadeleşme istendiği halde, kolay anlaşılmayan felah kelimesi yerine çok daha rahat anlaşılabilecek kurtuluş kelimesi kullanılmamıştır. Burada maksadın öz Türkçeleştirme olmadığı, dinî ve ilahi kavramlara karşı bir duruş ve sekülerleştirme olduğu anlaşılmaktadır. Dini değerleri gözden düşürme ve insan hayatını dünyevileştirme çabası rahatlıkla görülmektedir. Bütün bu örnekler kültürel emperyalizmin ilk hedefinin dil olmasının anlamını gözler önüne sermektedir.

Batılılaştırma ve Modernleşmenin Ayrımı

Bir toplum değiştirilmek istendiğinde dili, kültürü ve sanatı hedef alınır. Japonlar kendi kültürlerini koruyarak mo-

dernleşmeyi başardılar. Batılılaşma ile modernleşmeyi ayırarak modernleşmeyi tercih ettiler. Türk toplumu modernleşmeyi batılılaşma olarak algıladığı için kendi kültürünü koruyamadı ve bu sebepten dolayı enerjisini kültürel kavgalara, tartışmalara, çatışmalara, kimlik kavgalarına harcadı. Türk halkında dini, kültürel değerleri, dili koruma ve savunma duygusu uyandı. İnsanlar içine kapandı. Devlet, ekonomi ve sanayide yatırımlar yapıp toplumun önünü açacak girişimler yerine bu tür çatışmalarla uğraştı. Bu nedenle Türk toplumu çağın gerisinde kaldı. Bu durum da kültür politikamızın yanlışlığını göstermektedir.

Toplumsal afazinin oluşması toplumsal beynin kodlarının bozulması ile oluşur. İnsanoğlunun başına gelen fiziksel kazalar veya travmalar bilmeden beyinde afaziye neden olur. Ülkelerde de emperyalist amaçlarla, kasıtlı olarak, toplumsal beynin edebi kodları, dil kodları bozulur, formatları değiştirilir.

Bireysel Afazinin Tedavisi

[Bir insan afazi olduğunda tedavi amacıyla konuşma terapisi yapılır. Hastaya konuşma, sosyal iletişim, haber alma ve iletme, cevap verme becerilerinin ve bu konularla ilgili zihinsel yetilerinin yeniden öğretilmesi gerekir. Bu hastalar, eskiyi tamamen kazanamayabilir ama eskiden kopmadan yeni şeyler öğrenmesinin planlanması gerekir. Bu yapılırsa kişi eksikliğini kapatabilir.]

Toplumlarda tek tip insan çıkarma çabası vardır. Tek tipe uymayanlar toplumda afazileşir. Mesela totaliter aile terbiyesinde bazı kurallar vardır. Herkes aynı şekilde düşünmeli, herkes benzer kıyafetler giymeli, herkes saçını, sakalını kesmeli tarzında ailede totaliter yaklaşımlar varsa, o ailedeki kişi kendini ifade edemediği, konuşamadığı için afazik olur.

Çocuklarda klip sendromu denilen bir hastalık görülür. Normalde 2 yaş civarında cümle kurmaya başlayan bazı ço-

çocuklar 4 yaşına geldiği halde konuşamadıkları görülür. Aileler çocuklarının otistik olduğunu düşünerek psikiyatriste getirirler. Araştırmalar sonucunda çocuğun zekâsının normal olduğu ortaya çıkar. Fakat özellikle bakıcıların büyüttüğü çocukların sürekli açık televizyon önünde klip seyrettikleri anlaşılr. Önüne atıştırarak bir şeyler ve oyuncaklar konan çocuk, televizyonun önüne oturtulur; hızlı reklam filmleri ve hareketli klipleri seyreden çocuk konuşma ihtiyacı hissetmez. Böylece beynindeki konuşma ile ilgili alanlar aktif hale geçmediği için çocuğun konuşma yeteneği gelişmez. Çocuğa dışarıdan zihinsel uyarı gelmemişse çocuk konuşma zorunluluğu hissetmez. Çocuğun karşısına geçip konuşulmadığı, sohbet edilmediği, dudak hareketlerini, mimik ve jestleri öğrenemediği için ifade yeteneği gelişmez. Çocuğun konuşmayı öğrenememesinin sebebi uyarıcı ortamın olmamasıdır.

Toplumlar için de aynı durum geçerlidir. Dilinin kullanılmasına izin verilmeyen toplum, afazik hale getirilir. Tek tip insan yetiştirmede de insan yetenekleri köreltilmiş olur. Yeteneklerin bir bakıma afazik olmasına neden olur. “Sen çocuksun, sus; su küçüğün söz büyüğün” şeklindeki yaklaşımlar girişimciliği, bireyselliği azaltır. Kişilerin tasarımcı, farklı düşünen, keşfedici özellikleri gelişmemiş olur. Ailede tek tip çocuk istemek gibi toplumda da tek tip insan istemek, o toplumda farklı düşünen, sorgulayan, radikal çıkışları ve keşfedici özellikleri olanlara da zarar verir. Bu durum da insanın üst yeteneklerini engellediği için toplumsal iletişime zarar verir. Yeteneklerin köreltildiği, konuşmanın ve serbest fikir tartışmalarının az olduğu ortamları toplumsal afazinin olduğu gruplar olarak düşünebiliriz.

Kişi, kendini ifade edebildiği ölçüde toplumsal iletişimde vardır. İnsanlar kendilerini niyetlerine göre değerlendirirken, başkalarını ise niyetlerine göre değil anlattıklarına göre değerlendirirler. Bu tarz bireysel arası ilişkilerde, aktif etkileşimin oluşamadığı durumlarda niyetlerin yanlış anlaşılma-

sı ve önyargıların varlığı ön plana çıkar. Ön yargılar iletişimi bozduğu için bir bakıma toplumsal afazi diyebileceğimiz şekilde insanlar arasında diyalogun kopmasına sebep olabilir. Bu çerçevede içerisinde bir kimsenin kendini kabul ettirememesi, karşı tarafın onu anlayamaması ile ilgili olabilir. O kişiyle ilgili önyargılar olabilir ve bu nedenle realite körlüğü oluşur. Bir işletmede, işletme körlüğü varsa bir hatayı hiç kimse görmez ve o hata devam edip durur.

Realite körlüğünde de hata görülmez ama kişinin niyeti iyiye bir müddet sonra o hatayı gördüğünde düzeltir. Bu nedenle hemen pes etmemek gerekir. Sağlam fikirleri, haklı ve doğru gerekçeleri olan insanlar diyalogu açık tutarak, karşı tarafın yanlış anlayacağı yöntem hataları varsa düzelterek yeni yöntemler geliştirirler. Mesela bazı test sınırlarını zorlayan insanlar vardır. Kolay kolay karşı taraftan emin olamazlar ve emin olamadıkları için karşı tarafa hata yaptırıp sinirlendirirler. Sinirlenen kişinin içtenliğini test etmiş olurlar, bir bakıma samimiyet testi yaparlar. Samimi olduğunu anladıkları anda, diyaloga devam ederler. Bu tür ilkeli duruşlar güven uyandırır. Güven uyanan ortamda iletişim olur.

[Bireysel olarak afaziyi ele aldığımızda, kişinin afazisini gidermek için o kişinin korkularını gidermek gerekir. Afazik insan düşünür fakat ifade edemez ya da yanlış ifade eder. Böyle durumda karşı taraf onu aşağılarsa “ne biçim adamsın, konuşsana, niye konuşmuyorsun” gibi sözlerle sıkıştırırsa bunalıma girer, konuşma iyice körelir. Bu kişilere hoşgörülü, toleranslı, esnek yaklaşıldığında o kişinin çabasının önü açılmış olur ve düzelir. O kişinin açılması, tekrar eski gücünü kazanması için toplumun sabırlı, şefkatli, hekim gibi yaklaşması gerekir.]

Toplumsal Afazinin Düzeldesi

[Toplumsal afazinin oluşmaması, varsa düzelmesi için de diyalog kapılarının hep açık olması çok önemlidir. Yanlış da

olsa konuşulması önemlidir. Hiç konuşmamak çatışmalı iletişimden daha kötüdür. İletişimsizlik çatışmalı iletişimden daha zarar vericidir. Tartışılrsa da, ses tonları yükselse de, herkesin kendi fikrini söylemesi gerekir. Fakat tartışma esnasında sorunu çözme ve gerçeği bulma kaygısıyla hareket edildiğinde, sonuç alma kolaylaşacaktır. Ama olaylar her zaman toplumda gerçeği ortaya çıkarmak, doğruyu bulmak, herkesin yararına çözüm üretmek niyetiyle gelişmiyor. Kendi çıkarıyla ilgili sonuçlar almak niyetiyle de bulunanlar oluyor. Bunu da en iyi yorumlayıcı ve açıklayıcı unsur zamandır. Doğruları yapıp bekleyebilen, sorunu çözme yönünde adım atmış oluyor. Bir bakıma farkındalık çalışması yapılmış oluyor.

Afazinin tedavisinde, konuşma terapistleri hastaya kelimeleri tekrar öğretirken, defalarca aynı kelimeleri söylerler. Kırmızı rengi karşı tarafa öğretmek için bir saat uğraşan terapist, tahammül isteyen bir konuşma yapar. Bu konuşma sırasında terapist, kişinin ruh durumunu da göz önüne alarak, motivasyonunu kırmadan, başarılarını hissettirerek, hastayla diyalogu kapatmadan afaziye tedavi eder.

Toplumlarda da gruplar arasındaki diyalogun kopmaması önemlidir. Toplumsal afazinin tedavisinde, diyalog kapılarının açık tutulması, konuların yanlış da olsa konuşulması gerekir. Afazik hasta hata yapacağı korkusuyla hiç konuşmaz; susarsa, beynin konuşma ile ilgili alanını geliştiremez. Ama yanlış da olsa konuşmaya devam ederse, gittikçe yanlışları azalarak afazisi düzelir. Konuşmamak yerine hatalı da olsa çaba içerisinde olmak çözüm getirir. Toplumsal afazide de, çatışarak da olsa konuşma, iletişim sağladığı için ortak alanlar oluşmasına sebep olur. Düşmanla bile konuşmayı denediği zaman, dost olmasa bile zararı önlemiş olur. Barışçıl bir şekilde düşmanla bir arada bulunmak, insanın lehinedir. Mesela işyerinde bir çalışan tarafından kötülük gö-

ren kişi, profesyonellik gereği iş ilişkisini sürdürür, iş hukuku ile şahsi hukuku karıştırmaz. Karşısındakinin şahsi hatalarına kızarak yaptığı işi sabote edip ona yardım etmeyip, engellemeye kalkarsa, bütün kuruma zarar vermiş olur. Yine bir gemide makine mühendisi ile elektrik mühendisi kavgalıysa, biri diğerine kızdığı için işini yapmıyorsa, geminin çalışmasını engeller ve zarar verir. O zaman birey kişisel hukukundaki zararını işe yansıtmadan, mesai dışında oturup konuşarak problemini çözebilir, sosyal ilişkilerini sürdürebilir.

Psikolojide  uyum önemlidir. Bunlar, meslek uyumu, sosyal uyum ve kişinin i uyumudur. Kişinin kendisiyle barışık olması i uyumudur; meslek kurallarına uygun bir şekilde davranabilmesi mesleki uyumu anlatır; sosyal uyum da kişinin aile, toplum ilişkilerini gtrebilmesidir.

İki kişi birbiriyle düşman olduğu halde, aynı işyerinde iş hukukuna uygun davranarak birlikte çalışabilirler. Aynı şekilde bir topluluk başka bir topluluğa düşman bile olsa, belli ortak çıkarları için birlikte hareket edebilirler. Ortak düşmanları varsa, bertaraf etmek için beraber çalışır, daha sonra yine birbirlerine karşı tavırlarını alırlar.

Toplumsal iletişim düşmanla ilgili ilişkiler için bile gereklidir fakat bu topluluklardaki nder kişilerin, liderlerin tarzı önemlidir. Toplulukları birbiriyle kavga ettirmemesi gerekir. Sürekli kavga halinde olan, her an kavga çıkabilir diye bütün enerjisini alarma, silah yatırımlarına yönelten topluluklar vardır. Kavga ortamı onların birbirleriyle iletişim kurmalarını engeller. Toplum afazık hale gelir ve böylece birbirlerinden koparlar. Toplumsal teması artıran her faaliyet, herkese kazanç getirir. Güçlü olan, parası olan değil, fikir gücü yüksek olan kazandırır. Fikir ve bilgi gücünün yüksek olması daha etkilidir. Fikrine güvenen toplumlar şiddete başvuramaz, fikrine güvenmeyen toplumlar şiddete başvurur.

Toplumsal Afazide Kimlik Sorunu

Farklı dünya görüşlerinin, farklı değerlerin, farklı inançların üst üste bir yaşamda gelmesi toplumsal afaziye sebep olur. Toplumun kendi kültürel kodlarının değişmesi, toplumun kendini tam ifade edememesi toplumsal afazi olarak tanımlanır. Bireyde anlama ve konuşma kodları değiştiğinde iletişim kurma zorluğu yaşanıyorsa, toplumda da anlama ve ifade etmeyle ilgili bilgi kodları değiştiğinde, kişi kendi kimliğini koruyamaz. Bu kişi kendini kötü hissettiği için savunma ve içine kapanma davranışı gösterir. Çünkü kimlik duygusu insanın temel duygularından birisidir. “Ben kimim, nereye aidim?” sorusu ile ilgili bir kimlik oluşmuştur. İnsanın kimliği zorla değiştirilmeye çalışıldığında, o anda çıkarı icabı bir şey dememiş olsa bile, kısa süre içinde zorlayan ve buyurgan tavırlara karşı tepkisini gösterir.

Çok kültürlü ortamlarda kültür değiştirme, kendi içerisinde yavaş yavaş oluşacak bir durumdur. Çağa uygun, baskın, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren kültürler yayılacak, toplumun ihtiyacına cevap vermeyen kültürler ise zaman içerisinde yok olacaktır. Mesela Kızılderililer, Aborjinler, Eskimolar, dünyadaki mevcut teknolojiye, çağın yöntemlerine, değerlerine karşı kendi kültürlerini koruma refleksini fazla gösterdiler. Bu tür topluluklar gibi kültürlerini koruma refleksiyle, kültürü zamanın şartlarına göre yorumlayamamaları bir bakıma afaziye neden olur. Mesela bir kişi bir dili 300 kelime ile konuşur fakat bulunduğu ortam 3000 kelime ile konuşmayı gerektirir. Bu kişi ısrarla 300 kelimede kalırsa, bir müddet sonra orada aykırı olmaya başlar. Diğer insanlarla teması azaldığı ve çağın hayatı kolaylaştıran getirilerini kullanmadığı için bir müddet sonra aykırı ve sıra dışı kalır. Olması gerektiği kadar kültürel olarak yayılamaz.

Kültürel Afazi Toplumsal Afaziye Sebep Olur

[Kültür ve dil canlıdır, bunları geliştirmek gerekir. Mesela 12 yaşındaki bir çocuk, toplumdan koparılıp, sadece bu yaş grubundaki çocuklarla 40 yaşına kadar yaşama durumunda bırakılsın. 40 yaşına geldiğinde de, bu kez bu yaştaki insanlar arasına sokulduğunda afazik olur. O yaştan davranışlarını, kavramlarını, kelimelerini öğrenmediği için hâlâ 12 yaşın kavramlarıyla yaşamaya devam eder. Bu sebepten dolayı kültürler kendilerini yenilemek, geliştirmek zorundadır. Bunun gerçekleştirilememesi, o grubun toplumsal afazisine ve yok olmasına sebep olur. Aborjinlerin ve Kızılderililerin yok olmasında, sadece diğer kültürlerin gelip onları yok etmesinin ötesinde, onların aşırı korumacı reflekslerinin rolü vardır. Uyum sağlayamamalarının en önemli nedeni kendi kültürlerini koruyarak modernize olmayı başaramamalarıdır. Mesela Japonlar kendi kültürlerini korumuş, modernizmin getirdiği avantajları da kaçırmamışlardır.

Aşırı kültürel tutuculuk kendi kültürünü yok eder. Bu tutuculuk nedeniyle kendini geliştirememesi ve tarihte yok olma eğilimleri ortaya çıkmıştır. Kendi kültürünü korumak için topyekun küreselleşmeye karşı çıkmak, kendi kültürel kodlarına aşırı sarılma da küreselleşmenin oyununa gelmektir. Küreselleşme artıları ve eksileri olan, teknoloji ve iletişim çağının getirdiği, dünyanın elektronik bir köy haline gelmesinin sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. Teknolojinin kullanımına karşı çıkarak kültürü korumak mümkün değildir.

Her kültürün ana kırmızı çizgileri vardır. Bunlardan vazgeçilmez ama bazıları değiştirilebilir. Kültür canlı olduğu için çağa göre yorumlanması gerekir. Kültür, dil, sanat yenilenebilir. Kültürün bir ayağı olan dinin de özü, esas değiştirilmeden çağa uygun hale getirilebilir. Mesela kıyafet konusunu ele alalım. Müslümanın kıyafeti mutlaka Arap kıyafeti gibi olmalıdır tarzında düşünmek kültürel olarak geride kal-

maktır. Hz. Peygamber zamanında bir Müslümanın kıyafeti, o kültürün kıyafet tarzına göre belirlenmiş ve giyiniştir. Başını o kültürün özelliklerine göre örtmüştür; yemeğini o kültürün özelliklerine göre yemiştir. Sıcak iklim bölgesinin kıyafeti, soğuk bir iklim bölgesinde ısrar edildiği zaman kültürel afaziye sebep olur.

Toplumsal afazinin nedenlerinden biri de tutuculuktur. Kusuru hep karşı tarafın saldırısında değil de gruplar kendi tutuculuklarına da bakışlarını çevirdiklerinde sorunun çözümü daha kolaylaşır. Örtünmenin özü ve sınırları korunarak farklı kültürlerde farklı şekillerde uygulanabilir.

Kıyafette olduğu gibi dinin uygulanmasında da –esasat olmayan kısımlarla– çağın şartlarına, yorumlarına açık olmak tecdit kavramını gündeme getirir. Bir günü bir güne eşit olmamaktan anlaşılan, dün yapılan işin bugün de yapılmamasıdır fakat yeni bir şeyler yapmanın dışında yeni bir anlamı daha vardır. Yapılan eski şeyi yeni şartlara göre tekrar yorumlayarak yapabilmek, bir günün diğer güne eşit olmaması anlamına gelir. Çünkü özü koruyarak şekli değiştirilir. Mesela bir insan hazine taşıırken 3-5 koruma ile bunu gerçekleştirir. Fakat savaş şartlarında daha çok koruma ile bu iş yapılır. Farklı kanallar kullanır, taşıma biçimini değiştirir ama taşımaktan vazgeçmez. Kültürel değerler de böyledir, zamanın şartlarına göre korunarak taşınması gerekir. Taşımamak veya hareketsiz kalmak toplumsal afazidir.

Toplumsal Hedefler Toplumsal Afaziden Kurtulmayı Kolaylaştırıyor

Hedefleri, idealleri, ülküleri olan toplumların afaziye aşması daha kolay gerçekleşir. Hedefi olmayan toplumların tutucu kalmaları, gelişmemeleri mümkündür. Toplumun ortak amacı, toplumsal afazinin düzelmesinin en önemli sebeplerinden birisidir. Mesela afazik olan bir insan konuşa-

madığında, yaşama ümidini kaybeder ve yaşamaktan vazgeçerse dili öğrenemez. Bu yüzden afazik insanın ümit duygusu yüksekse, ideali varsa, yapacak bir hedefi olursa afazisinin düzelmesi daha kolaylaşır. Aynı şekilde bir toplumun afazisinin düzelmesinde toplumun ortak ideallerinin, ortak hedeflerinin olması afazinin düzelmesini sağlar. Toplumun da ümidi yüksekse, kendini geliştirme motivasyonu yüksekse afazisini yener. Yeni şartlara uyum sağlama becerisini geliştirmiş olur. Bu sebepten dolayı toplumsal afaziye düzeltmek için halka doğru hedefler ve doğru önderler belirleyerek rehberlik yapmalıdır.

Türk Kültürünün Kendini Koruyamaması

Değişim baskılarına karşı kültürler kendi standartlarını korumak için yöntemler geliştirirler. Osmanlı kültürü, birçok kültürün sentezi olarak seneler sonucunda ortaya çıkmıştır. Sadece Arap kültürü değildir, sadece Türk kültürü de değildir. Bizans, Hint, Fars, Arap kültürlerinden alınan birikimlerle sentez etmeyi başarmış bir kültürdür. Bu birikimlerin sonucunda medeniyet olmuştur. Fakat cumhuriyetin ilk yıllarında dışarıdan baskıyla verilmeye çalışılan batı kültürü karşısında halk kendi kültürünü koruma refleksi ile arabesk kültürü ortaya çıkardı. Osmanlı döneminde olmadığı kadar Arap müziği Türkiye'ye girdi. Mesela fırtına olduğu zaman insanlar içine kapanır, kaleye sığınarak fırtınanın geçmesini beklerler. Fırtınada baş edemeyeceğini bile bile dışarı çıkarlarsa, yok olurlar. Toplumlar da dünyada siyasi fırtınaları, ırkçı ve dikta akımları, siyasi gücü elinde bulunduranların acımasızlıklarını görünce, siyasi yollarla kendi kültürlerini, kendi değerlerini korumanın mümkün olmadığını anlamışlar, çağa uygun yorum yaparak beklemeyi tercih etmişler. Kendi değerlerinin ve doğrularının çağa uygun yorumunu yaparak kendi modernizmini oluşturma yoluna gitmişlerdir.

Bir insanın üzerinde değişmesi için baskı varsa o kişi değişecektir fakat bu değişim onun istediği gibi yapılmıyorsa evine kapanır, çevre ile ilişkisini keser, baskının geçmesini bekler. Baskı bittikten sonra da harekete geçer. Sığınmak yerine, çıkıp da gücü elinde bulunduranla kavga ederse, o kişi rahatlıkla hapse atılır. Böyle zamanlarda siyasetçilik siyaseti gütmek, bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Mevcudu korumayla yetinip yeni şartlara uyum sağlama tarzında kültürel politika geliştirildiğinde bir müddet sonra o kültür kendi içerisinde kendini yenileme şansını kazanır. Sosyal empatide de kendini en sağlıklı koruma yollarından birisi bu tarzdaki kültürel fırtınalara karşı kültürel kodları koruyup zamanı gelince harekete geçmektir.

Değişim baskılarına karşı uygulanan bir başka yöntemde, birey karşı tarafa teslim olur, onun hoşuna gidecek şekilde davranır. Bir iki nesil sonra da yok olur. Bunu yapamayan, orada yaşayamayacağını düşünerek göç eder. Bazıları da mücadelenin bitmediğini düşünerek mücadeleye devam etmeyi tercih ederler. Bunların hepsi kişinin kendi kültürel standartlarını korumak için geliştirdiği yöntemlerdir.

Toplumlar için de aynı şey geçerlidir. Toplumlara doğru yönlendiren liderlere ihtiyaç vardır. Geçmiş medeniyetlerde de bunların örneklerine rastlanmaktadır. İspanyollar Güney Amerika'ya gittiklerinde oradaki İnka ve Aztek medeniyetlerinin kurtarıcı beklentisi içinde olduklarını gördüler. Güneşin doğduğu yerden bir kurtarıcı gelip onları kurtaracak beklentisi içinde oldukları için hiç savaşımadan her şeyi teslim ettiler. Bir müddet sonra yok oldular, direnenleri de mankurtlaşma denilen yöntemle köle haline getirdiler.

İspanyollar Katolik oldukları için çoğulcu değillerdi ve kendileri gibi olmayan kültürleri yok etmişlerdir. O nedenle Güney Amerika'nın yerlileri kültürlerini ve dillerini koruyamamışlardır ve şu anda orada kullanılan dil İspanyolca-

dır. Eğer o bölgeye Osmanlılar gitmiş olsaydı, Kızılderililerin nüfusu çok daha fazla olurdu. Osmanlının gittiği coğrafyalarda kin, nefret olmamıştır. Çünkü Osmanlı gittiği bölgelerde zulmetmemiş, insan öldürmemiş, acımasız davranmamıştır. Kùltürlerini ve dillerini yaşamada insanları özgür bırakmıştır. Bu durum da uzun vadede Osmanlıya karşı saygıyı ortaya çıkarmıştır ve hakimiyetin uzun sürmesine, insanların barış içinde yaşamasına sebep olmuştur. İspanyollar Osmanlı gibi davranarak gitmiş olsalardı belki şu anda oradaki devletlerde daha kaliteli bir ilişki olabilirdi. Kuzey Amerika'nın farklı olmasının sebebi orada İngiliz kültürünün etkili olmasıdır. İngilizler Protestan oldukları için Katolikler kadar baskı yapmamışlar ve daha özgürlükçü bir ortam olmuştur. Afrika'dan gelen zenciler dillerini koruyabilselerdi asimile olmazlardı. Dillerini ve dinlerini koruyamadıkları için her şeylerini tamamen terk etmişlerdir.

Küçük Grupların Dağılma Nedenleri

Bireylerdeki çözümler toplumsal çözümlere dikte edilir. Aile şirketlerine baktığımızda, şirketi sıfırdan kuran bir baba bulunur. Baba bütün her şeyini, bütün değerlerini bu şirkete vermiştir ve babanın aile şirketinde bir kimliği, rolü ve tanımlaması vardır. Bazıları şirketi olduğu gibi devam ettirirler, bazıları yeni şartlara uyum göstermesini sağlarlar, bazıları da var ki şirkette gücü elinde olanlar babanın değerlerini kutsallaştırıp dogmatik hale getirerek, eleştirmezler. Bu şekilde kendi düzenlerini korurlar ve imtiyazlarını devam ettirirler. Bu tavır aileye yapılacak kötülüktür.

Cumhuriyetin kuruluşuna baktığımızda belli değerler ortaya çıktı. Halk, toplumun kuruluşunda kurucu lider kadrosuna bir baba gibi değer verdi. Böyle durumlarda toplumun kendini yenilemesi gerekir. Şirketlerin yönetiminde çok söz sahibi olan kişiler imtiyazlarını kaybetmemek için babayı kutsallaştırırlar. Türkiye'de de kurucu lideri kutsallaş-

tırarak kendi hakimiyetini devam ettirmek isteyen gruplar oluştu. Aslında burada kurucu lidere saygı yok, kendi imtiyazını devam ettirmek vardır. Bu durum da kültürlerin dağılma sürecini etkileyecek bir nedendir. Şirketlerdeki yanlış yönetim anlayışı nasıl şirketteki dağılmayı etkiliyorsa, kültürlerdeki yanlış anlayış da kültürlerin zarar görmesine, dağılmasına ve toplumsal kavgaya neden olur. Şirketlerde merkezi baba figürüne aşırı kutsallık verip eleştirilmesine karşı çıkan hissesini alır ve çıkıp gider. Ülke bazında bu durum Güneydoğu sorununda olduğu gibi toprak bölünmesine götürür. Şirketteki çekip gitme, diğerlerinin öfke ve nefretini arttırır; baba figürüne hakaret edildiği, sevilmediği düşünülerek, hisseleri elinden alınır ve o evladın yok edilmesi ve öldürülmesi istenir.

Böyle durumlarda akıllı yaklaşım, babanın resmi başköşede tutularak, hatırası yaşatılarak onun başladığı yerden dünyanın ekonomik şartlarına uygun bir şekilde devam etmektir. Çağın gereği olarak diğer şirketlerle iyi ilişkiler kurabilmek, şirketin geleceği için ikna faaliyeti içinde olunması gerekir. İyi niyetli olanlar ikna faaliyetinde hakkı söyleyecek, kötüler de yavaş yavaş azınlıkta kalacaktır. Aile şirketinin bölünmemesi ve diğer şirketler karşısında geri kalmaması için nasıl hassasiyet gösteriliyorsa, bir ülkenin yönetiminde de aynı hassasiyetin gösterilmesi gerekir. Model olarak aile modeli ile toplum modeli birbirine benzer.

İkinci Bölüm

TOPLUMSAL EMPATİYE ZARAR VEREN AKIMLAR

FANATİZM

Fanatizm, insanın bir fikre, inanca, değere, ideolojiye, kişiye, gruba, futbol takımına heyecanlı, ölçüsüz ve katı bir şekilde bağlanması anlamına gelir. Fan kelimesi, aşırı hayranlığın, aşırı taklidin ve bağlanmanın manasını taşır. Fanatizmde akıldan çok tabular ve kalıp düşünceler vardır. Bu kalıp düşüncelerle akıl sorgulamasına kendilerini kapattıkları için toplumun ortalama değerlerinin dışında düşünürler. Fanatizmin psikolojik arka planına bakıldığında, özellikle bireyselleşmemiş kişilerin kendi egosunun bir kısmını yok sayarak başka birine bağlandıkları görülür. Kişi gelecek kaygısına, kimlik kaygısına, belirsizliğe karşı tepki olarak aşırı bağlanma ihtiyacı hisseder. Bağlandığında aidiyet duygusu ortaya çıkar ve kendini güvende hisseder. Bağlanma duygusunun kimlikle ilgili boyutunda psikolojik bütünlüğü koruma ihtiyacı vardır. Çünkü kaygı, insanın psikolojik bütünlüğünün tehdit altında olduğunu gösterir. Kişi kendine güvenmiyorsa, psikolojik bütünlüğünün bozulma riskine karşı, muhakkak güvenli bir limana sığınma ihtiyacı duyar. Bu tür bağlanmalar, kişinin bireyselleşmesinde, psikolojik gelişiminde önemlidir ama bağlanmanın ölçüsüz ve kontrolsüz bir şekilde olması fanatizme dönüşür. İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir, sosyal bağlardan kopuk yaşayamaz ama bu bağlanmanın bir rasyoneli olması gerekir. Fanatizm bağlanmanın rasyonelliğini bozar. Fanatizmde, mantıklı açıklamalara ve mantıksal tehlikelere rağmen körü kö-

rüne bağlanma ve inanma vardır. Çünkü insan kendini kırıl-
gan ve kaygılı hissettiği zaman psikolojik bütünlüğünü ko-
rumak için buna yönelebilir.

[Fanatik kişilerin en büyük özelliklerinden biri de bağlan-
dığı kişiyi egosunun bir parçası olarak görmesidir.] Türkiye’de
ataerkil kültürlerde erkekler karısını uzvu gibi görür. Narsis-
tik kişilik de aynı şekilde bağlandığı kişiyi veya parayı uzvu
gibi görür. Parası alındığında uzvunu kaybediyor gibi his-
seder. Aynı psikoloji, bir gruba veya ideolojiye bağlanma-
da da kendini gösterir. Bağlandığı gruba zarar gelince sanki
uzuvlarından koluna, bacağına zarar verilmiş gibi aşırı tep-
ki gösterir. Bu tür bağlanmalarda kişi egosunun bir bölümü-
nü atar, onun yerine bağlanmayı koyar. Böylece kişi egosu-
nu grubun içinde tanımlar. Kişi benliğini ideolojisi ile be-
timler. Akıllı yok sayarak bağlanma söz konusu olduğu için
grupta bir kişi suç işlese onun suçunu sahiplenir. Bu duygu
ile grupçuluk, cemaatçilik ortaya çıkar ve kendi camiasından
adam kaptırma duygusu oluşur.

Bir başka bağlanma şekli, mükemmeliyetçi eğitim tar-
zı alanlarda görülür. Dereceli düşünmeyi başaramayan “ya
hep ya hiç, ya siyah ya beyaz” duygusuyla yetişen, gri tonla-
rı göremeyen ve kabul edemeyen bu kişiler, kendi kendileri-
ne yetmediği için bir yere bağlanarak kaygılarını giderip ra-
hatlamaya çalışırlar.] Bu kişilerde kendi kusurları ile birlikte
ayakta durma duygusu gelişmemiştir. Bir yere bağlanırlar, o
ne derse onu yaparlar. Kişilikte “ya hep ya hiç” düşüncesi ol-
duğu için splitting denilen bölünmeler ortaya çıkar. Kişi çok
yanlış düşüncelere inanır hale gelir. İnsanoğlunun kaygıları-
nı gidermek, geleceğini güvence altına almak için sosyal iliş-
kilerle bağlanma ihtiyacı vardır. Bu bağlanma ihtiyacı sos-
yal olaylar ve travmalarla ortaya çıkar. Yaşanan doğal afetler,
savaşlar insanları bu bağlanmaya iter ve bağlanmayı güçlen-

dirir. Bireyin kendi kimliğini, kişiliğini yok ederek sağlıklı bağlanması fanatizmi ortaya çıkarır. İnsanın fanatik bağlanmayla ilgili eğilimlerini kontrol edebilmesi gerekir.

Fanatizm Adaletin Düşmanı

Fanatizm, adaletin yerleşmesinde ve dağıtımında son derece önemli bir engel teşkil eden bir durumdur. Adaleti savunanlar, “herkes için adalet” anlayışını göz ardı etmekte. Hukuktaki adalet anlayışı ile ilgili toplumdaki algıyı değiştirmek gerekir. Bir insanın eşi veya çocuğu birini öldürürse veya yaralarsa onların da yargılanmasını istemeli, onlara karşı da adil olmalıdır. Hz. Peygamber’in “Benim kızım bile yapsa ona da aynı şeyi yapardım” diye söylemesi herkes için adalet kavramının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Adalet sadece güçlüye, kendi çıkarına, fanatik taraftarına veya belli kişilere yönelik olmamalıdır. Adalet sadece mahkeme duvarlarında yazılı bir kavram değildir. Aynı zamanda insanın duygularında, davranışlarında, günlük yaşamında da yazılı bir kavram olması gerekir. Sadece belli kişiler için değil, herkes için adalet kavramının yerleşmesi, empati algılamasının doğru öğrenilmesiyle ilgilidir. Empati başkaları açısından da hak duygusunu yorumlayabilmek ve değerlendirebilmektir. Bundan dolayı fanatik bağlanma, adaletin en büyük düşmanıdır.

Körü körüne fanatik bağlanma adil olmayan bir bağlanmadır. Mesela doğadaki hayvanlar da kendi alanlarını körü körüne korurlar ve o mekânda territorial adaletleri vardır. Köpek, idrarıyla kendi alanını işaretler, oraya birisi girdiği zaman saldırır. Bu da bir çeşit adalettir ama ilkeldir ve doğadaki denge bu şekilde oluşur. Kaplanlarda da aynı durum geçerlidir, bir müddet sonra kendi yavrusu büyüdüğünde onun da girmesine izin vermezler, onlar da başka alan arayışlarına girerler. Yavrular da kendi alanlarını işaretler ve o alana girene saldırırlar. Eğer yenilirse güçlü olan oraya ha-

kim olur. Darwin, doğadaki bu düzene bakar ve bunun üzerine, güçlü olanın yaşaması gerektiğini savunur. Birey bazında güçlü olan yaşar ama doğada genel bir denge vardır. Mesela kuş gribi var diye bütün tavuklar, kuşlar kesildi. Bu kez keneler ortaya çıktı. Çünkü denge bozuldu. Biyolojideki adaletle insandaki adalet aynı değildir.

Fanatik bağlanmalar sosyal empatinin en büyük düşmanıdır. Ünlü bir sözde “Adalet örümcek ağına benzer, kuvvetli sinekler deler geçer, zayıf sinekler takılır” denmektedir. Fanatik olanlar kendi adaleti olduğu için yakınıni yargılatmaz. Bu kavramın oluşması medeni toplumların en büyük göstergesidir. 1400 sene önce gelen Kuran-ı Kerim’e göre Âdem’in çocuklarına eşit haklar verilmiştir. Irklar hiyerarşisini ortaya atan Darwin, Âdem’in çocuklarının eşit haklara sahip olmadığını söyledi. Mesela zencilere embesil, geri zekalı muamelesi yapıldı. Kendi ırkından olmayanlara ötekileştirme muamelesi yapıldı. Bunlar insanlığın geri gidişidir.

Fanatik bağlanan kimseler aynı zamanda totaliterdir. Toplumun veya kendi grubunun kurallarını, ilkelerini, normlarını mutlak değişmez olarak görürler. Mutlakiyetçi olup hiçbir şekilde sorgulatmazlar. Fanatik bağlanma, temelinde kolaycılığı barındırır. Kafa yormadan, sorgulamadan, düşünmeden, çaba harcamadan bağlanmadır. Bir kültürün daha güçlü bir kültür karşısında fanatizmi varsa marjinalleşmesine sebep olur. Bu yüzden marjinalleşme ve fanatizm paralel gider. Eğer bir konuda fanatizm akıl yürütme yöntemlerine uymazsa, küçülür, kenarda kalır, azınlık haline gelir ve marjinalleşir.

Fanatizm, doğruları sorgulayarak gerçekleşmiş bir bağlılık, kişide motivasyon haline gelir. Kişinin davası için fedakarlık yapmasını sağlar. Böyle durumlarda farklı fikirlere açık olma seçeneğini unutmaz. Fanatizmin en büyük özelliklerinden biri eleştiriye açık olunmamasıdır. Eleştiriye açık

olan bir fanatik bağlanma, fanatizm değildir. Fanatik bağlanma kişinin kendini eleştiriye tamamen kapamasıdır. Mesela bir kimse fanatik olarak Allah'a inanırsa Yaratıcının varlığı ile ilgili eleştiriye hiç konuşmaz, reddeder. Fanatik olarak bağlanmadıysa eleştirir ve eleştirisine karşı, tezini savunur. Gerçeği bulmaya çalışır. Bu fanatik bağlanma değil, gerçekçi bağlanmadır. Güçlü fikirlere, güçlü ideallere bağlanılır. Eleştirilere açık bir şekilde bağlanma saygıdeğerdir. Fanatik kişiler eleştiriye ihanet gibi algılar. Bir iş yerinde çalışanlar da biri yöneticiyi eleştirdi diye işten uzaklaştırılıyor, firmanın başındaki iyi bir yönetici değildir. Fanatik kişiler bağlandığı unsurun eleştirilmesini ihanet gibi algılar ve aşırı tepki gösterir.

Fanatizm Değişime Karşıdır

[Fanatizmin kaynağında haklılık duygusu vardır ve bu kişiler rol yapamazlar. Kendi inancına fedakarane bağlanmışlık hissederler. Bu nedenle kötü bildiği her şeyi değiştirme ve yok etme hakkını kendilerinde görürler. Fanatizmin arkasında benmerkezcilik olduğu için kendini değiştirmeyi, sorgulamayı düşünmez, mükemmel ve kusursuz görürler. Bu yüzden kişiler özeleştiri becerisi geliştiremezler.]

Fanatizm değişimin önündeki en büyük engeldir. Fanatikler hain kelimesini de çok kullanırlar. Bu, özellikle politikada değişmek istemeyenlerin değişmek isteyenlere yakıştırdığı bir sıfattır. Bir kimse yeni durumlara, şartlara göre kendini değiştirebilir. Başkalaşmak değişmek değildir. Başkalaşmak kimliğini değiştirmektir. Fanatikler değişimi bile kabul etmezler. Mesela eski eserlere, antikaya fanatik bağlıdır. Duvardaki resmin yeri değişse çıldırırlar. Bunlarda, değişime karşı neofobi, yenilik korkusu vardır. Mevcudu koruma duygusu aşırı derecede gelişmiştir. Kendileri değişmediği gibi başkasının da değişmesini istemezler. Değişmek isteyenleri de hainlikle suçlarlar. Bu durumun örneklerine aile şirketle-

rinde rastlanır. Baba bir nesil boyuncu firmayı varlıklı hale getirmiştir. Yeni kuşak, yeni şartlara göre değişmek istediğinde, eski kuşaktan değişime karşı çıkanlar tutuculuk nedeniyle direnç gösterirler. Değişime karşı çıkanlar fanatik bir biçimde eski yapılara bağlıdırlar ve böyle durumlar da aile şirketlerinde kuşak çatışmasına ve şirketin bölünmesine neden olur. Eğer birinci nesilde değişim kapasitesi varsa, yeni neslin kendini yenilemesini ihanet olarak görmez. Bu nedenle muhafazakar politika güdenler yenilikçi politika güdenleri hain olarak etiketlerler. Değişime kapalı olan bu kişiler aynı zamanda uzlaşmaya da kapalıdırlar. Uzlaşmacılığı hainlik, yetersizlik, kişiliksizlik, satılmışlık olarak algırlar.

Tarafgirlik Duygusu

İnsan tek tip yaratılmamıştır ve bu sebepten dolayı bağlanma ihtiyacı vardır. Tarafgirlik de yemek, içmek, cinsellik gibi biyolojik temeli olan duygudur ve doğru yönlendirilmesi gerekir. Tarafgirlik duygusu aslında çoğulculuk anlamına gelir. Doğaya bakıldığında rengârenk çiçekler, canlılar vardır; çeşitlilik görülür, bu da güzellik ve çeşni oluşturur. Doğaya estetik anlam katar. İnsandaki tarafgirlik duygusu da spor, bilim gibi alanlara yönlendirilirse, çeşitliliği ortaya çıkarır. Çoğulcu, demokratik yönetimler çeşitliliği besler; otoriter, monist yönetimler fanatikliği besler. Bu nedenle tarafgirliğin çeşitlilik haline dönüştürülmesi gerekir.]

Aynı evde bütün bireylerin aynı yemeği sevmesini, aynı elbiseyi giymesini beklemek, insanları tek tipliğe zorlamak bireyselleşmeyi engeller. Fanatizmin arkasında Totalitarizm vardır. Herkesin sevgi ve ilgi duyduğu alanlara ve onlara taraftarlık eğilimleri vardır, bunların ölçülü bir şekilde yapılması gerekir. Cinsellik gibi bu duygunun da kontrol edilmesi gerekir. Fanatizme karşı özeleştirici kültürünün gelişmesi gerekir. Mizah duygusu bunu yapabilir. Kişinin, mizah duygusu ile kendini eleştirebilmesi, dalga geçebilmesi, onu sor-

gulamaya sevk eder. Fanatik kişiler realite körlüğü içindedir. Mantıklı açıklamalara ve sorgulamalara kapalıdırlar. Karşı tarafın bulunduğu yerden olaylara bakmayı başaramazlar. Sadece kendi açılarından olayları görebilirler. Fanatik olmayan kişilerle bir gerçeği bulma kaygısı ile saatlerce tartışılabilir fakat fanatik bir futbol taraftarıyla futbolcunun yanlışları tartışılmaz çünkü şiddetli bir savunma duygusuna girer. Kendi hatası söylendiğinde de hemen sinirlenir, karşı tarafı ihanetle suçlar, ilişkiyi keser. Ancak kendisi gibi düşünenlerle birlikte yaşayabilir. Sosyal bir hastalıktır ve toplumsal ilişkilerde hasar oluşturur.

Fanatizm Empatiyi Yok Ediyor

Fanatizm empati duygusunu yok eder. Empatinin yok olmasıyla bireylerin, kültürlerin birbirini reddetmesi durumu ortaya çıkar. Sosyal doku zarar görür. Irk fanatizmi gibi bir durum varsa, bir kişi kendi ırkını üstün görüyorsa, diğer kültürlerle karşı kendini kapatarak aşırı tutucu hale gelir. Diğer kültürlerin reddedilmesi sonucunda çatışma çıkar.

Fanatizm futbol alanında kalırsa renk katabilir fakat diğer alanlarda sosyal ilişkilere zarar verir. Mesela takım için para harcar, kıtalar arası seyahat eder, borçlanır, ailesinin rızkını düşünmeden harcamalar yapar. Bütünü göremez ve kendi hoşuna giden doğruları yaşar ve yalnızlaşır.

Fanatik Milliyetçilik

Cinsiyetçilik, dincilik ve ırkçılık futbol fanatizmi gibi ise çok tehlikelidir. Kendi takımının hatalarını görmeyen kimse aslında futbolu değil takımını seviyordur. Doğru olan 'takımını sevsin ama futbolu daha çok sevsin' olmalıdır. Aynı şekilde 'kendi ırkını sevsin ama insanî değerleri daha çok sevsin' olmalıdır.

[İnsanlık hukuku, milli hukuktan daha önce gelir. Pozitif ve negatif milliyetçilik farkını anlamak gerekir. Pozitif mil-

liyetçilik faydalıdır, sosyal bağları güçlendirir. Pozitif milliyetçi, insanî değerleri milli değerlerden ayırır olayları ayrıştırarak ele almayı başarır. Etnik narsisizm olarak tanımlanan, kendi ırkını yüksekte gören, etnik kibir ihtiva eder ve bu, negatif milliyetçiliğin en önemli belirtisidir.]

MARJİNALLEŞME

[Sosyal anlamda marjinalleşme daha çok kültürlerde rastlanılır. Bir kültürün fanatik taraftarları varsa, yeni gelen kültürün argümanlarına karşı kendi tezlerini geliştiremezler. Geliştiremedikleri için yeni gelen kültür kök salmaya başlar ve eski kültür marjinalleşir. Aborjinler ve dünyadaki bazı dini gruplar teknolojiye karşı çıktıkları için marjinalleşmişlerdir. Teknoloji önüne geçilemez bir sel gibi gelmektedir. Bir kültürün “teknoloji yanlıştır” şeklinde bir kararı mevcutsa, zaman içerisinde bu kültür teknoloji karşısında taraftar toplayamaz ve gelenekselleşme özelliğini kaybederek marjinalleşir. Bu nedenle kültürler kendi içerisinde, kendi fikirlerini tartışabilirse, canlı kalırlar. Kültürlerin 1000 sene öncesi ve sonrası aynı değildir. Kıyafetleri, ev döşemesi, dini ifade şekline kadar birçok konuda değişim olur.

Toplumun büyütülmüş bir insan, insanın da büyütülmüş bir toplum olarak değerlendirilmesi gerekir. Mikro bazda insan, makro bazda toplum, mezo bazda da aile, sosyal çevre, mahalle vardır. Bütün genel çevre içerisinde ele alındığında, mikro ile mezo aynı çatı altındadır. Eski sosyoloji, insanı yok sayarak mikroyu aile, mezoyu mahalle, makroyu genel toplum, insanlık olarak kabul ediyordu. Sosyoloji ve psikolojinin yaklaşması sonucunda insanın mikro bir toplum olduğu, toplumun da makro bir insan olduğu anlaşıldı. Çünkü insanın psikolojik dinamikleri ile toplumun sosyal dinamik-

leri birbirine çok benzer ve çok yakın bir sebep-sonuç ilişkileri vardır. Bireysel öfke ile toplumsal öfke arasında da ilişkiler olduğu görülmektedir.

Bir kültürün, güçlü başka bir kültürün etkisi altında kalmasına inkültürasyon denir. Günümüzde batının teknoloji ve medyasıyla güçlü bir şekilde gelen Hollywood kültürü var. Bu kültür doğu toplumlarını etkilemektedir. Çocuğun babasını taklit etmesi gibi, insanda güçlü olana saygı duyma, hayran olma, taklit etme özelliği vardır. Çocuk büyürken, kendi kimliğini oluştururken bazı özelliklerini annesinden, bazı özelliklerini babasından, bazı özelliklerini de toplumdan alır. “Ben kimim? Nereye aittim? Nereye yönelmeliyim?” sorularını sorar. Toplum da başka toplumlardan özellikler alarak kendi kimliğini sorgulayarak sentezini oluşturur. Bu sentezi oluşturmayı başaramayan kültürler marjinalleşir, başaranlar gelenekselleşir. Kültürün gelenekselleşmesi için muhakkak yatay ve dikey alışverişi açık olması gerekir. Yeni gelen kültür de devamlılık istiyorsa kültürel alışverişi açık olmalıdır.

Bir kültürün marjinalleşmesi toplumsal hayatta ev kiralama, iş başvurusu gibi sosyal ilişkilerde kendini gösterir. İngilizlerin yerleştiği ABD’nin kuzey bölgelerinde, Boston, Connecticut, New York gibi eyaletlerinde zenciler hâlâ marjinalleştirilmektedir. Hırsız, psikopat, potansiyel suçlu muamelesi görmektedirler. ABD’nin güney bölgesinde daha çok zenci vardır. Oradaki pamuk işçiliğinden dolayı zencilerle beyazlar diyaloga girmişlerdir. Yakın temas olmuş, birbirlerini tanımışlar ve evlenmişler, onların da kendileri gibi insanlar olduğunu anlamışlardır.

[Bir kimse veya grup marjinalleştirildiği zaman toplumla bağlantısı koparılır ve ayrı tanımlanır, bir bakıma ötekileştirme ortaya çıkar. Bu kişiler diyalogu kapatır, içine kapanır, kendi alt kültürü içinde yaşar. Marjinalleştirilme duygu-

su da genellikle küçük grubun kendini savunma davranışıdır. Mesela Avrupa'daki Türkler marjinalleşerek değerlerini korumayı tercih etmişler. Anadolu'dan getirdikleri kıyafetleri giyerek, oradan getirdikleri yiyecekleri yiyerek, aynı zevkleri devam ettirmeye çalışmışlardır. Almanya'nın parklarında küçük tüplerle piknik yaparak kendi yöntemlerine bağlı kalmaya ve kültürlerini korumaya yönelmişlerdir. Bu davranışın altında özgüven eksikliği bulunmaktadır. Batı kültürüne karşı kendini korumak için başka yöntem geliştirememişlerdir. Başka soyut değerleri olsaydı, toplumdan kopmadan kendi değerlerini ve kimliklerini koruyabilir ve marjinalleşmeden korunmuş olurlardı. Kendi dini değerlerini korur ama abartılı olarak marjinal bir savunmaya girmezlerdi. Bunun gerçekleşmesi için kendini doğru tanıması ve kendi değerlerine özgüveninin olması gerekir. Kişi yaşadığı ortamda toplumla diyalog kurarak kendi dini değerlerini yaşarsa, marjinalleşmekten korunur.

Avrupa Birliğinde Marjinalleşme Korkusu

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinde marjinalleşme yaşanacağı konusunda endişeler var. İki ayrı grup bu endişeyi farklı açılardan taşıyor.

Birinci grup, birliğe girildiğinde Türkiye'deki kendi siyasi çıkarlarını, menfaatlerini kaybedeceğini düşünen Cumhuriyetin kurucu kadrosudur. Radikal, tutucu, kendi değerlerini sorgulamayan, özeleştiri yapamayan, birliğe girdiğinde bir üst kurul tarafından kontrol edileceğini düşünen, kendi değerlerini koruyamayacağını ve dağılacağını bilen gruptur. AB'ye girmeye şiddetle karşı çıkan bu grup, kurulu düzenlerini koruyup, kendi içine kapanarak, marjinalleşerek yaşamayı istiyorlar.

İkinci grup ise, AB'ye girildiğinde Avrupa kültürünün kendi kültürümüzü ve ahlakımızı yok edeceği endişesini taşımaktadır. Genelde özgüven eksikliği olan bu grup, sahip

olduğu kültürünü, sosyal değerlerini kaybetme, ahlakın bozulması ve çocuklarının geleceğini koruyamama gibi endişeler taşımaktadırlar. Bu anlayışta, Avrupa kültürünün üstünlüğünü kabul etmek, kendi kültürüne güvenmemek vardır.]

Türk kültürü dünyada imparatorluk kurmuş ve barış içinde yaşamayı başarmıştır. Roma despotizmi gibi değil, adil bir uygulama ile birçok kültürü bir arada tutabilmiştir. Birçok kültürün bir arada yaşadığı, hatta nüfusun % 50'sinden fazlasının gayri Müslim olduğu yerlerde bile adil bir yönetim kurabilmiştir. Osmanlı hakimiyeti sırasında Kudüs'te, üç din bir arada, 400 sene hiç savaşmadan yaşadılar. Eğer bu özgeçmişimize ve değerlerimize güvenerek AB'ye girersek, kendi değerlerimizi onlara aktararak yardım etmiş oluruz. Özgüven sahibi ve değerlerine güvenen kimseler diyalogdan korkmaz ve diyaloga açık kişiler ve gruplar da marjinalleşmez.

Kendi değerlerine fanatik şekilde bağlanan kişiler kendilerini sorgulamaya kapattıkları için diyalog kuramazlar ve marjinalleşirler. Diyalog kuramadıkları için empatiden de yoksun olan bu kişiler, toplumsal barışa da hizmet edemezler. Çağ ilerlerken, zaman değişirken bu kişiler ve gruplar bir müddet sonra azınlık haline gelerek küçülürler ve bir kenarda yaşarlar. Küreselleşmenin çok yoğun yaşandığı, dünyanın elektronik köy haline geldiği ortamda kendi fikrini fanatik bir şekilde koruyup devam ettirmeye çalışmak küçülmektir. Yalnızlaşmak, marjinalleşmek anlamına gelir. Marjinalleşme bir grubun kendini korumak için geliştirdiği bir reflekstir. Bu refleksin arkasında hayatı, dünyayı, gidişatı algılama kusurları vardır. Algılama kusurları yeni gelen bir şeyi tehdit olarak görür. Mesela Osmanlıda matbaaya karşı çıkılmıştır. Çünkü ülkede büyük bir yazıcı kitlesi vardı ve işsiz kalacaklarını düşünüyorlardı. Yine aynı devirlerde trenin gelmesine karşı çıkıldı, faytoncuların ekmeklerinden ve geleceklelerinden olacakları düşünülüyordu. Gerçek gericilik dünyada-

ki bu gelişmelere karşı çıkmaktır. İlerici olan, yeniliği takip eden kişidir. Bütün bu gelişmeler geç de olsa Osmanlıya girdi ama dünyadaki yarış kaçırılmış oldu.

Osmanlı Kültürünün Marjinalleştirilmesi

Osmanlı padişahları yeniliğe karşı olmamıştır, ulema karşı çıkmıştır. Mektep yenilik istediğinde medrese karşı çıkmış, tekke ilgisiz kalmıştır. Osmanlıda mektep yeniliği getiriyor, medrese mevcudu korumaya çalışıyor, tekke de ahlaki insan yetiştiriyor, bir çeşit pedagojik ihtiyacı karşılıyordu. Tekke ihtiyaç hissetmediği için alternatif bir yol geliştirmemiştir. Osmanlıda 1800'lü yıllarda mekteplerde mühendislik fakülteleri açıldığında, fen bilimleri okutulurken aynı anda din bilimleri de okutulabilseydi, mekteple medrese arasında kutuplaşma olmayacaktı. İkisi bir arada okutulmadığı için kutuplaşma oldu ve Osmanlı 200 yıl kaybetti. Cumhuriyetle birlikte mektep medreseye galip geldi. Fakat bu dönemde batı bilimleri ve batı değerleri tekkenin bıraktığı boşluğu dolduramadı. Tekkeler büyük ölçüde kalktı ya da gizli bir şekilde eğitime devam ettiler. Osmanlıda her mahalde ahlak hocaları hükmünde dergâhlar vardı. Bu yerlerde, sözünde duran, yalan söylemeyen, ahlaklı, karakterli, önce edep diyen iyi insanlar yetiştiriliyordu. Fakat bunların ortadan kalkmasından dolayı arabesk kültür ortaya çıktı. Oturup kalkmasını bilmeyen, kalabalık içerisinde kabaca davranan, yurdum insanının ortaya çıkması, bu boşluğun Cumhuriyet döneminde doldurulamamasının sonucudur.

Psikolojik savaşta bir kültür yok edilmek istendiğinde marjinalleştirilmeye çalışılır. Marjinalleştirilen kültüre karşı toplumda korku ve öfke uyandırılır ve etiketlenir. Bunun için semboller kullanılır. O sembolleri taşıyan kimseler marjinal kabul edilir ve dışlanır. O semboller üzerinden savaş yürütülür. Başörtüsü de böyle bir semboldür. Marjinalleşme radikalizmi arttırır.

Fanatizm ve Radikalizm İlişkisi

Radikalizmin genetik bir yapısı olduğunu söyleyenler var. Mesela dünyada fanatik ve radikal kişiler yok edildiğinde gelecek nesillerde muhakkak fanatikler yine ortaya çıkmaktadır. Bu da genetik bir eğilim olarak fanatik ve radikal olma özelliğinin bazı insanlarda olduğunu gösterir. Sanatçılar bu insanlara örnek olarak verilebilir. Bu kişiler sanata radikal bir şekilde bağlanırlar. Din, bilim, spor gibi her alanda radikal eğilimli insanlar vardır. Radikallerin bir özelliği de kolayca marjinalleşmeleridir. Radikallik eğilimi, insandaki yeniliği arama geniyle çok yakından bağlantılıdır. Çünkü radikal kişiler mevcudu sorgular. Fanatizmin başlangıcında genellikle radikalizm vardır.

Radikalizmde uç, sıra dışı düşünme vardır. Bunun sonucunda da fanatik bağlanma ortaya çıkar. Bu kişiler mevcutta karşı sıra dışı düşünme eğiliminde olup, kabulleri ve sınırları zorlarlar. Bu yönleriyle toplumda çıkıntı olarak gözüken kişilerdir. Radikalizmle fanatizm birleşince çok tehlikeli akımlar ortaya çıkar fakat radikalizm olmadan da fanatizm vardır. Radikal düşünen bir kimse gerektiğinde X konusundaki radikalliğini Y konusuna çevirebilir. Fanatik olarak düşüncelere bağlanmaz. Eğer radikal kişiler fanatik bağlanma gösterirlerse, intihar timi oluşturabilecek birey haline gelebilirler. Bu nedenle radikalizmi yok saymak yerine onu, daha kabul edilebilir alanlara yönlendirmek gerekir. Mesela radikallik ihtiyacı şiddet olmayan alanlara, müzik, resim, sanat, edebiyat gibi dallara yönlendirilebilir. Yaratıcılık geni (kriativite geni) bazı insanlarda genetik olarak kodlandığı ve daha çok hiperaktif kişilerde bulunduğu görülmektedir. Lenin, Che Guavera gibi kişiler radikallikle fanatikliği birleştirmişlerdir. Bu kişiler kendi doğrularına inanan ve haklılık duygusu ile hareket eden kişilerdir.

RADİKALİZM

Geçmişteki kurumlardan tamamıyla kurtulmak amacıyla yapılan harekete radikalizm denir. Bu hareket siyaset, sanat, spor gibi her alanda kendini gösterir. Mesela Picasso radikal bir sanatçı olmuştur çünkü kendi alanında geleneksel sanatı tamamen değiştirmiş modernist bir çizgiye sahiptir. Radikalizmde yorumsuz kökten bir bağlanma, savunma vardır. Bir sözün şekline bakar, manasına, ruhuna bakmaz. Radikalizm görüntüyü kutsallaştırır. Lenin radikalizm için "Toplumsal süreçlerin çocukluk hastalığıdır" der. Çocuklar genelde radikaldirler; bir şeye körü körüne bağlanırlar, sahiplenirler ve onu sorgulamadan kabul ederler. Radikalizm fanatizmden farklı olarak içinde ideoloji barındırır. Radikallerde fanatik bağlanmanın ötesinde o davayı kullanma biçimi ön plana çıkar. Bu kişiler kendi doğruları için adaleti yok sayarlar. Cadı avına çıkarlar, kendileri gibi düşünmeyenler hakkında dehşet uyandırırılar, şüphe ortamı oluştururlar, yandaş-karşıt, dost-düşman ayırımı yaparlar. Radikal kişilerin karşıta ihtiyacı vardır. Normal ortalamanın dışındadırlar, haddi aşarlar, haddi aştıkları için karşıtını beslerler. Mesela bir iş yerinde aşırı para kazanma hırsında olan aç gözlü, doyumsuz biri diğer insanlarda nefret uyandırır. Bu kez de onun karşıtı oluşur, radikal de bu karşıtla beslenir. Radikalleşme bir bakıma karşıtını geliştirerek, sınırı aşarak ifrat ve tefrit kavramını ortaya çıkarır. Radikal bir insan başka biriyle beraberken onun kusurlarını ve kendisine benzemeyen ta-

raflarını düşünerek ilişki kurar. Radikal olmayan kişiler ise ortak yönlerini görerek benzerlikler üzerine iletişime geçer. Özgüveni yüksek kültürler benzerlikleri ön plana çıkarırlar, benzerlikleri ile iletişim kurarlar ve iletişimden korkmazlar.]

İslam'da Radikalizmin Ortaya Çıkışı

Dini değerlerin radikal kullanımı da karşıtlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İslamiyet'in yayılmaya başladığı dönemde Emeviler, radikal bir şekilde doğu despotizmini yönetime katarak adalet duygusuna zarar verdiler. Radikaller, dört halife ve Hz. Peygamber'in torunlarını hain olarak görüp dine ihanet ettiklerini düşündükleri için onları din adına şehit ettiler. Bu tür radikal yorumlar sonucunda bu olaylar meydana geldi. Emeviler yaklaşık 80 sene iktidarda kalabildiler. Bu süre boyunca dostlarını incittiler, düşmanlarla iyi geçinmeye çalıştılar fakat düşmanlarını memnun edemediler, dostlarını da kaybettiler. İslam tarihinin en büyük iç savaşları bu dönemde yaşandı. Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin bu bölgeden kaçmalarına sebep oldu, bu kişiler Orta Asya ve Endonezya'ya kadar gittiler. Çünkü olay insan avına dönüşmüştü. Dinin içine siyaset girdiği için tartışmalar sonucunda mezhep tanımlamaları ortaya çıktı ve İslamiyet'in gelişim süreci bu şekilde olgunlaşmış oldu. Radikalizm Sünni İslam'da vasatını buldu ama Şii İslam'da da karşıtı ortaya çıktı. Emevilerin radikalizmi İran bölgesinde Şii mezhebini doğurdu. Hz. Ali dışında diğer üç halifeye karşı muhalefet oluştu. Emevi radikalizmi Hz. Ali muhabbetine karşı Hz. Ömer düşmanlığına dönüştü.

Hristiyanlıktaki Radikalizm

Hız. İsa'ya olan aşırı muhabbet onu ilahlaştırarak Allah'ın oğlu yapma derecesine getirdi ve Hristiyanlığın din olarak radikalleşmesine sebep oldu. Dinin orijinalinden uzaklaşması asırlarca devam etti. Uhreviliği aşırı yüceltip dünyeviliği terk eden kilise gelişmeye ve ilerlemeye de engel oldu,

insanlığı Ortaçağ karanlığında tuttu. Galileo ve diğer bilim adamlarının bilimsel çalışmalarına karşı çıkıldı. Kilisenin dünyeviliği çok aşağılaması, dünya zevklerini tamamen yok sayması, papazların, rahibelerin evlenmemesi, bilime karşı çıkılması din karşıtlarını oluşturdu. Sonunda Ortaçağ'da Hristiyan dinindeki radikalizm sonucunda, din karşıtlığı olan sekülerizm ortaya çıktı. Sekülerizm de uhreviliği tamamen terk etti. Bu hareket bir bakıma, Hristiyan dininin kullanma biçiminin yanlışlığına tepkiydi. 21. yüzyılda sekülerizm dine karşı ifrat-tefrit bağlamında bir reflekti. Artık günümüzde insanlık tarihi açısından dünyevilik ve uhreviliğin birlikte ele alınarak sentezlenmesine ihtiyaç vardır.

Bir toplulukta radikal görüşler varsa ve bu görüşler hakkında konuşularak rasyonel çözümler üretilemiyorsa, toplumdaki ilişki tarzı çatışmalı iletişim haline gelir. Radikalizm karşıtını ortaya çıkarıp çatışmaya sebep olabilir. Çatışma da bir iletişim formu haline gelebilir. Radikalizm bu nedenle çatışmayla beslenir.

Radikalizmin Pozitif Yönü

Radikalizm, yenilikçi davranışı ve farklı bakış açısını içerdiği için ilerlemeye sebep olur. Bu sebepten dolayı toplumda radikal insanların görüşlerine ihtiyaç vardır. Bir yerde farklı bir görüş veya sıra dışı bir yorum varsa mantıklı ise faydalanılır, mantıklı değilse yararlanılmaz, bırakılır. Pozitif radikalizm toplumda farklılaşmayı ve değişimi sağlar. Radikallerden rahatsız olmak yerine onların yeni deneyimlerine açık yönlerinden faydalanılır. Radikalizmin bir ideoloji yani yöntem haline gelmesine karşı çıkılır çünkü o zaman toplumdaki ilişkilere zarar verir.

Radikalizmin Negatif Yönü

Radikalizm toplumda değişime sebep olur. Toplumdaki tartışma ve diyalog bilinci ile değişimin sınırları belirlenir.

A.C

Toplumdaki rıza birliğine dayalı yönetim şekline demokrasi denir. Radikalizm rıza birliğini bozduğu için karıştını doğurur ve rıza birliğini zedeler. Bu zedelenme diyalogun kapanmasına sebep olur. Radikallerin önünün kapatılıp yasa dışı olması onların büyümesine sebep olur. Radikallerin önünü açarak, yanlış bilgileri konuşup, onları marjinalleştirmek gerekir. Serbest ortamda tutulmazsa yasa dışı kalırlar ve tehlikeli olurlar. Özgür ortamda, zayıf fikirlerle güçlü fikirler tartışır ve güçlü fikirler kendini kabul ettirir. Bilgilendirme radikalizmi yok eder, bilgi eksikliği radikalizmi arttırır.

Dini Radikalizm

Dini radikalizm bir motivasyon tekniği olarak kullanılmaktadır. Filistin'de işgale, zulme, haksızlığa karşı hareketler dinselleştirilerek dini radikalizm haline getirilmektedir. Buradaki radikalizm dinin kendisinden kaynaklanmaz, dini kullanma biçiminden kaynaklanmaktadır. 11 Eylül'de ABD'deki kuleler bombalandığında Filistin'de müthiş bir sevinç yaşandı. O sevinç gösterilerinin görüntüleri de Amerika'daki televizyonlarda yayınlanarak, bütün Müslümanların bu şekilde sevinç duydukları hakkında genelleme yapıldı. Dünyadaki Müslümanlar bu olayı onaylamazken, Filistin'deki sevinç de dinin kendisinden değil, dinselleştirilmiş devlet teröründen kaynaklanmaktadır.

İsrail'de aynı şekilde radikalizmi dini motivasyon aracı olarak kullanmaktadır. Radikal Yahudilerden bir genç, eski İsrail Başbakanı İzac Rabin'i, ihanetle suçlayarak öldürdü. Bu olayda, milli ve dini duygular karışarak, öfke ve nefret radikalizmi beslemiştir. Binlerce incecik ip aynı yönde bir araya gelerek bir halatı meydana getirirler, o halat da bir gemiyi bağlar. Fakat binlerce ip aynı yönde değil de yumak halinde olsaydı, güç birleşmediği için fonksiyonsuz olurdu. Bunun gibi duygular da öfke ve nefret hattında birleşmektedir. Martin Luther, "İstediğim şekilde dua edemeyecek gibi

kalbim soğuk olduğu zamanlar, aklıma düşmanlarımı getiririm... Öyle ki, kalbim öfke ve nefretle şişer ve o zaman yanık yanık dualar edebilirim. Ve öfkem ne kadar kızgın olursa, dualarım da o kadar güçlü olur.” şeklinde ifade etmektedir. Böylece öfke ile duayı birleştirerek dinin radikal kullanımını göstermiştir. Öfkesi ne kadar güçlüyse duasının da o kadar güçlü olduğunu söylemiştir. Radikallerin öfke ve nefret duyacakları bir düşmana ihtiyaçları vardır ki ayakta kalabilsinler. Sürekli düşman istemek aynı zamanda militarist mantıktır. Militarizmde askerin varlık sebebi, düşmanın olması, tehdit algısının bulunması ve düşmanı yok etmek için savunma planının geliştirilmesidir. Bu durum askerliğin doğasıdır. Düşmana karşı kendini korumak için bunları yapar fakat dost, düşman tanımlaması yaparken toprağındaki insanını düşman olarak görüp buna karşı planlar geliştirirse radikalizm ortaya çıkar. Askerliğin radikal kullanımında bazı etnik grupların iç tehdit gibi tanımlanması yanlıştır. O grupların marjinalleştirilerek etiketlenilip yok edilmesini, pasifize edilmesi gereken durum gibi görürler.

Hitler, “Kutsal bir inanca dayanmayan acımasız davranışlar, dengeden ve kararlılıktan yoksundur.” diyerek kutsal bir inanca dayanan acımasız davranışları teşvik etmiştir. Hitler radikalistliğini bu şekilde göstererek, kutsal inanca dayanmayan acımasızlığı onaylamamıştır. Nefreti, yalan söylemeyi, işkence yapmayı, adam öldürmeyi meşrulaştırarak ihanet etme özgürlüğü insana verilmiştir. Böylece radikalizm kötülüğü kutsallaştırmıştır. “Mevzu bahis vatansa geri si teferruattır” diyerek vatan adına nefret, işkence, adam öldürme vicdan azabı çekmeden yapılır hale gelmiştir.

Bir dinin radikal olup olmadığını anlamak için öğretisine bakmak gerekir. Hoşgörüsüzlüğü, öfkeyi, nefreti, acımasızlığı yöntem olarak benimsiyorsa, o din radikal anlayışa sahiptir ve toplumsal barışa hizmet etmez. Eğer bir din insanlara dengeli, sabırlı, şefkatli, saygılı ve nazik olmayı öneri-

yorsa radikalizm ahlakını beslemiyor demektir. İyiyi, doğruyu, güzeli tavsiye eden İslam dininin radikalizmi beslemediğini görmek gerekir.

Radikal Eğilimler Barışı Tehdit Ediyor Mu?

Radikal eğilimler barışı tehdit etmiyorsa toplumda değişime ve yeniliğe yol açar, faydalıdır. Fakat barış ve güvenliği tehdit ediyorsa, beslenip büyümemeleri için radikallikleri ile yüzleştirilerek ortaya çıkarmak gerekir. Bir kişinin radikal olup olmadığını anlamak için üslubuna dikkat etmek gerekir. Öfkeli üslup radikal eğilimin işaretidir. Bir insan öfkelenebilir ama üslup haline getirmeden özür diler, gönül alırsa, bu kişisel bir zaaftır ama öfkeli üslup ve iletişim formu haline getirmişse radikal eğilimin işaretidir. Öfkeli üslup haline getiren kimsenin farklı ırk, ideoloji ve inanca karşı düşmanlığı olduğu anlamına gelir. Radikalizmin temelinde cehalet, bilgi eksikliği vardır, böylece ideolojik radikalizm ortaya çıkar. Mesela irtica ile yapılacak mücadele aslında dinle değil, cehaletle yapılması gereken mücadeledir. Önceden çocuğunu döve döve okutmayanlar, şimdi okumak istemeyeni döve döve engellemeye çalışıyorlar. Döve döve okula gönderme ve döve döve okutmama davranışı da radikalizmdir. Bu bir insanlık suçudur. Radikalizmin temelinde cehalet olduğu için radikalizm ile mücadele, cehaletle mücadeledir. Radikalizmde yanlış ve tek taraflı mücadele vardır ve bunun tek çaresi de diyalog içerisinde bilgilendirmedir.

Bilgi Korkuyu Azaltır

Bilgilendirmenin olduğu yerde güçlü fikirler yerleşir, zayıf fikirler gider. Radikal insanlar kendi fikirlerine güvenmedikleri için diyalogdan korkarlar. 11 Eylül'den sonra Müslümanlara karşı ayrımcılık başlatıldı. Bu ayrımcılığın devam etmesi için İslamofobinin olması gerekir. İnsan fobisi oldu-

ğu şeye yaklaşmaz. İslam'a karşı fobi varsa kişiler korktukları için diyalog kurmaz.

Fobinin giderilmesi ile ilgili tıpta duyarsızlaştırma çalışmaları vardır. Bir kişide uçak fobisi varsa 1'den 10'a kadar kaygı-korku puanı verilir. Önce kişinin odasına uçak resimleri asılır, ilk gün 10 puan derecesinde kaygı, korku hisseder, daha sonraki günlerde resimleri gördükçe korku 10'dan 9'a, 8'e iner. Bu şekilde uçak imajınasyona karşı korku giderilmiş olur. Bu aşamalardan sonra da uçağa binme denemeleri yapılır. İnsandaki fare korkusuna karşı da, önce odaya fare resimleri asılır ve önce fare görüntüsüne karşı kişi duyarsızlaştırılır. Bir sonraki aşamada kavanoz içerisinde fare getirilir ve odanın bir köşesinde bekletilir. Kavanoz içindeki fareye karşı kişi bir müddet sonra duyarsızlaşır ve korkusu gider. Amaç fareyi avucuna almak değildir. Duyarsızlaştırma yönteminde, kavanoz içindeki farenin zarar vermeyeceğini kişi anlar ve o konudaki korkusu yok olur.

Bireyin fobisini gidermek için neler yapıyorsa, toplumun fobisini gidermek için de o işlemler yapılır. Korkulan kişi veya gruplarla konuşulur, diyaloga geçilir. Korku giderildiğinde de kontrollü bir güven oluşur. Aksi halde o grup ötekileşir ve ayrı bir mahalle, ayrı kültürler ve kültler oluşur. Radikalizm ahlakı oluşur. Radikal ahlak acımasızdır, öfke ve nefret içerir, esnek değildir, hoşgörü içermez, ötekileştiricidir, kendisi gibi olmayana dışlar. Bireyler veya gruplar arasında çatışma çıkararak ayakta kalmayı yöntem olarak seçer. İletişim formu olarak çatışma ile varlığını sürdürür.

Batıda üstün ırk, üstün olmayan ırk gibi ırklar hiyerarşisi meydana geldi. Bu çatışmacı radikal ahlakın bir sonucuydu ve bu yanlış anlayışın sonunda batı iki büyük dünya savaşı yaşadı ve kötü sonuçlarını gördü. Böylece radikalizmden uzaklaştı. Bizim toplumumuzda bu tür bir radikalizm ve savaş ortamı yaşanmadı. Onun yerine stereotip kullanıl-

dı. Karşıt fikirleri yok etmek için bir kültürün hatası defalarca tekrar edilerek o kültür yıkılmaya çalışıldı.

ANARŞİZM

Toplumda karmaşa olarak anlaşılan anarşizmin aslında politik ve felsefi yönü vardır. Anarşizm resmi ideolojisi olan bir akımdır. Siyasi felsefede anarşizmi, bir yaşam tarzı olarak savunan ekoller vardır. Tüm iktidar ve hiyerarşik bölünmelere karşı çıkan anarşizm, otoriter düzenin ve sömürünün olmadığı politik bir yaşam tarzı hedefler. Kral, ağa, efendi, yönetici olmadığında hiyerarşik kontrolü olmayacağı kabul edilir. Sosyalizmin de anarşizmden doğduğu iddia edilmektedir. Feodal otoriteyi, devlet otoritesini, hiyerarşik kontrolü reddeden bu ideoloji, son yıllarda kuzey Avrupa lkelerinde kültürel akım şeklindedir. Uyuşturucu kullanma, düzene karşı çıkma şeklinde punkçuların yaşam tarzı olarak kendini göstermektedir.

Toplumsal kaos olarak anlaşılan anarşizmde sanki orman kanunlarının geçerli olması gerektiği düşünülmektedir. Ormanda hiyerarşi yoktur fakat hayvanlar arasında bir denge vardır. Aslan, ayı ve diğer bütün hayvanlar hiyerarşi olmadan bir denge içerisinde yaşırlar. Anarşizm insanların da bu şekilde yaşıyabileceğini iddia eder. Anarşizmin arka planındaki mantığa göre, ormandaki kanunlar yeterlidir, birisinin çıkıp liderlik yapması gerekmez.

Anarşizm, dinin ve devletin yukarıdan aşığıya kurduğu düzeni kabul etmez, karşı çıkar ve aşığıdan yukarıya bir düzenin kurulması gerektiğini savunur. Anarşizm, eskiden or-

manlarda kabile kabile yaşayan insanların aşağıdan yukarıya bir düzen oluşturdıklarını ve dışarıdan bir otoriteye gerek olmadığını savunur. Fakat insan aşağıdan yukarıya bir düzen kuramadı. Çünkü insan adil davranmaz. İnsanın doğuştan adil olacağını, ahlakın bireysel olduğunu, toplumsal olmadığını hükmeden bu anlayış, insanın ahlaka ihtiyacı olmadığını ve öğretilmeyeceğini söyler. Bu anlayışın doğru olduğunu göstermek için 1970'li yıllarda eğitimde açık sınıf felsefesine uygun okullar açıldı. Baskının, denetlemenin olmadığı, insanın doğasının son derece özgür olması gerektiği gibi bir anlayış hakim oldu. Bu okullarda öğrencilere ödev vermek, tek tip kıyafet giydirmek yasaklandı. Teşekkür etmek bile baskı olarak görüldü. Fakat buraya gidecek öğretmen bulunamıyordu. Çünkü öğretmenin yüzüne tükürmek, saçına sakız atmak gibi her türlü davranış serbest bırakıldı. Açık sınıf felsefesindeki bu öğrenciler, kendilerinden istenmedikçe sorumluluk almadılar, kendilerini geliştiremediler ve başarısız oldular. Bu başarısızlığı telafi etmek için açık sınıf felsefesi terk edildi ve öğrencilere rastgele iyilik projeleri yaptırılmaya başlandı. Hiç çıkarı olmadığı halde hiç tanımadığı insanlara iyilik yapıp sorumluluk alma becerisi kazandırılmak hedeflendi.

Darwinizmin Anarşizme Katkısı

Anarşizmin ortaya çıkışı darwinizm ile birlikte olmuştur. 19. yüzyılın akımı olan darwinizmin humanizm, sosyalizm, liberalizm, anarşizmle bağlantısı vardır. Hayvanlar, hiyerarşi olmadan kendi kendilerine hayat sürüyorsa, insanların da böyle olabileceği düşünülür. İnsanların dine, feodal bir otoriteye ihtiyaçları yoktur, doğal haline bırakıldığında kimseye zarar vermeden saygı temelli ilişki kurulabilir görüşü hakimdir. Hayvanlarda gerçekleşen bu yaşam tarzı, insanlarda da olabilir çünkü insan da konuşan bir hayvan olarak kabul edilir. Darwinizmin “tesadüfi varoluş, varlıkların yaşam mü-

cadelesi, doğal ayıklanma ve güçlüünün devam etmesi” tarzındaki görüşleri insanlar arasında uygulandığında, dinin, doğa üstü otoritelerin, bir dış gücün düzenlemesine gerek yoktur. Bu akımın temelinde, insanın kendi kendine yeteceği, doğaya hakim olabileceği, dinleri reddeden, insanı kutsallaştıran bir anlayış vardır. [Anarşizm, darwinizmin insanlara uygulanması ile ortaya çıktı. Hayvanlar arasında bir hiyerarşi yoktur, güçlü-zayıf dengesi vardır. Hayvanlar arasında aslan, kaplan gibi türler vardır. Aslanlar en güçlü hayvanlar olduğu halde ormanlar aslanların kontrolünde değildir. Aslan yer, içer, avlanır, kimseye emir vermez, onun dışındaki herkes de hayatını sürdürür. Buradan hareketle ‘türler arasındaki denge, insanlarda ırklar arasında da vardır’, şeklinde yorumlandı. Daha sonra Darwin’in bu ekolünü Hitler ırklar hiyerarşisine çevirdi. Kendini üstün ırk görerek, diğer ırklara hükmetmek için onları yok etme hakkını kendinde gördü. Aslanın geyiği nasıl yeme hakkı varsa, Almanların da Yahudileri yok etme hakkının olduğunu iddia etti. Bu anlayışla anarşizm ideolojize edilerek doktrin haline getirildi. Bu doktrin içersinde güçlü olanın ayakta kalabileceği, diğerlerinin yok olacağı görüşü hakim oldu ve böylece anarşizmin temel amacı, özgürleşmenin zıddı olan otoriterleşme ortaya çıktı.

Anarşizme göre, güçlü olan ayakta kalır ve kendi alanını korur, başkasının alanına saldırmaz. Mesela hayvanlar âlemine baktığımızda aslan karnı tok olduğunda başka hayvanlara saldırmaz fakat insan öyle değildir, açgözlü ve doyumsuz olduğu için bütün dünyaya sahip olsa tatmin olmaz. İnsanın biyolojik ve psikolojik doğası farklı olduğu için, insan anarşizmin tam karşıtı olan militarizmi doğurdu. Militarizmin sonucunda da iki dünya savaşları ortaya çıktı. “Aşırılıklar karşıtını besler” gizli psikoloji yasasına göre anarşizmdeki toplumsal kaos, orman kanunu tarzındaki yaklaşımlar karşıtını besleyerek militarizmi doğurdu.

Anarşizm, insanın doğuştan birlikte yaşamaya, yaratıcılığa, karşılıklı saygı temelli ilişki yetisine sahip öngörüsünden hareket eder. Fukuyama'nın son tezinde iddia ettiği gibi insanların temel ihtiyaçları karşılandığı zaman başka şeyler talep etmez ve arz-talep dengesi yerine oturur. Fakat insanda arz-talep dengesini temel ihtiyaçların ötesinde takdir edilme arzusu belirler. Kişi bir takım elbiseyle bir seneyi geçirebilecekken, on tane alır ve ekonomiyi daha çok hareketlendirir. İnsanda saygı temelli birlikte yaşama yetisi hayvanlarla karşılaştırılamayacak kadar farklıdır ve insan ancak sonradan öğrenirse sahip olur. İnsan doğuştan ahlaklı değildir. Sosyal bilimcilerin, insan psikolojisindeki takdir edilme arzusunu gözardı etmelerinin sonucunda bu ortaya çıktı. 20. yüzyıl, toplum psikolojisini yüceltmıştır.

Anarşizm Kuralsız Özgürlük İstiyor

Kuralların olmadığı bir özgürlük imtiyaz ve adaletsizliği doğurur. Gücü üstün olan imtiyazlı olur ve kendine özel davranır. Özgürlük olmadan kuralların olması da kölelik ve şiddeti doğurur. “Şunu giyme, bunu yapma” gibi özgürlükten uzak kurallar kölelik ve baskı anlamına gelir. Özgürlükle kural arasında bir dengenin olması gerekir. Eşitlik ve adalet olmadan özgürlüğün olması, güçlü olanın bağımsızlığına sebep olur. Güçlü olan bağımsız olur, güçsüz olan köle olur. Özgürlük savunulup, eşitlik ve adalet uygulanmazsa, güçlü olan bağımsızlaşır, güçsüzler köleleşir. Özgürlük olmadan eşitlik verilirse kölelik, şiddet, despotizm beslenmiş olur. Eski Çin’de özgürlük verilmeden eşitlik verildi, herkes aynı elbiseyi giydi, aynı şartlarda yaşadı. Eşitlik adı altında bütün toplum köle haline getirildi.

Anarşizm Sermayeye Düşman

19. yüzyıl, anarşizmin ve onun devamı olan hümanist hareketlerin sürdüğü dönemdir. 20. yüzyılda bu akımların

karşıtı olan otoriter hareketler yayıldı. 21. yüzyılda ise dinle bilim birleştirilerek, darwinizm anlayışlı bilimsel otoriteye eleştirel yaklaşım başladı. Bilim adına dini değerlerin düzenleyiciliğinin önemi fark edildi.

Dürtü ve arzuları serbest bırakmaya dayalı ideolojiler bu duyguları özgür bıraktı. “Zincirleri kır, duvarları yık, özgür yaşa” tarzında sınır, otorite tanımayan, her türlü baskıyı reddeden anarşizm toplumsal ilişkiyi de reddeder. Devlete, otoriteye, tahakküme, sömürüye karşıdır. Meksikalı anarşist ideologlardan Flores Magon’un “karanlıkların kutsal üçlüsü” dediği devlet, sermaye ve kiliseyi tehlike olarak görür. Sermayenin emeğe karşı yaptığı hareketi, devletin özgürlüğe karşı yaptığı hareketle bir tutar. Devletin özgürlüğü sınırlı tuttuğu gibi sermayenin de emeğe zarar verdiğini düşünen Magon, emek ve özgürlük için, devlet ve sermayeyle mücadele eden anarşiyi destekler. Hatta işçiliği, ücret karşılığı özgürlüğü ve kişiliğini satmak olarak tanımlar.

Anarşizm kârı, normal kazancı ve faizi tefecilik olarak kabul eder. İnsanların ticaret yapmasını ve kâr peşinde koşmasını sömürücülük olarak tanımlar. Başkasına mal satılıp kâr edildiğinde karşısındaki insanı sömürdüğünü iddia eder. Sömürü konusunda sosyalistler de bu görüşten hareketle gittikleri için kapitalizmi, kâr peşinde koşmayı sömürücülük olarak kabul edip, proletarya (işçi) diktatörlüğünü savunmuş, burjuvayı ve sermayeyi düşman olarak görmüşlerdir. Anarşist felsefeci Mikhail Aleksandroviç Bakunin, yıkıcı dürtülere yaratıcı dürtü diyerek topluma faydalı olacağı ümidini vermiş ve insanların istediği gibi yakıp, yıkmasını destekleyerek şiddeti beslemiştir. Anarşizm, emeğin sermaye tarafından sömürülmesine karşı çıkarken aslında emeğin güçlü ve bağımsız olmasını savunur ve sermayeyi düşman olarak görür. Sermayenin, emeğin meyvelerini çaldığını düşünerek emek araçlarına sahip olmak ister. Emeğinin çalın-

masına engel olmak için fabrikaya sahip olması gerektiğini düşünür. İşçi sınıfının fabrikaya el koyması bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu mantık hissedar olmakla aynı şey değildir. İnsanda ortak olduğu mala sahip çıkma duygusu vardır. Bu görüş bu duyguyu fark etmiştir. Emegın meyvelerini adil bir şekilde alabilmek için sermayenin parçası olunması gerektiği tarzındaki ortaklık kavramı gelişmiş ve daha sonraki yıllarda halka açık hisseler ortaya çıkmıştır.

Emek ve sermaye çatışmasına neden olan anarşizm, kâr ve zarara ortak olma kavramını ortaya çıkardı. Kapitalizm sadece kârı amaçlar, kârı işçiye paralel yansıtmaz fakat zararı ortaklığa, işçiye yansıtır. Bu yansıtmama sebebiyle işçi, emeğinin çalındığını düşünür. İdeal sistem, kâr ve zarara ortak katılım olur. Bankacılıkta kâr ortaklığı vardır ve para ile para kazanılır, zarar seçeneği yoktur. Parası olanı tembelliğe iten, çalışanın da iki-üç misli çalıştığı halde emeğinin karşılığını alamaması ve ürettiği refaha ortak olamaması söz konusudur. Kapitalizmin bu açgözlü doyumsuz davranışı ve emeği adil paylaştıramamasının sonucunda komünizm ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemde, hangi koşulda olursa olsun kazanma zorunluluğu olduğu için insanları kuralsızlıklara itti. Küresel banka krizlerinin ortaya çıkışında sadece kâr ortaklığının olmasının da anlamlı rolü vardır. Bu durumda, kâr ve zarar konusunda bazı etik değerler ön plana çıkmaktadır. Kendi emeğinden fazlasını ya da hak etmediğini almamak gibi ahlaki duruşlar gerekir. Bunun olması için kâr ve zarara katılımın birlikte olması konusundaki vicdani duyarlılık önem kazanmaktadır. Bu sebepten dolayı anarşizme gönüllü sosyalizm denilmiştir.

Anarşizmin Körüklediği Diğer Akımlar

Anarşizmin uzantısı olan başka akımlar da ortaya çıkmıştır. Eşcinsel, transseksüel, homoseksüel, lezbiyen ve feminist hareketler anarşizmle beslenmiştir.

Kadın eksenli bir hareket olan feminizm, kadın-erkek savaşlarını teşvik eder. Ataerkil kùltùre tepki olarak ortaya çıktığı için erkek egemen toplum yerine kadın egemen toplum tezini savunmuştur. Kadın ve erkek birbirinden üstün değil, farklıdır fakat feminizm bu farklılığı yok ederek kadını erkekleştirmiştir. İşyerinde, çalışma hayatında kadını erkekleştiren bu akım, kadının konforunu bozmuştur.

Anarşizmin en uç akımlarından biri de nihilizmdir. Red ideolojisi olan bu akım, her şeye karşıdır hatta karşı olmaya da karşıdır. Nihilizmin arka planında “Her koyun kendi bacağından asılır” görüşü hakimdir. Bencillikle beslenen bu akım, kişinin çıkarı için canının istediği her şeyi yapmayı önerir. Tek kutsalı canının istediğidir ve bunun için anneye, babaya, topluma karşı gelinebilir.

Anarşist eylemlerden biri de AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların kullanılmasıdır. Yer altı iğne değişim programları vardır ve eroin enjekte ettikleri iğneleri yer altında birbirleriyle paylaşırlar. AIDS bulaşmış veya bulaşmamış umursamazlar. Bazı anarşist gruplar da, yasaklanmış ilaçları kullanma grupları oluştururlar.

Bazı ahlaki anarşistler de, “Kişisel sorumluluk ve başkalarını düşünme otoritenin yerine geçmelidir” der. Anarşizme yorum getirmeye çalışırlar. Ahlaki anarşistler başkalarını da, kendi sorumluluklarını da bilmeleri gerektiğini düşünürler.

Spiritüel anarşistler, ateist kökenlidir ve evrendeki kutsallığa ve ulu düzene karşı çıkarlar. Tesadüfi varoluşu savunan çevrecilerdir. Doğa merkezli bu anarşistler, teknolojiye de karşıdırlar.

Diğer bir anarşist grup da punkçulardır. Alternatif yaşam tarzıyla kendilerini göstermeye çalışırlar. İnsanın kendi kaderini tayin hakkı olduğunu iddia ederler. Devletin, kişinin nerede oturacağına, ne iş yapacağına karar vermesine kar-

şı çıkarlar. Otoriteyi ve baskıyı reddederler. Punkçular disko hayatı yaşayan, sokaklarda yatıp kalkan, satanist grupların beslendiği ideoloji haline gelmiştir.

SATANİZM

Şeytanın vazifesi insanı Allah'tan uzaklaştırmaktır. Satanizm de insanı Allah'tan uzaklaştırıp şeytana yaklaştırma hareketi olarak geçer. Günümüzde de satanizm din hüviyetine bürünmüş bir hareket haline geldi. Kendi gurusu, ritüelleri, kuralları ve merkezî figürü mevcuttur. Modern bir protesto, muhalefet hareketi yönüyle anarşizmin dinleştirilmiş şekli de denilebilir. Şeytana tapınma ritüellerinden biri, kedi kurban etmektir. Kedinin tercih edilmesinin sebebi şeytana yakın bir hayvan olarak kabul edilmesidir. Şeytanın lanetinden korktukları için kedi kurban ederek metruk yerlerde kan ayinleri yaparlar. Kanı ritüellerinde kullandıkları bir materyal olarak görürler. Siyah ve kırmızı rengi severler, yaz-kış ayrımı yapmadan mont, postal giyerler. Satanizm bir tür anarşist hareket olduğu için haçı bile ters takarlar. Bu akım, saygısızlığı, sorumsuzluğu, acımasızlığı, utanmazlığı teşvik eder. Güç, başarı, büyüklük gibi kavramları kutsallaştırırlar. Toplumsal bencilliği arttırır, bireyi kutsallaştırır, insanın bencil olmasını idealize ederler.

Satanistlerin İlkeleri

Şeytan felsefesine göre zafer barıştan önemlidir. Satanistler, mutluluğu barışta değil, zaferde aramayı hedeflerler. Eskiye tamamen yok edip yeni bir şeyler yapılmalıdır. Güç saklanmamalı ve sınanmalıdır çünkü içinde başarı yatar. Güç, yakınlarındaki zayıf insanın üzerinde denenmelidir. Yaş-

lı, aciz ve zayıf insanlara saygı göstermek gücü kaybettirir. Zayıf insanlara yardım ederek güçten taviz verilmez, onlara saygı göstermek sataniste bir şey kazandırmaz ve onlara yardım etmek anlamsızdır. Acizlik insanı başkalarına bağımlı yapar, güçlülüğü engeller. Boyun eğmektense ölmek daha iyidir. Sevgi sahtekârdır. Satanist sevdiği bir şeyin ölümünü görmelidir. Bu nedenle aşık oldukları kurban edilir. Kan akıtmak gübre vermek anlamına gelir ve kuru kafalardan oluşan piramitler uzakları görmek için gereklidir. En büyük, güçlü, başarılı olmak hedefleridir. Asıl olan bireysel çıkardır, kutsal olan bireyin çıkarıdır. Günah olan şeyler duygusal ve zekâsal zevklerdir.

Satanistlerle Mücadele Edilmelidir

[Satanist hareket, insanın içerisindeki zevk duygusunun kutsallaştırılmasıdır. Bu hareket insanlık tarihinde hep olmuştur ama son 200 yüzyıldır bilimsel tezlerle ideoloji olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceleri cehaletten, mizaç bozukluğundan gelirken günümüzde bilimsel bir gerçek, doğru akım gibi kendini göstermektedir. Bilime dayandığı için mücadelesi zordur. En büyük destek kaynakları darwinizmin sosyal yorumudur. Doğaüstü bir güce, yaratıcıya inanmama gibi teorik temelle hareket ettikleri için kontrol sağlamak kolay değildir.

Satanist hareketler genellikle toplumda kaos oluşturan, üretimi düşüren hareketlerdir. Bunlar parazit gibi yaşayarak kanı emen canlılar gibidir. Parazitler insanın kanında beslenen canlılardır. Satanistler de başkalarının ürettiklerinden, toplumun kanını emerek yaşayan insanlardır. İnsan vücudundaki parazitlerle mücadele edilmezse yayılır ve zarar verir, satanistler de toplumun parazitleri, kan emicileridir, mücadele edilmesi gerekir. Başkasını düşünmeyen, sadece kendi çıkarını düşünen, açgözlü, doyumsuz, bencil, merhametsiz bu insanlar topluma zarar verir.

Üçüncü Bölüm

TOPLUMSAL ŞİDDET VE ÇATIŞMA

EMPATİ YOKSUNLUĞU ÇEKEN KİŞİLİK KÜMESİ (B KÜMESİ KİŞİLİKLER)

Narsisizmde duygusal sağırlık, Paranoyada duygusal dilsizlik, Antisosyallerde duygusal körlük söz konusudur. Sınır kişilerde ise duygusal tutarsızlık ön plandadır.

Anti-sosyal Kişilik Bozukluğu (Psikopat Kişilik)

Başkalarının haklarını saymama ve başkalarının haklarına saldırma, sosyal ve ahlaki normlara uymama baskın özelliklerdir.

1. Karakolluk olmak için zemin hazırlayacak eylemlerde teker teker bulunma, suça beceriklilik, ihmalkârlık, sınırsızlık, rastgele cinsellik eğilimi, alkol ve madde kullanımına yatkınlık.
2. Sürekli yalan söyleme, sözünde durmama, kişisel çıkarları için başkasını aldatma ile belirli dürüst olmayan davranış, kurnazlık, bencillik.
3. Gelecek için ciddi plan yapmama ve dürtüsel yaşantı, asalaklık, sıkıntıya gelememe.
4. Kavgacılık, saldırılarla belirli sinirlilik.
5. Kendisinin veya başkasının güvenliği konusunda umursamazlık.
6. Sorumsuzluk. Bir işi sürekli götürememe veya mali yükümlülükleri ısrarla yerine getirmeme, sıklıkla olayların sorumluluğunu kendi dışında bir nedene bağlama.

7. Suçluluk duygusu, vicdan azabı çekmeme. Başkalarına zarar vermiş, kötü davranmış olmasına rağmen ilgisiz, sığ ve yüzeysel davranma, mantıklı açıklama getirmeye çalışma.

Borderline Kişilik Bozukluğu (Sınır kişilik)

Kişiler arası ilişkilerde, benlik algısında ve duygularında tutarsızlık ve dürtüsel davranma.

1. Engellenme ve reddedilmelerle öfke, aşırı duyarlılık ve bu durumdan kaçınma davranışı.
2. Kişiler arası ilişkilerde stabil bir instabilite.
3. Kimlik karmaşası, kendilik uyumunda tutarsızlık.
4. Kendine zarar veren dürtüsellik (Para harcama, cinsellik, pervasızca araba kullanma, aşırı yeme).
5. İntihar girişimleri, otomutilasyonlar, göz korkutmaları.
6. Affektif instabilite, epizodik disfori.
7. Kronik boşluk duygusu.
8. Uygunsuz, yoğun öfkelilik, geçmek bilmeyen öfke ve kavgalara karışma.
9. Stresle ilgili paranoid düşünme, ağır dissosiyatif semptomlar.

Narsistik Kişilik Bozukluğu (Özsever, Nefisperest Kişilik)

Hayalde ve davranışlarda üstünlük duygusu, beğenilme isteği ve empati yapamama halidir.

1. Kendisinin çok önemli ve vazgeçilmez olduğu duygusunu taşır. Başarı ve yeteneklerini abartır.
2. Kafa yorduğu konular, başarı, güç, zeka, güzellik, kusursuz sevgi gibi hayallerdir.
3. Özel ve eşi bulunmaz biri olduğuna, böyle üstün kişilerle arkadaşlık edebileceğine inanır.

4. Çok beğenilmek ister.
5. Hak kazandığı duygusunu taşır. Ayrıcalık beklentisi içindedir.
6. Kişiler arası ilişkileri kendi çıkarına kullanır, başkalarının zayıf taraflarını kullanır.
7. Empati yapamaz, isteksizdir.
8. Kıskançlık duygusu fazladır. Başkalarının kendisini kıskandığını düşünür.
9. Küstahtır, nefret duygusunu sık yaşar.

İnsan, Kendi Türünü Öldürmekten Zevk Alan Tek Primattır

[Hayvanlar incelendiğinde memeliler, özellikle primatlar savunucu saldırganlık içindedirler. Kendilerini tehdit altında hissettikleri ve engellendikleri zaman saldırganlaşırlar. Ama hiç bir zaman katil ve işkenceci olmazlar. Şempanzelerin ruh doktorları olsaydı, bu doktorlar saldırganlığı kitap yazmayı gerektirecek bir sorun olarak görmezlerdi. Fakat insan bir katildir. Kendi türünün üyelerini öldüren, onlara işkence eden, bunu yapmaktan haz duyan tek primat insandır.]

Hayvan, hayati çıkarları tehdit edildiği zaman kaçış tepkisini harekete geçirir. Temel amaç tehlikeyi gidermektir. Kaçma imkânı yoksa saldırganlaşır. Köşeye sıkışan kedi yahut yavrusunu kaybetmek üzere olan tavuk, köpeğe saldırır. Bu saldırganlıkta yıkım arzusu veya açlığı yoktur. İnsan da hayati çıkarları tehlike altında olduğu zaman kalıtımsal olarak kaçışa göre programlandırılmıştır. Ancak tehlike tanımı ve tehdit altında hissetmenin sınırları insanda çok farklıdır. Mülkiyet duygusu, iktidarını, sahip olduklarını, özgürlüğünü kaybetme korkusu insanın kendini tehdit altında hissetmesini sonuç verebilir.

Hayvan açık-seçik var olan tehlikeyi tehdit olarak algılar. Siyasetçilerde ve generallerde olduğu gibi “gelecekteki teh-

ditleri önceden görme yeteneği” insanda saldırganlığı tetikler. İnsan, gelecekteki tehlikeyi önceden görme yeteneğini zaman zaman yanlış kullanır. Gerçekte var olmayan tehlikeleri beyin yıkama ve propaganda teknikleri ile topluma kabul ettirmek mümkündür. İnandırılan, kendilerini tehdit altında hisseden insanlar kolayca savaştırılır.

Canlılarda, beyin yıkama aracılığıyla saldırganlığın uyan-
dırıldığı tek varlık insandır. Bunu Hitler yapmıştır. Kendini tehdit altında hisseden insan korkuya kapılır. Korku da ağrı gibi son derece rahatsızlık verici bir duygudur. Bu duyguyu gidermek için insan uyuşturucu alabilir, kendini uykuya verebilir veya saldırganlaşabilir.

Savunucu saldırganlığın en önemli kaynaklarından birisi Narsisizm eğilimidir. Canlılar içinde insanı böyle yıkıcı, saldırgan yapan ilginç bir duygudur. Hitlerin, Cengiz’in ve büyük savaşçıların acımasız Narsisistler olduğu unutulmamalıdır. Narsisist birey için onunla ilgili şeyler önem taşır, dünyanın geri kalanları önemsiz, ağırlıksız ve renksizdir.

BAZI ŞİDDET ÖĞRETİLERİ

Kriminal davranışın “Dehşet-Şiddet” şeklinde ortaya çıkmasında bireyin kişilik yapısının büyük önemi vardır. Dolayısıyla şiddet davranışının ruhsal boyutunu incelerken, bireylerin kişilik şekillenmesinin birinci derecede önem taşıdığı göz ardı edilmemelidir. İnsanlık tarihinin en büyük toplumsal şiddet olayı sayılabilen İkinci Dünya Savaşı’nın çıkışında ve seyrinde Hitler’in kişilik yapısının önemi dikkat çekmektedir.

İntihar Komandosı Yetiştirmesi

Genellikle 17-23 yaş arası gençlik döneminde kişisel kimlik sorunları yaşayan gençler teröristler için potansiyel adaylardır. Teröristlerin ruh hali incelendiğinde ebeveynleri tarafından dövüldükleri veya cinsel tacize uğradıkları ve kişisel sınırlarının ihlal edildiği dikkati çeker.

Rclark (1983)’e göre İspanya’nın Bask ayrılıkçı terör örgütü ETA üzerinde yapılan bir çalışmada teröristlerin çoğunun Bask-İspanyol karışımı melezler olduğu, Baskların nüfusu %8 olduğu halde onların oranının %40 olduğu ifade edildi. Bu melezlere toplum tarafından dışlanma uygulandığı, küfür edildiği, aidiyet duygularının zarar gördüğü bu araştırmada çıkan bir sonuçtu. Böylece toplum dışı edilmiş ayrımcılığa maruz kalmış kişiler ait oldukları etnik gruba gerçekten ait olduklarını göstermek için giriyorlardı.

[Terörist kişiler incelendiğinde hepsinin terör kurbanı olduğu görülmüştür. Kişisel güvenliklerine olan inancı bozulmuş, gelecekle ilgili ümit duygusu zayıflamış, hayatını koruma ile ilgili ilkel inancı ihlal edilmiş kişilerin kolayca terörist oldukları görülmektedir. Terörist kurbanı bu kişiler gelecekteki kayıp konusunda bir kaygı yaşarlar. Pasif kalmalarının kurban olma durumunu sürdüreceklerine dair inanç pekişir. Kendisine gelecek tehdidi azaltacak her harekete katılmaya hazırdır.

Terörist kişiler nadiren ruhsal olarak hastadırlar. Çoğu stratejik planlama yeteneğine sahip, zeki insanlardır. Yaralanmış kişisel kimlikleri, grup kimliklerini, milli ve dinî kimliklerini onarmak isterler. Bu başarısızlık ve yaralanmışlık duygusu şiddeti idealize etmeye yönlendirir. Eğer birincil kimlikleri, grup kimliği ise bu kişiler kolaylıkla canlı bomba olurlar. Böylece vicdanlarından iç izin çıkmış olur. Kaybolmuş ve yaralanmış grup kimliğini ikame etmek için terörist gruba sıkıca bağlanırlar.

Kimler Canlı Bomba Olmaya Aday?

[17-23 yaşları arasındaki genç bekar erkekler, ergenlik geçişinin kimlik krizini yaşarlarken potansiyel adaylardır. Kimlik krizi içindeki genç, aileye karşı çıkma eğiliminin olduğu dönemde eğer etnik çatışmadan dayak yemiştir, ailelerinden, sevdiklerinden birisini kaybetmişse potansiyel adaydır.]

Politik güçler şiddet ve ayrımcılık uyguladıkça, insanda korku duygusu artar, ümit duygusu azalır, intikam ateşi alevlenir. Mezopotamya insanında var olan acı çekme, şehit olma, öç alma, şiddeti sorun çözmede yöntem olarak kullanma kültürüne intihar kültürü eklenerek dünyanın geleceği tehlikeye atılır. Politik güçlerde çok önemli bölgesel değer olan dinin ılımlı yorumuna sahip çıkılmalıdır. 11 Eylül sonrası *Öfke ve Gurur* adlı eseri ile Batı'yı İslâm dünyasına karşı kışkırtan Oriana Fallaci'ye sahip çıkan dünya basını yanlış

yapıyordu. *Korku ve Küstahlık* diye bu görüşe reddiye yazan Prof. Franco Cordini'yi dikkate almalıyız.

Otokratik Şiddet Öğretisi

Hitler'i örnek gösterebiliriz. Hitlerin kişilik analizini yapan araştırmacılar onu motive eden itici güçleri ve kişilik gelişiminde sorumlu olan şartları araştırmışlardır. Hitler beklenilenin tersine çok güzel bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Babası evlilik dışı bir çocuk olarak doğmuştu, hayatı mücadelelerle geçmiş, varlıklı, tutumlu, otoriter bir kişiydi ama zorba değildi. Baba, siyasetle ilgili laik, liberal biriydi.

Hitlerin öğrenim hayatı başarılı değildi, müziğe meraklıydı, sanat akademisine başvurdu. 2. sınavda elendi. "Reddedildiğimi öğrenince yıldırım çarpmış gibi oldum." kendi ifadesidir. Kişiliğindeki temel örüntü "önder olma, hayranlık uyandırma doyumunu" şeklindeydi. Ayrıca Hitler acıma duygusundan tümüyle yoksun bir kişilik sergilemiştir.

Hitlere göre "Kuvvet istilanın haklı sebebidir. Yaşama hürriyetimizi garanti etmek için geniş toprak gerekir. Almanya ya büyük devlet olacak, ya da silinecektir."

Hitler ırklar hiyerarşisi tezini doktrine etmiştir. Biyolojideki doğal ayıklanmayı ırk düzeyinde uygulamak çabası ile savaş kararı vermiştir. Darwinizmin "tesadüfi varoluş, varlıkların yaşam mücadelesi, doğal ayıklanma, kuvvetlinin devam etmesi," hipotezini Marksistler sınıf mücadelesinde, Kapitalistler, büyük şirketlerin küçükleri ortadan kaldırmasında gerekçe olarak kullandılar.

Siyaset Biliminin Kurucusu Machiavelli'den Şiddet Öğretisi

Machiavelli 16. yüzyılda İtalya'da yaşayan bir diplomattı. İtalya'nın iç karışıklık ve huzursuzluklardan kurtulmasını istiyordu. Bunun için *Hükümdar* isimli bir kitap yazdı. Bu kitabı göre tanımladığı lider tipi İtalya'yı kurtaracaktı.

Machiavelli'nin meşhur öngörüler:

“Faydalı işler azar azar yapılmalı ki, halk bunların daha çok farkına varsın. Cömertlik kadar insanın kendi kendini yıkan başka bir özellik yoktur. Kendi kesenizden cömertlik yapmayınız, yoksul olursunuz, yoksulluktan kurtulmak için de tamahkâr davranırsınız, herkes sizden nefret eder. Zalimlik ve zorbalık bir hükümdarın tebaasını birlik halinde ve itaatkâr tutabilmek için kullanacağı silahlardan biridir. Bir-iki ibretli kan dökme ile düzeni yeniden sağlayan hükümdar, neticede işleri kendi haline bırakacak ve sonunda büyük kan dökülmesine yol açacak kadar yumuşaklık gösteren birinden daha merhametli olacaktır. Çünkü hükümdarın şiddeti sadece fertlere zarar verdiği halde onların gereksiz yumuşaklığı bütün devlete zarar verir.”

Mezopotamya Kültürünün Öğretisi

Yazıyla başlayan tarihin ilk örneklerini Sümerler’de görüyoruz. Sümer tabletlerinde “*tablet evi*” olarak isimlendirilen okullarda dayaktan sorumlu adam olduğu yazılıdır. Ödevini yapmayan, yaramazlık yapan öğrencileri dövme görevi verildiği tabletteki ifadelerdir (Kramer 1990). Sümer sonrası dönemde Babil ve Asurlular’da savaş tanrısına kurban edilen kölelerin ve ilahlara kurban edilen çocukların olduğu bilinmektedir.

Uygarlığın olumlu yönleri kadar olumsuz yönlerinin ilk kaynağının da Mezopotamya olduğunu görüyoruz. “Kölelik, sınıfsal farklılık, sömürü düzeni, baskıcı yönetim, imparatorluk savaşları ile ilgili toplumsal yasalar ilk olarak bu yörede kendini gösterir.” (İ. Doğan 2000)! Şiddeti öneren Mezopotamya kültürü ile tarihte şiddet olaylarının en çok bu bölgede yaşanmış olmasının bir bağlantısı var mı? Bu soru, İslam dini ve Hz. Muhammed’in yaşantısı hiç şiddet önermezken, Emevilerle birlikte şiddetin yöntem olarak benim-

senmesini açıkladığını söyleyebiliriz. Harici Vehhabi geleneği şiddeti önerir. Bu nedenle Ortadoğu'da bu geleneği yaşatan yönetimler şiddeti besleyen yönetimler olacaktır. Harici geleneği Emevilerin baskıcı yönetimleri ile kontrol edilebilmiştir. Bugün Ortadoğu'da hak arama ve sorun çözme için sivil direniş yöntemi olarak şiddetin ön plana çıkmasında şiddet geleneğinin büyük rolü vardır. Ortadoğu'dan "Gandhi" çıkamamasının altta yatan nedeni bu şiddet geleneğidir.

Düşünmeden hareket etme eğilimi insanın doğasında vardır. Ailede yetiştirilme biçimi çocuğu toplumsallaştırır. Ailede yetiştirme şartları çocuğun sosyalleşmesine yarayacak birikimden yoksunsa, çocuk doğal akışında şiddeti öğrenecektir.

Şiddetin hak arama ve sorun çözme yöntemi olarak kabul ve onay görmesi aileden başlamaktadır. Otoriter aile tipinde eleştiriye kapalılık, kendi fikrini zorla kabul ettirme, başkalarının fikrine saygı duymama varsa şiddet kaçınılmazdır. Anne-babadan birisi ile çatışmalı ilişki kuran gençler, topluma karşı da şiddete eğilimli olurlar.

Öfke duygusu, korku duygusu ile birleşirse saldırganlık; öfke duygusu, sevgi duygusu ile birleşince iletişim kurma çabası ortaya çıkıyor. Toplumda insan ilişkilerinde sevgiyi arttıracak şey ise birebir yapılan iyilik ve yardımlardır. Sevgi dolu bir bakışın, tebessümün, güzel birkaç söz gibi iyiliklerin öfke ve kırgınlığı azalttığı biliniyor. Hak arama ve sorun çözmede yöntem iletişim olmalı, şiddet olmamalı.

Şiddeti Üreten Ruh Hali

Şiddeti üreten ruh halleri ile şiddeti besleyen kültürlerin doğru tanımlanması gerekir. Öfke, nefret, düşmanlık içeren ruh halleri şiddeti üretir. Şiddeti yöntem olarak seçen kişilerin iç dünyasına bakıldığında, öfke ve nefret dolu bir ruh hali içinde oldukları görülür yahut tam tersi, ümit duygu-

su zayıftır. Acizliğin verdiği bir şiddet ve öfke ortaya çıkar. Bu kişiler sorun çözme ve iletişim stili olarak da şiddeti kullanırlar. Aciz, ümitsiz, aşağılanmış kimseler de şiddet yöntemine başvurur.

Basklar, İspanya'nın kuzeyi ile Fransa'nın güney batısındaki özerk bölgede yaşayan bir halktır ve İspanya'nın gerçek yerlileridir. İspanya'da yaşayan diğer halk Romalılarından sonra gelmiş ve o bölgeye yerleşmişlerdi. İspanya'da kimlerin daha çok terörist olduğu ile ilgili yapılan araştırmada, Bask bölgesinde yaşayan melezlerin çoğunlukta olduğu görüldü. Toplumda melezlerin aşağılanması onları şiddete ve teröre yaklaştırdı ve terörist adayı haline getirdi. Toplumda aşağılanma ve dışlanma, melezleri şiddet üreten bir ruh haline soktu. Amerikan toplumunun zenci başkan seçmesinin arkasında bütün toplumu kucaklayan, kimseyi dışlamayan, şefkatli, alçak gönüllü bir yaklaşımı olan lidere duyulan özlem vardır. Amerikalıların ve insanlığın özlediği kişilik tipi olduğu için zenci başkan bütün azınlıkların oyunu aldı.

Şiddet-Kimlik ilişkisi

A.C [Narsistik kişilik özelliği de şiddeti besler. Bu kişiler kibirli kişilik özelliği ile insanları küçük görüp aşağılarlar. Aşağılanan insanlar da farklılıklarına sığınır. Zenci zenciliğine, Basklı kendi kimliğine, Kürt kürt kimliğine sığınarak kendi kimliklerini ayakta tutmak için şiddeti kullanırlar. Kimlikleri aşağılanan toplumlar başka çözümleri kalmadığını düşündükleri zaman, kimliklerini şiddet kullanarak korumaya çalışırlar. Güç ve baskı kullanarak insanları istediği dışında bir şey yapmaya zorlamak vardır. Mesela bir Müslüman, çocuğuna tebliğ vazifesini yapar, uyarır ama onun isteği dışında onu belli şekilde davranmaya, inanmaya veya giyinmeye zorlamak şiddeti besleyici bir davranış olur. Bir insana zorla bir şeyi giydirebilirsiniz ama zorla bir şeyi istetemezsiniz. Gönüllü olmazsa, ona itaat denmez. Hakaret ederek, onu-

runu kırarak, hakkını çiğneyerek, inciterek, mobil tarzında psikolojik taciz uygulayarak karşı tarafı etkisiz hale getirip kontrol altına almaya çalışmak, öç alma duygusu uyandırır ve şiddet ortaya çıkar.}

Şiddeti yaşam biçimi olarak benimseyen kişi insanları yönetirken, hakaret ederek, aşağılayarak, ezerek çiğneyerek yönetir. Otokratik kişilik tipi olarak tanımlanan bu insanlar, demokrat olmayan, eleştiriye kapalı, kendi fikrini zorla kabul ettiren, farklı fikirlere tahammülü olmayan, karar verirken katılımcı olmayan diktatörlerdir. Bu kişilikteki insanlar şiddetle beslenirler.

Şiddet-Yoksulluk İlişkisi

[Temel ihtiyaçları karşılanmayan bir insanın şiddet davranışına yönelmesi doğaldır. "Zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan" insanlar şiddete başvurur. Toplumdan dışlanan, marjinal gruplarda da şiddeti üreten ruh hali vardır.] Aç gözlü insanlara karşı da öfke uyanır, bu durum da insanları şiddete yöneltir. Kent suçlarında artış olur. Gasp gibi kent suçlarının arkasında, gelir dağılımındaki adaletsizliğin ciddi bir rolü vardır. İnsanlardan biri düğünde sanatçıya dolarları saçarken, diğer bir insan evine ekmek götüremektedir. Bu gibi tablolar şiddeti üreten potansiyel ruh halini besler. Daha sonra bu durum sistem sorunu haline gelir.

Şiddet Vicdanı Şekillendiriyor

[Çocukta şiddet varsa ailede öfke modelinin olduğunu gösterir. Evde kahraman olan kimseler, şiddeti yöntem olarak uyguluyorsa çocuk öfke modeli olarak onu seçer. Şiddetin beslenmesini artırır. Bir toplumda lider konumundaki kişiler öfke modeli oluşturursa, model olarak şiddet beslenmiş olur.

Evrenin merkezi olarak insanı düşünürsek evrendeki insanın konumu neyse, insanda da vicdanın konumu odur. Evrendeki insan iyi ve kötüyü görebilen varlıktır. Kötücül

güçlerle iyicil güçleri evrenin vicdanı konumundaki insan görebilir. İnsanın içindeki iyi ve kötüyü dengeli bir şekilde hissettiren vicdan ise niyet ve duygunun karışımıdır. Vicdanda iyiliğe niyet etme ve kötülüğe niyet etme farkı vardır. “İyi ve güzel şeyler yapacağım” niyeti ile niyet ve duygular aynı yöne yönlendirilir. Niyet ve duygu, vicdanın içerisindeki katmanlardandır ve kişinin niyetine göre vicdanı şekillendirir. Kişinin niyeti bencil çıkarları ise kendi çıkarı için aileyi, toplumu ve kendini kutsallaştırır; niyetini ve duygularını o yönde yönlendirir. Böylece o kişinin vicdanı acımasızlaşır. Bu nedenle şiddet üreten ruh hali vicdanı da şekillendirir.]

New York Üniversitesi adli psikiyatri bilimi “Ahlaki Aykırılık Ölçeği” geliştirdi. İnsanın suçu algılamasıyla ilgili tanımlamalar yapıldı. Vicdan için önceleri bulanık kavram veya süper ego denilirdi. Süper ego ile vicdan aynı şey değildir. Süper ego, toplum baskısına karşı egonun denetleyici parçasıdır ve toplumla ego arasında bir katmandır. Baskı yapılarak dış dünyaya karşı kendine güveni yok edilir veya tamamen süper egonun etkisi ile sorumsuz, sınırsız, ölçüsüz davranılır. Freud’yen görüşün görmediği niyet unsuru vardır. Niyet nereye yönlendirilirse vicdan da o yönde beslenir. İnsan değişirken, toplum mu yoksa insan mı değişsin kavramları ortaya çıkar.

Toplumsal Düşünme Kavramı

[Bir toplumda, toplumsal düşünen insanların mı yoksa bencil düşünen insanların mı yetişmesi gerektiği önemli bir konudur. Bir kurumda da karar verilirken kurumsal mı yoksa bencilce düşünerek mi karar verilmelidir? Mesela bir gemide giderken makine mühendisi rahatını düşünerek uyursa makineler çalışmaz, gemi yolda kalır. Ama kurumsal mı düşünürse geminin selameti için uykudan fedakârlık yapar, toplumsal düşünerek görevini yerine getirmiş olur. Toplumsal düşünmek için insanın kendini değiştirmeyi istemesi

gerekir. "Toplumsal düşünmeliyim" düşüncesini vicdanına yazması gerekir. Bu sebepten dolayı vicdan, toplumsal empatide önemli bir unsurdur. "Ben toplumun bireyiyim, makinenin bir parçasıyım, uzvun bir parçasıyım; vücut bir bütündür, sadece bana ait değildir, ben sadece bir uzvuyum" tarzında düşünmek gerekir. Kişi diğer organları yok sayarak sadece kendini tek organ gibi gördüğünde vücutta kanserleşme olur. Toplum için de aynı durum geçerlidir. Bir toplumda bir grup kendini tek üstün varlık, tek doğru olarak görürse toplumun narsistik bir şekilde bencilleşmesine sebep olur.

[Tarih boyunca toplumsal düşünmeyi başarmış Mevlana, Gazali gibi zatlara baktığımızda bu kişiler toplumu değiştirmek gibi bir niyetle başlamamışlar, kendilerini değiştirmeyi hedef almışlardır. Gazali'nin ilk çıkışına baktığımızda kafasındaki soruları çözmeye çalıştığını görürüz; kendini değiştirmeye ve ikna etmeye uğraşırken eserleri ortaya çıkmıştır. O eserlerden sonra da toplum değişmeye başlamıştır. Bir insan toplum için iyi ve güzel şeyler yapmak istiyorsa önce bunları yaşaması gerekir. Mevlana, Gazali önce ilimlerini kendi nefislerine tatbik etmişlerdir. İnsan bireysel hayatında başarılı oldukça yavaş yavaş toplumsal hayata geçer.]

Uzlaşmacılık

[Toplumsal empatinin oluşabilmesi için kişinin uzlaşmacılığı bir hedef olarak seçmesi gerekir. Çünkü uzlaşmacılıkta kazan kazan yöntemi vardır. Uzlaşmacılıkta, kişinin kendi isteklerini, kendi menfaatlerini gerçekleştirecek bir formül değil, iki tarafın da kazanacağı bir formül bulmak gerekir. Her iki tarafın da mutlu olacağı ve kazanacağı bir formül bulunmalıdır. Masanın bir tarafında otururken, karşı tarafta da oturuyor gibi görebilmek toplumsal davranmaktır. Mesela empati çalışmaları sırasında yapılan psikodramalarda anne-kız arasındaki sorun ele alınır. Kız oturtulur, karşısına boş bir sandalye konur, orada annesi varmış gibi ka-

bul ettirilip sorunlarını anlatması istenir. Daha sonra annesinin yerine kız geçirilir ve annesinin adına kendisi hakkında cevaplar verir. Anne imajinasyonu yapılarak anneyle diyalog kurulur. Bu olayda soruna annenin açısından bakılır. Böylece empati geliştirilir. Uzlaşmacılıkta karşı tarafı değiştirmeye değil, anlamaya çalışmak vardır. Anlamaya çalışmak aktif dinleyici olmak anlamına gelir. Karşı tarafı aktif dinlemek, onun dediğini anlamak, daha sonra da simültane tercüman gibi kendi söyleyeceklerini geliştirmektir. Fakat karşı taraf konuşurken kişi ne anlatacağını, ne cevap vereceğini düşünürse bu aktif dinleyicilik olmaz, kopukluk olur ve diyalog gerçekleşmez. Diyalog olmayınca da ilişki yürümez. Şiddeti azaltmanın, diyalogu geliştirmenin yöntemi uzlaşmacılığı bir metot olarak seçmektir.

Mesajların Yanlış Algılanması

Çatışmaların en büyük sebeplerinden biri mesajların doğru algılanmamasıdır. Bunun sebebi de algı çarpıtmalarının olmasıdır. Mesela kişi bir konuyu konuşurken kusurlu algı olduğunda, karşı tarafın kendisi hakkında yalancı dediğini düşünür. Alınganlık gösterir. Kusurlu algıda kişi kendisiyle alay edildiğini sanır. Kişi algıyı kusurlu alınca sinirlenmek, bağırarak, küsmek, çekip gitmek gibi otomatik tepki verir. Mesela yolda giderken biri arkadaşıyla karşılaşır, “bana selam vermedi, görmezlikten geldi, beni aşağıladı” gibi otomatik tepkisi olur. Olay araştırıldığında karşı tarafın görmediği, belki dalgın olduğu ortaya çıktığında otomatik tepkinin yanlış olduğu anlaşılır. İnsan duygu boyutuyla tepki verip harekete geçer. O olayı analiz edip, daha sonra o kişiyle karşılaştığında “Geçen gün seni gördüm, hayrola selam vermedin” diye sorduğunda “Dalgındım, farkında değilim” şeklinde cevap alırsa kusurlu algı düzelir. Böylece iletişim de kurulmuş olur.

Bu durum toplumsal olaylarda da geçerlidir. Mesela zenciler kötüdür algısı olan toplumda otomatik tepkiler, aynı

otobüse binmeme, aynı restoranda yemek yememe, onlarla evlenmemedir. Bu tepkilerin düzelmesi için kişinin düşüncelerinin anlaşılması gerekir. Zarar verme veya kötülük yapma niyetinin olup olmadığı gibi konular araştırılır, olmadığı görüldüğünde kusurlu algı düzelir ve sağlıklı davranış ortaya çıkar. Toplumumuzda algı çarpıklığı laikler ve dindarlar arasında da yaşanmaktadır. Başka bir örneğe baktığımızda, başörtülü araba kullanan birine başı açık bir kadın arabanın camını açıp “Cehenneme ben gitmeyeceğim, sen gideceksin” diyerek hakaret ettiğini görürüz. Bu davranışta da kusurlu algı vardır. Hâlbuki onun yerine “Ben yaşayamıyorum, o yaşıyor” diyebilse sorun yaşanmaz. Fakat egosunu üstün gördüğü için dini, egosuna göre değiştirmeye çalışmaktadır. Kendini cennetlik, karşı tarafı cehennemlik olarak görür. Bu olay eşitler ilişkisi değil, üstün-zayıf ilişkisidir. Bu durumda empati gerçekleşmez. Empatinin olması için eşitler ilişkisi olması gerekir. Mesela bir evlilikte koca, kadın-erkek ilişkisine inanmıyorsa, kendini kadından üstün görüyorsa o evlilikte eşitler ilişkisi olmaz, hep bir tarafın taviz vermesi gerekir. Halbuki Hz. Âdem’in çocuklarından beri eşitler ilişkisi vardır ve bütün insanlar eşit haklara sahiptir ve eşitler ilişkisi içindedir. Alçak gönüllü olmak, kendini değersiz görmek değil, eşit görmektir. Kişinin kendisinin ve karşısındakinin hem artılarının hem de eksilerinin olduğunun farkına varması empatiyi başardığını gösterir. Eşitler ilişkisinde kişi haklıysa karşı tarafa haklılığını anlatır, haksızsa kusurunu öğrenir. Fakat üstünlüğünü ilan edip karşısındakini ikinci sınıf insan olarak görürse eşitler ilişkisi olmaz ve kendini iyi bir şeyler almaya kapatır.

Eşitler ilişkisi ve Öğrenen Örgüt

[Eğitim sisteminde de öğrenen örgüt kavramında eşitler ilişkisi görülmektedir. Klasik metotta öğretmen-öğrenci ilişkisi vardı. ABD’deki üniversitelerde son yıllarda öğretim üyeleri ile öğrenciler arasında eşitler ilişkisine dayalı bir sis-

A.C

tem uygulanmaktadır. Günümüzde artık bilgi bir hazinedir ve çoğalmıştır. Bu bilgiye ulaşmak için öğretmen ve öğrenci birlikte çalışır. Öğretmenin tecrübesi vardır, biraz daha az çalışır. Öğrenci de çok çalışır, öğretmenin öğrenemediği bilgiye ulaşabilir. Öğretmen biraz az çalışarak öğrenciden bir şeyler öğrenir. Böylece öğretmen-öğrenci ilişkisi yerine öğrenen örgüt kavramı ortaya çıkar ve ideal eğitim modeli uygulanır. Eşitleri ilişkisine dayalı öğrenen örgüt kavramı empatik bir kavramdır. Burada hem öğrenci hem öğretmen öğrenir. Öğrenme karşısında herkes eşittir, çok çalışan bilgiye ulaşır ve paylaşır. Bilimi öğrenmek için bilimsel alçak gönüllük gerekir çünkü öğrenme aşkı onu gerektirir.

KÖTÜ DÜNYA SENDROMU

Empati olmadığında toplumda nelerin olduğu bilinirse, empatinin değeri daha iyi anlaşılır. Kötü dünya sendromu, günümüzde empati yoksunluğunun en önemli sonuçlarından biridir. Bir şeyin kıymeti onun yokluğunda anlaşılır. Sağlığın kıymeti hastalık olduğunda anlaşıldığı gibi, bir binaadaki asansörün kıymeti de, elektrik kesildiğinde fark edilir. Çünkü insanda olayları hemen alışkanlık haline getirme eğilimi vardır. İnsanoğlu olayları kısa sürede sıradanlaştırır, sıradanlaşan her şey de değersizleşir. Mesela, iki kollu, iki bacaklı, iki gözlü bir insanın doğması doğal ve sıradan bir olaydır, bu nedenle çok kıymetli ve anlamlı görünmez. Sürekli olduğu için basitleştirilir, sıradanlaştırılır. Bu sıradanlaşma bozulduğu zaman mesela üç kollu veya üç bacaklı bir insan doğduğunda herkesin ilgisini çeker. İlgi duyulan bu olaydan hareketle, iki kollu ve iki bacaklı insan olmanın anlamı ve kıymeti anlaşılır. Böylece sıradan şeylerin çok kıymetli ve önemli olduğu kaybedildikleri zaman ortaya çıkar.

[Kötü dünya sendromunda da toplumsal duygular hasar gördüğü zaman ortaya çıkar. İnsanlar dünyayı daha tehdit edici olarak algılamaya başlar. Dünyayı karanlık ve kötülük dolu yer olarak görür ve gerçekte olduğundan daha fazla güvende hissetmeme eğilimi olur. Her an bir şiddete kurban gitme korkusu, korku filmlerinde yaşananların kişinin başına gelme ihtimali, nükleer veya biyolojik savaşın çıkabilme-

si, bir virüsün bütün insanlığa bulaşması, Hollywood filmle-
rinde olan genetik sapma sonucu ortaya çıkan garip bir yara-
tığın insanlığı yok etmesi gibi ihtimalleri düşünen insanoğ-
lu bunların olabirliliğini gördükten sonra dünyayı tehdit
edici olarak algılar. Dünyadaki güven ortamının az olması,
daha tehdit edici hale gelmesi kötü dünya sendromu korku-
sunun oluşmasına neden oldu.]

Kötü Dünya Sendromunun Nedenleri

Dünyanın daha az güvenilir hale gelmesinin, çeşitli kor-
kuların oluşmasının, yani kötü dünya sendromunun çeşit-
li sebepleri vardır. Birinci sebep, insanlık içindeki şiddetin
ve cinayetlerin artmasıdır. Okullarda çocuklar arasında, top-
lumda şiddet artmaktadır. Okullara silah götürme, anneyi
babayı öldürme gibi cinayet olayları eskiye göre toplumda
hızla yaygınlaştı. Örneğin ABD'de aile içi şiddet olayların-
da ciddi bir artış görülmekte ve acil servislere başvuranların
% 17'si aile içi şiddet sonucu geldiği belirtilmektedir. Kadı-
na ve çocuğu yönelik şiddet eğiliminde ve çocuklarda cinsel
istismarda ciddi artış görülmektedir. İnsanların da güvenlik
yatırımlarına eğilimleri fazlalaştı. Silah ve alarm satışları her
geçen gün artmaktadır. Bütün bu olaylar güvenliğin zayıfla-
dığını ve kötü dünya içinde bulunduğumuzu ortaya çıkar-
maktadır.

Bu gibi durumlarda insanlar üç türlü tepki verir. Birincisi
Posttravmatik Stres Bozukluğu gösterirler. Bu kişilerin kor-
kuları artar. Bu hastalıkta kişi yaşadığı şoku, travmayı unu-
tamaz, devamlı aklındadır. Hatta rüyasında göreceği korku-
su sebebiyle uyuyamaz, uyumak istemez, gözünü kapamak-
tan korkar. Çünkü gözünü kapadığı an flashback tarzında o
görüntüyü tekrar tekrar yaşar. Mesela deprem yaşadıysa veya
tacize uğradıysa onu hatırlar, müthiş bir kriz yaşar, dehşet
duygusuna kapılır. O duyguyu yaşamamak için kaçınmalar
başlar. Bu duruma Vietnam Sendromu da denir. Vietnam

sonrası Amerikalılarda gözlemlenip tanımlanan bu sendromda kişideki ilk belirtisi, on sene önceki olayı (flashback) sanki yeni olmuş gibi yaşamasıdır. Deprem olacak korkusuyla elbisesiyle ve şapkasıyla yatan insanlar görür. Kendilerini güvende hissedebileceği Avustralya gibi yerlerden ev alan Amerikalılar mevcuttur. Acımasızlık ve şiddet artmakta, toplumda yaygınlaşmaktadır. Ayrıca toplumda tek tük meydana gelen, çocuğun annesini veya babasını öldürmesi gibi şiddet olaylarının medyada tekrar tekrar verilmesi nedeniyle herkes kendisine de olacak duygusuna kapılır. Bu tür olaylar korkuları arttırır.

İkinci belirtisi, bu kişilerde startel denilen hipervijilansın vardır. Gürültüye ve sese duyarlılıkları çok fazladır. Kapı çalsa fırlarlar, bir gürültü olsa sıçrarlar, kendilerini gevşetemez, rahatlayamazlar, devamlı tedirgindirler.

Üçüncü belirtisi de, işlevsellikte meydana gelen bozulmadır. İş verimi, performans ve sosyal uyum bozulur. Bunlarla birlikte insanda yeti yitimi ortaya çıkar. İş verimliliğini düşürür.

Kötü dünya sendromu yaşayan kimselerde bu belirtiler ortaya çıkar ve güvende olmadığı duygusu oluşur. Girişimciliği zayıflar, savunma duygusu uyanır. 11 Eylül saldırılarında o bölgede bulunan ve etkilenen insan sayısından çok daha fazlası medya vasıtasıyla huzursuz ve güvensizlik psikolojisi içine sokuldu. Medyanın, saldırı görüntülerini devamlı vermesinin sebebi ise, bütün Amerika'da ve dünyadaki insanların o olayı yaşamış gibi algılamasıdır. Küçük bir azınlığın yaşadığı olay böylece bütün dünyada insanların kendilerinin de böyle bir şiddete mağdur ve kurban olabilecekleri duygusunu geliştirdi. Korku ve huzursuzluk giderek arttı, bunun sonucunda kaçınma davranışları ortaya çıktı. Dünya büyük ve kötü bir yer olarak görülmeye başlandı. Gerçek ve fantezi ayırt edilemez hale geldi. Meydana gelen herhan-

gi bir tehlike, insanlarda her gün olacak duygusu yaşatmaya başladı. Bu duygu politik olarak da sürekli beslenmektedir.

İnsanları kolay yönetebilmenin yollarından biri de onları korkutup, sindirerek esir almaktır. Psikolojik savaş yöntemlerinde kullanılan korku ve şiddet, toplumu pasifize etmek ve istenilen yöne çekmek için kullanılır. Şiddet görüntülerini yoğun düzeyde izleyenlerin bir grubunda, dünyayı korku dolu, acımasız, gelecekle ilgili kötü ve tehlikeli bir yer olarak görme şeklinde bir tepki ortaya çıktı. Diğer bir grupta ise tam tersine agresif davranışlar haline dönüştü. Radikalite geni olan bu insanlar, böyle korku zamanlarında daha çok saldırganlaşırlar, daha agresif olurlar ve şiddete karşı şiddetle karşılık verirler. Şiddet davranışlarının sonuçlarına karşı şiddeti yöntem olarak benimserler. Ortadoğu insanında bu kültür vardır. Bu coğrafyanın insanında şiddet davranışı karşısında agresif olma, karşı şiddete yönelme gibi radikal eğilimleri ortaya çıktığı için şiddeti yöntem olarak seçme görülmektedir.

[Toplumda şiddetin artmasının sonuçlarından biri de, şiddeti modelleme tarzında bir yaklaşımla sonuç alınmaya çalışılmasıdır. Bir başka grup insanda da devamlı şiddete maruz kalındığında o gruptakilerde şiddete karşı duyarsızlaşma şeklinde tepki oluyor ve ilgisizleşme şeklinde kendini gösteriyor. Bu grup insanlar, birisini silahla yaralıyor veya bir trafik kazasında ölüm, yaralanma olduğunda umursamaz davranabiliyor. Bunlarda şiddeti sıradanlaştırma, olağanlaştırma davranışı gözlemleniyor. Bu kişiler şiddeti artıran bir duruma düşebiliyor ya da daha çok şiddete maruz kalabiliyorlar. Bu insanlarda şiddetten rahatsız olmamak gibi bir savunma mekanizması gelişiyor. Bu da şiddeti besleyen bir sonuç ortaya çıkarıyor. Şiddete umursamazlık özellikle gençler arasında daha çok görülüyor. Mesela Amerika'da ergenlik dönemindeki çocuklar bilyeli tabancaları yoldan geçen kadınlara sıkıp onları ağlattılar, bu yaptıklarını kameraya kaydettikten

sonra evde zevk alarak seyrettiler. Şiddete karşı umursamaz ve bencil tavırlar empati yoksunluğunu gösteriyor.

Amerikan Psikiyatri Birliği Çözüm Arıyor (Koruyucu Ruh Sağlığı)

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin, koruyucu ruh sağlığı değerlerinin zayıflaması konusunda çalışmalar yapıyor. Çocuklarda duygusal ihmal, aile bağlarının zayıflaması, yardımlaşmanın azalması gibi konular artık dünya gündeminde. Bir toplumda toprak erozyonu sonucunda çoraklaşma meydana gelip bir değer kaybı ortaya çıkıyorsa, ahlaki erozyon olduğu zaman da koruyucu ruh sağlığı yönündeki değerlerin aşınması söz konusudur. Bu değerler aşındığında insanlarda kendi çıkarlarını ön planda tutma, şiddet davranışı ve bunun sonucunda saldırganlık eğilimlerinin arttığı görülüyor. Bu davranışların çoğalması başkalarına zarar vermeyi doğal kabul eden bir yaklaşımı ortaya çıkarıyor. Kurbanların ve ailelerinin çektikleri acılara karşı duyarsızlaşıyorlar.

[Amerikan Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü, saldırgan ve şiddet içerikli davranış ve tutumların kodlanması ile ilgili bilimsel çalışmalar yaptı. Bu çalışmalar kapsamında televizyonda şiddete maruz kalma ile değişken olarak saldırgan davranış arasında güçlü bir ilişki olduğu belirtilen rapor verildi. Rapora göre televizyondaki şiddete maruz kalan çocukların ve gençlerin saldırgan davranışları arasında güçlü bir nedensellik bağı olduğu vurgulandı.]

Science Dergisi'nin 2002 yılında yayınlanan sayısında televizyonun zararları üzerine yapılan bir çalışmadan bahsedilir. Bu çalışmaya göre, 707 bireyden oluşan bir toplum örgütlemeye alındı. 6-10 yaş arasındaki çocuklarda şiddet içeren programları izlemesinin sonuçları 17 yıl ara ile değerlendirildi. Ergenlikte ve genç erişkinlikte TV izleme ile geçen zamanla, saldırgan davranışlar arasında bağlantı bulun-

duğu ve bu grup arasında şiddetin arttığı ortaya çıktı. Çocukluk döneminde ihmal edilme, komşu çevresinde şiddet, ailenin gelir ve eğitim düzeyi ve psikiyatrik bozuklukları gibi sebepler de kontrol edildiğinde bu sonuçların anlamlılık düzeyi korundu.

2003 yılında yapılan başka bir çalışmada televizyon programlarının şiddeti belirleme ve öngörme ile ilgili ilişkisi ortaya çıktı. Bu çalışmalar, çocukların televizyonda seyrettikleri karakterlerle özdeşim kurdukları ve gerçeklik algılarının değiştiğini gösterdi. Şiddet içerikli programları seyreden çocukların şiddete olan duyarlılığı artar ve şiddeti daha kolay kullanan çocuklar haline gelirler. Televizyonlarda yayınlanan şiddet içerikli programlar, çocuklarda korkunun ve saldırgan davranışın oranını artıran uyarılmış hali ortaya çıkarır. Amerikan Psikiyatri Birliği, şiddeti azaltmak için televizyon seyretme konusunda gönüllü kısıtlama getirmeyi teşvik ediyor. Fakat bu, insanların kendi isteğine bırakıldığı için şiddeti azaltma yönünden yeterli sonuçlar alınamıyor.

Dünyanın eskiye göre daha tehdit edici yer olarak algılandığını, çocuklarda ağlama sıklığı, kucak isteme, saldırganlık eğilimi tarzında olan dürtülerde rastlayabiliyoruz. Şiddet, saldırganlık, geleceğini tehlikede hissetme bazı insanları aşırı duyarlı, korku ve savunma dolu bir hale getiriyor. Bazılarını saldırganlaştırıyor, bazılarını duyarsızlaştırıyor. Sonuçta insanın mutlu olmasını engelliyor. Dünyanın daha kötü, daha tehdit altında, şiddet dolu, güvende olmadığı duygusuyla yaşamak, insanın yardım ve teselli ihtiyacını arttırıyor. Modernizm birçok artıların yanı sıra, böyle acımasız dünya sendromuna sebep olma eğilimindedir. Bu sendromun arka planında başkalarının duyguları ile insanın kendi duygularının arasındaki farkı anlayamaması vardır. Kötü dünya sendromu, empati yoksunluğu ile yakından ilgilidir.

Dördüncü Bölüm

EMPATİNİN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

Empatinin Tanımı

Empati tanımlaması ilk olarak Amerikalı psikolog Carl Rogers tarafından yapıldı. Bizim kültürümüzde ise yıllardır diğergamlık olarak geçmektedir. Kültürümüzde kullanılan diğer bir kelime de “hemhal olmak”tır. Fakat bu kelime diğergamlıktan farklıdır. “Hemhal olmak”, karşı tarafla aynı halde olmak, ona yandaş olmak, taraftar olmak, sempati duymak gibi manalar taşır. Diğergamlık ise kişinin başkaları hakkında da gam, kaygı hissetmesi, başkalarının da iyiliğini düşünerek hareket etmesi anlamına gelir.

Empati, psikolojide özellikle psikoterapide kullanılan temel kavramlardan birisidir. Bu kavram psikanalizde duygu aktarımı çerçevesinde kullanılmıştır. [Empatinin farklı anlaşılma durumları vardır. Bilimsel tanımlamayla kabul edilen empati, toplumun anladığı empati, kültürel bakımdan tanımlanan empati, bazı farklılıklar içerir. Psikoloji biliminde empati, bir kişinin kendisini duygu, düşünce, davranış olarak karşısındaki kişinin yerine koyarak hissetmesi, düşünmesi ve hareket etmesidir. Eşduyum diye de tanımlanan empati, genel psikolojik tanımda sadece eşduyum değildir. Diğer bir ifade ile karşısındakinin hissettiğini hissetmenin ötesinde o kişinin bakış açısını da görebilmesi, onun bakış açısına saygı duyup kendi bakış açısında olaya bakması ve ortak hareket edebilmesidir.

A. C

Halk arasındaki empati tanımı ise “beni anlamak” manasında kullanılmaktadır. “Anlayışlı ol, beni anla” vurgusunun yapıldığı bu kavram genellikle Türkçedeki anlayışlı olmak karşılığında toplum arasında kabul görmektedir.

Kültürel empati ise, toplumda başka bir kişinin ya da başka bir grubun özelliklerini kabullenerek onunla ilişki kurmak anlamını taşımaktadır. Sosyolojideki empati tanımı ise; toplumsal, kültürel, sosyal anlamda empati alt kültür grubunda bulunan insanların benzerliklerini kabul edip onunla iletişim kurmayı başarmasıdır.]

Sempati, Antipati ve Empati Arasındaki Farklar

A.C
1
Empatiyi tam olarak tanımlayabilmek için empati, sempati, antipati farkını bilmek gerekir. [Sempati, bir insanın karşısındakinin duygularına aynı şekilde katılması anlamına gelir. Karşısındaki kişi üzüldüğü, ağladığı zaman, ona yandaş olması, onunla aynı şeyi hissetmesi, ağlayanla oturup ağlaması, sevinenle oturup sevinmesidir. Bu durum insana duygusal olarak çok yüklemeye yaşatır. Güçlü duygular oluşur, kişiyi ezer. Karşısındakinin sorununu içselleştirmiş olur. Kendi duyguları ile karşısındakinin duyguları arasında sınır çizememiş olur. Sempatide, ağlayan biriyle ağlamak, gülenle gülmek gibi onun duygularını yaşamamanın dışında farklı bir şey yoktur. Buna global empati denir.] Bu empati çeşidi 0-1 yaş arasındaki çocuklarda görülür. Bir yaşındaki çocuk, birisi ağladığı zaman o da aynı anda ağlamaya başlar. Çünkü beyni kendi duygusu ile karşısındakinin duygusunun ayrımını yapamaz. “Ben” ve “o” ayrımını yapamadığı için duygusal okuryazarlığı yoktur. Fakat öğrendiğinde çocuğun empati yeteneği varsa, ağlayan çocuğun yanına gider, onu teselli eder. Düşüp yaralandıysa rahatlatmaya çalışır, onunla ilgilenir.

A.C
2
[Antipati ise karşı tarafın duygu, düşünce ve davranışlarına aksi tavır sergilemektir. Onun hissettiğinin zıddını yap-

mak, itiraz etmek, muhalefet etmektir. Bir kişiye antipati hissetmekle, bir sığata antipati hissetmenin ayırt edilmesi gerekir. Antipati genellikle bencil kişilerde olan özelliktir.]

[Empati ise kişinin kendi duygularını koruyarak, karşı tarafın da duygularını fark edip o şekilde davranmasıdır. Bencillik empatinin tersidir ama antipati değildir. Benmerkezci olan kişi sadece ben seviyesinde kaldığı için empati yapamaz, karşı tarafın yerine geçip onun bakışıyla olaylara bakamaz ve karşı tarafın hisleriyle aynı hisleri paylaşamaz. Empati, kişinin sorun alanı neyse onunla ilgili duygu düşünce ve davranış farkındalığıdır ve ona göre davranılmasıdır.]

Empatinin Biyolojik Temeli

[1995'ten sonra yapılan araştırmalarda sosyal beyin çalışmaları ilerledi. Duygusal beyin çalışmalarında ciddi yollar katedildi. Bazı insanların empati yeteneğinin olduğu, sosyal olarak daha başarılı oldukları düşünülmüdü. Fakat bu gelişmelerle empatinin biyolojik temeli olan bir duygu olduğu ve aslında empatinin bir yetenek değil beceri olduğu anlaşıldı. Empatinin yetenek boyutu sadece eğilim tarzındadır.]

Empatinin biyolojik temeli kadınla erkek arasında da farklılık göstermektedir. Karşı tarafın duygularını anlama açısından, kadınlar erkeklere oranla daha ileri durumdadır. Eğilim olarak empatinin kadınlarda daha yüksek olması biyolojik temel olarak vardır.] Mesela kız çocuklarıyla erkek çocuklar birlikte koşarak oyun oynarlarken biri düşer, yaralandığında gruptaki kız çocukları onun yardımına giderler fakat erkek çocukları oyunlarına devam eder. Bu durum kız çocuklarının empati algılamasının biyolojik olarak daha önde olduğunu göstermektedir. Bunun da nedeni, anneliği yapabilmeleri, verici olabilmeleri, koruyucu olabilmeleri, karşı tarafın acısını, korkusunu anlayabilmeleri gerekliliğidir. Bu sebeplerden dolayı empati, annelik duygusunun da bir parçasıdır.

Empati araştırmaları sırasında, sosyal beyin çalışmaları-
nın kültürel farklılıkları da ortaya çıkarttığı şu örnekle gözler
nne serilir: Budist rahiplerle, ortalamalı bir Amerikalı ara-
sında beyin görüntüleme ile empati çalışması yapılır. Vcu-
du yanmış bir insanın resmi ortalama Amerikalıya gösteril-
diğinde beyinde iğrenme duygusu ile ilgili alanlar parlar ve
bu alanların aktif hale geçtiği görülür. Beynin o bölümün-
de stres hormonları artar, kaygı yükselir. Aynı resim, kendi-
sini eğitmiş bilge Budist rahibe gösterildiğinde ise acıma ve
yardım duygusuyla ilgili alanlar aktif hale geçer. şefkatle bir-
likte, yardım ihtiyacı ve mutlulukla ilgili alanlar da faal hale
geçer. Bu nedenle empatinin biyolojik bir temeli olduğu ve
sadece yardım edilecek kişiye değil, yardım edene de katkı
sağladığı empati yapılane değil, empati yapanı da rahatlattı-
ęı, psikolojisine olumlu desteği olduğu söylenir. Bu rnek,
empatinin geliştirilebilir bir beceri olduğunu gösterir. Mese-
la resim gibi yetenekler, insanın doğuştan itibaren var olan
yetenekleridir ve üzerinde ne kadar çalışılsa da belli bir sı-
nıra kadar ilerleyebilir. Ama beceriler geliştirilebilir, eğitile-
bilir, öğrenilebilir. Biyolojik olarak var olan empatik eği-
limi herkes öğrenebilir. Kişi empati kavramını beynine ya-
zıp, beyinde empati ile ilgili bir dosya açıp, öğrenip gelişti-
rebilirse herkes empatik olabilir. Ama bunu istemesi ve eği-
timden geçmesi gerekir. Empati sadece insanlara yönelik bir
kavram değildir, aynı zamanda doğaya karşı da empati var-
dır. Kızılderililer “İlkbaharda doğaya basmayın, hamile” der-
ler. Japonlarda, doğaya tapanlarda, şamanizm’de, Kızılderili-
lerde doğaya saygı kültürleri çok fazladır. Doğaya tapan řa-
manistlerde tabiata zarar vermeme endişesi ile hayvanlarla
empati kurma geleneği vardır.

Empati, Anlama Becerisidir

Empatinin önemli basamakları sevmek, değer vermek,
paylaşmaktır. Değer vermeden empati kurulamaz. Empati

eğitiminde, gençlerle yaşam becerisi çalışılırken, “sev, değer ver, paylaş” basamakları öğretilir ve daha sonra empati çalışılır. Bu kavram, bizim toplumumuzda daha çok dertleşme gibi de anlaşıyor. [Dertleşme, hemhal olma, empatinin sınırları içerisinde toplumda var olan kavramlardır. Bunun için empatiyi sadece bir duygu olarak değil, bir anlama biçimi olarak da düşünmek gerekir. Bir insan, karşısındakini anlarken kendi zihinsel gücü ve hayal gücüyle bunu başarır. Bu güçlerle anlama biçimini oluşturması gerekir. Bundan dolayı empatinin biyolojik, sosyolojik ve psikolojik bir kavram olarak üç boyutu vardır.]

A.C

Psikoterapilerde Empati

[Psikoloji kitaplarında empati ayrı bir kavram olarak bulunmaktadır. Psikoterapi ve psikanalizdeki empati kavramını, psikoterapik tedavilerdeki metotla açıklayabiliriz. Hekim hastayı tedavi ederken transferans oluşur. Kişi kendi duygularını karşı tarafa aktarır. Bir müddet sonra konturtransferans oluşur. Karşı taraf da duygularını ona aktarır. Bu psikanaliz risklerden birisidir. Kişi terapi yaptığı hastaya karşı sempati duymaya, sevmeye, ona karşı duygusal bir yakınlık ve sıcaklık hissetmeye başlar. Bu şekilde gerçekleşen olay transferans'tır. Bunun karşıtı durumda da hasta hekime karşı yakınlık ve sıcaklık hissederse konturtransferans meydana gelir. Bu, tedavide iyi yönetilirse faydalıdır. Fakat tedavi sınırları içerisinde kalmaz, romantik sınırlara geçerse o zaman tedavi kopar. Bu şekliyle empati, terapide de kullanılan bir kavramdır.] Yine tedavi sırasında hastanın bir olay karşısında ne hissettiğini anlamak için hekim kalemini yere düşürür ve hastaya o anda ne hissettiğini sorar. Çünkü hastanın o andaki iç çağrışımı önemlidir. Hasta mesela babasının kendisini dövdüğünü hissettiğini söyleyebilir. Bunun gibi olaylardan hareketle empati çalışılır.

A.C

Yine tedavilerde başka bir metot olarak kullanılan Gestalt terapisi vardır. Bunda da hasta sandalyeye oturtulur. Karşısına da boş bir sandalye konur. Boş sandalyede ise, ilişki sorunu yaşadığı kişi annesiye, orada annesi oturuyor gibi konuşur, hislerini, düşüncelerini anlatır. Daha sonra annesiyle yer değiştirip, kendi sandalyesinden kalkıp, hayalen annesinin oturduğu yere geçer. Hasta bu kez kendisini, annesinin yerine koyup oradan düşünür ve annesinin adına kendisi hakkında konuşur ve cevaplar verir. Empatinin psikoterapideki kullanımı bu şekilde yapılır. Buna empati terapisinin klinik kullanımı da denir.

Kültürel Empati

Tarihsel olarak düşündüğümüzde empatiyle ilgili bütün semavi öğretilerin meşhur bir öğüdü vardır: "Sana nasıl davranılmasını istiyorsan, sen de başkalarına öyle davran." Bu öğüt, empatiyi tam ifade etmez. Mesela kişiler aynı şeylerden zevk almayabilir. Elle şaka yapılmasından hoşlanmayan birine, el şakasını seven biri tarafından bu tür şaka yapılması o kişiyi rahatsız eder. Bu davranış empatik olmaz. [Kültürel olarak baktığımızda önemli olan, kişinin kendisine yapılmasını istemediği davranışları başkalarına yapmamasıdır. Burada zarar vermemeye yönelik empati vardır. El şakası yapılmasını istemeyen başkasına da yapmaz, küfredilmesini istemeyen başkasına küfretmez, alay edilmesini istemeyen başkasıyla alay etmez. Bu empatiyi besleyen kültürel bir yaklaşımdır.]

Siyasi Empati

[Kültürümüzde mevcut olan davranış biçimlerinden biri de siyasi empatidir. Karşı taraf nasıl davranılmasını istiyorsa, ona karşı öyle davranmak modern bir yanılgıdır, empati değildir. Bu davranış empati rolü oynamaktır. Kişiye doğru olanı değil de, duymak istediğini söylemek, o kişinin hoşlandığı şeyi yapmak, siyasi bir empatidir ve politik davran-

maktır.] Kendisine ters düştüğü halde karşı tarafın hoşuna gidecek iltifatlarda bulunmak, “Bugün çok güzelsin, ayak-kabıların ne güzel” gibi sözler yalan olmayacak nitelikteyse, olumlu taraftan görülüp söylenebilir. Yeni doğmuş bir bebek çok güzel değildir. Ama herkes ‘ne kadar sevimli’ diye sever. Çocuğu sevimli diye sevmeleri, diğer sevimli çocuklarla kıyasladıkları için değil de, çocuğun sağlıklı olduğunu düşündükleri içindir; bu empatik davranış sınıfına girer. Burada artık empatinin görünmeyen kısmı devreye girer. Kişinin niyeti, karşı tarafın hoşuna gidecek şekilde değil, kişinin kendi dürüstlüğü ile empati yapmaktır. Bu empati daha doğrudur ve daha etkileyicidir. Gerçek empati, başkalarına ben, o ve biz diye düşünerek davranmaktır. Benim açımdan, onun açısından ve genel açıdan düşünerek davranmalıdır. Empati becerisinin gelişmesi için bunun hızlı bir analizini yapmak gerekir. O beceri kazanıldıktan sonra, araba kullanmak gibi otomatik hale dönüşür.

Sosyolojik Empati

[Sosyal alışverişte empati, sosyal bir duygu olarak geçer. Sevgi, aşk gibi hisler sosyalliği az olan duygulardır ama empati sosyal duygu olarak kabul edilir. Empati duygusu toplumda sosyal algıyı, toplumsallığı besleyen bir duygudur.] Empatinin azaldığı yerde kişiler benmerkezci olur ve toplumsallık zayıflar, insanlar yalnızlaşır. Empati yoksunluğu insanlığı yalnızlaşmaya götürür. Bu yoksunluk, duygusal sağırlık ya da duygusal körlük diye de ifade edilir. Gözleri görmeyen insan nasıl renkleri fark edemezse, kulağı duymayan nasıl sesleri fark edemezse, empatiden yoksun kişi de duyguların renklerini, çeşitlerini fark edemez.

Otistiklerde Empati Yoktur

[Duygusal sağırlık en şiddetli şekilde otistiklerde görülür. Otistiklerde empati yoksunluğu da yüksektir. Otistik kavramı, duygusal sağırlık ve körlük olarak tarif edilir. Otistik

bir insanın yanında birine işkence yapılırsa, ne acı çeker ne de umursar.] Aynı şekilde ileri şizofren hastanın yanında birisi öldürülüp, yerde kanlar içinde bırakılırsa, voltasını atarak gezer, o sahneyi umursamaz. Çünkü onun çektiği acıyı, fark etmez, hissetmez. Otistikler annesini anne olarak görmez. Ona yiyecek veren veya vermeyen, onu koruyan veya korumayan olarak algılar. Korumadığı zaman onu öldürebilir. Çünkü otistik hasta, anneyi duyguları olan ve acı çeken biri olarak öğrenememiştir. O sadece yemeyi, içmeyi, üremeyi düşünür. Bir insan zaten yemek, içmek ve üremek sınırlarında hayatını sürdürüyorsa, sosyal bir varlık olamamıştır ve hayvansal psikolojik dinamikle hareket ediyor demektir. Somut zevklerle, ihtiyaçları hayvansal seviyede kalmıştır. Empati duygusu daha soyut ve insana özel bir duygudur. Sosyal olarak var olan bir duygudur. Bu nedenle empati sadece duygu değil, anlama, düşünme, hissetme ve iletme biçimi olarak da kabul edilir. Empati insanlar arasındaki psikolojik köprüdür ve psikolojik bağ oluşturur.

Empatide Bilgi ve Duygu Aktarımı

A, C İletişimin iki ayağı vardır. Bilgi aktarımı ve duygu aktarımı ayağıdır.

Bilgi Aktarımı Ayağı

A, C İletişimin birinci ayağı bilgi aktarımı ayağıdır. Bu aşamada, oturup konuşulur; konuşma sözcüklerini, kavramları, anlamları aktararak oluşur.

Duygu Aktarımı Ayağı

A, C İletişimin ikinci ayağı olan duygu aktarımında, kişi konuşurken karşı tarafa sevgisini, nefretini, öfkesini, hayretini, heyecanını aktarır, karşı taraf da ona aktarır. Aynı anda yapılan duygusal bir alışveriş vardır.

Bilgi aktarımının yanı sıra duygu aktarım ayağı da varsa iletişim kalıcı ve etkili olur. Sadece bilgi aktarımı olan iletişim, kuma yazılmış yazı gibidir, hemen dağılır. Karşılıklı iletişimde duygu aktarımı varsa, kişi derin hislerini düşüncelerini, duygularını katarak söylüyorsa, karşı taraf da aynı şekilde algılıyorsa kişinin kalıcı hafızasına girer. Beyinde böyle durumlarda duygusal bellek devreye girer ve bilgiler kalıcı hafızada kalır.

İletişimin duygu aktarımı ayağı empati için çok önemlidir. Karşı tarafı anlamak empatinin birinci aşamasıdır, daha sonra onu hissetmek gelir, üçüncü aşaması da duygu aktarımı yapabilmektir. Karşılıklı duygu aktarımı yapılırken empati köprüsü kurulmuş olur.

Empatinin Davranışsal Boyutu

[Empatinin davranışsal boyutu, insanın kendini bu konuda eğitmesine bağlı olarak gelişir. Kişinin kendi davranışları ile karşı tarafın davranışlarını, kendi konumu ile karşı tarafın konumunu bilmesi ve ona göre davranabilmesi empatinin davranışsal boyutu olarak tanımlanabilir. Davranışsal empatisi olanla olmayanın ayırımını şu örnekle açıklayabiliriz: Davranışsal empatisi olan kimse adres tarif ederken “sağa git” derken karşı tarafın sağını gösterir. Kendini, karşı tarafın yerine geçip öyle yönlendirir. Davranışsal empatisi olmayan kimse ise “sağa git” derken kendi sağını gösterir. Davranışsal empatinin olması için kendini eğitmesi gerekir.] Genellikle beyni bu konuda gelişmemiş olanlar, mesela çocuklar “sağa git” derken kendi sağını gösterir. Kendini geliştirmiş olgun beyin, “Karşı taraf yolu nasıl kolay bulur, nasıl kolay anlar, daha çok ona nasıl yardım edebilirim?” sorularını hızlı bir şekilde sorup tavsiyelerde bulunur.

Empatinin davranışsal boyutunun eksikliği ile iş hayatında da çok karşılaşılır. Karşı tarafın mesleğindeki zorlukları ve kolaylıkları bilmeden isteklerde bulunulur. Psikologlar-

la bilgisayar yazılımcılarının ortak dertlerinden biridir. Yazılımcıya gelip, “Şu düğme orada değil de burada olsun” şeklinde istekte bulunanlar, o işin çok kolay olduğunu sanırlar. Bir yazılımcıdan o işi yapmasını istemek, bir binada “Bütün odaları yık, şuraya bir oda yap” demek kadar abestir. Mimariden anlamayan birinin “Şu kolonları yık, oda yap” demesi empatinin davranışsal boyutunun hiç olmaması anlamına gelir. Empatinin davranışsal boyutu, kişinin kendisinin ve karşısındakinin davranışlarını tanıması ve ona göre hareket etmesi anlamını taşıyor. Buna başka bir örnek olarak şu verilebilir: İmam-ı Azam bir gün yolda giderken öküz karşısına çıkar, bunun üzerine yolunu değiştirir. Oradan geçen biri “Hocam korktunuz mu?” der. Bunun üzerine İmam-ı Azam şu cevabı verir: “Onun boynuzu, benim de aklım var.” Bunlar empatinin davranışsal boyutunu gösterir. Bir binayı ayakta tutan dört temel sütunun bulunması gibi, insanın psikolojik bütünlüğünün temel ayaklarından biri de empatidir.

ON [Gelişim psikologlarının düzenlemelerine göre empati, birincisi duygusal öğrenme, ikincisi zihinsel öğrenme ve davranışsal öğrenme şeklinde tanımlanır. Karşısındakinin duygularını anlamamanın ötesinde, davranışlarını da anlama, onun bakış açısıyla bakmadır. Empatinin tam gerçekleşmesi için üç öge olan duygusal olarak empati, düşünce olarak empati ve davranışsal olarak empati beslemesinin olması gerekir.]

Doğum Öncesi Duygusal Bellek

A.C [Tıpta doğum öncesi psikolojiyi anlatan “Perinetal Psikoloji” diye bir kavram vardır. Bu araştırma dalı, çocuğun anne karnındaki döneminden başlayarak doğumdan sonraki 40 günlük periyodu da kapsar. Perinatal psikolojide yapılan araştırmalar, çocuğun duygusal belleğinin anne karnındaki dönemde gelişmeye başladığını göstermektedir.] Annenin bebeği karnındayken sevmesi, onunla konuşması, çocu-

ğün duygusal belleğinin gelişmesi şeklinde cevap bulur. Bu çalışmalarda, normal doğum ve sezaryen ile doğan çocuklar arasındaki farklılıklar araştırılır. İki doğum sırasında bebeklerdeki stres hormonunun üretimine bakılır. Normal ve sezaryenle doğan çocukların topuklarına iğne batırılarak beyinlerindeki stres cevabı ölçülür. Normal doğan çocukların beyinlerindeki stres cevabının daha az, sezaryenle doğan çocukların beyinlerindeki stres cevabının daha fazla olduğu ortaya çıkar. Çocuğun doğum kanalındaki mücadelesi, çocuğun strese dayanıklılığını artırmış, geliştirmiştir. Sezaryende çocuk birden bire kolay, zahmetsiz doğduğu için çocuğun yaşamdaki dayanma gücü, mücadele gücü daha zayıf kalır. Bu durum, çocuğun duygusal belleğinin, daha anne karnındayken başladığını göstermektedir.]

Duygu Aktarımında Sözsüz İletişimin Önemi

[Duygu aktarımı ayağında, iletişimdeki kişiler arasında duygu alışverişi meydana gelir. Yapılan araştırmalar, duygu aktarımının olduğu iletişimde sözlü iletişimin (verbal iletişim) %20, sözsüz iletişimin (non-verbal iletişim) ise %80 civarında olduğunu göstermektedir.] Sözel olmayan iletişimde mimik ve jestler, beden dili, göz teması, söyleyiş tarzı vardır. Konuşurken karşı tarafa eşik altı vurgular yapılır. Bu vurgular konuşma sırasında kelimelerin yazı anlamından çok, ona eşlik eden duyguların karşı tarafın beyninde kalıcı olarak kalıp kalmamasını belirler. İletişimin duygu aktarımı ayağı, kişilerde bilgilerin daha kalıcı olması sonucunu doğurur. Bu durum da empatinin biyolojik temelini olduğunu ve pozitif bilim olgusuna dayandığını gösterir. Son 30 yılda yapılan yoğun çalışmalarda, somut beyin görüntüleme yöntemleriyle empatinin biyolojik bir kavram olduğu, görsel olarak beş duyunun sınırları içerisinde değerlendirilebileceği daha net ortaya çıkmıştır.

A.C

Empatide "İlk 3 Dakika" Tekniği

[Empatinin gelişiminde "ilk 3 dakika tekniği" adı verilen metot kullanılır. Kişi karşısındaki bir insanla ilk 3 dakika içinde empatik iletişim kurabilir. İletişim kurulmaya çalışılan kişiyi tanımaya yönelik, ucu açık sorular sorularak ortak ilgi alanları tespit edilir. İki tarafın da ilgisini çeken, ortak ilgi alanlarını içeren bir konuda konuşma başlatıldığında "ilk 3 dakika tekniği" başarılmış olur.] Genellikle insan ilk karşılaştığı zaman, kendinin başarılarından bahsetmek ister. Bir kimse ilk karşılaştığında karşısındakine kendinden ve kendi yaşadıklarından bahsediyorsa empati yoktur. Bu empatiyi kırıcıdır ve yıkıcıdır. Yine sadece karşı taraftan da bahsediyorsa burada da empati yoktur. Burada kişinin karşı tarafı mutlu etme çabası vardır.

DUYGUSAL OKURYAZARLIK

[Duygularımızı tanımak, duygularımızın sorumluluğunu almak, duygu-düşünce ayırımını yapabilmek, karar verirken duyguları dikkate almak, başkalarının duygularını anlayabilmek, kızgınlığımızı enerjiye dönüştürebilmek, özetle hem kendimizin hem de başkalarının duygularını okuyabilmek, anlayabilmek, mutluluğumuz ve başarımız için kullanabilmek... Bunları başarmak için psikolog olmaya gerek yok; farkında olmak yeterlidir.]

“Deli gibi araba sürüyorsun” demek yerine “Korkuyorum” diyebiliyor musun? “Beni kızdırıyorsun” yerine “Kızıyorum” diyebiliyor musun?

Karar verirken “Böyle yaparsam kendimi nasıl hissedeceğim” diyor musun? Öfkelendiğin zaman “Beni öfkeliendiren düşünce hangisi, hangi ilkem bozuldu” diyebiliyor musun?

“Kız mıyorum, seni anlamaya çalışıyorum” diyebiliyor musun? Başkalarını alt etmek yerine başkalarının olumlu yönlerini geliştirmeye öncelik verebiliyor musun? Başkalarına nasihat etmek yerine onlara örnek olabiliyor musun? Başkalarını denetlemek yerine onları anlamaya çalışıyor musun?

Başkalarını düzeltmek yerine onlarda düzelmesi gereken şeye ihtiyaç hissettirmeye çalışıyor musun? Başkalarını değiştirmek yerine önce kendinden başlayabiliyor musun? Bunları yapabiliyorsan duygusal okuryazarlığı başarıyorsun demektir.

Duyguların Katmanları

Duyguları genel mânâda tasnif edersek, iki türlüdür. Bunlardan birincisi, hem insanlarda hem de diğer canlılarda bulunan yemek, içmek, barınmak, cinsellik, saldırganlık, korku gibi genetik eğilimimiz olan temel duygulardır. Diğeri ise sevgi, nefret, umut, güven gibi sadece âdemoğluna ait olanlardır. Esas duygulara yaklaşımla diğerlerine yaklaşım birbirinden farklıdır.

[İnsanî duyguları renklere benzetebiliriz. Bir resim nasıl çeşitli renklerin değişik oranlarda karışımı ile ortaya çıkıyorsa, insanı da duygusal çeşnisi meydana getirir. Renklerin armonisini oluşturan sınıflandırma gibi hisler de katmanlara ayrılır. Yani ana, ara, nötr renklerden her birinin bir duygumuza karşılık geldiğini düşünebiliriz. Ana renkler kırmızı, mavi ve sarı; ara renkler yeşil, turuncu ve mor; tarafsız (nötr) renkler ise, beyaz, siyah ve gridir. Bu renklerden bazılarının duygularımızdan bir ya da birkaçını remzettğini var sayabiliriz.]

Kadınlar ve Duygular

Kadınlar duygularını doğru şekilde kullanır ve denetlemeyi başarırlarsa, bu onları çekim merkezi haline getirir. Ayrıca duyguların beden diliyle ifadesi alımlılığı artırır. Tabii bu cinsel cazibeden ziyade duygusal çekim olacaktır. Cinsellik, duyguların katmanlarından sadece bir tanesidir.

Sevgi Kahramanlığı

Sevginin ağırlığını en fazla hissettirdiği duygu güven, en az hissettirdiği ise korkudur. Sevgiyi bir tahterevalliye benzetirsek, ağırlık güven tarafında olduğu zaman korku, korku tarafında olduğu zaman da güven aşağıdadır. Bu sebeple, korku içinde olan bir insana sevgi vermek ondaki güven duygusunu artırır. Eğer korkunun içinde öfke varsa saldır-

ganlık gelişir. Eğer üzüntü varsa, kaçınma ve düşmanlık ortaya çıkar. Sevgi umut, iyimserlik ve kabul edilmeye birleştiğinde dostluk oluşur. Yani korku düşmanlığı, güven de dostluğu ortaya çıkarır. İnsanın hayata bakışında ve sosyal ilişkilerinde etkili olan şey, dostluk ya da düşmanlık hislerinin değişkenliğidir. Umut, güven ve üzüntü bir arada olursa, acıma duygusu ve empati meydana gelir. Bunun neticesinde kişi karşı tarafa şefkat beslemeye başlar ki; bu da dostluğu artırıcı bir etkiye sahiptir. Nefret; korku, üzüntü, öfke ve tiksinti karışımı bir histir. Nefrette bencillik ve kıskançlık varsa, sonuçta saldırganlık ortaya çıkar. Nefret, korku ve tükenme birlikte hissedilirse kaçınma oluşur. Bu sebeple pek çok olumsuz duygunun kaynağı olan korku mutlaka kontrol edilmelidir.

Eşim Beni Sevmiyor

Duygusal baskınlığın cinsiyet kimliğini dikkate alarak, kadınla erkek arasında ayrıma tâbi tutulmasının ne derece doğru olduğu tartışılrsa da, kadınların emotional (duygusal) bakımdan doğuştan şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Bu konuda kadını erkeğe üstün kılan şey, beyninin duygulardan sorumlu alanının yani sağ tarafının daha çok çalışma eğiliminde olmasıdır. Ancak bu durum bir riski de beraberinde taşır. Hissî yoğunluğu fazla olan kadının sevgi ihtiyacı da erkeğe nispeten iki, üç misli fazladır. Ancak kadının duygu yoğunluğunun fazla olması onun akıllı olmadığı anlamına gelmez.

{Aile terapilerinde kadınların en büyük şikâyetleri, eşlerinin kendilerini sevmedikleri üzerinedir. Bu yakınmayı doğuran husus, kadınların sevgi taleplerinin fazlalığına karşın erkeklerin böyle bir talebin farkına varamamalarıdır.} Sevgi gibi güven ve korkuyu da baskın şekilde yaşayan kadının, korku karşısındaki direnci zayıftır. Ayrıca sevgi potansiyellerinin yüksek olması, kadınları tehlikelere karşı duyarlı kılar.

A. C

Ancak bütün bunlarla birlikte iki cins arasında duygusal açıdan tam bir genelleme yapmak mümkün değildir. Hisleri bir erkeğinki gibi zayıf işleyen kadınların varlığı ile bir kadın kadar duygusal olan erkeklerin varlığı da göz ardı edilemez. Bu durum sevginin yoğunluğu ile ilgilidir.

Duyguların Formülü

[İnsana özgü en temel his, sevgidir. Duygular sevgiden doğar ve onun ölçüsüne göre şekillenirler. Bu his diğer bütün renkleri içinde barındıran beyazla sembolize edilir. Beyazdan sonra ona en yakın olan kırmızı, güveni temsil eder. Kırmızı aynı zamanda insana dinamizm ve canlılık katar. Pembe, yani beyaza yakın kırmızı da, sevgiyi çağırıştırır. Denilebilir ki; sevinç, umut ve güven birleştiği zaman sevginin temelini oluştururlar. Sarı, öfkenin rengidir. İnsanın hiddetlendiği zaman sararması bu çağırışımı doğurur. Turuncu, güven ile sevgi karışımını ifade eder. Yeşil, korku ile sevginin bileşimini yani huşuyu anlatır. Mavi renk, sınırsızlık ve sorumsuzluğun sembolüdür. Bu sebeple mavi, merak ve hayret duygusuyla özdeşleşir. Fakat nefreti ve üzüntüyü en çok çağırıştıran renkler de mavinin tonlarıdır. Özellikle mavinin siyahla karışımından oluşan mor, üzüntüyü, hayal kırıklığını ve nefreti anlatır.]

Duygularımızın farkına varabilmek, doğuştan gelen bir özellikten çok, geliştirilmesi gereken bir beceridir. Sizin duygusal varlığınızı kabul etmeyen çevreden uzak durmak da sizin en doğal hakkınızdır.

EMPATİNİN BASAMAKLARI

Empati birkaç aşamada (basamakta) gerçekleşir. Kapsamlı empati tanımlaması için nöroloji, psikoloji ve sosyal psikoloji bilim dallarının göz önünde tutulması gerekir. Bu üç disiplinin merceği altında yapılan empatinin 6 basamakta gerçekleştiği görülür.

Birinci Basamak

[Birinci basamakta, empati yapacak kişinin nötr olması gerekir. Nötr olmayı başaran kişi önyargılarını bir kenara koyabilir.] İnsanların kategorik düşünceleri vardır. “Ben ve diğerleri”, “zenci-beyaz kavramı”, “o alt kültürden, ben üst kültürdenim” gibi bazı önyargılara sahip kişiler empati yapamazlar. Hipokrat’tan İbni Sina’ya kadar bütün tıp ilim adamları, hekimlerin hırsları ve karakter özellikleri olduğunu fakat hastalarını bunlardan bağımsız olarak ele almaları gerektiğini vurgular. Hastasının karakterini beğenmeyebilir, sevmeyebilir, antipati duyabilir, hekim tüm bu duygularından bağımsız olmayı başarabilmelidir. Hakim bir olay karşısında hüküm verirken, sadece taraflar arasında bağımsız olmaz, devlet karşısında ve kendi önyargıları konusunda da tarafsız ve bağımsız olması gerekir. [Nötr olmak, karşısındaki kişi hakkında önyargıları olmasına rağmen kendi düşünceleri ve onun düşüncelerini ayrıştırabilmesidir. Yoksa kendi düşüncesini terk etmek değildir.] Bu durumu şu örnekle açıklayabiliriz: Bir araştırmacının laboratuara girerken elbiseleri-

A. C

ON

ni çıkarıp beyaz önlük giymesi gibidir. O önlüğü giydiğinde artık ortama, hijyen kurallarına uygun davranır. O konuda çalışmasına engel olacak durumları geçici olarak bırakır. İşi bittikten sonra tekrar giyinir. Bu, kendi biçimini terk etmek değil, laboratuardaki role uygun davranmaktır. O role uygun davranmazsa nötr olamaz ve iş yapamaz.

Başka bir örnekle açıklamak gerekirse bir iş adamının, babalık ve işadamı rolünün karşılaştırmasını verebiliriz. Kişinin evde baba, işyerinde patron rolünü giymesi gerekir. Eğer bu rolleri karıştırıp evde de işadamı rolüne devam ederse çocuklarıyla iletişim kuramaz. Evde patron yerine babalık rolünü giymesi iki yüzlülük değil, uygun şartlara göre davranması demektir.

İkinci Basamak

A. C. Empatinin ikinci basamağında, empatik faktörler olarak aktif dinleyici ve soru soran olabilmek vardır. Karşı taraf konuşurken onu anladığını göstermek için başını sallamak, son söylediği bir kelimeyi tekrar etmek, bazı düşüncelerini onaylamak suretiyle beden dili ile aktif dinleyici olduğunu göstermesi gerekir. Aktif dinlemenin ardından o kişiyi açacak sorular sorarak, söylediklerinden “Şunu anladım, bunu mu demek istiyorsun?” gibi sorularla aktif dinleyiciliğin gereği yerine getirilir. Terapilerde de önemli bir yöntemdir.

Üçüncü Basamak

A. C. Üçüncü basamakta, karşıdaki kişiyle yer değiştirilir. Empati de orada başlar. “Ben onun yerinde olsam ne hissederdim, nasıl acı çekerdim, ne yapardım” sorularıyla o kişinin yerine geçici olarak kendisini koymaya çalışmaktır. Mesele çocuğunu kaybetmiş biri karşısında “Onun yerinde ben olsaydım ne hissederdim, onun bulunduğu şartlarda olsam nasıl bir duygu içerisinde olurdum” gibi sorularla kişiyle yer değiştirilir.

Dördüncü Basamak

Dördüncü basamak, kabullenici olmaktır. Artı ve eksile-riyle, olumlu-olumsuz yönleriyle karşı taraf, her şeyiyle ka-bullenilir.

Beşinci Basamak

Beşinci basamakta, çözüm üretici olmak gerekir. Empati kurulacak kişinin sorunu için çözüm üretilir. Kişiyi davra-nışlarıyla ilgili açıklama yapılır.

Altıncı Basamak

Altıncı basamakta, empati sürecinde karşıdaki kişiye reh-ber olunur. Rehber olmak empatiyi alıp sürüklemek değıl-dir. Rehber ve yol gösterici olmada kişiye fikir verilir, se-çenekler sunulur. Buyurgan tavır içine girilmez. Karar yine onundur ve kontrol ona bırakılır.

Eğer anne baba, çocuğına veya bir kişi arkadaşına bu sü-reçleri yapabiliyorsa empatik iletişimi gerçekleştirmiş olur.

A. C

toplum psikolojisi

A. C

179

A. C

EMPATİNİN SEVİYELERİ

Yüzeysel Empati

A. C

[Bir kimseyle konuşurken onun için duygusal analiz ve derin düşünce yapmadan kalıplaşmış ve klişeleşmiş sözlere başvurulursa, yüzeysel empatide kalınmış olur. “Kendi düşün ağlamaz; etme bulma dünyası; ben seni anlıyorum ama betterin de beteri var, takma kafana” gibi öneriler empatinin yüzeysel olduğunu gösterir. Bu tür yaklaşımda, karşı tarafa yardım ediyormuş, empati varmış gibi gözükür ama aslında empati değildir.] Yüzeysel empati, daha çok psikiyatrik hastaların yakınları tarafından yapılır. Hasta acı çekmektedir, bunalmıştır, psikolojik ızdırabı vardır. Bu durumdaki birine “Kendi kendinin doktoru ol, iradeni kullan, gez toz, geçer” sözleri söylendiğinde kendini daha kötü hisseder. Bu durumlarda o kişinin hastalığının istem dışı olduğunu, elinde olmadığını, çektiği ızdırabı anladığını hissettirdikten sonra yol göstermek doğru davranıştır. Yüzeysel empatiler kişiyi daha çok uzaklaştırır, yalnızlaştırır, zarar verir.

Ben Seviyesi

A. C

Empatinin ikinci seviyesidir. “Ben senin yerinde olsaydım böyle yapardım” şeklinde, kişiye kendi duygularını ve doğrularını dayatma aşamasıdır. Bir bakıma kendisini üstün akıl gibi görüp nasihat verme yaklaşımıdır. Nasihat, konferans, vaaz, akıl verme hatası empati gibi gözükse de empati değildir.

Sen Seviyesi

Bu seviyede fikir aşılması vardır. "Sen şöyle yapmalısın, böyle hareket etmelisin" şeklinde buyurganlık yapılır. A, C

Biz Seviyesi

Biz seviyesinde iki veya daha fazla kişinin birbirlerini mutlu etmesi söz konusudur. Empatinin kişiler arası ayağında iki kişinin birbirini mutlu etmesi gözardı edilebilir. Çünkü ikisini de mutlu eden bir ilişki kurulabilir. Ama ailede diğer çocuklar, akrabalar, komşular hatta toplum vardır. Bunlar göz ardı edilerek kurulan empati bizciliktir, bölgeciliktir, takım tutma tarzında grupçuluk, cemaatçilik, ırkçılıktır. Bunların hepsi bir empati gibi gözükür.

Toplumsal Empati (Kişiler Üstü Empati) Seviyesi

[Empatinin en derin ve yüksek seviyesi şöyle açıklanabilir: Kişinin kendinden ve karşısındaki insanın kişiliğinden bağımsız olarak o kişiyi anlamaya çalışması ve artılarını-eksilerini, güçlü-zayıf, olumlu-olumsuz yönlerini de bilerek kişiler üstü iletişim kurabilmesidir. Empatinin en ideal seviyesi budur.] A. C

Sosyal empatide liderlik önemli bir konudur. Klasik lider olan yöneticiler, kendisini bir bakıma yeryüzü tanrısı gibi görür. Karizmatik liderler, toplumu harekete geçirir, sürüklerler ama kendisi odaklı davranırlar. Bazı tür liderler de kendisini topluma adar, paspas yapar. Toplum için kendisini, her şeyini, ailesini yok sayar. Ama bilimsel yöneticilikte ise kişi bir gemi kaptanı gibidir. Geminin kendisinin yanı sıra, çalışanları ve kaptanı da vardır. Kaptanın duyguları ve düşünceleri gibi çalışanların duyguları ve düşünceleri de önemlidir. Ama geminin sağlıklı gitmesi için kaptanın kurumsal bakabilmesi ve gemi için doğru kararları alabilmesi gerekir.

Yöneticilikte uygulanan doğru empati anlayışında bir hedef vardır ve kişi kendini ve çalışanları aşarak o hedefe uygun olarak davranır. Bunun için ideal empatide iyi, güzel ve doğru kavramlarının olması gerekir. Farklı düşüncelerin olduğu ortamda ölçü, bu kavramlar olmalıdır. Kişinin kendi düşüncesi iyi, güzel, doğru kavramlarına ters düşse bile “Bunu aslında yapmak isterim ama yapamam; böyle olması daha iyidir” diyebilmelidir. Bu sebepten dolayı soyut bir idealin olması önemlidir. Gerçek empatide iyi, güzel ve doğru kavramları göz önüne alınarak kişi veya kişilerle iletişim kurulur. Empatinin sosyal ayağı açısından önemlidir.

Evrensel Empati Seviyesi

A.C Bu seviyede, bütün dünya ve evren göz önüne alınarak düşünülür. Dünyadaki bütün insanları, ırkları, canlıları, hayvanları, bitkileri, kainatı ve gelecek kuşakları düşünerek hareket etmektir. Evrensel düşünebilen bir insan, empatiyi gerçek anlamına uygun bir şekilde yaşıyor demektir.

Zamanlar Üstü Empati Seviyesi

A.C Bütün evreni ve evrenin geleceğini düşünerek, kıyameti de göz önüne alarak empati kurabilmek zamanlar üstü empatidir. “Kıyamet kopacağını bilseniz bile ağaç dikiyorsunuz.” anlayışı zamanlar üstü empati anlayışına en güzel örnektir.

Empatinin Öğretilmesi

A.C [Empatinin öğrenilmesinin biyolojik boyutunda, insanoğlunun karşılaştırarak öğrendiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Mesela kişi, sıcaklığın ve soğukluğun derecelerini karşılaştırarak öğrendiği gibi, öğrenmenin duygusal boyutu da karşılaştırarak olur. Akıl yürütmede benzerlik-farklılık, tümden gelim, tüme varım ve kıyaslama temel yöntemlerdendir. Kıyaslamada benzer ve farklılıklar karşılaştırılarak sonuç çıkarılır. Bu metot, insanın mantıksal zekasında öğ-

renmeyi sağladığı gibi, duygusal muhakemesinde karşılaştırma da yapar ve duygusal sonuç çıkarır.]

İnsanoğlunun sosyal duygularının kapsamı içine giren sosyal heyecanları vardır. Bu sosyal heyecanlar 3 gruba ayrılır. Sevgi, mutluluk, neşe gibi duygulara olumlu sosyal heyecan denir. Korku, nefret, öfke, aşağılama gibi duygular olumsuz sosyal heyecanlardır. Hayret duygusu da, nötr sosyal duygu grubuna girer. Bu üç grup duygu da karşılaştırılarak öğrenilir. Bu duyguların yaşanması için insanın yalnız olmaması gerekir. Karşısındaki bir kişi vasıtasıyla öfke, kızgınlık, sevgi, nefret, hayret hissederek bu duygularla ilgili bilgiler beyninde birikir.

Duyguları karşılaştırarak sosyal heyecanları öğrenmenin boyutları vardır. Birinci boyutu duyguları karşılaştırmak, ikincisi izlenim oluşturmak, üçüncüsü de sevilip sevilmediğini kategorize etmektir. Mesela bir kimse dört ayaklı bir sandalye gördüğü zaman onu beyindeki sandalye dosyasına kaydeder. Üç ayaklı sandalye gördüğü zaman onu oraya yazmaz. Bacağı kırık sandalye dosyası açar ve oraya kaydeder, hatırlarken de öyle hatırlar. Aynı şekilde beyin, insanları da sevdiğim insanlar, sevmediğim insanlar, emin olamadığım insanlar şeklinde kategorik olarak dosya açar, bilgileri kaydeder, etiketler ve arşivler. Burada izlenip oluşturma bunun için önemlidir. Beyin, sevilen insanlar ve sevilmeyen insanlar şeklinde dosya açarak bu bilgileri kaydeder. Duyguları karşılaştıracırmeyi öğrenmek, bir ressamın renklerin ayrıntılarını ustaca fark edebilmesi kadar önemlidir. Tablodan anlamayan kimse resme bir dakika bakar, geçer ama renklerden, resimden, sanattan anlayan, sanat tarihini bilen bir kimse tablonun karşısında birkaç saat hayranlıkla durur ve anlar. Çünkü onunla ilgili beyninde bir bilgi birikimi ve farkındalığı vardır. Duygusal gelişme de aynı şekilde olur. Duygusal empatide kişi, benzerlikleri, farklılıkları, olumlu olumsuz duyguları alır, izlenimler oluşturur, kategorize eder,

yeni bir şey öğrendiği zaman yeniden düşünme sürecine girer. Yeniden kaynaştırma yapar, bilgiyi yeniden yapılandırır. Bu sebepten dolayı kişide duygusal gelişme, olgunlaşma hayat boyu sürer. Beyin duygusallıkla ilgili kayıtları sürekli yapar, geliştirir, yeni öğrenmelerle kaynaştırmalar gerçekleştirir ve bununla ilgili insanın olgunlaşma sürecinde ilerleme ortaya çıkar. Duygusal öğrenmeye örnek, psikiyatri literatüründe vahşi çocuk olgusu olarak karşımıza çıkar. II. Dünya Savaşı'nda, bir yaş civarında ormanda kaybolmuş çocuklar vardır. Bu çocuklar bir şekilde hayvanların arasında büyümüşlerdir. Bulunduktan sonra, bu vahşi çocuklara sevgi gibi insani duygular öğretilenmemiştir. Yine fareler üzerinde yapılan bir deney, görsel uyarıların gelişmeden köreltilebildiğini gösterir. Yeni doğan farenin gözleri kapatılır, fare ışığı hiç görmez. 6 ay sonra gözleri açıldığında artık görmeyi öğrenemez. Görsel uyarı girmediği için beyin görmeye karşı gelişimini kapatmış olur. Duygusal sağırılık olan otistik çocuklar da duygusal davranışları öğrenemezler. Bu durum duygusal beynin gelişmediğini gösterir.

Çocukların 0-6 yaş arasında öğrendikleri, 6 yaşından sonra öğrendiklerinden daha fazladır. İlk 6 yaşta öğrenilen duygusal öğrenmeler insanda temeldir. Bir şehrin su ve kanalizasyonu alt yapısını oluşturuyorsa 0-6 yaş grubunda öğrendikleri de insanın alt yapısını oluşturur. Bu yapı iyi ise kişi daha rahat ilerler. Yeterli değilse onları düzeltmek için zaman harcaması gerekir.

Empatisiz NLP'nin Zararları

A.C
Empatisi olmayan bir kimseyi psikolojik açıdan zenginleştirmeye çalışmak her an yıkılmaya hazır binaya dayanmak gibidir. [İnsanın kendisini tanıması, psikolojik sağlığın ilk basamağıdır. Kendini tanımak güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmaktan geçer. NLP'ciler o yüzden empati rolü yaparlar. Kendilerinin zayıf ve olumsuz yönlerini yok sayarlar,

reddederler. Kişiyi sürekli olumlu yaklaşılarak o an rahatlatırlar ama bir müddet sonra o kişi gerçeklerle karşılaşınca daha çok hayal kırıklıkları yaşar. NLP toplantılarına gidenler uçarak çıkar ama daha sonra evine gider, evliyse eşini beğenmez, ayrılır; patronunu, iş yerini beğenmez, yalnızlaşır. İnsana geçici bir rahatlık verir. “Ben neymişim” duygusu uyandırır. O duygusuyla coşku yaşar, bir şeyler de yapar. O başarıyla beslenir. Kapitalizmin tuzaklarından olan NLP, empatiyi öldürür. Empatide önemli olan, kişinin hem kendinde ve hem de karşı tarafta olumlu ve olumsuzlu birlikte düşünüp kişiler üstü çözüm üretebilmesidir.]

Düşünüleni ve Hissedileni Anlamak

Beyin çalışmaları sırasında ayna nöronlardaki sezgisel algılama ortaya çıkmıştır. Bir kimse farkında olmadan karşı tarafın zihnini okur gibi ne düşündüğünü, ne hissettiğini algılar. Sezgilerle o kimseye uygun davranır. Bir bakıma kişi otonomi kazanır. Satranç oynamayı bilen bir kişi o kadar ustalaşır ki, sekiz hamle sonrasını düşünebilir, hesap edebilir. Oynarken, fazla ölçüp biçmeden, farkında olmadan oynar. Yahut bir esnaf karpuzu eline alır, yüzde yüze yakın doğrulukla içinin çürük olup olmadığını tahmin eder. Ama “bunu nasıl anladın?” diye sorunca ifade edemez. Onu anlaması için beş bin defa karpuzu eline almıştır. Yapa yapa bir beceri oluşmuştur ve yetenek haline gelmiştir. Becerinin yetenek haline gelmesi kalıcılığıyla ilgilidir. Mesela Mozart’ın müzik yeteneği de öyledir. Müzik çalınan bir ortamın içinde doğmuş, küçükken devamlı dinlemiştir. Daha sonra yeteneği de varsa bu sezgisel düşünce çağının üstünde eser ortaya çıkarmıştır. Bunun için önce amaca yönelik belli bir zihinsel yoğunlaşma gerekir. Buna üretken düşünce de denir. Hayal kurma ve derinleşmeden sonra amaca yönelik davranma gelir. Amaca yönelik bir zihinsel üretimin olması için kişinin hisleriyle ilgili derin düşünmesi gerekir. Bu dönemde kuluç-

ka devresi vardır. Kişi başka bir işle meşgul olurken, birden bire aklına geliverir. Arşimet'in hamamda "buldum" demesi gibidir. Kuluçka döneminde, beyin arka planda zihinsel yoğunlaşmayı çalıştırır. Bir şey hatırlar, o anda parlak bir fikir çıkar. Newton da veba salgını sebebiyle iki sene kütüphaneden çıkmamıştır. Bu sürenin sonunda yer çekimi kanununu bulur. Bu duruma zihinsel geniş getirme denir. Bu olayın hemen ardından birden bire doğum ortaya çıkar.

Duyguların Çözümlemesi

[Kişinin hisleriyle ilgili derin düşünmesi, onları analiz etmesi, benzerlikleri ve farklılıkları ayırt edebilmesi gerekir. Bu özellikle terapilerde önemlidir. Çok sinirlenen bir insanı ele alalım. Tekrar öfkelenmemesi için o kişinin bu duyguyla ilgili fikirleri yeniden yapılandırılır. Bunun için örnek bir olay seçilir. O olayda ne yaşadığı, ne hissettiği, korkuları, çaresizlikleri ve nasıl tepki verdiği (tabağı fırlatması vs.) sorulur. Olayın öncesi, sonrası, olayla ilgili merakı, fikirleri öğrenilir. Eğer olay sırasında kendisini yalnız hissettiği, değer verilmediği gibi durumlar varsa, karşı tarafın böyle bir hissettirme niyetinin olup olmadığı sorgulanır. Olayla ilgili farkındalık ve hislerle ilgili fikirler çalışılır, fikirler yeniden yapılandırılır. Bu tür olaylar için yeniden yapılandırma terapileri düzenlenir. Tıpkı düşünceler gibi duygular da yeniden analiz edilir, yeniden yapılandırılır. Olayla ilgili tedavi ödevleri verilir. Öfkelenildiği zaman sebep araştırılır, öfke ertelenir, öfke hakkında düşünülür ve seçenekler oluşturulur, daha sonra en uygununa karar verilip, yapılır. Bütün bu uygulama, hisler hakkında düşünmek, duyguları çözmektir.]

İnsanın geçmişinde yaşadığı çeşitli travmalar vardır. Mesele tavukla ilgili korku ve nefret vardır. Tavuk yiyemiyordur. Geçmişi araştırıldığında tavukla ilgili travmatik bir olay yaşadığı görülür. Çok sevdiği tavuğunu babası hiç düşünmeden gözünün önünde alıp kesmiştir. Ondan sonra kişide ta-

vuk nefreti oluşmuştur. Çözemediği bu olay, gelecekteki yaşantısını da etkilemiştir. Bu tür çözülmemiş travmalar, kişi istiyorsa çözülebilir. Gerekçeleri araştırılır, babaya olan öfkeye karşı bağışlayıcılık çalışılır. Olayla ilgili gerekçeler tespit edilir. Mantıksal çözümler üretilir. Kişinin beyinde açık dosya gibi duran bu olaya, mantıksal çözümler de ilave edilip yazılırsa, o travmatik yaşantıyı acıtan hisleri çözülmüş olduğu için ona kazanım olur. Bu olayla ilgili zihinsel bir emek vardır, o emek ona örnek olaylardan hareketle, benzer olaylarda da nasıl davranacağını öğretir. Kişinin psikolojik olgunlaşmasına katkı sağlar. Genellikle insanlar hisler hakkında düşünmeyi çok önemsemezler. Bu şuna benzer, bir insan İstanbul'dan Ankara'ya arabayla giderken benzin alması gerekirken, vakit yok diye almadan devam ederse yolda kalır. İnsanın da kendi hisleri, güçlü zayıf yönleri hakkında zaman ayırıp düşünmesi, hayat yolunda ilerlerken yolda kalmaması, problem yaşamaması için önemlidir.

Empatiyi Geliştirmenin Yolları

[Çocuklarda yaşam becerisi çalışmaları yapılır. Bunlardan bir tanesi de empatidir. Çocukların empati becerisi ile erişkinlerin empati becerisinin gelişimi farklıdır. Çocuk beyaz bir dosya gibidir, ona duyguları anlatılır. Yardım duygusundan bahsedilir, biri düşüp yaralandığında yardım etmenin empati olduğu, etmemenin bencillik olduğundan bahsedilir. Aynı şekilde kendisi düşse ve yaralansa ona yardım edilmesini isteyip istemediği, hoşuna gidip gitmediği, yardım etmenin ve yardım almanın doğru ve faydalı olduğu konusunda yaşam becerisi kazandırılır.]

Okullarda çok ders çalışan öğrencilere yapılan kırıcı şakalar vardır; kitabının arasına ot koymak gibi. Böyle durumlarda ot koyan öğrenciyi çalışan öğrencinin yerine geçmesini sağlamak ve ne kadar kötü hissettirdiğini fark ettirmek gerekir. Diğer bir yöntem de; ot konan öğrenci kendini kötü his-

seder fakat diğerlerini değiştiremezse, terapi çalışması yapılabilir. Ders çalışmasının iyi mi kötü mü olduğu sorgulattılır; ot konmasının gerekçesinin dalga geçmek olduğu ve kendisinin de diğerleri gibi haylaz olması için yapıldığı anlatılmaya çalışılır. Burada çalışkan öğrenciye, “ne yaparsa doğrularını koruyabileceği” anlatılır, çözüm üretilir. Mesela espriyle cevap verebilir; “Bu ot kimden arttı” dediği zaman “bu ineklik sadece bana ait değil” mesajını verir. Ders çalışmanın kötü bir şey olmadığını, herkesin çalıştığını, bundan dolayı pişman olmadığını, kendisinden emin olduğunu karşı tarafa bildirir. Bu davranışla, karşı tarafın alay etme ihtiyacını anladığını ve onunla birlikte kendisinin de espri yaptığını gösterir.

Empati Kurarken Yargılama Tehlikesinden Korunma

A.C [Empatide önce anlamaya çalışılır, sonra hissedilir, daha sonra da çözüm üretilir. Anlamaya çalışmak yargılamaktan farklıdır. Yargılamada suçlama vardır; doğru veya yanlış, iyi veya kötü tarzında hüküm çıkarılır. Yargılama, muhakeme ve hüküm çıkarmayı kapsar. Bunun sonucunda da etiketleme olur.] Mahkemede kişi yargılanır, haklı veya haksız şeklinde hükme varılır. Empatide hüküm yoktur, ön bilgi vardır. Hükme vardığı an, empatiyi yapmadan bitirmiştir. Yargılama, bütün empatinin sonucunda ortaya çıkması gereken bir durumdur. Eğer yargılamadan kastedilen akıl yürütme ise, insan hayatıyla ilgili karar verirken sadece mantıkla hareket etmiyor, “seviyorum, sevmiyorum, nefret ediyorum, nefret etmiyorum” gibi duygusal kararlar da veriyor. Duygusal karar verirken duygusal muhakeme yapar ve sonuçta duygusal bir hükme varır. Bunun için beynin duyguları çalıştıran alanları ile mantığı çalıştıran alanlarının paralel çalışması gerekir. Mantık, duyguları yönetirse duygusal kararlar uyumlu olur. Mesela manik hastalıkta beynin duygusal bağlantıları farklı çalışır. Kişi duygularını kontrol edemez, çok konuşur,

çok para harcar, önüne gelene aşık olur, mutludur, neşelidir, uzayda uçuyor duygusu içindedir. Beynin duyguları ile ilgili alanı bağımsız olarak çalışır. Bu hastalık duygu durumu bozuklukları içersinde duyguların yükselmesidir. Depresyonda da duyguların çökmesi söz konusudur. Kişi kendini, değersiz, yetersiz, güçsüz, işe yaramaz görür. Beynin mantıksal süreçlerinin duygusal süreçleri üzerindeki denetimi bozulmuştur. Beyindeki bilgilerin kaydedildiği sinirsel devrelerin çalışması bozulur.

Yargılamanın duygusal boyutu da vardır. Kişi biri hakkında kötü diye duygusal bir yargılama yapmış ve hükme varmışsa o kişi hakkında empati yapamaz, o kimseyi anlayamaz ve önyargı sahibi olmuştur. Onu analiz ve kritik etmeden hükme vardığı için analitik düşüncüyü bozmuştur. Duygusal kararlarda, kişinin mantığı ile duyguları arasında dengeyi sağlaması gerekir. Bu durumu araba örneğiyle açıklayabiliriz. Arabanın motoru duygulardır, heyecanlardır; direksiyon da mantıktır. Eğer mantık olmadan sadece duygularla yola çıkarsa araba gider, hızlanır fakat çarpar. Duygu yoksa, sadece mantık varsa, şoför iyi de olsa motor çalışmadığı için araba gitmez. Mantık işe yaramaz, boşa gider. Önemli olan, mantık duyguyu yönetmeli, kontrol mantıkta olmalıdır. Duygusal, mantıksal ve sosyal kararlarda aklın belirleyiciliği vardır. Akıl arabanın direksiyonu gibidir, nerede duracağını, hangi yoldan gideceğini, nereye sapacağını, trafik işaretlerini, her şeyin farkına varıp karar verir. Bir de yolda giderken çeldiriciler, tuzaklar vardır. Nefis ve şeytan bu tuzaklardandır ve yolda o tuzaklara düşülür. Ayrıca akla yol gösteren kalp, vicdan ve ilham gibi arabanın doğru yoldan gitmesini sağlayan destekleyiciler mevcuttur. Hedefi olan insan, zevk tuzaklarına düşmez, sosyal ve manevi sorumluluklarının farkındadır. Hedefi olan kimse daha iyi empati yapar. Çünkü empatide var olan iyi, güzel, doğru kavramlarının sınırları kafasında netleşmiştir. Bu kavramlarla düşü-

nerek, karşısındaki insanın duygularını hissedip ideal olanı tespit eder. Bu sebepten dolayı soyut ideali olan kimse, sosyal empatiyi daha çok yaşar. Soyut ideali olmayan, hayat felsefesi olarak ben merkezliği prensip edinen kimse, empati yapamaz, geçici olarak empati yapsa bile yanlış çözüm üretir. Bizcilik ön plana çıkar ve empatinin sosyal boyutu ortadan kalkar.

Sosyal Empatinin Boyutu

[Sosyal empati yapabilmek için duyguları adil yönetmek ve kişiler üstü düşünebilmek gerekir.] Bunun eğitimi de çocukluktan başlar. Çocuk bencildir, kendini sever. Sadece “annem ve ben” diye sevgi yatırımını yapmıştır. Sonra “annem, ben, kardeşlerim” der. Büyüdükçe arkadaşlarını, okulunu, mahallesini, ülkesini de dahil eder sevgi dünyasına. Olgunlaştıkça da insanlık, evren ve yaratılış şeklinde genişletir. Eğer sevgi yatırımını bu şekilde genişletmezse, kendi çıkarını düşünen çocuk seviyesinde kalır.

Empatinin Doğru Yapıldığını Nasıl Anlayacağız?

[İki kişi arasında doğru empatinin gerçekleşebilmesi için karşı tarafın anlaşıldığını hissetmesi gerekir. Bazı hastalar tedavileri sırasında hissedilmediğini düşünerek doktoru değiştirirler. Doktorun mimiklerinden, jestlerinden, olayları ele alışından, sorduğu sorulardan dolayı tatmin olmayan hasta, anlaşılmadığını düşünür. Burada doktorun empati yapamaması söz konusudur. İlk üç dakika tekniğini uygulayan doktorlar, karşı tarafa anlaşıldığı mesajını verir. Hastanın da o doktorun kendisine çözüm olacağını düşünmesi, empatinin oluştuğunu gösterir.] Bu kısa vadeli empatidir. Orta ve uzun vadeli empatide kişiler arasında dostluk duygusu uyanır, iyilik ve yardımlaşma duygusu gelişir. Empati, sosyal duygular arasında cazibe ve çekim oluşturan duygudur. Sevgi de bu tür duygular arasına girer. Korku, nefret gibi duygular da

iten duygulardır. Fakat korkuda sığınma duygusu da oluştuğu için çekim oluşuyor gibi bir durum söz konusudur. O çekim, aslında korkuya bağlı sığınmadır. Korkuya dayalı itaat, korku kalktığı zaman kalıcı olmaz. Sevgiye dayalı itaat, kişinin gönüllü itaatine dayanır. İnsanın sevildiğini, anlaşıldığını ve değer verildiğini hissetmesi gerekir. Sevgi, saygı ve güven duyguları empatiyi destekler.

Empati Gerektiren ve Empatiyi Azaltan Meslekler

[Empatik kişiler, insanlara yardım etmenin önemli olduğu alanlarda daha başarılı olurlar. Duygusal zekanın ağır bastığı meslekler vardır. İletişim bilimciler, sosyal bilimciler, halkla ilişkiler, eğitimciler, iletişimin önemli olduğu mesleklerdir ve buralarda empati ön plana çıkar. Duygusal okuryazarlığı yüksek olan kişiler hekimlik, hemşirelik, öğretmenlik gibi sağlık ve eğitim alanlarında daha başarılı olurlar, daha iyi sonuçlar alırlar ve ilerleme imkânları daha yüksektir. Empati yoksunu kişilerin ise bu işlerde başarı oranı düşer.

İstihbaratın, savaşmanın, askerliğin, savcılığın, mücadelenin olduğu mesleklerde empati zarar görür.] Bu mesleklerde sorgulanan insana empati yapmak yerine, o insanı potansiyel şüpheli olarak görmek gibi bir durum ortaya çıkar. Bu da empatiye zarar verir çünkü kuşku, şüphe, zarar görme odaklı hareket edilir. Suçlularla ilgilenen kimselerde böyle bir savunma duygusu ortaya çıkar. Avukatlıkta fazla empati gerekmezken, hakimlikte gereklidir çünkü hakim objektif olmak zorundadır. Avukat objektif olmak zorunda hissetmez. Kendi müvekkilini her halükarda savunmaya odaklıdır. Empati yaptığı zaman, meslek zaafı olarak düşünülebilir. Bu sebepten dolayı doğru avukat inanmadığı davayı almaz çünkü yanlış savunmak zorunda kalır. Burada empati yapmak, bağışlayıcı, affedici olmak değil, hukuk kuralları içinde hareket etmektir. Hukukun dışına taşan, güven zede-

lemek, işkence yapmak, zarar vermek gibi durumlardan ise uzak kalmaktır.

İnsanda ne kadar güçlü empati varsa, insanları anlama kapasitesi de o kadar yüksek olur. Mesela bir hasta doktora gittiğinde uygun bir ilaç yazmıştır, fakat hasta kullanmamıştır. Niye kullanmadığı sorulduğunda, doktorun kendisini anladığını hissetmediğini söyler. Yazdığı ilaç doğru olduğu halde tedavi uyumu bozulur. Tedavide, doktorun anladığını hissettirmesi önemlidir. O zaman tedavi uyumu oluşur. Bu da hekimin sanat yönünü gösterir. Hastanın psikolojik ihtiyacını görebilmek önemlidir. Ameliyatlarda bile hekimler, hastayı psikolojik olarak hazırlarlar. Ameliyata olumlu girenlerin ameliyat sonrası başarısı ile kaygılı girenlerin ameliyat sonrası başarısı aynı değildir. Kalp krizi geçirenlerde endişeli kişiler varsa, ikinci kalp krizi geçirme oranı daha yüksektir. Hekime güvenip rahat olduğu zaman, kalp krizi oranı üçte bir azalır.

Beşinci Bölüm

İLETİŞİM, İLİŞKİ VE EMPATİ

İlişki, iletişim ve etkileşim kavramlarının birlikte değerlendirilmesi gerekir. İki obje arasındaki duygu ve bilgi alış-verişine iletişim denir. İki tarafın da yaptığı etkiler ve sonuçları birlikte olursa, ilişki kurulmuş olur. Son dönem psikiyatri araştırmalarında yapılan sınıflandırmada “İlişki Bozuklukları” adı verilen hastalık grubu tanımlanmaktadır. Önce-leri ilişki bozuklukları tedavi edilmesi gereken bir hastalık gibi görünmüyordu, kişilik bozukluğunun bir sonucu olarak kabul ediliyordu. Artık ilişki bozuklukları, ilaç gerektiren, tedavi edilmesi gereken hastalık olarak kabul ediliyor. İlişki kuramayan iki beynin biyolojisi var. Son çalışmalar sonucunda ilişkinin nerobiyojisi adlı bir kavram ortaya çıktı.

İlişkiler Psikolojisi

Son yıllarda psikoloji çalışmalarında, insan ilişkilerinin de bilimsel bir kategori olduğu anlaşıldı. İnsanın kendi iç dünyasındaki psikolojik dinamikleri, zevkler, ilkeler, yaşam tarzı bu kategorinin içine dahil oldu. İlişkiler psikolojisi içerisinde insan ilişkilerinde sözel ilişki ve sözel olmayan ilişkiler yer aldı. Mesela insan ilişkilerinde önemli yer teşkil eden aşk konusunda yanlış görüşler vardır. Aşık olunmayan kişiyle evlenilmez tarzında yanlış bir anlayış vardır. Aşkın genellikle evliliğin sebebi olduğu düşünülür hâlbuki aşk, evliliğin sonucudur. Kişi, asgari sevgi hissettiği, kişiliklerinin uyuşabileceği, iyi işbirliği kurabileceği bir insanla evlenebilir. Bu

ilişkilerin sonucunda aşk ortaya çıkar. İşbirliği bunu gerektirir. Bireyler arasında işbirliği olduğu gibi ülkede de küçük gruplar arasındaki işbirliği toplum içersinde işbirliği sağlar. Burada da hukuk sınırları önemlidir. Kişinin istek ve ihtiyaçları ile karşı tarafın istek ve ihtiyaçları arasında, kişinin imkanları ile karşı tarafın imkanları arasında işbirliği kurabilmek ve karşı tarafın duygularına ve isteklerine saygı gösterebilmek kişilik tanımlamasında ön plana çıkar. İnsan ilişkilerinde keyfi davranmamayı başaranlar, ideal kişilikleri oluştururlar. Başkasının hakkı ile kendi hakkı arasındaki sınırları iyi çizebilen kişi, insan-ı kamil tanımlamasına girer. Bu da başkalarına zulmetmeyi önler.

Kişilik ve Psikolojik Bütünlük

A. C

[İlişkinin üç boyutu vardır. Bunlar duygu aktarımı, bilgi aktarımı ve davranışsal aktarımdır. Davranışsal aktarım dokunma, beden teması, göz teması gibi fiziksel davranışları kapsar. Kişilere göre farklılık gösteren bu üç aktarım, iletişim stilidir ve insanların kişiliğini oluşturur. Sorun çözme stili ve iletişim stili, kişinin yapısal farklılıklarını meydana getirir. Kişiliğin çeşitli katmanları vardır ve bulmacanın parçaları gibidirler. Kişilik bütünlüğünün ön planında psikolojik bütünlük yer alır ve ikisi bir bütün halindedir. Fakat kişilik bütünlüğünde ego olarak bir bütünlük söz konusudur. Psikolojik bütünlükte ise insan ilişkileri de işin içine girer. Yaşadığı ortamlar, çevre ile olan ilişkileri duygusal arka planda yer alır. Bu sebepten dolayı ilişki bozukluklarının hastalık olarak değerlendirilmesi doğrudur.]

İletişim stili veya stresle baş etme stili, sorun çözme stilinden farklıdır. İletişim stilinde, sıkıntıyı giderme stratejisi veya stres yönetimi vardır. Stres yönetimi de duygu yönetimini kapsar. Sorun çözme stilinde ise mantıksal süreç etkilidir. Bu sebepten dolayı, düşünce yönetimi mevcuttur. Rasyonel sebep-sonuç ilişkisi kurulması gerekir.

İlişki Tanımı

İlişki, nesnel olarak ele alındığında kişinin kendi dünyası ile olan ilişkisinin yanı sıra diğer insanlarla, toplumla, canlılarla, evrenle ve yaratıcıyla olan ilişkisi de söz konusudur. Fakat burada insanlarla olan ilişki önemlidir. Empati bakışıyla baktığımız zaman, insanlar arası iletişimde ilişki biçimleri, kişinin kendisiyle olan ilişkisinden daha farklıdır. Kişinin kendisiyle olan ilişkisi şu örnekle anlatılabilir: Kişinin duyguları, dürtüleri, arzuları, eğilimleri vahşi ata benzetilir. Kişinin kendisiyle, binicinin atla kurduğu ilişki gibi bir ilişki kurması gerekir. Yarışta, at ve binicinin diğer yarış atlarıyla ilişkisi, insanların diğer insanlarla ilişkisi gibidir. Bazı kişilik bozukluklarında, kişi yakınındakiyle öyle bir özdeşim kurar ki o kişileri vücudunun uzantısı gibi görmeye başlar. Mesele geleneksel erkek tipinde (maganda) erkek, karısını kendi uzantısı gibi görür. Sanki kendisinin kolu, bacağı gibi algılar ve onun için kendini feda eder fakat ondan tam itaat etmesini ister. Maganda erkeklerde olduğu gibi bazı kadınların da bu şekilde sahiplenilmesi hoşlarına gider. Fakat erkeğin ego-sunu tatmin etmediği an, erkek ona zarar verir. Bu sağlıklı olmayan ilişki biçimidir.

İLETİŞİM ÇEŞİTLERİ

Çatışmalı İletişim

A.C [İlişki kurma biçiminde, ilişki kurulan nesnenin rolleri de önemlidir. Mesela anne, baba, işadamı rolüyle ilişki kurma vardır. İnsanlar arası ilişkiler de rollere göre değişir. İş, okul, ev, arkadaş rolünde olan ilişkiler vardır. Kişiler büründüğü role göre karşı tarafla ilişki kurmaya başlar. Roller karıştığında ise çatışmalar çıkar. Çalışan bir kadını düşünelim; ev hanımlığı, çalışan kadın ve annelik rolü olmak üzere üç ayrı ilişki kurmak durumundadır. Eğer eve geldiğinde annelik rolüyle değil de çalışan kadın rolüyle davranırsa, çocukla empati kuramaz. Yahut annelik rolünü iş yerinde uygularsa, işini yapamaz. Bu durumda da roller karışır, çatışma başlar, iletişim biçimi bozulur, nesnelerin rolleri değişir.] Kişi hangi rolde nasıl davranacağını biliyorsa; evdeki, işteki, sokaktaki role uygun davranıyorsa, sağlıklı iletişim kurar.

Çatışmalı iletişimde iki tarafın sorunlar yaşaması, birbirleriyle bilgi, duygu ve ilişki kurmayı başaramamaları söz konusudur. Bu iletişimde çaprazlaşma olur. Mesela çocuğuna karşı öğretmen rolünde olan anne buyurgan, otoriter olur, çocuğunu kendinden uzaklaştırır, böylece iletişimi koparır. İletişim kurmada rolleri iyi belirlemek, kişilik rollerini doğru bilmek, iletişimi analiz etmemizi kolaylaştırır.

Çatışmasız İletişim

Çatışmasız iletişimde karşıdaki kişi ile iletişim kurulur, karşılıklı alışveriş söz konusudur. Bu iletişimde bilgi aktarımı ayağı vardır fakat duygu aktarımı ayağı yoktur. Çatışmasız iletişim sağlıklı bir iletişim değildir. Bu iletişimde sessizlik varsa, karşı tarafın fizyolojisinde değişiklik yapmıyorsa –konuşuyorsun, alıyorsun, veriyorsun- arada bir şey yoktur, sadece mesafeli bir ilişki vardır. Aynı otobüsün içinde giden yolcular gibidirler, ortak bir hedefe giderler ama çatışma yoktur. [Çatışmasız iletişimi daha iyi anlayabilmek için öncelikle iletişimin nerobiyojisinden bahsetmek gerekir. Çatışmasız iletişim ikiye ayrılır:]

a. Çatışmasız Ahenksiz İletişim

Aynı otobüste aynı yere giden iki yolcunun aralarında çatışma yoktur fakat uyum da yoktur. Mesela otobüste espri yapılır, herkes güler. Gülmeyen, ortamla ahengi tutturamamıştır ama çatışma da yoktur. Bu durum çatışmasız ahenksiz iletişimin olduğunu gösterir. Aralarında ahenk oluşmadığı için senkron hareket etme meydana gelmez ve empatik rezonans oluşmaz.

b. Çatışmasız Ahenkli İletişim

Aynı otobüste aynı hedefe giden iki yolcu, ihtiyaç duyduğu zaman konuşur, bilgi alışverişinde bulunur. Bu iletişimde bilgi aktarımı vardır ama duygu aktarımı yoktur. Empati de oluşmaz.

Empatik İletişim

[Empatik iletişim, en derin ve etkili iletişim çeşididir. Birbirini seven, birbirinin ne hissettiğini hemen anlayan iki kişinin yaşadığı iletişim tarzıdır. Uykusu geldiğini hisseder, başının altına hemen yastık koyar.]

İletişim, iki ilişki nesnesinin aralarında uyguladıkları yöntemdir. İletişim bir şehrin yolları gibidir, ilişki ise bütün bir şehri temsil eder. Şehirde insanlar, nesneler olduğu gibi ilişkilerde de sevgi, duygu nesneleri, ihtiyacı gideren nesneler vardır. Bu yüzden gün boyunca iki insan arasında bu üç iletişimde değişimler olur.

Empatik ilişki kurma anlaşıldığı zaman, ilişkinin nerobi-yolojisini de anlarız. İlişki kurmak derken genellikle bir bilgisayarın diğer bilgisayar ile ilişki kurması gibi algılanır, iki kişi arasındaki kitap alışverişi gibi düşünülür. Hâlbuki insandaki ilişkiler öyle değildir.

Günümüzde bir modem geliştirerek bilgisayardaki bilgileri beyindeki bilgilere aktarabilmek için çalışmalar yapılıyor. İnsanın beynindeki bilgiler sadece düz bilgidir oluşmuyor, duygusal boyutu da mevcuttur. Bazı beyin araştırmalarına göre, beyinde küçük damar tıkanıklığı geçirmiş bir hastada duygusal kör görüş (afektif kör görüş) hastalığı ortaya çıkar. Bu kişiler bir resme baktığı zaman gözü görür ama gördüğünü algılayamaz. Çünkü beyinde, gözle görme merkezi arasındaki yolda damar tıkanıklığı olmuştur. Mesela karısının yüzüne bakar fakat onu tanımaz. Hastalığın çok ileri safhasında hasta aynaya bakıp kendisini tanımaz hale gelir. Bu tür hastalar, bir resme bakıp kimseyi tanımamasına rağmen resimdeki yüzlerin mimiklerini aynen taklit eder. Resimdeki insanın kaşları çatıksa, hasta da kaşlarını çatar. Bu da mantıksal olarak görmediğini, duygusal olarak gördüğünü ortaya çıkarır. Resimde gördüğü insanı tanımaz ama yüz ifadesindeki duyguları tanır. Mesela eşinin resmini gösterirler, eşinin olduğunu bilmez ama gülen bir resim ise hasta da güler.

İlişkinin Nörobiyolojisi

Beynin ortasında duygu işlemlerinin yapılmadığı başka bir ifade ile bilgi-işlemin yapıldığı talamus bölgesi var. Burada bilgilerin, kim, ne, ne değildir şeklinde analizi yapılır.

Daha sonra bilgiler görme merkezine aktarılır ve bağlantı kurulur. [Bu hastalarda talamus bölgesi çalışmaz fakat beyinde erken uyarı sistemi mevcuttur. Bunlar beyindeki yan yolları veya duygu yollarını (by-pass yolları) oluşturur. O yollar çalıştığı için duyguları okur, anlar ve tepki verebilir. Ama bilgileri okuyamadığı için anlam veremez. Bu durum ilişkinin nörobiyolojisini açıklar.]

Ayna Nöron Mucizesi

[Beyin, bir insanla ilişki kurarken sadece onun kim olduğu, ne iş yaptığı bilgileri dışında duygusal ipuçlarını, duygusal bilgileri alıp işler ve ona göre erken uyarı sistemini çalıştırır. Beynin bundan sorumlu bölgesine “amiktala” denir. Badem büyüklüğünde, beynin orta kısımlarında, şakak loplarının derinliklerindeki bu bölge radar gibi çalışır. Gemideki radar uçağı bulmak için tarar ve bulduğu an ona kilitlebilir. Amiktala bölgesi de bu şekilde çalışır. Endişe, hassasiyet, hayret duygusu bu bölgenin çalışmasını arttırır. Bilgi ihtiyacının arttığı sırada o kişinin beynindeki ayna nöronlar harekete geçer. Her iki tarafın da sinir hücreleri telsiz internet gibi çalışmaya başlar.] Bu buluş 1992 yılında maymunlar üzerinde deney yapılırken ortaya çıkmıştır. Laboratuarlarda maymunların beyin haritası çıkarılır. Hayvanlar elektrotlarla görüntülenmeye alınarak duygusal beyin, motor beyin bölgeleriyle ilgili deneyler yapılır. Bu çalışmanın yapıldığı sırada laboratuara dondurma yiyen birisi girer ve dondurmayı yalayan adamı gören maymunun beyninde daha önce parlamayan bir bölge algılama yapar ve aktif hale geçer. Maymunun kendisi dondurma yemediği halde beynin o bölgesi yemiş gibi çalışır. Dondurmayı yemek, düşünmek, hayal etmek o bölgenin harekete geçmesini sağlar. Bunu sağlayan beyin hücrelerine paralel hücre veya ayna nöron denir. Bu ayna nöronlar, karşısındaki insanın bilgisini alıp, yaptığını

A. C

taklit ederler. Duygusal ipuçlarında insan beyninde eş zamanlı ve eş uyumlu çalışan karşılıklı sinir alışverişleri vardır. Gizli biyolojik dans denilen bu olay, psikoterapilerde kullanılır. Neurobiyo feedback adı verilen bu sistemde, hastaya ve hekime cilt ısını, cilt rutubetini, cilt direncini ölçen elektrotlar yerleştirilir ve terapiye başlanır. Cilt ısısındaki değişiklikler, beynin komutu olarak meydana gelir. Beynin otonom sinir sistemi, “sorun var, sakinle, rahatla” gibi mesajlar ürettikçe ciltte mikro değişimler olur. Cilt ısısında, terlemede meydana gelen bu değişimler grafilere kaydedilir. Eğer terapi verimli gittiye, iki tarafın kurduğu duygusal alışveriş (transferans) gerçekleşir ve grafisi alınır. Duygusal alışverişin yakalanamadığı, yolunda gitmeyen terapinin de grafisi alınır ve bu ikisi karşılaştırılır. Terapist ile hasta arasında empatik iletişim kurulduğu zaman ahenkli bir seyir olduğu ve senkronun tutmuş olduğu görülür fakat empati kurulamadığı zaman grafiler düzensiz çıkar. Ahenkli giden bir terapi- de, terapist ve hastanın davranışlarına bakıldığında, kendilerinin, farkında olmadan birbirlerini taklit ettikleri görülür. Biri ayak ayak üstüne attıysa, diğeri de aynı davranışı yapar. İki taraf, farkında olmadan empatik iletişimi bedensel davranışa yansıtır. İki tarafın da mutlu olduğu bu anda sessiz bir heyecan, coşku hissedilir. Kişiye ne hissettiği sorulduğu zaman “Anlaşıldığımı hissettim” cevabını verir. Duygusal alışveriş olursa, iki beyin arasında sözsüz bağ kurulur. Sanki iki beyin arasındaki sinir hücreleri dans eder gibi uyum içinde olur.

Bu uyumun meydana gelmesi için üç şart gerekir. Birincisi, karşılıklı dikkatin oluşmasıdır. İkincisi, olumlu duyguların paylaşılmasıdır; empatik rezonans denilen, iki tarafın da aynı duyguları hissetmesi gerekir. Sıcakkanlı, etrafına neşe saçan insanlar, sanatçılar bunu çok iyi başararak karşı tarafın beynindeki ayna hücreleri harekete geçirirler. Üçün-

cü şart ise kişinin fark edildiğini fark edebilmesidir. Hastanın “Beni anladı, beni hissetti” diyebilmesidir. Bir arada bulunan iki kişinin rahat davranması, çatışmasız ama ahengi olmayan bir iletişimdir. Eğer iki kişi birlikte gülüp, birlikte neşeleniyor ve birlikte heyecanlanıyorlarsa, empatik iletişimi yaşıyorlar anlamına gelir.

Duyguların paylaşılmasında göz teması çok önemlidir. Bunun önemi, yapılan psikolojik bir deneyde daha net ortaya çıkmaktadır. Karşı cinslerden oluşan bir grup öğrenciden, beş dakika süreyle birbirinin gözünün içine bakması istenir. Bu duygusal yoğunlaşmanın sonucunda öğrencilerin % 25’i birbirine aşık olur.

İki Beynin Aynı Anda Çalışması

[Karşılıklı empatik iletişim sırasında bir tarafın kıpırdanması, tedirgin olması, donakalması karşı tarafla olan iletişimi koparır. Bu tür iletişimde dalga boyları gibi eş zamanlılık söz konusudur. Dalga boylarının birbirine uyumlu, eş güdümlü ve eş zamanlı çalışmasına faz karşılaşması (fazlack) denir. Karşılıklı iki kişinin beyninin fazik çalışmasının aynı olması, fazların kaymayıp birbirine oturması anlamına gelir. Bu kişiler aynı anda aynı şeyleri düşünebiliyorlarsa beyinleri fazik çalışıyordur ama beş dakika sonra düşünüyorsa fazik çalışma söz konusu değildir. Gerçek empatide, aynı şeyleri düşünme mikro saniye farklarla gerçekleşir. Kişiler birbirinin içinden geçeni anlar, “Tam ben diyecektim, dilimin ucundaydı, sen söyledin” şeklinde yorum yaparlar. En yoğun ve mükemmel empati eş zamanlı olanıdır.] Bu empatide kişi bilinçli çabanın ötesinde olur ve karşısındaki kişinin kolu, bacağı gibi hareket eder. Karşındakinin ne hissettiğini hissederek, eş zamanlı düşünür, aklından geçeni anlar ama bilinçli tarif edemez. Empatinin tepe noktası olan bu durumda kişiler eş zamanlı düşünerek, eş zamanlı hissederek ve eş zamanlı davranarak empatik iletişimdeki üç aşamayı yerine getirirler.

A. C

A.C

nevat tarhan

204

[Normal ışık kaynağından çıkan fotonlar, parçacıklar gayri muntazam dağılır. Bir ampul yandığında bir iki metreyi aydınlatır. Ama lazer ışınlarında fotonların hepsi aynı yöne, aynı şekilde hareket ederek 1 km uzağa kadar ulaşabilirler. Çünkü burada ışınların ittifakı, ortak davranması, benzer hareketi ve senkron çalışması söz konusudur. Mesela iki tane 1'i topladığınızda 2 olur ama bu 1'leri yan yana getirdiğinizde 11 rakamı ortaya çıkar. Senkron hareket de 11 rakamını temsil eder. Aynı hedef için benzer şekilde davranabilmeyi başarabilmek, empatinin tepe noktasını oluşturur ve duygusal ritmi yakalar.]

İnsan, başka insanların olmadığı yerde yetişirse vahşi kalır. Bu sebepten dolayı Batı, "İnsan rasyonel bir varlık değildir, kendini rasyonelleştiren bir hayvandır" demiştir. İnsan rasyonelleşmeyi başaramazsa hayvan seviyesinde kalır. Doğuştan insan olarak doğmuyoruz, insan olma yeteneğinde doğuyoruz, daha sonra sosyal öğrenme ile insanlık seviyesine ulaşıyoruz. Zihinsel alt yapımızı doldurarak ve aklımızı doğru yönde kullanarak insan oluyoruz. Aklını doğru yönde kullanamayan insan canavar olabilir.

İletişimin nerobiyojisinde görüldüğü gibi, empati gösteren taraf, uyum sağladığı kişinin beyin fizyolojisini de incelikli bir şekilde paylaşır. İki tarafın beyin fizyolojisi bir orkestra gibi çalışır. Orkestradaki enstrümanlar arasında uyum olduğunda, güzel bir müzik ortaya çıktığı gibi, ahenk olmadığında da gürültü ortaya çıkar. Empatik iletişim de müzik gibidir, karşılıklı uyumla ortaya çıkar. Empatik olmayan iletişim ise gürültü gibidir. Empati insanı insan yapan bir duygudur. Evren de büyük bir orkestra gibidir. Mükemmel bir ahenk vardır. Orkestrada çalan biri şefi tanımıyorsa ve onun komutlarına uymuyorsa, maestro acemiliğine ve tecrübesizliğine verip bir süre mühlet verir, durum devam ederse onun

için zulüm olur. Çünkü rastgele bir davranış, ahengi bozar ve sonunda orkestradan atılır. Evrendeki uyum da aynı orkestra gibidir. Kâinatın kuralları da bir bütün içinde hareket etmektedir. Yaratıcı koyduğu kurallara belli sınırlar çizmiştir, uyulmadığı zaman bedeli ödenir. Kişi kâinatın yaratıcısını tanımadığı zaman, hukuksuzluk yapmış olur, orkestradan atılan sanatçı gibi o da kâinattan kovulur. Küfür bu sebepten dolayı kâinata isyan olarak kabul edilir. Kâinatta ve insan ilişkilerinde ahengi bozmak, bencilliktir. Oturulan bir sofrada yemeğin en iyi yerine talip olmak empatik olmamak, dengeyi bozmaktır. 10 tane çocuğun olduğu bir sofrada çocuklardan biri obez, diğerleri zayıfsa o sofraya öfke ve nefret hakim olur ve bu hukuksuzluk ahengi bozar. Evlilikte empatiyi yakalayan, mutlu bir evlilik yaşadığı gibi, toplumda da sosyal empati toplumsal barışı getirir.

İç Empati

[Kişinin kendi nefisini tanımaya çalışmasına, kendi iç dünyası ile ilişki kurmaya çalışmasına kısaca iç empati denir. İnsanda iyi ve kötü duygular vardır, bunların farkına varılması iç empatinin başarılı olduğunu gösterir. Fakat kötücül duyguları fark etmeyen ve o duyguların, düşüncelerin etkisinde kalan kişinin iç empatisi bozulur. İç empatisi bozulan kişi de iç dünyası ile ilişkisi kopacağından, kendisini tanıyamaz.]

Batı dünyasında şeytan ve nefis kabul edilmediği için hümanist felsefe insanı kusursuz, mükemmel, ahlaka ihtiyacı yok gibi görür. Bu yüzden insanın içinden geçen kötü duygulardan dolayı onu sorumlu tutar. Bu, empati yapamamak, kendine zulüm etmektir. Bu tür zulmün sonucunda da Obsesif Kompesif Bozukluk hastalığı ortaya çıkar. Hâlbuki İslam ahlakında bu tam tersidir, kişi kendisine gelen kötü duygulardan sorumlu değildir. Çünkü onlar şeytanın vesvesesidir. Mesela kişi "Çocuğuma bıçak saplar mıyım?" diye düşündüğünde, bunun bir vesvese olduğunu, kendi egosunun

malı olmadığını bilmesi gerekir. Beynin bir bölgesinin istemsiz çalışıp, yanlış düşünce ürettiğini, o düşüncelerin kendisine ait olmadığını, kendi malı olmadığını, vicdanının ve mantığının onaylamadığını kabullenir. Bu kötü düşünceleri, hastalığın ürettiğini düşündüğü zaman iç görü kazanmış olur. Fakat bu vesveseleri ciddiye alıp, bunlara inanır, "Ben nasıl böyle bir şey düşünebilirim, ben ne kadar kötü bir insanım, çocuğumu öldürür müyüm" diye düşünüp bunları ciddiye alırsa, yıkılır. O düşüncelerin kendinden çıkmasını kendine yakıştıramaz.

İç empatide kişinin kendisiyle yüzleşmesi, kendisini tanıması vardır. Nefsinin, arzularının, dürtülerinin, hilelerinin farkına varması kendi konumunun ihtiyaçlarının farkına varması ve bununla ilgili hem mantıksal hem de duygusal kararları doğru verebilmesi gerekir. Bir kişi iç empatide başarılı olabilir ama dış empatide, insanlar arası empatide o kadar başarılı olmayabilir. Bazı münzevi yaşayan kimseler, sosyal ortama girince uyum sağlayamayabilir.

Sözsüz İletişim

A. C

[Sözsüz iletişimin başrol aktörleri ayna nöronlardır. Güçlü duygulara sahip bir kişi, karşı tarafın beynindeki amiktalla bölgesinde güçlü aktivite ortaya çıkarır. Biri karşı tarafla ilgili güçlü duygular hissederse, o tarafın davranışını olduğu gibi kopyalar. Öfke, nefret, sevgi gibi güçlü bir duyguya sahip birisi, ikinci bir kişinin yanından geçtiğinde, ikinci kişinin beynindeki ayna nöronlarını harekete geçirir. Beyin onu bilinçsiz olarak algılar ve yüz ifadesi, konuşması, ses tonu gibi dışa vuran duygu durumları oluşur. Sesin yankılanması gibi, iki beyin arasında duygular yankılanır. Radarlar arasında eğer alıcı varsa, bilgiler makes bulduğu gibi, karşı tarafın beyninde onunla ilgili alıcılar açıksa karşılık bulur. Eğer açık değilse karşılık bulmayabilir, bu sebepten dolayı muhakkak olacak diye bir şart yoktur. İki tarafın da o konuda duygusal

kapısını açması gerekir. Empatide duyguların gücünün önemi ortaya çıkar.]

Beyinde duygusal görüşü sağlayan erken uyarı sistemi vardır. Bu sistemin çalışmadığı durumlarda duygusal kör görüş denilen durum ortaya çıkar. Bu kişilerin olaylar karşısındaki en önemli tepkileri, önce yapıp sonra düşünme tarzındadır. Duygusal unsurlar ön plandadır fakat kişi kendini geliştirmişse hatalı refleks yapmaz. Beyin otomatik düşünce ürettiği gibi otomatik duygu da üretir. Beyin insan ilişkilerinde öfke, nefret, sevgi gibi birçok olumlu ve olumsuz duygu karışımını otomatik üretir. İnsanoğlunun da duygusal bilgileri iyi yöneterek, bazılarını bastırması, bazılarının dozunu ayarlaması gerekir. Bunları, duygusal çalışan bir beyin önce yapar, sonra düşünür. Düşündükten sonra yaptığı hataysa onu telafi etmeye çalışır. Tecrübeli biriye aldığı kararlar isabetli olur. Çevresindeki insanlar da onun ne kadar hızlı ve doğru hareket ettiğini düşünür. Bu tecrübe zamanla yapılan tekrarlarla kazanılmıştır. Duygusal kararlar sırasında beyindeki sinirsel devreler hızla çalışır. Bu işlemler mikro saniyeler alır ve mikro saniyelerde karar verilir. Mesela tenis oynayan bir oyuncu ilk vuruşta çoğu zaman isabet ettiremez, muntazam vuruşlar yapamaz. Fakat zamanla tecrübe kazandıkça topun geliş açısına ve gün ışığına bakarak koordinatları beyinde belirler. Belli bir eğitimin sonucunda artık beyin bu konuda belli bir alt yapı oluşturmuştur. Beyin artık o işi tamamen bilinç dışı ve otomatik olarak yapar.

Yabancı dil konuşmada da aynı durum geçerlidir. Kişi İngilizce dinler, Türkçe düşünür, tekrar İngilizceye çevirir ve konuşur. Bu bir yavaşlık sağlar ama o ortamda büyüdüyse veya uzun süre orada kaldıysa beyin o dili konuşma konusunda otomatik yollar oluşturur. Birkaç yabancı dil bilen birisi İngilizce konuşacağı zaman beyindeki İngilizce dosyası, bilgisayardaki bir klasörün açılması gibi açılır ve çalışır. Otomatikleştiği için de diller birbirine karışmaz.

Kadınlarla Erkekler Arasındaki İletişim Farkı

A. C.

[Erkeğin zihinsel önceliği, iletişimin bilgi aktarım ayağına eğilimlidir. Erkek bir bilgiyi alır, mantıksal olarak bir süreçte kâr-zarar analizi yaparak kafasında olayı sonuçlandırır. Kadın ise iletişimin duygu aktarımı ayağına önem verir. Bu sebepten dolayı, empati yeteneği açısından kadın, erkekten birkaç adım daha öndedir. Empatinin aşamaları, karşılıklı dikkat, paylaşılan olumlu hisler ve fark edildiğini fark etmektir. Kadınlar bu aşamaları erkeklere oranla daha kolay yakalar.] Erkeğin eşine zaman ayırmaması, dikkat etmemesi, bir duyguyu paylaşamaması, kadına fark edildiğini ve anlaşıldığını hissettirmemesi, duygusal aktarımın olmadığını gösterir. Bu durum da kadına yalnız kaldığını hissettirir. Kadın da yalnızlığını gidermek için çok konuşmaya başlar ve böylece kadın çok konuşuyor olur. Hâlbuki kadının çok konuşması duygusal aktarım yapılmadığının göstergesidir.] Sevgi, duygusal alışveriş ihtiyacıdır ve sözel alışverişten daha çok duygusal alışveriş ön plandadır. Erkek bunu sağlayamadığı için iletişimin duygu aktarım ayağı eksik kalır. Duygusal ihtiyaçları karşılayamadıkları için duygusal boşluk oluşur. Bu da evliliklerde iletişim kazalarına sebep olan çatışmalardan biridir.

Kadın beyni ile erkek beyni arasındaki farklılıklar, iki cins arasındaki iletişim biçimini, iletişimin sorun çözme tarzlarını, olayları algılamasını etkiler. Kadın beyni estetik algılamayı daha iyi yapar. Kadında duygusal tonus daha yüksek olduğu için sevgiyi ve korkuyu daha çok algılar. Bu özellik, annelik görevi sırasında çocuğu dış ve iç tehlikelere karşı koruyabilmesi için korkuya direncinin az olması açısından çok önemlidir. Bu durum da onu duygusal olarak daha kırılgan yapar. Bu da depresyona daha çok aday olmasının sonucunu doğurur.

Erkek beyni ise mantıksal kâr zarar gibi analitik düşünceyi daha çok yapar. Erkek daha çok sorun çözüp, kâr zarar hesabı yaparak duygusal paylaşımı önemsemez. Duygusal paylaşımın olmaması menfaat ve çıkar hesabını ön plana geçirir. Bu da empatinin karşıtı olan, olaylara kendi penceresinden bakan benmerkezcilik sonucunu ortaya çıkarır. Ayrıca özerklik, bağımsızlık ve güçlü olma duygusu erkeklerin psikolojik ihtiyaçlarıdır. Akıllı kadınlar, erkeğe kontrol sende duygusu uyandırarak istediğini yaptırır ve böylece kontrolü ellerinde tutarlar.

Kadınlar Vücut Dilini Kullanır

Kadınlar duygusal ifadeleri daha iyi kullanırlar. Bazı insanlarda üzüntü, sevinç gibi duygusal ritmi yakalamak çok zordur. Bunlara poker yüzü denir. Bazı siyasilerde olduğu gibi bu tür kişiler duygularını belli etmedikleri için insanlarla istedikleri gibi oynarlar. Bu tür insanlar karşılarında kinin beklentilerini, hoşlandıklarını sezip çok güzel empati rolü yaparlar.

Kadınların Rehberlik Yönü

[Kadınların rehberlik yönleri daha fazladır. Rehberlik için, rehber olunan kişilerin duygusal ihtiyaçlarını okuyabilme becerisi gerekir. O grubu yönetecek ve belli oranda yönlendirecek olan kişilerin empati kurmada başarılı olmaları önemlidir. Kadınların özellikle çocuklara rehberlik konusunda yol göstermeleri, kılavuzluk yapabilmeleri, ikna edebilmeleri ve söz dinletebilmeleri için empati yapmaları gerekir.]

Buyurgan tarzdaki kişiler empati yapamaz. Otoriteyi susturarak yönetmeye çalışırlar. Empati yapan yöneticiler ikna ederek işlerini devam ettirirler ve o yönetici olmadığı zaman işleri de yürür. Fakat empati olmayan yerde işler durur.

A. C

Kadınların Diplomasi Yönü

İnsan ilişkilerinde meydana gelen sorunlar karşısında çözümle ilgili stratejiler geliştirilir. Kişi elindeki malzeme neyse onunla ilgili metotlar ortaya koyar. Elinde güç varsa –silah veya otorite- onunla sorunları halletmeye çalışır. Bunlar mabanda erkeklerin genelde kullandığı metotlardır. Eğer elinde para varsa yine paranın gücüyle sorunları çözmeye çalışır. Fiziksel gücün ve erkeklerin egemen olduğu ortamda kadın duygusal zekiliği ve duygusal etkileme gücü ile sorunları çözmeye önem verirse, toplumsal diplomasi alanında kendini geliştirir. Kendisinin ifade hakkını arama ve savunma, toplumsal sorunlar için çözüm üretme motivasyonu varsa, elindeki yeteneklerinden onu çıkarır. Bunun için öncelikle motivasyonunun olması gerekir. Soyut hedefi olan kişi kendini harekete geçirmeyi başardıktan sonra sorunlara çözüm için kafa yormaya başlayacaktır. A planı olmazsa B planı geliştirir. Kadınlar doğru hedef seçip, doğru yollara başvururlarsa, kullandıkları yollar daha sevecen, daha şefkatli, daha sevgi dolu olur. Bu sebepten dolayı içinde sevgi olan disiplini en iyi anne verir. Babalar biraz içinde korku olan disiplin sağlama eğilimindedirler. İçinde sevgi olan insan ilişkilerini kurabilmek, kadın için avantaj haline gelebilir.

İletişimde kadın erkek farkı açısından kadın için başka tuzaklar vardır. Kıskançlık tuzağına düşmeye yatkındırlar. Estetik algılama, kadın beyni için önemli olduğundan, estetiğini, güzelliğini öven karşı tarafın etkisinde kalabilir. Annelik duygusu, estetik kaygısı, beden imajı kadında risk alanı oluşturur. Objektifliğini bozma riski de artar. Uluslar arası ilişkilerde sonuç alabilir ama kadınsı tarafını bilen, o yönünü alıp bir kıskançlığını veya annelik duygusunu harekete geçirebilir. Onu siyasi olarak etkileyebilir. Bu nedenle avantajların yanı sıra dezavantajları da vardır. Kadınların, kurulmuş bir düzeni yürütmesi daha kolaydır. Fakat düş-

manla mücadelede başarısı zayıftır, çatışmalı ortamda zorlanır. Kadın beyni duygusal olduğu için duygusal olarak yönlendirmeye çok açıktır. Ama artılarının ve eksilerinin farkında olursa tehlikelere karşı tedbir alabilir.

Erkekler için de aynı tehlike söz konusudur. Erkekliğini öven birisine karşı veya etkileyici bir kadın gördüğünde de kararını değiştirebilir. Ama kendisini bilen bir kimse kendisine de bağımsız olabilir. Hakimler ve doktorlar kendi egolarına karşı bağımsız olması gereken insanlardır. Hekimler, hastalarını kendi duygularına ve hırslarına karşı bağımsız olarak tedavi ederler. Bu sebepten dolayı ilk yazılı etik kurallı tıpta ortaya çıkmıştır. Kendi egosunun girdiği durumlarda baskı ve zulüm ortaya çıkar. Askeri darbelerden sonra yapılan anayasalar daha çağdaş hale nasıl getirilir diye değil, kendi askeri iktidarlarını nasıl koruyabileceklerine göre yazılmıştır. Anayasada yapılan boşluklarla, askeri akla göre, siyasileri kendilerine muhtaç olacak şekilde kurallar düzenlemişlerdir.

Empatinin Gelişim Evreleri

Çocukların davranış gelişimi sırasında, sinir sisteminin nerofizyolojik gelişimi vardır. Empatiyi öğrenebilme kapasitesi, nerofizyolojik gelişime paralel olarak değişir. Çocukların empatiyi öğrenme kabiliyeti yaş gruplarına göre 4'e ayrılır. 0-1 yaş, 1-6 yaş, 6-10 yaş ve 10 yaş üzerindeki çocuğun empatiyi algılaması farklıdır.

0-1 Yaş Dönemi

[0-1 yaşları arasındaki empatiye global empati denir. Çocuklar bu yaşta empatiyi bütüncül olarak algılar. 0-1 yaş grubundaki çocuklar kendisi ile başkalarının duygularını fark edemezler. Bu yaşlardaki çocuğun yanında biri ağlamaya başladığı zaman o da ağlamaya başlar, onun için kendisi ile karşındakinin duygusu arasında fark yoktur.] Bir kısım

otistik çocuklarda da bu durum görünür, diğer bir kısmında ise duygusal algılama kapalı olduğu için ağlayanı hiç hissedememe, anlayamama söz konusudur. Bir yaşına kadar olan çocuklarda duyguları anlama ve algılama bütüncül olduğu için empati globaldir.

1-6 Yaş Dönemi

[Bu yaş döneminde çocukta duygusal empati başlar. Çocukta duygusal gelişim zihinsel gelişimden daha hızlıdır. 0-6 yaş arasında çocuk, hissederek öğrenir. Bu nedenle çocuklarda zihinsel empatiden daha önce duygusal empati başlar.] Bu yaştaki empati gelişimi şu örnekle açıklanabilir: 1 yaşında ağlayan çocuğun yanına 2 yaşındaki ablası gelir. Abla önce şaşırır, kendi acısıyla onun acısını ayırt eder. Gidip onu okşamaya başlar. O yaşa uygun empati başlamış demektir. Fakat orada annelerin yaptığı hatalı bir davranış vardır. Ablanın teselli etmeye çalışmasını görmeyen anne, ağlayan çocuğu alır, altını değiştirmeye götürür. Böylece anne empatiyi öğretme şansını kaybeder. Abla, kardeşini teselli etmek gibi bir hizmet yapıyordur fakat annenin bu hizmeti umursamaması, ablayı kötü hissettirir. Kardeşiyle ilgilenmesi kesilen abla, gider, şişman ayısına sarılır, onu okşar, o şekilde kendini rahatlatmaya çalışır. Annenin ablaya karşı tavrı, bir müddet daha böyle giderse çocuğun empati yeteneği körelir. Annenin tutumu empatiyi öğrenmeyi engellemiş olur.

[Çocukta empati, doğal eğilim olarak vardır. Bir insan empatisizse, bu konudaki yetenekleri gelişmemiş, köreltilmiştir. Empati genetik olarak kodlanmıştır, doğuştan var olan bir eğilimdir; yetenek değildir. Eğilim beslenirse güçlenir, beceri haline gelir, beslenmezse yok olur gider. Bu nedenle empatiyi çocukta beslemek gerekir.]

6-10 Yaş Dönemi

[6 yaşından önce gelişen duygusal empatiyi bu yaştan sonra zihinsel bakış açısı ve zihinsel empatinin gelişimi takip

eder. Çocuklarda düşünerek öğrenme, 6 yaşından sonra gelişir ve bu yaştan sonra çocuk, kendi yorumunu da katmaya başlar. Gerçeklik algılamasıyla, soyut düşünce başladığı için çocukta zihinsel empati başlar. Zihinsel empatide, çocuk artık karşısındaki kişinin yerine kendisini koyarak olaya bakabilme düşüncesini gösterir. 6 yaşındaki çocuğun, karşısındakinin çektiği acının ötesinde onun ihtiyacını anlayarak, yardım ederek, onunla ilgilenerek, sorumlu olarak davranması o yaş grubundaki çocuklarda empatinin başladığını gösterir. O yaş grubundaki çocuklar, arkadaşı düştüğü zaman tutup kaldırmak, elinde ağır bir yük olana yardım etmek, silgisini kaybetmiş bir arkadaşına silgisini vermek gibi davranışlar gösterirler. Başkalarının ihtiyaçlarını anlayabilme, verici olma, fedakâr ve yardımsever olabilmeyi gerekçeleri ile birlikte öğrenme, 6-10 yaş grubu çocuklarında başlar. Bu durum somut empatinin daha da netleştiğini ispatlar.

10 Yaş Sonrası Dönem

{ Çocuklarda 10 yaşında soyut empati başlar. Daha önce tanıdığı kişilerle ilgilenerek, yardım etmeye çalışarak somut empatiyi öğrenen çocuklar, 10 yaşından itibaren hiç tanımadığı kimselerle de ilgilenerek soyut empatiyi öğrenir. Başka bir ülkenin insanına, dünyadaki açlara, kendisinden daha az avantajlı olan tanımadığı insanlara, yoksullara, hastalara, zayıflara ilgi göstererek, onları da önemseyerek soyut empatiyi yaşamaya başlar. }

Yukarıdaki gruplamalar, empatinin insanın doğumunda eğilim şeklinde olduğunu, eğitimle de öğrenildiğini gösteriyor. Çocuktan empati beklenmezse, çocuk empatiyi öğrenemiyor. Bu sebepten dolayı, çocuktan empatik olmayı beklemek gerekiyor. Çocuğun odasını toplaması, sofranın kurulmasına yardım etmesi, çocuğun empatiyi öğrenmesinde bir aşamadır. Fakat anne babalar çocuğunu kaybetmemek, üzmemek, incitmemek, reddedilmemek için çocukla-

A.C

rın empatik davranmayı öğretmelerine engel olurlar. [Çocuk küçükken anneye saygısızlık yaptığı zaman, anne üzüldüğünü hissettirirse; başkalarını anlamasını, düşünmesini, başkaları hakkında kaygı hissetmesini beklerse, çocuk beklentiye uygun davranır. Empatiyi çocuklardan bekleyecek pozisyonda durulmalıdır. Bu yapılmazsa, çocuğun bencil duyguları daha baskın olacaktır, bu da çocuğun daha çok hoşuna gider. Çünkü empati ders çalışmak, yardım etmek gibi sorumluluk yükler.] Orta ve uzun vadede çocuğa kazanım olur. Eğilim olarak var olan empatiyi besleyerek çocuklara öğretmek gerekir. Çocuklara empatiyi öğretirken başkalarını fark etmek, umursamak, ilgilenmek kendi duyguları ve davranışları arasında tutarlı olmak gibi çocuğa empatik hedefler koyulmalı ve bu davranışların kendisinden beklendiği anlatılmalıdır. Bu durumda, çocuk ona uygun davranmaya başlar ve annesinin ve babasının beklentisini bilerek ona uygun ruh haline erişmeye çalışır. Ayrıca empatik davranışların ödüllendirilmesi çocuk için teşvik edici olur.

Empati çok önemli bir yaşam becerisidir ki, sosyal becerilerin hepsi empati temelinde gelişir. Empati sosyal bir değerdir. Diğer canlıların anne babalarından öğrenecekleri şeyler çok azdır. Mesela ördek yumurtadan çıkar çıkmaz yüzmeye başlar. Halbuki başkalarından yardım almamış insan yoktur. Önce anne babadan başlar. İnsanoğlu 1 yaşında yürür ve 14-15 yaşına kadar anneye muhtaçtır. Çocukluk döneminde anne babadan alınan yardımlar, çocuk üzerinde haktır. Bu nedenle çocuk anne babadan hak iddia edemez çünkü onların verdiği emekleri çocuk onlara vermeye kalksa, karşılayamaz.

İnsanın genetik kodlarında da var olan yardımlaşmayı almamış kimse yoktur. Sosyal bir varlık olan insanın aldığı yardımı vermeye hazır olması için empatik olması gerekir. Empati, insanın sadece kendi yararına değil, başkalarının da yararına olacak şekilde davranması, kendisinden daha

az avantajlı insanları düşünmesi, empatinin tanımını içerisine girer.

"İnsan ol" Kavramı Empati Anlamı Taşır

[Kültürümüzde insan olmanın önemini vurgulayan ve halk arasında da çok kullanılan kavramlar vardır: "İnsan ol insan", "İnsanlık öldü mü?" gibi empati vurgusu taşıyan bu deyimler düşünceli, anlayışlı olmak anlamına gelmektedir. Özellikle "insan olmak" kavramı merhametle karışık sorumluluk duygusu ve başkalarını düşünme manalarını taşır.] İnsan olmayan diğer canlılara baktığımızda yemek, içmek, üremek gibi faaliyetlerin dışında soyut değerleri yoktur. Ama insanlıkta soyut bazı değerler vardır. İnsani değerlerini kaybetmemiş biri, kendi şahsi istekleri ve ihtiyaçları ile başkalarının ihtiyaç ve istekleri arasındaki sınırı bilir ve kendi ihtiyaç ve isteklerinin başkalarının ihtiyaç ve istekleri ile sınırlı olduğunun farkındadır. Sadece benim isteklerim ve ihtiyaçlarım diyen birinin insani değerinden söz etmek mümkün değildir. Günlük hayatımızda yaşadığımız sıradan olaylarda, mesela bir kuyrukta beklerken bir-iki yalan söyleyip açığözlük yaparak öne geçmek, insanlıktan nasibini almamaktır ve başkalarının hakkına tecavüz etmektir. Sırada beklememekte, insanların zamanına, emeğine ve kul hakkına saldırı yani bir hukuksuzluk mevcuttur. [Hatta tasavvuf, kul hakkını daha ileri dereceye yükseltmiştir. Bir insana kusurundan dolayı bıyık altından gülmek bile kul hakkı olarak görülmüştür. Bu da daha olgun ve yüksek bir empatinin göstergesidir.]

Anne-Babalar Empatiyi Öğretirken Nelere Dikkat Etmelidir?

Anne baba çocuğuna empatiyi öğretmeyi hedeflediğinde, ilk önce şu soruyu sorması gerekiyor: "Çocuğuma sadece onun hoşuna giden, onu mutlu edecek şeyleri değil, ona so-

rumluluk duygusunu ve empatik iletişimi öğretmek için ne yapmalıyım?” İlk aşamada, ebeveynlerin bunun farkında olması gerekir. [Bir örnek verecek olursak; annelerimizin çok sıklıkla yaptığı bir hata vardır. Çocuk masaya çarpıp ağladığında, anne “pis masa, tüh, kaka” gibi laflar eder. Çocuğun çektiği acının sorumluluğunu masaya yükler. Belki çocuk o anda susar fakat bu tavrın hiçbir öğretici yönü olmadığı için çocuğa empatiyi öğretmez. Böyle durumlarda, kusuru başka şeye yüklemek, cansız bir şeyi sorumlu tutmak yerine, çocuğun başını okşayarak, onu teselli ederek yanında olduğunu hissettirmek ve ilgisini başka yere çekmek gerekir. Oyuncak vererek, televizyonu veya dışarıyı seyrettirerek ilgisini başka yere çektikten sonra acısı hafifleyen çocuğa niye yanlış yaptığını, neden ağladığını, bir daha olmaması için ne yapması gerektiğini anne baba anlatmalıdır.]

Çocuğa empatiyi öğretirken, kendi sorumlulukları ile başkalarının sorumluluklarının farkını varması sağlanır. Mesela ağabey ile kardeş oynarken, kardeş ağlamaya başlar, ağabey donup kalır, o sırada odaya giren anne birden bire “yine mi kardeşini ağlattın” der. Nedenini sorgulamadan ağabeyi azarlar. Bir müddet sonra ağabeyi “şunu şöyle yap” dediğinde çocuk ağlamaya başlar. Ağlamaya başlayınca annenin tepkisi ağabeyi suçlamak şeklinde olduğu için, küçük çocuk bundan yararlanır. Bu sefer ağabey ile kardeşin arası açılır, “annem senin yüzünden beni dövüyor” diyerek kardeşi suçlar. Böylece kardeşine düşmanlık duygusu gelişir. Buradaki annenin her iki çocuğuna karşı duygularının farkındalığı yoktur. Buradaki empatik davranış şu şekilde olmalıdır: Çocuğun niye ağladığını bulmak gerekir. Ağabeyin burada hatalı bir davranışının olup olmadığını anladıktan sonra çocuğa abisinin ve kendisinin duygusu anlatılır. Küçük çocuğa sadece kendi istekleri değil, başkalarının da istekleri olduğu duygusu verilir ve böylece çocuk, kendi istekleriyle başkalarının istekleri arasındaki sınırları da öğrenmiş olur.

Empati bir bakıma duygusal adalet demektir. Duyguda adil olmak, sevgide adalettir. Empatik olmayan sevgi, kendi egosunu sever. Sevgide adalet olduğu zaman başkasının duygusunu da sever. Kendine karşı da adil olması gerekir.

Paylaşma Duygusunun Çocuklardaki Empatiye Katkısı

[Çocuğun gelişiminde paylaşmayı öğrenebilmesindeki en önemli araç oyundur. Oyun çocuğun en ciddi işidir. Oyun sırasında çocuk oyuncağını arkadaşına verir, arkadaşının oyuncağını da alır, oynar, bir bakıma paylaşmayı ve mülkiyet duygusunu öğrenir. Mülkiyet duygusu da çocukta paylaşarak gelişir. Çocuğun paylaşmayı öğrenmesi, kendi istekleri ve ihtiyaçları ile başkalarının istekleri ve ihtiyaçlarının sınırını öğrenmesidir.]

Genelde bazı evlerde annelerin yaptığı bir hata vardır. Anneler babaya özel statü oluştururlar; evde saltanat kurarlar; yemeğin en iyi tarafı babaya ayrılır; meyvesi soyulup ayağına gelir. Babalar da bu konforu bekler. Anneler babaların her ihtiyacını karşılarlarken, çocuklarının ihtiyaçlarını ihmal eder. Bu durum karşısında çocuklarda babaya karşı negatif duygu gelişir. Burada duyguların paylaşılması sorunu vardır. Bir müddet sonra anne, artık bu hizmeti vermek istemez, bu kez de çatışma çıkar çünkü kadın alıştırmıştır. Bu olay, tek taraflı fedakârlığın insanı bencilleştirdiğini gösterir. Anne bunu, evliliğin düzgün gitmesi için yaptığını iddia eder. Fakat bu tür aşırı fedakarlığı yaparken, karşı tarafın bunu anlamasını sağlaması gerekir. Yoksa erkek, fedakârlığı hakkı gibi görmeye başlar ve egosu gelişir. İnsanlar sadece yardım almayı değil, yardım etmeyi de öğrenmelidir. Paylaşmak empatinin davranışsal kısmıdır. Duyguları paylaşmak, davranışları paylaşmak, eşyayı paylaşmak empatinin önemli bir kısmını oluşturur. Evde televizyonun karşısında sürekli bir kişinin istediği kanallar açılıyorsa, paylaşımda adaletsizlik söz konusudur. Adaletsizliğin olması da empati eksik-

liğinden kaynaklanır. O evde sadece kendisinin değil, diğerlerinin de izleyeceği programlar olduğunu düşünmesi gerekir. Kendini onların yerine koyarak düşünebilen bir kimse, evde televizyon izleme ile ilgili zaman dilimini doğru paylaşmış olur. Bu da paylaşımın, empatinin bir davranış ayağı olduğunu gösterir.

[İkiz çocuklara paylaşım öğretilirken, mülkiyet duygusunun gelişimine dikkat etmek gerekir. Tek bir oyuncak varsa “öğleye kadar sen, akşama kadar kardeşin oynayacak. Tamam mı, anlaştık mı? Uymak zorundasın.” diyerek paylaşma öğretilir. Farklı oyuncaklara sahip kardeşlerde ise “Bugün sen onun oyuncağı ile o da senin oyuncağınla oynasın” şeklinde bir düzenleme yapılabilir. Çocuk, hoşuna giden bir oyuncağı kardeşine veya arkadaşına verdiği zaman, büyüklerin takdir ettiğini görünce empatik iletişimi geliştirmiş olur. Hem vererek karşısındakini mutlu eder, hem de kendisi mutlu olur.] Tek büyüyen çocuklar, paylaşmayı öğrenemedikleri için bencil olma ihtimalleri yüksektir. Ancak kalabalık ailede ve anaokulunda paylaşmayı öğrenebilirler. Paylaşmayı veya empatiyi öğretme konusunda hassas olmayan anne babalar, adil paylaşmayı öğretmek yerine, kolay yolu seçip bağırıp çağırarak çocukları sustururlar. Genellikle büyük çocuklara “Sen abisin, fedakâr olmalısın” diyerek baskı yapılır. Bu yanlış bir uygulamadır.

Anne Babalar Duygularını İfade Ederken Nelere Dikkat Eder?

Çocuktan empati beklenilmelidir, aksi halde çocuğun empatiyi geliştirmesi mümkün değildir. Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: [Annenin bir yere gitmesi gerekir fakat küçük kardeşi ağabey ile bırakacaktır. Bu durumda çocuğa empati nasıl öğretir? Annenin bir yere gideceğini öğrenen çocuk, ağlamaya başlar. Böyle durumlarda genellikle anneler “lanet olsun” deyip çocuğu da gideceği yere götürür. Bu

da çocuğa ağlayarak istemeyi öğretir. Yahut anne çocuğu hiç umursamadan “Mecburen kalacaksın, terbiyesizlik yapma” diyerek çocuğu tersleyip evde bırakır. Hâlbuki gerekçesini anlatarak şunları söyleyebilir: “Seni anlıyorum, şu anda dışarıda gezmek, eğlenmek istiyorsun, bunu istemen hakkın, anlıyorum fakat ben dışarıya gidiyorum. Senin oraya gelmenin sana bir faydası, katkısı var mı? Seninle orada ilgilenemeyeceğim.” Bunun gibi gerekçeler anlatıldığı zaman çocuk, annenin duygusunu anlamaya başlar. Çocuğun anneyi anlaması için annenin kendi duygusunu çocuğuna ifade etmesi gerekir. Böylece çocuk annesinin kendisine değer vermediği için değil, mecburi olduğu için götürmediğini anlar ve empatik bakışı öğrenmiş olur. Fakat anneler genellikle çocuk üzülmesin diye çocuğu kandırarak başka bir yere gittiğini söyler. Çocuk da gerçeği öğrendiğinde güveni zayıflar hâlbuki çocuğa karşı büyük insan gibi kararlı, tutarlı davranmak gerekir, o zaman çocuk büyüklerin duygusunu anlar ve sebatkâr olmayı öğrenir.]

Başka bir örnek vererek şöyle açıklayabiliriz: Ağabey, uyan küçük kardeşini dürter, uyandırır, ağlatır. Bunu gören anne, kızar, bağırır, azarlar. Böyle bir durumda çocuk hiçbir şey öğrenemez. Anne, “Burada kardeşinle ilgilendiğim için kırgınsın, öfkeni anlıyorum fakat o küçük ve bakıma ihtiyacı var, ona yardım etmemiz lazım. Hadi sen de yardım et, birlikte yapalım” diyerek çocuğu ikna ederse çocuk da annesinin bunu yapmaya mecbur olduğunu, kendisini anladığını ve duygusal bir ihmal olmadığını anlar. Anne davranışlarının gerekçelerini açıkladığı için çocuk duygusal iletişimi öğrenmiş olur. Büyük insan gibi açıklayıcı olmak yerine azarlayıp susturmak, çocukta öfke birikimine sebep olur. O da bu kez, altını ıslatınca annesinin ilgileneneceğini düşünerek altını ıslatmaya başlar. Bu durumda önemli olan, çocuğun kendisinin anlaşılmasını hissetmesidir. Bu çocuğun her dediği-

A. C

ne evet demek değildir, davranışların gerekçeleri açıklanarak çocuğa empatik iletişim öğretilmiş olur.

Empatik iletişimde doğu ve batı kültürü farkı da vardır. Çocuk yürümeye başladığında koltuğa çıkmaya çalışır. Batı kültüründe bu hareketi yapmaya çalışan çocuğa hiç dokunulmaz, düşüp kalkar, sonunda koltuğa çıkar ve sonra muzaffer bir komutan gibi sevinir. Bu tarz yetiştirme, çocukta başarı duygusu ve girişimciliği teşvik eder ama burada da çocuğun düşüp yaralanma ihtimali vardır. Çocuğu yalnızlaştırır ve çocuk-anne bağı zayıflar. Bir taraftan girişimci olurken diğer taraftan da bir iki kez düşüp yaralanırsa bu sefer kaçınmaya başlar. Doğu kültüründe ise, çocuk koltuğa çıkmaya çalışırken, anne çocuğun yanına gider, kaldırır, yukarı çıkarır. Çocuk koltuğa çıkar ama “başardım” duygusu yaşamaz. Çocuk hazır çözümlere, her şeyi başkasından beklemeye alışır. Anne-çocuk bağı çok yakın olur, her şeyi anneden bekleyen, anneye bağımlı, özgüveni zayıf bir çocuk yetişir. Hâlbuki ideal olan tutum ise anne, çocuk koltuğa çıkmaya çalışırken “Hadi, sen çıkmaya çalış, bir şey olursa ben seni tutarım.” demesi gerekir. Çocuk kötü bir şey olduğunda yanında annesinin olduğunu bilecek, başardığında da “ben yaptım” duygusu oluşacak. Böylece çocuk, kendi gücüyle anne babanın koruyuculuğu arasındaki sınırı öğrenmiş olur.

Empatik Düşünen Çocukların Davranışlarındaki Farklılıklar

Empatik gelişmeyi çocuğa öğretirken, anne babanın empatik olması çocuk için büyük avantajdır. Çünkü çocuk yaşayarak öğrenir. “Empatik ol” diye nasihat vermekle öğrenilmez. Bir olay yaşandığında mesela, aile bireylerinden biri hasta yatarken, diğerleri yardım eder. Çocuk bu yapılanları görür ve kabul eder. Biri hasta olduğu zaman diğerleri ilgilenmezse, herkes kendi davasında ise, empati yaşanmadığı için çocuk öğrenemez. Empati, kitaplardan öğrenilmez;

canlı, yaşanan örneklerle öğrenilir. Empatiyi olaylar öğretir. Bir olay olduğu zaman aile olayı empatik bir şekilde çözerse, çocuk da empatik davranmayı model alır ve modelleme ile öğrenir. Nerede, nasıl davranacağını öğrenmek empatik iletişimdir.

Sosyal Kabul Görmeye Empatinin Önemi

Empati sosyal duygulardan biridir. Kişi toplum içinde sadece kendisi için değil, başkaları için de yaşar ve olayları onların bakış açısından da değerlendirir. Kendi beklentisi, ihtiyacı dışında başkalarının da olayla ilgili ihtiyacı vardır. Sosyal ilişkilerde ölçülü davranmak gerekir. Orantısız davranmak empatinin aleyhinedir. Mesela çocuk bir hata yaptığında anne, çocuğun incinmemesi ve onu reddetmemesi için susarsa bu durumda çocuk empatiyi öğrenemez. “Sen ne biçim çocuksun, bana nasıl böyle davranırsın” diye aşırı tepki verdiğinde ise bu kez antipati gelişir. Antipati olumsuz, ters duygu durumudur. Sempatı ise aynı onun gibi duymak, hissetmektir. Empati kendi duygu durumunu koruyarak başkalarının duygularını da alabilmek, görebilmektir. Ağlayan bir insanı gördüğünde, ağlamanın arkasındakini fark edebiliyorsa, empatik düşünce başarılmıştır. Bazı hastalar vardır, neşelidir, canlıdır. Yakınları bunların bir şeyi olmadığını iddia ederler. Ama tahlillerde ve beyin grafilerinde iç dünyaları fırtınalı, beyin kimyaları bozulmuştur. Doktor, ciddi rahatsızlığı var dediği zaman yakınları kabullenir ancak. Yoksa “Gez, toz, takma kafana. Neyin var, yediğin önünde yemediğin arkada” gibi laflarla empatisizlik tavrı gösterirler. Psikiyatrik hastalıklara empati yapmak zordur. Yaşanmadan anlaşılması zor vakalardır. Empatinin en güzel örneğini Nasrettin Hoca'nın fıkrasında görüyoruz: Hoca damdan düşmüştür ve canı çok yanıyordur. Çevresindekiler doktor bulma telaşına girmiştir. Hoca onlara seslenir “Bana doktor değil, damdan düşen birini getirin” der. Hoca empatiyi ifa-

de etmektedir, çektiği acıları hiç kimse anlamamış, o yüzden damdan düşen birini istemiştir.

Empati tıp mesleğinin en önemli özelliğidir. Tıp fakültelerinde bu konu önemlidir. Doktor hastanın çektiği acıyı anlayabildiğinde, onunla empati kurar ve yardım etme duygusu oluşur. Empatinin % 20'si sözel, % 80'i ise sözel olmayan, mimik, jestler gibi beden dili ve kelimelerin eşik altı vurgularından oluşur. Kelimelerden daha çok söyleyiş tarzı, vurgular, mimikler ve jestler empatiyi uyandırır. Bundan dolayı empati rolü oynanamaz yani empati taklit edilemeyen bir duygudur. Empatinin görünen kısmı taklit edilebilir, o da %20'yi oluşturur. Taklitte empatik aktarım olmaz, ilk anda karşı tarafı etkiliyor gibi görünse de orta ve uzun vadeli ilişkilerde empati olmadığı beden dilinden anlaşılır. Karşı tarafın anlaşılmadığı, anlama rolü oynandığı anlaşılır, bu yüzden de faydası olmaz. Kişinin empatik olabilmesi için empatik olmaya inanması gerekir. Mekan ve zamana göre uygun empatik davranışları seçmek gerekir. Sokağa pijamayla çıkılıyor, yatarken de elbiselerle yatılıyorsa sosyal konuma uyulmadığı için durumsal empati yok demektir. Duruma uygun davranmamak empati yoksunluğundan kaynaklanır.

Başkalarının davranışlarının altında yatan duyguları fark edebilmek de empatinin gereğidir. Bunu fark edebilmek bilgelik gerektirir. Karşıdaki insanın gerçek duygusu, düşüncesi nedir diye anlamaya çalışılırsa anlaşılır. Empatik ipuçlarını yakalayan, başkalarının problemlerini de kolay anlar. Olaya empatik bakma alışkanlığı kazanan biri, karşısındakinin anlattığı problemi çok kolay anlar ve onunla kolay iletişim kurabilir.

Evcil Hayvan Besleyen Çocuklarda Empati Becerisi Yüksek

Evcil hayvan besleyen çocuklar hayvanlarla kendi duyguları arasındaki sınırları öğrenirler. Doğayı, hayvanları, di-

ğer canlıları sevmek empatinin öğrenilmesindeki basamaklardan birisidir. [Canlı da, cansız da olsa değerlidir. Hayvan besleyen çocuklar zamanla onun aç, susuz kaldığı zamanı anlar, yardım etme ihtiyacı hisseder. Onların da duygularının olduğunu, acı çektiğini hissetmek empatinin bir parçasıdır. Empati olduğu zaman, öğrenme otomatik olarak gerçekleşir.]

Empatide İçselleştirme

[İletişimin otomatikleşmesi empatinin mükemmelliğine bağlıdır. İyi empati kuran kişi, içtenliğini gözünden yansıtır ve karşı tarafı etkileme gücünü ortaya çıkarır. Mükemmel empati için içselleştirmenin benimsenmesi gerekir. İçselleştirmede kişi karşı tarafın problemini hemen anlar, kritik bilgiyi alır ve kritik iletişimi geliştirir, sonra da etkileme gücü ortaya çıkar. Empati yapan kişi hemen anladığı için, karşı tarafta "beni anladı" duygusu oluşturur ve ona karşı alıcılarını açar. Bu nedenle empatik kişilerin ikna gücü yüksektir.] Empati yapamayan kimse ise çok iyi bir bilgiye sahip olsa da, çok güzel sözler söylese de, karşı tarafta anlaşıldığı, fark edildiği duygusu uyandırmadığı için güven oluşturmaz, güven oluşmadığı için de bilgi, beynini karşı tarafın telkinine kapar. Bu sebepten dolayı empatinin rolü oynanamaz, içselleştirilmesi gerekir.

Aile Yaşamında Empatinin Faydaları

[Aile içi yaşamda empatinin olması, duygusal empatik iletişimin olması anlamına gelir. Bu da aileye bağlılığı artırır, evde güven ortamı oluşturur. Empatinin olduğu evlerde kişi anlaşıldığını, değer verildiğini, sevildiğini hisseder ve akşam eve gelmeyi daha çok arzular. Çünkü kişi evi sığınak gibi görmeye başlar.]

Empati, pozitif psikoloji kavramıdır. Klasik psikoloji, hastalıkları tedavi ederken, pozitif psikoloji koruyuculuk

sağlar. Hastalık olmasın diye yapılan psikolojik işlemler arasında empati de vardır. Kişi kendini kötü hissettiğinde, morali bozulup ağladığında, onu anlayan bir eş ve onu anlayan bir ortam varsa, o anda kendini rahat ve güvende hissedecektir. Sıkıntısını paylaşacak ve bu sıkıntı hastalığa dönüşmeyecektir. Fakat bulunduğu ortamda empati yoksa, problemi içine atar, üzülür, sıkıntı büyür, sonunda daha büyük rahatsızlıklara dönüşür. Problemlerin büyüüp bu hale gelmeme için empati, koruyucu ruh sağlığı etkisi yapar. Evin hijyenik olması, mikrobik hastalıklar için koruyucu sağlık tedbiri ise empati de evin koruyucu ruh sağlığı açısından psikolojik hijyendir. Başka bir tabirle mental hijyen de denir.

Zihinsel hijyen olan empati, en çok önleyici ruh sağlığı etkisini ailede gösterir. Sıcak, sevimli, çekici bir evde empati vardır. Böyle bir ev, aile bireyleri için tam bir sığınaktır. Bütün sosyal duygularda empatinin temel yeri vardır. Evlilikte de geçerlidir. Empatik ortamda büyüyen çocuklar girişimci, özgüveni olan, yetenekleri gelişen ve kendilerini daha iyi hisseden bireyler olurlar. Kötü bir durumda da aileyi yanlarında hissederler. Empati yapamayan kimselerde ise bir şey ters gittiği zaman paylaşacağı kimsesi, başını sokacağı bir ortamı olmaz. Böyle kişiler çok mutlu olamaz ve yalnız kalırlar. Anlayan bir eş, anlayan bir aile ortamı olmadığı için girişimciliği, motivasyonu kırılır. Yeni atılımlar, yeni girişimler yapmakta zorlanır. Bir noktadan sonra sadece kendini düşünmeye başlar. Yalnızlık psikolojisi içinde artık sadece kendisi için yaşaması gerektiğini düşünerek sosyal faydayı geri çeker.

Çocukta Rol Model Alma (Ego İdeali)

İnsanda çocukluk döneminde beyinde yazılan hayat senaryoları vardır. Çocukluk yıllarında o senaryoda aktörler anne, baba, kardeşlerdir. İlerleyen yıllarda senaryolar durur fakat aktörler değişir, bu kez senaryoyu yeniden yazmak gerekir. Eğer kişi hayatında esnekse, yeni çıkan kişilere göre ye-

niden yazar; o oyunu yeniden yorumlayarak oynar. Fakat esnek değilse tanıştığı kişiyi kendi aktörüne benzetmeye çalışır, karşısındaki de direnirse çatışma çıkar. Bu sebepten dolayı kişi devamlı yeniliği öğrenmeye açık olmalıdır. Empati de öğrenilmesi ve geliştirilmesi gereken bir kavramdır.

[Özellikle çocukların yetişme dönemlerinde rol model aldıkları, özdeşim kurdukları kişiler vardır. Özdeşim kurmanın empati boyutu da bulunur. Çocuk beğendiği kişinin yerine geçmeye çalışır, model alır, kimliğini taklit eder. Bütün bu aşamalar çocuklar için normaldir. İnsanların başkalarıyla özdeşim kurma isteği herkesin ego ideali olması gerektiğini gösterir. Kişi, başkalarını model alarak ona benzemeye çalışır. Başkaları ile kıyaslayarak kendini geliştirmek yerine, bir hedef koyup onunla kıyaslayarak gelişir. Çocuklar ilk yıllarda anne babayı, büyüdükçe de toplumda tanınmış kişileri rol model alırlar. Popüler kültürde sanatçılar model olur. Siyasetçiler iyi rol model olsa, gençlere örnek olabilirler. Burada ailenin yönlendirmesi önemlidir.] Çocuğun rol modelinde, yüceltilen kişiler olmalıdır çünkü çocuk bu kişilere benzemeye çalışır. Ailenin burada çocuğu zihinsel olarak hazırlaması gerekir. Çocuk o kişiyle özdeşim ve empati kuracak, ondan bir şeyler alacak ama kendisi olacaktır. Onu taklit etmemesi gerekir çünkü mizaçlar farklıdır. Ego idealinde kâmil insanın, model alınması gerekir. Kişi zamanla kafasındaki insanın kâmil modelini çizer. Kuran'da ve diğer dinlerde peygamberler insana model olmuşlardır. İnsanlar da peygamberlerin karakterini model almayı hedeflemişlerdir. Onları model aldıklarında da kendi değer sistemini oluştururlar.

İNSAN BEYNİNİN ÇALIŞMA BİÇİMİ VE İNSAN İLİŞKİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

A.C

[Son yıllarda insan beyninin çalışmasıyla ilgili yapılan araştırmalarda 2 ana teori öne çıkmıştır: Simülasyon Teorisi ve Teori Teorisi.

Bu teorilerde, insanın başkalarının davranışlarını nasıl analiz ettiği, nasıl öğrendiği ve nasıl taklit ettiği araştırılır. İnsanın, başkalarının niyetlerini, amaçlarını, arzularını anlayıp nasıl tepki verdiği incelenir. İnsanın nasıl gördüğü, nasıl konuştuğu, vücudunun nasıl ısı aldığı, beş duyunun nasıl çalıştığı ile ilgili bilgiler oldukça fazladır. Fakat insanın nasıl düşündüğü, nasıl hissettiği ile ilgili yeterli ölçümler ve değerlendirmeler yapılmamaktadır. Bütün bu sorular için Simülasyon teorisi ve Teori teorisi ortaya atıldı. Bu teoriler zihin okuma teorisi olarak da geçer.]

İnsan beyni nasıl başkalarının algısını, amacını, arzusu, inancını ve kararlarını okuyabilir? Otistiklerde, başkalarının düşüncelerini, davranışlarını okuyup algılama, yorum yapıp, tepki verme olmaz, şizofrenlerde de algı bozuktur. Asperger sendromunda da bu gerçekleşmez.

Asperger sendromundakiler normal, hatta üstün zekaya sahiptirler. Beyinde deha adacıkları oluşur. Küresel kirlenme hakkında saatlerce konuşurlar. Fakat sosyal ilişki ve iletişim sorunları yaşarlar. Arkadaşlık, dostluk kuramazlar. Çünkü karşısındakinin düşüncelerini, isteklerini, taleplerini, yüz

ifadesini okuyamaz ve anlayamazlar. Anlayamadığı için de beden dilini, davranış dilini idrak edemezler. Beyin sadece mantıksal ve matematiksel bilgileri alır, diğer davranışsal, duygusal bilgileri alamaz.

Zihin okuma araştırmalarında bu alanların nasıl çalıştığı, nasıl ayrıştırılarak öğrenildiği ve önemi anlaşılmaya çalışılır. Zihin okuma, halk psikolojisi olarak bilinen toplum psikolojisinde de yapılmaktadır. Toplum psikolojisinde, sağduyulu insan diye tanımladığımız kişiler farkında olmadan başkalarının davranışlarını okuyabilirler. Karşısındakinin ne hissettiğini, ne düşündüğünü, nasıl anladığını fark edip ona göre davranışlarını, tepkilerini şekillendirirler. Bu da empati kavramını ortaya çıkarır. Empati de bir çeşit zihin okuma faaliyetidir.

Teori Teorisi

[İnsan beyninde, başka insanın özel zihin durumunu temsil eden beyin etkinliği alanları vardır. Mesela ticarete, iyi bir tezgâhtar kimin alıcı olup olmadığını bilir. Bunun nedenini bilemez ama hisseder. O kişinin malı alacağını bileerek ona göre pazarlık argümanlarını geliştirir. Halk psikolojisi (Folk Psikolojisi) denilen bu durumda, müşterinin özel zihin durumu (içsel durumu) tezgâhtarın beyninde temsil eden bir etkinlik başlatır. Başkasının özel zihin durumunu okumayla ilgili kişinin kendi beyninde temsil edilen bir etkinlik başlar. Bu olaya da zihin okuma teorisi ya da Teori teorisi de denilir. Bir başka deyişle, teori teorize edilir. Bunu da beyindeki ayna nöronlar gerçekleştirir.]

Teori teorisinde kişinin tarafsız akıl okuması söz konusudur. Tarafsız okumada herhangi bir şekilde taklit etme veya temsil etme gibi bir durum ortaya çıkmaz. Hiç tanımadığı, bilmediği, onaylamadığı yahut nötr olduğu bir konuyu kişi okur ve onunla ilgili beyninde analiz yapar. Bu teori teorisinin yaptığı analizdir.

Simülasyon Teorisi

A.C
nevat tarhan
228
Hayvanlarla yapılan deneylerde zihin okuma teorisinin daha gelişmiş olan Simülasyon teorisinin ortaya çıktığı görülmüştür. [Mesela Marak maymunlarıyla yapılan deneylerde taklit teorisini ispat eden davranışlar gözlemlenmiştir. Hayvanlardan biri bir şey yerken karşısında onu izleyen hayvanın beynindeki aktivite ölçülür ve beynindeki ayna sinir hücrelerinin çalıştığı görülür. Yemeyen hayvanda aynı sinir hücrelerinin deşarjı başlar ve beynin aynı networku çalışır. Beyni, yemek yiyen hayvanı taklit eder. Buna taklit teorisi denir.

Bu teoriye göre insan beyni, karşısındaki kişiyi taklit eder, bu taklide göre bir tahmin yapar, teori geliştirir ve karşısındakinin davranışlarını açıklamaya çalışır. Bütün bunlardan sonra bir sonuca varır.] “Bu kişi benimle işbirliği kurabilir mi? Bana karşıt mı? Benim için bir tehdit mi?” gibi sorulara cevap verir. Dost-düşman, ilişki kurulabilir-kurulamaz, uygun insandır-değildir gibi insan ilişkilerinin bilimi oluşur. İnsan beyninin bu fonksiyonunu ayna nöronlar yapar.

Simülasyon teorisinde insan beyni, karşısındakini taklit etmeye başlar, öğrenir, kabullenir, eleştirir ve karar verme noktasına gelir. Bu teorinin, Teori teorisinden farkı karar vermenin olmasıdır. Karar vermenin olmadığı, sadece teori geliştirmenin bulunduğu Teori teorisinden felsefenin çıktığı düşünülüyor. “O mu, bu mu? Öyle mi, böyle mi?” diye felsefede de sürekli analiz yapılır.

Kritik yaparken başkalarının davranışı taklit edilmez. “Bşkalarının davranışı kendi gözümüzde nasıl anlam kazanır?” sorusuna cevap verilir.

Toplumsal hayatta yüz yüze geldiğimiz insanlara belli niyetler, hedefler, inançlar atfederiz. Bu zihinsel durumlar, beynin ayna sinir hücrelerinin yaptığı faaliyetlerdir. Hayvanlarda yapılan bir deneyde, herhangi bir eşyayı kavrama, ağız-

da tutma gibi davranışların hayvanın beyinde hangi alanların, hangi devrelerin çalıştığı beyin görüntüleriyle tespit edilir. Aynı şekilde, bunu seyreden diğer bir hayvanın beyinde de aynı alanların çalıştığı gözlemlenmektedir.

İnsanlarda bunun deneyi şöyle yapılır: 2007 yılında Scientific Mind Dergisinde yayınlanan makalede anlatılan deneye göre, TMU (Trangram Manyetik Uyarım) vasıtası ile beyne uyarı verilir. Kişinin beyine kol hareketini temsil eden uyarı gönderilir ve kola giden kaslarda uyandırılmış potansiyel ölçülür. Sinir hücresinde mikro voltla bir potansiyel oluşur. Önce hayvanlarda sonra insanlarda bu deney yapılır. Bir insana bir eşyayı tutma ve kırmızı ışığı söndürme gibi deneyler yapılır. Daha sonra manyetik uyarı verilir ve kişiden deneyde yaptığını düşünmesi istendiğinde, manyetik uyarı voltajı daha yüksek çıkar. Motor uyarılmış potansiyelin (mep potansiyeli) yüksek çıkması, o kişinin beyinin çalıştığını, o konuyu düşünürken beyin uyarıldığını gösterir. Beyin uyarıldığında da paralel sinir hücreleri çalışır. Kişi düğmeye basıp basmama ile ilgili düşünürken, onunla ilgili alanın sinir hücreleri ölçülür. Bu deney 3 boyutlu cihazlarla da ölçülerek doğrulanır. İnsanın beyinde de ayna sisteminin var olduğunu ve manyetik uyarım teknikleri ile ayna sinir hücrelerinin çalıştığı ölçülmüş olur. Bilim dünyasında, maymundakine benzer bir ayna sisteminin insanda da çıkmış olması büyük bir keşif olmuştur.

Ayna Sistemi İnsana Ne Kazandırır?

[Simülasyon teorisi ve ayna sistemi taklit yoluyla öğrenmeyi kolaylaştırır. İnsan bir şey hayal ettiği zaman, teori kurduğu zaman Teori teorisine uygun olarak onun beyinde temsil etme etkinliği başlar. Toplum psikolojisinde, bu teoriler sağduyulu ortalama insanın davranışlarını açıklar.] Otistik ve şizofrenlerde sosyal ilişki ağı çalışmadığı için hastalık ortaya çıkar ve topluma uyum sağlayamazlar. Simülas-

A. C

yon ve teori teorisine, insan ilişkilerinin sinir bilimi diyebiliriz. Burada bir bakıma bilimsel olarak insan ilişkilerinin sağlıklı oluşmasının beyinsel koordinatları tespit edilmiştir. İnsan biyolojisine uygun davranılırsa, insan ilişkilerinde en iyi, en doğru, en faydalı yol bulunabilir. Bunun için insan genlerine ve biyolojik doğaya uygun gidilmesi ve insanın yararına uygun kararlar verilmesi önemlidir. Doğada parazitlerle mücadele ederken, ilaç kullanıldığında doğanın dengesi bozulur ve bedeli çevre kirliliği şeklinde ödenir. Doğaya saygılı olmak biyolojiye saygılı olmaktır. İnsanın biyolojiye uygun davranması demek, insan ilişkileriyle ilgili yeni kararlar oluştururken biyoloji bilimine göre davranılması anlamına gelir. Nöroekonomi, nörofelsefe, nöroteoloji gibi bilim dalları hep insan beyninin nasıl çalıştığına dair teoriler ortaya çıkarırlar.

Zihin Geliştirmenin Çalışmaları Sürüyor

Teorik fizikte zihin geliştirme ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu fizik alanı zihin teorisinin çok iyi bir uygulama alanıdır ve akıl yürütme üzerine kurulur. Mesela nötron, proton ve elektronları görmeden önce onların varlığı ile ilgili teoriler geliştirilir. Teorik fizik evrendeki olaylara nedensellik ile ilgili açıklayıcı kuralları bulmaya çalışır. Kurallar, dışsal uyaranları içsel durumlarla, algılarla, arzularla, inançlarla birleştirir. Karar vermeyi arzu, inanç, içsel durumlarla birleştirir. Teori geliştirme, zihin okuma filozoflarının daha çok çalıştığı alan durumundadır. İnsanın yeni şeyler ortaya çıkarabilmesi, beyin aktivitesini çok kullanabilmesiyle ilgilidir.

Çocuklarda zihin okuma kapasitesini geliştirme ile ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Ormanda, insanlarla hiç ilişkisi olmadan büyüyen çocuklar vardır. Bu çocuklara konuşma, sevgi, insanlık öğretilmemektedir. Zihnini okumayla ilgili beyin alanı kullanılmadığı için körelmiş, köreldiği için başkalarının arzularını, inançlarını, dürtülerini okuyup öğrenememektedirler. Zihin okuma çocukluğun 0-6 yaş döne-

minde öğrenilmezse, daha sonraki dönemde bunun temeli oluşmadığı için öğrenilememektedir. Bu da sosyal temasla gerçekleşir. Mesela çocuk su dolu bardağı eline alır ve suyu yere döker. Anne babası çocuğun yaramazlık yaptığını sanır hâlbuki çocuk o anda kaslarını sınıyordur. Yer çekimine karşı bardağı nasıl tutarsa su döküleceğini, nasıl tutarsa dökülmeyeceğini öğrenir ve beyinde onunla ilgili network oluşur. Beyincik sisteminin yer çekimine karşı nasıl çalıştığını ve dengeyi öğrenir. Çocuk, kasların nasıl çalıştığını öğrendiği gibi, kendinin nasıl düşündüğünü, nasıl hissettiğini de öğrenir fakat bunun için insan ilişkileri kurması gerekir. Biyolojinin bu boyutu olmadan sosyal teoriler geliştirilemez. Toplum mutluluğuna hizmet etmek için, insan ilişkilerinin barışçıl bir şekilde olması ve aldatmaların ve çatışmaların olmaması için insan beyninin nasıl çalıştığı göz ardı edilmeden, en uygun formüllerin geliştirilmesi gerekir. Simülasyon teorisinin kültür bazı da bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kültürel Simülasyon

[Simülasyon teorisinde semboller çok önemlidir. Kültürlerdeki ve insan ilişkilerindeki sembol ve işaretler gerçeğin yerine geçer. Mesela vatan, bayrak gibi milli değerler, etnik kimlik gibi kavramlar sembol ve işaret şeklinde insan beynine yazılır. Gerçek bilgi gibi, o bilgi üzerine kişi hayatıyla ilgili kararlar verir. “İyiyim, kötüyüm, değerliyim, değersizim” gibi insan ilişkisinde tanımlamasını yapar.] Endüstri alanında, mavi yakalılar işçi, beyaz yakalılar yönetici denilerek sembolik bir ayırım yapılmıştır. Askerlikte savaş hukukunda mavi ve kırmızı kuvvetler, dost ve düşman kuvvetler diye ayrılarak beyne sembolize edilir. Burada kültürel sembollerin uyandırdığı duygular ve aktive ettiği ilişkiler ağı önemlidir. İnsan bir kimlik sembolü hatırladığı zaman heyecanlanır, duygulanır. Sadece duygulanmakla kalmaz, ilişkiler ağı aktive olur ve hemen kendi kimliğinde olan kişiler-

le ilişki kurmaya yönelirken, karşı kimlikte olanları düşman görme gibi ilişkiler ağına iter. Bu durum da kültürel sembollerin beyne gerçek gibi yazıldığını gösterir.

Kırmızı, yeşil, mavi kavramları eşyayı ve doğayı tanımlarken beyne yazılır. Aynı şekilde eşyayı tanımlarken renklerin tarif rolü gibi kültürel semboller de bir nevi insan ilişkilerini tanımlamada renklerin görevini yapar. Sembollere duyguların, insan ilişkilerinin renkleri diyebiliriz. Sevgi, nefret, öfke gibi kavramları örnek verebiliriz. Mesela siyah renkten nefret edildiği gibi, filanca ırktan nefret edilir. Beyin bu şekilde bu sembollerle çalışır. Bu durum da Simülasyon teorisindeki sembollerin önemini ortaya koyar. Kişi hayattaki ilerlemesini buna göre yapar. İnsanları yönetmek isteyen, ürün pazarlamak isteyen, siyaset yapmak isteyen, insanların duygularını uyandırmak ve aktive etmek için kültürel semboller ve kültürel hikâyeleri kullanır. Bu şekilde ilişkiler ağını aktive eder, toplumu etkiler ve harekete geçirir. Karşı tarafı ikna edip harekete geçirdiği için buna ikna bilimi de denir.

Ayna Nöronlar Kullanılarak Kültürel Sembollerin Değiştirilmesi

ON [Ayna nöronlarla yapılan çalışmaların nihai hedefi nedir? Bilgisayardaki bilgiler alınıp bir modem geliştirilerek insan beynine aktarılabilir mi? Bir insanı alıp beynini yıkayıp, onun kimliği yerine başka bir kimlik koyulabilir mi?

Bilim dünyasında bu soruların cevapları aranıyor ve buradaki hedeflere ulaşılmaya çalışılıyor. Elektronik devre işi gören insan beynindeki kimyasallara karşılık olarak, silikon devrelerden oluşan bir modem geliştirilerek, insanla bilgisayarı konuşturarak eski kavramları yeni kavramlarla değiştirmek hedefleniyor. Eğer bu başarılırsa, insan beynindeki bilgiyi dijital formata çevirip, insan, dijital formattaki bir bilgisayarla konuşturulabilecek. Mesela kırmızı rengi ele ala-

lım, bu renkle ilgili beyinde bir network ağı vardır, o renkle ilgili “kırmızıyı seviyorum veya nefret ediyorum” bilgisi beynin başka bir alanında yazılıdır. Eskiden beynin tek bir merkezi olduğu düşünülürdü fakat öyle olmadığı, her olayda beynin her tarafı network ağı gibi çalıştığı görüldü. Ağ modeli gibi çalışan insan beyinde sadece yönetici (executive) alanlar vardır. Bir kültürel sembol değiştirilmek istendiğinde, bütün bir beyni alıp değiştirmek gibi bir durum ortaya çıkar. Bilgisayardaki bir görüntüyü alıp başka bir bilgisayara naklederken, oradaki frekanslar nakledilir. Resmin frekans kodları, salınım ve titreşimleri dijital formatta nakledilir. İnsan beyinde de o bilgiyle ilgili bir yazılım olabilirse, insanın beynine girerek o yazılım değiştirilebilir. Daha önce hayal olan bu hedef, şimdi teori haline gelmiştir.

Bir iddianın gerçek teori haline gelmesi için teorik akıl yürütmesine uygun olması gerekir. Kendi içersinde teorik akıl yürütmeye uymayan bir bilgi teori olamaz, sadece arzu ve hayal olarak kalır. Mesela aya gitmek 1000 sene önce hayaldi, 50 sene önce teoriydi, 1960’larda gerçek oldu. Beyin araştırmalarında bazı hastalıkların tedavisi de hedeflenmektedir. Belli dalga boyu ve frekans geliştirilip, beynin duygularını yöneten bölgelerine radyo frekansı RF dalgaları şeklinde uyarılar verilerek insan beyinde neşe, öfke, saldırganlık gibi duygular uyandırılabilir. [Tedavide henüz kullanılmayan, araştırma safhasında olan radyo frekansı, elektro manyetik silah olarak Irak savaşında kullanıldığı tahmin ediliyor. Bu frekanslarla elektro manyetik olarak insanların zaman duygusu yok edilebilir. Savaşılan bölgede elektro manyetik bombalama yapıldığında bütün bilgisayarlar, telefonlar susar. Komuta kontrol kısımlarının zaman algısı bozulur, bilgi aktarılamaz, savunmaya geçilip emir verilemez. Zaman algısı bozulduğunda “Ben kimim? Burası neresi? Ben neredeyim?” gibi kaos oluşturulabilir. Hayvanlar saldırganlaştırılabilir.]

ON

Bu tür deneylerle zihin okuma teorisinin bir ölçek ve cihaz haline getirilebilmesine çalışılıyor. Başarıldığında, insan ilişkilerine müdahale edilebilecek ve tuşlarla yönetilen tehlikeli insan modeli ortaya çıkacak. Artık zaman kol gücü, makine gücü değil, bilgi gücüdür. Bilgiyi elinde bulunduran, güçlü oluyor ve insanlığa hükmediyor.

Zihin Okumanın Sosyal Yararda Kullanılması

[İnsan ilişkilerinde etkinliği görülen zihin okuma, sosyal yararda da kullanılabilir. İnsan ilişkilerinin bilimini oluştururken, yeni yollar ve yeni çözümler geliştirmede, ilişki ağlarını harekete geçirmede ve ikna yönetiminde kullanılabilir.] Kültürel kodları belirlenen kişilerin ilişkiler ağı harekete geçirilebilir ve bu kişiler korkutulabilir. Bununla ilgili bir deney yapılır. 2 yolcu bir limuzin arabaya bindirilerek havaalanına uçağa yetiştirilmeye çalışılır. Yolcuların ikisi de trafik nedeniyle uçağı kaçıır. Yolculardan birine “Uçak zamanında kalktı, trafik nedeniyle 30 dakika geciktiğiniz için uçağı kaçırdınız.” denir. Diğer yolcuya ise “Uçak rötat yaptığı için 5 dakika önce kalktı. 5 dakika önce gelseydiniz uçağı yetişecektiniz.” şeklinde bilgi verilir. 100 kişi üzerinde anket yapılarak “Hangi yolcu yerinde olmak sizi üzerdi?” diye sorulur. Ankete katılanların % 96’sı ikinci yolcu gibi uçağı 5 dakika önce kaçıırırlarsa daha çok üzüleceklerini söylerler. Neden insanlarda böyle bir ortak tepki oluşur? Neden insanların beyninin ortak bir algılaması vardır? Böyle bir bilgi beyne nasıl kodlanmış? Bu soruların cevapları araştırılırken, varsayım dayalı karar verme mekanizmasının insanın beyninde tarif edildiğı sonucuna varılır. Kişi kendisini karşısındaki kişinin yerine koyar, o şekilde düşünür. Satranç oyununda da oyuncu kendisini karşısındaki rakibinin yerine koyup taklit eder, onun yerinde olsa hangi hamleyi yapacağını düşünerek doğru kararı bulmaya çalışır. Bu da taklit teorisinin bir uygulamasıdır. Einstein İzafiyet Teorisini de bu yol-

la bulmuştur. “Eğer ben Allah’ın yerinde olsaydım bu evreni nasıl yarattırdım?” diye sorar. Karşıdan durarak evren nasıl yaratıldı diye bakmaz. Teorisini bu şekilde geliştirip cevabını bulmuştur. Bu metodla varsayıma dayalı bir karar verilir ve kararın doğru olup olmadığı test edilir. Bütün bu örnekler taklit teorisinin uygulamasıdır.

Taklit Teorisi, Soyuta İman Teorisi

[Taklit teorisinde, kişi kendini karşısındakinin yerine koyar, onun yerine kendi zihnini çalıştırır ve karşısındakinin zihnini okur. Daha sonra kendi zihninde temsil eder ve bir etkinlik oluşturur. Bütün bu aşamalar beyindeki ayna nöronlarla gerçekleşir. Empati duygusu da beyindeki ayna nöronların bir ürünüdür. Kişi kendisini karşısındaki kişinin yerine koyup, teorisini yapıp taklit eder yahut karşısında bir kişi olmasa bile varsayıma dayalı teori üretir.

En ilkel beyinler gördüğü ile hareket eder. Daha gelişmiş beyinler başkalarını taklit ederek hareket ederler. En gelişmiş beyin de olmayan şeyleri görerek yani olmayan şeyleri görür gibi teori teorisile hareket eder. İnsanlığın gelişmişlik düzeyi ile tek tanrıcılığın ortaya çıkışı paralellik gösterir. Çünkü insanlarda gelişmişlik düzeyi düşük ise gördüğü şeye tapar; zihin teorisini taklit ettiği şeylere tapar. Kültüre, paraya, lidere gibi. Eğer kişi varsayıma bağlı karar verme konusunda Teori teorisini geliştirebilirse, evrene bakar ve bu evrenin görünmeyen bir sahibi olabileceği sonucuna varır. Bu şekilde tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı söylenir. İnsan, beynindeki bu yetenekten dolayı görmediği halde Tanrı’yı bulabilir. Bu sebepten dolayı bu teoriye görünmeyene inanma teorisi veya gayba iman teorisi de denilebilir.] Varsayıma dayalı öğrenme sadece insanda vardır ve insan beynindeki bu kapasite genetikdir. Biyolojiye göre gayba iman insan beyninin en üst gelişmişliğini gösterir. Bu nedenle peygamber gelmediği zaman insanoğlu Allah’a imandan mesul tutulmaz. İnsanda sadece biyolojik olarak tapınma eğilimi vardır.

Simülasyon Teorisinde Fonetik Yüz

A.C

nevzat tarhan

236

[İnsan ilişkilerinin ortaya çıkışını etkileyen en önemli faktörlerden biri de Simülasyon teorisinde yer alan fonetik yüz kavramıdır. İnsanın konuşması esnasında yüzünde değişiklikler olur. Kaş, göz, dudak hareketleri, ses tonundaki eşik altı vurgular, yüzdeki mimik ve jestler fonetik yüzü oluşturur. Beyin tarafından okunan bütün bu hareketler ayna nöronların çalışmasını tetikler ve yüzü taklit eder. İnsan söylenen maksatlı durumu anlar. Muhtemel beklenen bir zihinsel durum olduğunda, kişi bunu tahmin edebilmek için kendi zihin kapasitesini kullanır. Bir şey görmek istendiğinde gözün kullanılması gibi, beyin de algılama organı olarak zihin kapasitesini kullanır; beklenen muhtemel durumu görür veya görmez, karşısındakinin niyetini okur veya okuyamaz.] Bütün bunları insan beyninde temsil eden etkinlikler vardır. Bu etkinlikler ayna nöronların oluşturduğu networklarda oluşur. İnsan beynine yazılan kültürel bilgiler, semboller, işaretler karşı taraftaki insanın beynindeki ayna nöronlar tarafından okunur, analiz edilir, yorumlanır ve cevap verilir. İnsan, davranışlarını bu şekilde oluşturur. Bütün bu aşamalar da bize insan beyninin çalışma biçimini ve insan ilişkilerinin ortaya çıkışını açıklar.

Altıncı Bölüm

TOPLUMSAL BARIŞ VE ADALET İÇİN ÇÖZÜM YOLLARI

Hoşgörü ve Diyalog

Hoşgörü ve diyalog birbirini tamamlayan kavramlardır. Birleşmiş Milletler 1995 yılını “Hoşgörü Yılı” ilan etmişti. UNESCO da 16 Kasım 1995’te “Hoşgörünün İlkeleri Bildirgesi”ni yayınladı.¹ Bildirinin birinci maddesinde hoş-

1 UNESCO’nun 16 Kasım 1995 tarihinde yayınladığı “Hoşgörünün İlkeleri Bildirgesi”nin 1. Maddesi:

- 1.1. Hoşgörü, dünyamızdaki kültürlerin zengin çeşitliliğini, ifade biçimlerini ve insan olmanın yollarını kabul etmek, bunlara saygı göstermek bunların değerini bilmektir. Hoşgörü, bilgiyle, açıklıkla, iletişimle ve düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğüyle beslenir. Hoşgörü çeşitlilik içindeki uyumdur. Hoşgörü, yalnızca ahlaki bir görev değil, aynı zamanda siyasi ve hukuki bir gerekliliktir. Barışı olanaklı kılan erdem, yani hoşgörü, barış kültürünün savaş kültürüyle yer değiştirmesine katkıda bulunur.
- 1.2. Hoşgörü, kabullenme, lütfetme veya göz yumma değildir. Hoşgörü, hepsinin üzerinde, başkalarının evrensel insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınmasıyla teşvik edilen etken bir tavidir. Hoşgörü hiçbir koşulda, bu evrensel değerlerin ihlal edilmesini meşrulaştırmak için kullanılamaz. Hoşgörü, bireyler, gruplar ve devletler tarafından uygulanır.
- 1.3. Hoşgörü, insan haklarını, çoğulculuğu (kültürel çoğulculuğu da içine alan), demokrasiyi ve hukuk devletini destekleyen sorumluluktur. Hoşgörü, dogmatizmi ve mutlakçılığı reddetmeyi içerir ve uluslararası insan hakları mevzuatına yerleştirilmiş standartları onaylar.
- 1.4. İnsan haklarına saygıyla tutarlı olarak, hoşgörü uygulaması, toplumsal adaletsizliğin hoş görülmesi veya inançların terk edilmesi veya zayıflatılması anlamına gelmez. Hoşgörü, kişinin kendi inançlarına bağlı olmakta özgür olması ve başkalarının da kendilerine ait inançlara bağlı olduğunu kabul etmesi demektir. Hoşgörü, görünüşü, durumu, konuşması, davranışı ve değerleri doğal olarak farklı olan insanların barış içinde ve oldukları gibi yaşama hakkına sahip oldukları gerçeğini kabul etmek demektir. Hoşgörü, aynı zamanda, birisinin görüşlerinin zorla başkalarına kabul ettirilmemesi demektir.

görü, dünyamızdaki kültürlerin zengin çeşitliliğini, ifade biçimlerini ve insan olmanın yollarını kabul etmek, bunlara saygı göstermek ve değerlerini bilmek olarak tanımlanmaktadır. Sadece ahlaki bir kavram olmadığı, aynı zamanda siyasi ve hukuki bir gereklilik olduğu da belirtilmektedir. Barış kültürünün savaş kültürüyle yer değiştirilmesi anlamına geldiği de söylenilen hoşgörü tanımında, yanlış kabullenme ve göz yumma anlamına gelmeyeceği açıklanmıştır. Hoşgörü, başkalarının görüşlerini anlama yeteneği olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda hoşgörü, karşı tarafı anlamaya çalışan, anlayışlı bir tartışma iradesidir. Bu tanım da bize hoşgörünün diyalogsuz olamayacağını göstermektedir. Bir kişi yalnız, izole (yalıtılmış) bir şekilde yaşıyorsa ve hoşgörülü olduğunu iddia ediyorsa, bu kişi hoşgörüyü sadece kafasında yaşıyor demektir.

A C [Hoşgörüyü hayata geçirebilmek için diyalog gerekir. Diyalog olduğu zaman hoşgörü uygulamaya geçer. Mesela yeni bir ilaç keşfedildiği zaman, o ilacın insanlar üzerinde kullanılmadan, ilacın sonuçları, faydaları ve riskleri görülmeden iyi olduğu iddia edilemez. Hoşgörü de kulağa hoş gelen bir sözdür fakat bunun hayata, diyaloga geçirilip uygulanmasının sonuçlarının görülmesi gerekir. Bu sebepten dolayı hoşgörü ve diyalogun birlikte değerlendirilmesi gerekir. Hoşgörü iki şekilde tanımlanır:]

Negatif Hoşgörü

A C [Kişinin karşı tarafa tahammül etmesine, sabırlı olmasına, saygı göstermesine rağmen onu dinlememesine negatif hoşgörü denir. Bu hoşgörü türü faydalı bir hoşgörü türü değildir çünkü diyalog oluşturmaz. Negatif hoşgöründe pasif dinleme ve pasif diyalog vardır. Kişi, karşısındaki konuşurken onu dinlemeyip ne söyleyeceğini düşünür ve kendi fikrini kabul ettirme çabasına girer. Özü alınmış, faydalı bir hoşgö-

rü değildir ve bu tür hoşgörünün sonuç veremeyeceği durumu ortaya çıkar.

Negatif hoşgörüye kibirli hoşgörü de denilebilir. Bu hoşgöründe karşı tarafın hoş olmadığını bilerek ona katlanmak vardır, onu anlamaya çalışmak yoktur. Onun da kendine göre haklı tarafları olabilir tarzında bir yaklaşım bulunmaz.

Pozitif Hoşgörü

[Karşı tarafı anlamaya çalışan karşılıklı ilişkiye ve bu ilişkiyi sağlıklı bir şekilde yürüten anlayışa pozitif hoşgörü denir. Bu hoşgöründe aktif diyalog vardır. Karşı tarafı dinleyip, onun görüşlerini alıp ona karşı bir sentez geliştirme çabası vardır. Bu tür hoşgöründen olumlu sonuçlar alınır. Pozitif hoşgörü insanlar arasındaki yatay ilişkinin sonucudur.]

Pozitif hoşgöründe karşı tarafın haklı olduğu yönler olabilir, onu anlamaya çalışmak ve konuşup tartışmaya açık olmak gibi özgüven ihtiva eden davranışlar vardır. Osmanlı pozitif hoşgörünün en güzel örneğini göstermiştir. İmparatorluk adalet eksenli olduğu için hür tebaa kavramını oluşturmuştur. Mesela Osmanlı döneminde Lübnan'da şeytana tapan tarikatlar ortaya çıkar. Bunlara karşı ne yapılması konusunda padişaha sorulduğunda "Toplumdaki güvene, asayişe zarar vermiyorsa bırakın" cevabı alınır. Osmanlı, kimseye zarar vermemiş, müdahale etmemiştir. Hür türlü inanç, değer kendi geleneğini yaşamıştır. Herkes kendi ticaretini yapmış, kendi mülküne sahip olmuş, hür tebaasını oluşturmuştur. Ortaçağ'da bütün dinlere ve etnik ırklara eşit kalan Osmanlının yaptığı Batı, modernizmde özgürlükçü laiklik tarzıyla yapmaya çalışmaktadır. Hür tebaa Osmanlıda hoşgörünün sınırlarını çizen bir kavramdır.

Hoşgörü, Farklı Fikirlerle Saygıdır

[Hoşgörü aynı zamanda toplumda tolerans karşılığında da kullanılmaktadır. Karşı taraftaki insanların farklı fikirleri-

ne tolerans gösterme anlamına gelir. Yaklaşık 250 sene önce Voltaire'in "Söylediklerinizin hiçbirine katılmıyorum, fakat bunları söyleme hakkınızı ölünceye kadar savunacağım" sözü pozitif toleransın (hoşgörünün) en güzel örneğini göstermiştir.]Düşüncelerine katılmadığı halde onları ifade etmesine karşı gösterdiği saygıyı anlatmıştır. Bu davranış, aynı zamanda kendine güvenin işaretidir. [Kendi fikrine güvenen insan hoşgörüye ve diyaloga açıktır. Kendi fikrine güvenmeyen insan ise bütün bunlara kapalıdır çünkü konuştuğu zaman kaybedeceğini bilir. Doğruyu ve gerçeği bulma çabasındaki kimse diyalogdan, özgür tartışma ortamından korkmaz fakat sahip olduğu gerçeklere inanmayan ve kendine güvenmeyen kimse bütün bunlardan korkar. Kendi fikrine güvenmeme hoşgörüyü sabote eden ruh hallerinden biridir.

Hoşgörünün Sınırları

[Hoşgörüde temel insan haklarına saygı önemlidir. İnsanların yaşama, seyahat, adil yargılanma, fikir, din ve inanç özgürlüğü gibi temel hakları vardır. İnsanın bedeninin kaşı, gözü, kolu, bacağı gibi fiziksel bütünlüğü vardır ve kişinin rızası olmadan bu bütünlüğe kimse müdahale edemez. Bu insanoğlunun bedensel hakkıdır.] Acil durumlarda hekim gibi yetki sahibi kimseler ancak müdahale edebilir. Aynı bunun gibi özgür düşünce, kendini ifade etmek gibi, temel insan haklarına da müdahale hukuksuzluktur ve zulümdür. Kişi bu haklara insan olduğu için doğuştan sahiptir ve bu haklar kimse tarafından sonradan bahşedilmez. Sahip olduğu bu haklar elinden alınmaya kalkılırsa, o kişi insan olarak kabul edilmiyor demektir. Yaşama hakkı elinden alınırsa o kişi insan olarak görülüyordur. Bu durumda hukukun bozulması söz konusudur. Temel haklar medenileşmede en önemli unsurdur ve tabî olan bu haklara müdahale insanlık suçudur. Bunlar vazgeçilemez ve devredilemez. Mesele bir insanın gözünden, kulağından vazgeçmesi ve başkası-

na vermesi gibi bir hakkı yoksa, hiçbir otoritenin de bu hakları başkasına verme hakkı yoktur. Bunu kabul etmeyen bir devlet insanlık suçu işlemiştir.

İnsanoğlunun, temel haklarıyla ilgili bir müdahale olduğu zaman susmaması gerekir. Eğer susarsa insanlığından vazgeçmiş anlamına gelir. Bu insan hakkına kötülüktür ve toplumda sığınacak yer bulmaması gerekir. Bazı aydın kimseler böyle bir kötülüğe tavır almadıkları zaman o kötülük onların dünyasında yer bulur ve kötülüğe ortak olurlar. Bir yerde insan haklarına müdahale yapılırken duyarsız kalmak, o kötülüğe çanak açmak, sığınmaktır. Bu davranış da etik ihlalidir. İnsan haklarına tecavüze karşı çıkmak insani bir görevdir. Mesela darbeciliğe, bazı insanların asimile edilmesine, anadili konuşma yaşağına karşı çıkılmalıdır. Bu kültürün toplumda oluşması gereklidir.

[İnsanın kıyafetleri sonradan verilir ama cildi doğuştandır. *devam* Bunun gibi temel insan haklarından diyalog ve hoşgörü nedeniyle vazgeçilmez. Diyalog ve hoşgörü yapıyorum diyerek temel, zaruri değerlerden vazgeçildiğinde güçlünün dediği olur. Hoşgörü ve diyalogun sınırlarını temel insan hakları belirler. Temel insan hakları konusunda hoşgörüsüz olunması gerekir.] Bu hakların kısıtlanması onaylanmaz, kabul edilmez. Karşı fikirler olabilir, tartışılabilir ama bu konularla ilgili haksızlığa karşı duruş göstermek insani bir görevdir.

Temel insani değerler asırlar öncesinden beri var olan değerlerdir. Kutadgu Bilig'te geçen bir kural vardır. Hakanla halk arasında bir anlaşma yapılır. Hakan topluma şöyle der: "Yasalara uy, vergileri zamanında ver, dostumla dost; düşmanımla düşman ol." Halk da hakana şöyle söyler: "Yasalara uyarım ama adil yasalar olmalı, vergileri zamanında veririm ama gümüşün ayarını bozmamalısın, dostunu dost, düşmanını düşman bilirim ama sen de bizim için güveni sağla." Bunlar yönetenle yönetilenler arasındaki temel değerler-

dir. Bunlar bozulduğu zaman diyalog da bozulur. Tek taraflı gücü elinde bulunduran güvenliği sağlayamaz.

Sınırsız hoşgörü kulağa hoş gelir ama uygulanabilir bir kavram değildir. Hoşgörünün sınırlarının belirlenmesinde fikir hürriyeti önemli yer teşkil eder. Kanaatler eyleme dönüşmedikçe serbest bırakılmalıdır. Kanaat yanlış da olsa hoşgörü gerekir. Düşüncelere savunma hakkı verilmesi, toplumsal düşüncenin ilerlemesine ve fikrin gelişmesine katkı sağlar. Fikirler çarpıştıkça serbest fikir piyasasında üretim olur.

Hoşgörünün Düşmanı Bencillik

Dünyadaki ekonomik sarsıntılar bakıldığında Amerika'daki şirket yöneticilerinin ihtiraslarının, doyumsuzluklarının, açgözlülüklerin krize sebep olduğu kabul edilmiştir. Bu hırsları yüzünden sanal satışlar yapılır, yapay ekonomik hareketlilik meydana getirilir, hormonlaşmış bir ekonomi oluşur. Bu hormonlu ekonomi bir yerde arıza verdi, patladı ve dünyayı etkiledi. Son ekonomik kriz de kapitalizmin kurucusu Adam Smith'in tezinin çürümesine sebep oldu. 18. yüzyılın sonunda Smith şunları söylemişti: "Toplum, çıkarı peşinde koşan bireylerden oluşur. Bireyin motivasyonu çıkarıdır. Toplumun çıkarını bireyin düşünmesine gerek yoktur. Birey bencil olmalı ve çıkarı peşinde koşmalı çünkü birey yararına olan toplum yararına olacaktır. Ayrıca toplumun yararı için ahlaki değerler oluşturmaya ihtiyaç yoktur." Bu sözleriyle rekabeti ve benmerkezciliği teşvik etti. Bireyin çıkarı ile toplumun çıkarı arasında çatışma olduğunda birey kendi bir lirası için toplumun bin lirasını kolayca harcar. Sabırsızlığı aceleciliği artırır ve tüketimi etkiler. Böylece Smith'in "bireysel yarar ortak yarara götürür" tezini çürütmüştür. Son iki asırdır ahlak bilimsel kategori değildir görüşü savunuldu. Fakat yüceltilen bencillik sonucunda küresel krizler ortaya çıktı.

Bencil ve bireysel çıkarı peşinde koşan insan, kendi çıkarı ile başkalarının çıkarı arasında tercih yapmak durumunda kaldığında kendi çıkarını tercih eder. Bununla ilgili çıkar deneyleri yapılmıştır. Büyük bir suç işlenmiştir ve bu suçla ilgili iki kişi yakalanır. Bu kişilerin suçla ilgisi vardır fakat yeterli delil yoktur. Polis bir formül geliştirir. İki kişiyi aynı odaya koyarlar. Fakat iki kişiyle de ayrı ayrı görüşüp pazarlık yaparlar. Rasyonel davranan kişi kendi çıkarını düşünür, arkadaşının çıkarını düşünmezse daha az ceza alacaktır. Kendi çıkarını düşünürse bir yıl ceza alacak, karşı taraf 24 seneyle cezalandırılacaktır; ortak çıkarlarını düşünürlerse ikisi de 10'ar yıl ceza alacaklar; suçun gerçek karşılığı ise üç yıldır. İki kişi de böyle bir seçenekle karşı karşıya kalır. Ayrı ayrı konuşulup ikisini de aynı odaya koyarlar. Daha sonraki konuşmada iki kişi de kendilerinin bir sene, karşı tarafın 24 sene ceza alacakları savunmasını yaparlar. İki suçlunun da ortak çıkara göre değil, bireysel çıkara göre hareket ettikleri görülür. Bu deney bireysel çıkarıcılığın peşinde koşmanın ortak çıkardan daha rasyonel olduğunu göstermektedir. İnsan, aklıyla hareket ettiğinde suçu başkasına yıkarak davranışlarını belirliyor ama aklıyla değil de etik değerlerle harekete ettiğinde kendi çıkarına rağmen ortak çıkarı gözetiyor. Bu tür deneyler ahlağın güncellenmesi ihtiyacını göstermektedir.

Benmerkezcilik, hoşgörüyü en çok sabote eden etkenlerdendir. Modernizm, bireyselleşmeyi benmerkezcilik tarzında yücelterek hoşgörüyü en büyük zararı vermiştir. Böylece toplumsal empati de zarar görmüştür. Benmerkezcilik insan eleştiriye kapalıdır, kendini merkeze alır ve empati yapamaz. Olaylarda karşı tarafı dinleme çabası yoktur ve kendi doğrularını karşı tarafa dikte etme çabası içersindedir. Çünkü kendi egosunu kutsallaştırmıştır ve kendini özel ve önemli görmektedir. Bu tür insanların diyalog kurması mümkün değildir; ancak kendisini onaylayan insanlarla iletişime geçer. Doğrulara ve ortak çıkarlara uygun diyalog kurmaz, ken-

di çıkarlarına uygun diyalog kurar. Bu durum da hoşgörü-ye zarar verir.

Paylaşma Kültürü

Benmerkezcilik paylaşma kültürüne de zarar vermektedir. [Oyun teorileri birinin yararını, diğerinin zararını ortaya çıkarır. Bunun yerine iki tarafın da kazancını sağlayacak olan kazan kazan formülünün uygulanması gerekir. Birinin kaybedip diğerinin kazanması kişisel çıkarı sağlar.] Ortak çıkar ise iki tarafın da "kazan kazan" tarzında hareketiyle ortaya çıkar ve kişi kafasından bununla ilgili etik standart geliştirirse paylaşma kültürü ortaya çıkar. [Aarak değil, vererek mutlu olmanın öğretilmesi gerekir. Bizim kültürümüzde kötülükle mücadele etmek yerine iyilikle savma anlayışı vardır. Bu yöntem pozitif güçlendirerek negatifle mücadele etme anlamına gelir, yavaş bir yöntemdir fakat kalıcıdır.]

Hoşgörüslülüğün Sebepleri

[İnsan ilişkilerinde farklılıklar ve benzerlikler vardır. Hoşgörülü kişi farklılıklardan değil, benzerliklerden hareketle karşısındakiyle ilişki kurmaya çalışır. Fakat hoşgürüsü zayıf insan benzerlikleri değil, farklılıkları görerek hareket eder.] Mesela hoşgürüsü kişi, on tane iyi davranışı görmez, bir tane yanlış davranışı görür. Bunlar narsistik özellikteki kişilerdir. Kendi egolarını yüceltirler, diğer kişilerin egolarını değersizleştirirler. [Hoşgürüsü insanların mükemmeliyetçilik özelliği de vardır. Alçak gönüllü gibi gözükp karşısındakinden mükemmellik beklentisi içindedir. Bu da gizli kibirden kaynaklanır.] Evlilikteki en büyük problemlerdendir. Karı-koca birbirini düzeltmeye ve kendine benzetmeye çalışır. Bu kez de karşı taraf kendini kötü hisseder ve çatışma çıkar. Hâlbuki herkes kendini düzeltmeye ve geliştirmeye çalışsa; farklı yönleriyle değil, benzer yönleriyle diyalog kursa, biz bilinci oluşur. Evlilikte diyalog oluşması için pozitif hoş-

görünün ön plana çıkması gerekir. Karşı tarafın benzerliklerinden hareketle onu anlamaya çalışmak burada kullanılacak etkili yöntemdir.

En zor diyalog çeşidi körler ve sağırılar arasında gerçekleşir. Çünkü biri sözünü konuşarak ifade edebilir, diğeri de görerek. Biri görme yönünden özürlü, diğeri de sözel anlatım yönünden özürlüdür. Köre sözel anlatım gerekir, görsel anlatım ihtiyacını karşılamaz. Sağıra da görsel anlatım gereklidir, sözel anlatım hitap etmez. Bu sebeplerden dolayı körle sağır arasında diyalog kanalı geliştirilemediği için diyalog kurulamaz. Bu durumda kör olanla onun anlayacağı harflerle yazarak, sağır olanla da yazılı ifade ile diyalog kurulabilir. Özel bir yöntem geliştirildiğinde kör ve sağırılarla bile diyalog kurulabilir.

Diyaloğu ve hoşgörüyü geliştiremeyen etkenlerden biri de duygusal sağırlık ve körlüktür. Bu hastalıkta karşı tarafın duygularını işitememe, karşı tarafla ilgili ipuçları okuyamama söz konusudur.

Eğer toplumda hoşgörüsüzlük varsa, diyalog kurma ile ilgili sorunun olduğu anlamına gelir. Sorunun neden kaynaklandığı tespit edildikten sonra her iki tarafın atacağı adımlara göre bir yöntem belirlenir. Soğuk savaş döneminde ülkeler arasında ekonomik ve ideolojik baskılar ön plandaydı. Bu sebepten dolayı diyalog kanalları da ideoloji ve ekonomi oldu. Fakat soğuk savaş döneminden sonra kültürler yeni diyalog kanalları haline geldi. Dünyadaki toplumsal afazilerin oluşmasının sebebi hâlâ diyalog kanalı olarak ekonomi ve ideoloji de ısrar edilmesidir. Günümüzde artık kültürel kanallarla diyalog kurmak daha kolaylaştı. Bu da kültürler arası diyalogu gerektirmektedir.

Kültürlerarası diyalog, modern insanın hatalarını da ortaya koymuştur. Fukuyama'nın verdiği şişman köpek örne-

ğinde olduğu gibi, modern insanı, ağacın gölgesinde kendini tok bir şekilde rahat rahat yatan şişman köpeğe benzetir. Aç olan köpeklerle ilgili hiçbir kaygısı yoktur, bu yüzden aç köpeklerin ona düşman olmasına sebep olur. Burada aç köpeklerle tok köpeklerin diyalog kurması çok zordur. Fukuyama bu duruma karşı ahlak ve diğergamlık gelişmesi önerisini getirir. Yazar, eğer bu özellikler gelişmezse bir müddet sonra şişman köpeğin aç köpekler tarafından parçalanacağını belirtir. Modern toplum insanına, ahlak ve diğergamlık öğretilmezse, insanlığın böylece sonunun da geleceğini iddia etmektedir. Zengin toplumların ve insanların diğergam, empatik olmaları insanlığın geleceğini etkileyecek öneme sahiptir. Cengiz Aytmatov'un mankurtlaşma ile ilgili görüşlerini belirtirken, eski insanların diktatörlük rejimlerinde işkence ile bunu gerçekleştirdiklerini söyler. Acı çektirerek, beyin yıkama, sopa, dayak korkuları ile insanlar köle haline getirilmektedir. Fakat modernizm işkence ile değil, gönüllü bağlayarak mankurtlaşmayı gerçekleştirir. İnsanlar, tüketimle, zenginleşme ile sisteme köle haline getirilmektedir. Bir süre sonra da şişman köpekler ortaya çıkar, aç köpekler olduğu sürece de bunların hayatı tehlikeydedir.

Diyalogu engelleyen toplumsal narsizmdir. Amerikan toplumsal narsizmi tarihin sonunu getirebilir. Çünkü dünya nüfusunun %5'ine sahipken dünya kaynaklarının %25'ini kullanmaktadır. Bir Amerikalı 5 dünyalı kadar tüketmektedir. Bu durumda aç insanların düşmanlık duyması gayet normaldir. Empati, açların durumunu anlamayı sağlayacaktır. Amerika'da son dönemde, batının ekonomik zenginliği ile doğunun psikososyal zenginliğini birbirine transfer ederek batıda ahlaki değerlerin hayata geçirilmesi önerilmektedir. Amerikan toplumunda mücadelenin ekonomik alanda değil, kültürel alanda olacağı belirtilerek, ahlaki değerler topluma benimsetilmezse kültürler çatışmasının medeniyetler çatışmasına döneceği savunuluyor. Kültürler arası diya-

log ile kültürler birbirlerinin eksikliğini tamamlayacak ve medeniyetler arası çatışma da çözümlenmiş olacaktır.

Diyalog

[Monolog, bir kişinin konuşması diğerrinin dinlemesi anlamına gelir. Tek taraf, karşı tarafa kendi görüşünü anlatır. Monologda kişi kendi görüşünü değiştirmeye ve tartışmaya hazır değildir. Fakat diyalogda, farklı iki görüşün konuşulması söz konusudur. İki taraf da farklı görüşlerini açık olarak söyler ve gerçekleri ortaya koyar.]

Diyaloğu ilk kullanan Eflatun olmuştur. Onun döneminde doktrin ve yöntem tartışmaları çıkmıştır. Fakat Eflatun, diyalog için “doğruyu tespit yöntemi” demiştir ve kitaplarını bu yöntemi kullanarak yazmıştır. Bu yöntemle göre Eflatun kendi görüşünü ortaya atar, karşıt görüş de fikirlerini söyler, o kendi savunmasını yapar, karşı görüşü çürüterek kendi görüşünü, kendi kendine ikna eder. Bu sonuç karşı görüşle diyalog kurularak yapılır. Fakat burada Eflatun’un kendi fikrinin doğruluğunu kabul etme gibi bir sakınca söz konusudur.

[Hegel ise, her hangi bir konunun diyalektiğini tez, anti-tez, sentez paradigması ile açıklamaktadır. Diyalektikte bir görüş vardır, o görüşün karşıtı vardır ve bu görüşlerin diyalogu sonucunda fikirlerin çarpışmasından hakikat kıvılcımları, sentez ortaya çıkar. Diyaloğun doktrin haline gelmesi bu şekilde olur] Bu durum diyalektiğin öğretisi haline gelmesidir. Bu sebepten dolayı diyalog sadece yöntem değil, aynı zamanda öğretilerdir. Eflatun kendi döneminde bunu yöntem olarak sunmuştur, insanlığın o çağı için çok önemli bir aşamadır. Pagan kültüründe diyalogu yöntem olarak savunmak büyük bir gelişmedir. Fakat artık günümüzde diyalog, yöntemin ötesinde doktrin olmalıdır. İnsanlık, diyalog öğretisini benimsediği zaman hoşgörü ortaya çıkar, bu da toplumsal empatiyi destekler.

ON
nevat tarhan
250

Diyalog kuşkuculuk ihtiva eder, fakat bu karşı tarafa güvenmemek anlamında değil, gerçeği bulma kuşkusudur. Sokratik sorgulamada devamlı neden, niçin sorgulaması yapılarak kök neden araştırılır. [Diyaloğun paradigma oluşturan bir yöntem haline gelmesine Hegelci şüphecilik denir. Tez, antitez, sentez diyalektiği Hegelci şüphecilikle uygulamaya geçer. Yanlışlama ve doğrulama yöntemlerine göre diyalog ikiye ayrılır:]

Olumsuz Diyalog

A.C

[Test sistemindeki yanlışlama yöntemi olumsuz diyalogun temelini oluşturur. Olumsuz diyalog, yanlışları eleyerek doğruyu bulmaktır. Sırayla yanlışlar düzeltilerek, yanlışlar üzerinden ilerleyen bir yöntemdir. Olumsuz diyalog, yanlışları düzelterip, karşı tarafı ikna ederek ilerleyen ve karşı tarafı psikolojik olarak kötü hissettiren bir yoldur. Aynı zamanda zaman ve enerji kaybına da sebep olur. Sonuçta diyaloga da zarar verir. Olumsuzlukları düzelterek yapılan diyalog, hakikati ortaya çıkarır fakat hoşgörüyü, iletişime, empatiye zarar verir.] İnsanı devamlı gerilim halinde tutmaya neden olur. Çünkü kusurla uğraşıldığı için çatışmaya sebep olabilir. Tartışılarak hakikatin ortaya çıkmasında karşı tarafın egosu incindiği için kendini kötü hisseder. Diğer taraf da egosunu rahatlatır ama gerçeği karşı tarafa transfer yapamaz. Karşı tarafın zayıf tarafını arayarak, karşı tarafı kişilik ve güç çatışmasına iter.

Olumlu Diyalog

A.C

[Olumluları kanıtlayarak ilerleyen yöntemdir. Doğrulama yöntemi de diyebileceğimiz olumlu diyalogda doğruyu bilen kişi direkt doğrularla hareket eder.] Mevlana'nın kullandığı yöntemdir. Olumlu diyalog paradigmasında güzel görmek, güzel düşünmek, hayattan lezzet almak yöntemi vardır. Olumlu diyalogda Mevlana'nın pergel yöntemi uygu-

lanır. Bu yöntemde insanın bir ayağı, insan hakları gibi temel değerler üzerinde sabit kalır, diğer ayağı da serbestçe her tarafta dolaşabilir. Pergel paradigması, temel ihtiyaçlardan vazgeçmeden her diyaloga ve açılıma hazır olmak anlamına gelir.

Olumlu diyalogda tartışma olmadığı için karşı tarafın kendini kötü hissetmesi söz konusu olmaz. Gerçekler, karşı tarafın kişiliği ezilmeden ortaya çıkarılmalıdır. Böyle durumlarda iki taraf da kazanmış olur. Biri haklı çıkarken, diğeri de bilmediği bir gerçeği öğrenir ve gerçek kazanır.

Doğru Tartışma

{ Tartışmalarda amaç, gerçeği ortaya çıkarmak ise sonuçlar güzel ve faydalı olur. Savaşın istisna, barışın ve hoşgörünün esas olduğu unutulmadan hareket edilmelidir. Kişi tartışmaya, kafasında yumuşak, barışçıl, sulha dayalı önceliklerle başlarsa, ancak son sınırdaki ses tonunu yükseltme, kavgaya gibi istisnai durumlar olsa da, tartışma uzlaşma ile sonuçlanır. } Kuran-ı Kerim'de Allah Hz. Musa'ya, firavunu imana davet ederken yumuşak davranmasını tavsiye eder. Yine Allah, Hz. Peygamber'e Uhud Savaşında katı yürekli olmadığı, bağışlayıcı ve affedici olduğu için çevresindeki insanların dağılıp gitmediğini söyler.

A.C

Diyalog ve hoşgörüdeki metot da çok önemlidir. Bir hekim hastaya değil hastalığa düşman olur ve o hastalığı yok etmeye çalışır. İnsanın da karşı tarafın kişiliğine değil, onun kötü alışkanlıklarına düşman olması gerekir. Kişiliğine düşman olduğunda diyalog kurulamaz. Karşı taraf kişiliğinin benimsendiğini hissedince sağlıklı diyalog kurulur. Kişiyi, kendisinin iyi bir insan olduğu fakat bazı konuların tartışılması gerektiği söylenirse uyumlu bir diyalog kurulabilir. Şirket yönetimlerinde de bu metot çok önemlidir. Buyurgan ve otoriter bir tarzla yaklaşıldığında karşı taraf şirketin yönetiminde yardımda bulunmaz ve işbirliğine açık ol-

maz. İş birliğine açık olabilmeleri için onlara, “Bu şirketi birlikte yöneteceğiz, ortak faydamız var” şeklinde yaklaşıldığında sonuç alınır. Yapılan araştırmalara göre, şirket yönetiminde kurumsal sadakat oluşumunda birinci sırada insanların işyerlerini sevmeleri gelir. İkinci sırada geleceğini güvende hissetme, üçüncü sırada ise aldıkları ücret yer almaktadır. Kişinin geleceğini güvende hissetmesi ve iş yerini sevmesi için kendisine değer verildiğini, fikirlerine saygı duyulduğunu hissetmesi gerekir.

Hoşgörü ve Katılımcılık

A C [Diyalog ve hoşgörünün sonucunda katılımcılık ortaya çıkar. Katılımcılık çoğulculuğun sonucudur. Katılımcılığın sonucunda da verim artar. Mesela iki kişilik bir evde insan ailenin ortağı gibi hissederse artık olayları iki gözle değil, dört gözle görür, dört kulakla işitir. Çünkü diğerrinin adına da üzülür, onun adına da endişe eder, onun hakkını da savunur. Pozitif diyalog ve katılım olduğu zaman iki kişi 11 kişi gibi olur. Aynı durum toplumda da olursa senkronizasyon meydana gelir. Toplumda uyum oluşur, üretkenlik ve verim artar.] Evrende de bunun örneklerini görebiliriz. Mesela bir pil küçük bir alanı aydınlatır çünkü ışık kaynağından fotonlar dağınık olarak yayılır. Fakat ışık lazer haline geldiğinde fotonların hepsi aynı yönde, aynı hedefe, benzer hareketle giderse bir km uzağa kadar ışık gidebilir. Aynı amaç, benzer hareket senkronizasyona sebep olmuştur. Böylece üretkenlik ve verim artmıştır.

Diyalogun olması için insanların da başkalarının ihtiyaçlarına açık olmaları gerekir. Tanıdık olmayan düşüncelere, karşı zihnin açık olması gerekir. Çözümlememiş farklılıklara karşı saygı duyulmalı, reddedilmemelidir. Toplumsal normlara uygun farklılıklara saygı duyulması gerekir. Başkalarının ihtiyaçlarına karşı hassas olan, başkaları hakkında kaygı hisseden, tanıdık olmayan düşüncelere karşı zihni ve

duyguları açık tutan bir yaşam felsefesi geliştirilmesi gerekir. Fakat modern insan, intihar eden balinalara, soyu tükenen kelaynaklara karşı son derece duyarlılık gösterirken, Kızılderililere, Aborjinlere karşı hiç de duyarlı olmadıklarını sergilemektedirler. Bu tavrın arkasında da bencil bir şefkatin olduğu görülmektedir. Çünkü insanın doğadan çıkarı vardır, dengesinin bozulması onu da etkiler ama Aborjinler, Kızılderililer gibi ırklar tüketim toplumu değildirler. Dağda, ormanda yaşayabilir, tüketime katkıları yoktur.

Yatay Toplum

[Lawrence Friedman'ın yatay toplum hipotezi vardır. Bu hipoteze göre, dünya iletişim çağında olduğu ve elektronik bir köy haline geldiği için artık toplumda dikey ilişkiden çok yatay ilişkiler ön plana çıkmıştır. Kültürler artık, yukarıdan aşağıya doğru buyurgan ve otoriter tarzla oluşmuyor, yatay ilişkilerle kültürler oluşmaktadır.]

Artık hız çağında yaşıyoruz. Eskiden kağrı, at hızında yaşarken, artık ışık hızı ve internet hızlarında hatta o hızların bile aşılabileceğinin tartışıldığı bir zamanda yaşıyoruz. Toplumlar ve gruplar arasındaki ilişki de çok hızlı değişmektedir. Yatay toplumlarda bireyler arası ilişki ile birlikte gruplar arasındaki ilişkinin de olması gereklidir. Grup duygusunun olduğu yerde grup kimliği ortaya çıkar.

Yatay Toplumda Grup Kimliğinin Önemi

Modernizm bireyselleşmeyi yüceltirken, grup kimliğine zarar vermiştir. Grup kimliğine zarar vermesi bireylerin yaşamak için yaşam sebeplerinin ve amaçlarının ortadan kalkmasına sebep oldu. [Gruplar, yaşama anlam katmaktadır. Bir kimse tek başına yaşıyorsa, bir gruba ait değilse çok fazla yaşam sebebi ortada kalmamaktadır. Ama bir grup içerisinde yaşıyorsa, ailesi, mahallesi, kültürel bir kimliği varsa o grubun bir parçası ve amaçlarının bir kısmı grupla ilgili olduğu]

A.C

A.C

için şahsi ümitsizliğe düştüğü zaman grup desteği ile ayakta kalabilir. Bu sebepten dolayı yatay toplumlarda bireyselleşmenin grup duygusuna zarar vermemesi gerekir.} İnsan sosyal bir varlık olduğu için grup içinde kendini daha iyi ifade eder. Yalnız olunca savunmasız olan insan, grup içinde kendini daha korunaklı ve savunulmuş hisseder. Mesela çölü tek başına geçmek isteyen biri yanına silah gibi bir sürü tedbir alması gerekir, çöl boyunca uyumamalıdır çünkü birçok eşkıya ve vahşi hayvanlara karşı kendini korumalıdır. Ama tek başına değil de bir grubun parçası olarak, bir ülkenin ve bir kralın adına hareket ederse, önüne çıkan tehlikeler karşısında bağlı olduğu grubun kimliğini söylediğinde karşı tarafın vermek istediği zarar azalacaktır. Bunun için grup insana güç, amaç verir, hayata anlam katar.

Kişi grup kimliği içersinde kendi bireysel kimliği üzerinden kültürel kimliğini tanımlar. Grup duygusu içerisinde kimlik, kişinin kendini bir bakıma tanımlamasını sağlar. “Şu bölgeye, şu millete mensubum, şu dili konuşuyorum” şeklinde kendini tarif eden kişi kendini iyi hisseder. Ters durumlarda mesela bir işyerinde görevinin ne olduğu belli olmayan, yarın ne yapacağını ve önüne ne çıkacağını, mesleki sınırlarını bilmeyen kişi görev yapamaz. Mesela sağlık kuruluşunda çalışan bir hekime patronu sağlık dışında bir iş yaptırmak isterse görev tanımının dışında olduğu için yaptıramaz. Kişi grup içinde olduğu zaman onu değiştirme çabalarına karşı kendi tanımını yapmış ve böylece kendini korumuş olur. Grup kimliği kişinin kendini koruması ve tanınması açısından önemlidir. Bu nedenle yatay toplumlarda grup kimliğinin korunması gerekir. Bu durum da çeşitliliğin önemini ortaya çıkarır. Çeşitlilik iletişime neden olur. Farklılığın olmaması iletişime zarar verir, monotonluğa, tekdüzelığe sebep olur. Bu durum da toplumu değişime ve yeniliğe kapatır.

[Gruplar arası davranışlarda etnik tanımlama gerekir. Türk, İngiliz, Arap gibi tanımlamalar yapılır. 3 türlü kimlik tanımı vardır. Bunlardan ilki ulusal kimliktir; bu kimlik vatan merkezlidir. İkincisi ırksal kimliktir ve ırk merkezlidir. Üçüncüsü dinsel kimliktir ve din merkezlidir. Bu üç kimlik birbirinden bağımsız olmadığı için üçüyle birlikte tanım yapılır, aksi halde sadece biri olursa etnik tanım merkez olur. Bu da zararlıdır.]

Ulusal kimliğin oluşmasında hoşgörü, asimilasyon ve çoğulcu eşitlik aşamaları vardır. İnsanlar, kimlik oluşumu sırasında karşı tarafı hoş görmeyeyle birlikte, asimile etme, yok etme ve kendine benzetme aşamalarından da geçebilir. Hoşgörü gösterenin hep kaybeden taraf olmaması gerekir. Sürekli hoşgörü gösteren birisi asimile edilirse, hoşgörü süreci onun aleyhine işlemiş olur. Bunun oluşmaması için ortak kültürel normların ve değerlerin olması gerekir. Bu da ancak çoğulcu eşitlikle olur. Farklı insanların eşit beraberliği ile ortaya çıkar. Hoşgörünün yerleşebilmesi için ırklar hiyerarşisi, iyi insan-kötü insan hiyerarşisi olmaması gerekir. Aksi halde fakirden hoşgörü beklenirken zengin istediğini yapar.

[Gruplar arasındaki diyaloga göre üç çeşit toplum modeli vardır:]

Mozaik Koalisyonu

Mozaik koalisyonunda bütün renkler farklıdır, rahatlıkla ayrılabilir ve aralarında kuvvetli bir bağ yoktur. ABD'de ve Sovyetler Birliği'nde mozaik koalisyonu görülmektedir. Burada farklı devletler vardır fakat aralarında zayıf bir bağ olduğu için dağılmaya çok müsaittir. Bu yüzden Sovyetler Birliği de dağılmıştır.

Gökkuşaklı Koalisyonu

Gökkuşaklı Koalisyonunda renkler arasında hiyerarşi vardır. Bazıları önce, bazıları sonradır. Avrupa, gökkuşaklı koa-

lasyonunu daha uygundur. Çünkü üstün ırk, üstün toplum, köle gibi kavramları, tarihi boyunca barındırdığı için hiyerarşiler oluşmuştur.

Ebru Koalisyonu

[Ebru koalisyonunda renkler birbirinin içindedir, ayrılırlarsa bütünlük bozulur. Ebru koalisyonunu Osmanlı İmparatorluğu uygulamıştır. Farklı kültürler birbiri içersinde kendi özelliklerini, kendi rengini koruyarak güçlü yatay ilişkiler kurmuşlardır. İstanbul'da yaşayan Kürt kökenliler doğuda yaşayanlardan çok daha fazladır. Yine Rumlar ve Ermeniler farklı kültür ve ayrı bir dine mensup oldukları halde 500 sene iç içe yaşamışlardır. Parçalanması çok zor olan birliktelik oluşmuştur. Parçalanımlar da büyük bir bütünlüğü bozarak parçalanmışlardır.]

Diğer koalisyonlarda parçalanma ebrudaki gibi yıkıcı olmayabilir. Bir renk yok olabilir, mozaik veya gökkuşağı yine görülür. Mesela salata ve türlü yemeği buna örnek gösterilebilir. Türölde renkler kokular karışmıştır, yatay ilişki olduğu için ayırt edilemez. Salatada karışmamıştır, lezzetler ve kokular ayrıdır. Ebru türlü yemeği gibi, mozaik ve gökkuşağı da salata gibi bir toplum modelidir denilebilir.

Toplumsal Kimlik Kötüye Kullanılmamalı

[Ulusal, ırksal ve dinsel kimlikler hem iyiliğin hem de kötülüğün aracı olabilirler. Aidiyet duygusunu güçlendiren toplumsal kimlik, kötüye kullanılmaya çok müsaittir. Kimlik duygusu bir sığınak gibi kullanılabilir. Yurtseverlik, vatanseverlik bir sığınak gibi kullanılarak haksızlık, zalimlik, çıkarıcılık, rüşvet, yolsuzluk gibi işler yapılabilir. Vatanseverlik, zalimliğin bahanesi olmamalı ve suiistimal edilmemelidir. Vatanseverlik kötülüğün sığınağı olursa kötülüğün aracı olur, iyilerin sığınağı olursa iyiliğin aracı olur.

Aynı şekilde din de kötülüğün, siyasi çıkarın, bencil çıkarların sığınağı olabilir. Ortaçağ'da Avrupa'da din, kilisenin hakimiyetinin sığınağı olmuştur. Yine eski çağlarda Firavunlar, kendilerini tanrının yeryüzündeki temsilcileri olarak görüp, dini bir sığınak gibi yaparak kendilerini kutsallaştırıp insanların itaatini sağlamak istediler.]

Bu tür kavramlar hem iyiliğin hem de kötülüğün aracı olabilir. Bunların bizatihi iyiliğin veya kötülüğün aracı olup olmadığının ayırt edilmesi gerekir. Gruplar arasında, çatışma ve rekabetin olduğu ortamlarda güçlü duyguyu oluşturmak zordur. Çünkü iki taraf da birbirinin kusuruna odaklanır, iyi tarafına odaklanmaz. Mesela bir iş yerinde bir kişi diğerini işten çıkarmaya çalışır. Böyle durumda işten çıkartmaya çalışan kişiye karşı yardım duygusu uyanmaz. Elemanını çalacak bir firmayı rakip olarak görür. Aralarında güçlü yardımlaşma ve dayanışma duyguları oluşmaz. Rekabet kötücül değil, barışçıl olmalıdır; başkalarının kötülüğünü istemeye değil kendini geliştirmeye yönelik olmalıdır. İşini kaliteli yapmaya yoğunlaşmak, hile, entrika yapmamaktır. Bunun için toplumda ortak normların ve hedef kümelerinin olması gerekir. Bunun sonucunda da toplum bir yol haritası çizebilir.

Toplumlardaki Eksen Kurumlar

[Her toplumda bir eksen kurum vardır. Roma'da siyaset ana eksen, mihver kurumdur. Çin'de aile, çadırın ana direği gibidir. Çin'in dağılmamasının sebebi ailenin eksen kurum olmasıdır. Hindistan'da din bunun yerini almıştır. Batıda ve ABD'de ekonomi eksen değer olmuştur ve diğerleri ona dönüşmüştür. Eski Türklerde liderlik kurumu eksen olmuştur. Osmanlılarda ise adalet mekanizması, kadılık eksen kurum haline gelmiştir. Padişah bile gidip yargılanabilmiştir. İttihat ve Terakki'den sonra Türkiye'de merkezi yani eksen kurum askerlik olmuştur ve Cumhuriyet döneminde

A. C

de sürmektedir.} Eğer askerlik kurumu kendini revize etmezse Türkiye'nin önündeki gelişime zarar verecektir. Ülkenin kültürel değişime ihtiyacı vardır. Hoşgörünün tanımlanması, eksene alınan kuruma göre yapılır. Eksen kültür ve değerlerin kendini değiştirme, geliştirme kapasitesinin olması gerekir. Aksi halde toplumda hoşgörünün ön plana çıkmasını engeller.

İnsan ve Toplum Hayatında Hedef Edinmenin Önemi

İnsanoğlunun "Tarihin akışı içersinde bugün, bulunduğum bu yerde bana düşen bir görev var mı?" diye düşünmesi, kendisine kuş bakışı bakabilmesi geniş bir vizyonu gerektirir. Maalesef insanların çoğu günümüzde "Nasıl yaparım da elimdeki malı arttırırım, kendi çıkarımı genişletirim" şeklinde düşünmektedir. Büyük bir mabedin inşaatında çalışan iki kişiye ne yaptığı sorulur. Çalışanlardan biri "Günlük 10 milyon yevmiye ile iş yapıyorum" der. Diğeri ise "Dünyanın en büyük ibadethanesinde çalışıyorum" cevabını verir. Yapılan iş aynıdır ama vizyon farklıdır. Kurumların kimliğinin oluşumu sırasında da vizyon önemlidir ve bu vizyonu orada çalışan herkesin bilmesi ve ona uygun davranması stratejik hedeftir.

ÖN

[Milleti millet yapan idealleri, ülküleri, hedefleridir. Ortak hedefleri olan farklı kültürleri bir arada tutmak kolaydır. Mesela bir işletmede farklı karakterde insanlar vardır. Bu farklı karakterdeki insanları aynı amaç için benzer hareket şeklinde çalıştırmak büyük yöneticilik gerektirir.} Çok kültürlerin olması çok yeteneğin bir arada olması anlamına gelir. Her insanın başarılı olduğu ve zayıf olduğu işler vardır. Bazı insanlar inşaat işini iyi yapar, bazısı da bilgisayar işini. Kültürel yatkınlığın burada önemli etkisi vardır. Bazı insanlar ticareti sever ve masa başında oturamaz. Her toplumun Kayserili imajı vardır. Mesela İngiltere'de bunu İskoçlar temsil eder. Her toplumun Nasrettin Hoca gibi kültürel

sembolleri vardır. Kùltürlerin ortak hedef belirlemede katkısı bulunur.

[Son yapılan beyin çalışmalarında, beyni en sağlıklı çalıştıran etkenin “hedef” olduğu belirlendi. Eğer kişinin hedefi varsa, sabah kalktığında şartları o amaca göre algılar, yorumlar, anlam bağını kurar ve kendini o hedefin gerçekleştceği şartlara sokar. Eğer orta veya uzun vadede hedefi yoksa sabah kalktığında önüne ilk gelen ve hoşuna giden şeye takılır. Bir saat zaman ayıracaksa üç saat harcar. Genel hedefine uygun davranamadığı için zaman yönetimi yapamaz. Kurumsal hedef oluşturmadağı için enerjisini doğru yönetemez. Toplumda da aynı şekilde çok kültürlölükte birlikte hedef oluşturmak gerekir. Ancak büyük bir şemsiye kültürünün üst kimliğı altında her kültürün kendisini iyi hissedebileceğı, özgür ve mutlu olabileceğı bir ortam sağlanmalıdır.] Osmanlı bunu başarmıştır. Çok farklı kültürler Osmanlı ideolojisine saygı duymuştur ama aynı zamanda her kültür kendi özel alanını oluşturabilmiştir. Bu durum da imparatorluğu bir arada tutmuştur. Osmanlı döneminde sadece bir tabur askerle Filistin bölgesinin güvenliğı sağlanırken şimdi birkaç ordu bu güvenliğı sağlayamamaktadır. Şu anda o bölgede bulunan kültürler Osmanlı döneminde de mevcuttu. Ama şu anda kültürlerin idealleri değıştiğı için düzen bozuldu. Mesela dostça yaşayan apartmana biri gelse ve bütün apartmanı ele geçirmeye çalışsa ve bir iki yeri işgal etse bütün apartmandakiler arasında kavga çıkacaktır. Çünkü hak etmeden almaya kalkmıştır.

Kùltürler için de aynı durum söz konusudur. Onların da hırsları ve açgözlölükleri vardır. Bunlar da kültürel barış yerine kültürel kaosu ortaya çıkarır. Çok kültürlerle birlikte yaşama bilinci oluşmaz. Herkesi kendi kültürüne benzetme çabası karşı tarafların üzerinde baskı oluşturur. Kendine benzemeyeni ötekileştiren kişi, ötekileştirdiğı insanla da barış içinde yaşamayı başaramaz. Ötekileştirilen kültür değer-

sizleştirilir ve küçük görülür. Çok kültürlerin bir arada yaşayabilmesi için üstün kültürün olmaması gerekir.

Hangtinton'un kültürler savaşı teorisine göre Beyaz Anglo Sakson Protestan (WASP) ırk üstündür. Yazar, Amerika'nın yönetiminde bunların olması gerektiğini ve diğer dünya ülkelerinin de buna benzemesinin şart olduğunu söyler. Kemalizm'in WASP'a benzemeye çalıştığını fakat başarılı olmadığını belirtir. Hangtinton, kendi kültürünün üstün, buna benzemeye çalışmanın iyi, diğerlerinin kötü olduğunu vurgulayarak medeniyetler savaşını buna dayandırır. Yazar, alt ve üstün kültür bilgisiyle hareket ettiği için medeniyetler savaşını ortaya çıkarır ve böylece güçlü olanın ayakta kalma tezinin versiyonu olan Sosyal Darwinizm'i savunur.

Yaşam Mücadele Değil, Yardımlaşmadır

Evrene baktığımızda virüsler, bakteriler, faydalı ve zararlı mikroplar, karıncalar, böcekler, eklem bacaklılar vardır. Bir ağaç binlerce meyve verirken, binlerce kuş böceklerle beslenir. İnsanlar çeşitli bitkileri ve hayvanları keserek yer. Evrende birbiriyle beslenerek geçinen bir sistem vardır. Bu bir mücadele değil, sistemin sürmesi için gerekli sirkülasyonudur. Eğer dünyada ölümsüzlük olsaydı, güçlünün zayıfı ezmesi olabilirdi fakat ölümsüzlük yoktur. Bir balık binlerce yumurtayı birden yumurtlayabiliyor. Eğer o yumurtaların hepsi balık olsa, denizler balıkla dolar, denge bozulur ve insanlık sona ererdi. O balığın binlerce yumurta yumurtlaması hepsinin balık olması için değil, onların bir kısmının diğer canlılara yiyecek olması içindir. Eğer diğer canlılara yiyecek olmayıp da kendi neslinin devamı için hepsi balık olsa, bütün deniz kendi cinsinden olacak fakat ikinci sene hepsi yok olacaktır.

Aynı şekilde bir ağacın neslinin devamı için bir meyve çekirdeği yeterlidir, binlerce meyveye ve çekirdeğine ihtiyaç yoktur. Karıncanın fili analiz etmesi gibi evrene tek bir ke-

sitten bakarsak, mücadele olarak görürüz fakat kuş bakışı baktığımızda canlıların birbirine vazife devri olduğunu görürüz. Canlılar dünyaya gelir, yaşarlar, geçip giderler, arkasından yenileri gelir. Hayat böyle bir çizgidir. [Öldükten sonra hayat bitiyor olsaydı, yaşam gerçekten mücadele olurdu.] Fakat bitmediği için canlılar sadece vazifesini yapıp giderler. Bu şekilde bakınca hayatın bir yardımlaşma olduğu görülür. Evrenin genel çalışması içersinde insan vücuduna baktığımız zaman kalp, mide, bağırsak, damar, hücreler birbiriyle mücadele etmeyip birbirini tamamladıkları görülür. Bir tanesi vazifesini yapmasa hücre ölür. Doğaya baktığımızda aslanın ceylanı avladığı görülür fakat zayıf ve ölmekte olanı avlar. Aslan tokken önünden ceylan geçse avlanmaz, bu da mücadele için yapmadığını gösterir. Yaşamda yardımlaşma esas, mücadele istisnadır.

İnsandaki zihinsel açlık mide açlığından daha çok olduğu için kendisine bir hedef koyar ve evrenin hakimliğine soyunur. Hakimiyetini devam ettirebilmek için bazı ırkların çocuklarının yok edilmesini bile düşünebilir. Tarihte bunun örneklerine çok rastlanır. Firavun'un kahinlerinin, bir çocuğun onun hakimiyetine sona erdireceğini söylemesi üzerine 70 bin tane çocuğu kestirdiği söylenir ama Musa'nın gelmesine engel olamamıştır. Günümüzde de İsrail'in Filistin'de yaptığı farklı değildir. Karıncayı bile görecekteknolojinin olduğu bir dönemde çocukları, evleri ve hastaneleri bombalamak Firavun'un zihniyetinden farklı olunmadığını gösterir. O çocukları potansiyel terörist olarak görüyor ve ilerde büyüyüp ona saldıracaklarını düşünüyorlar. Tarih tekerrür ediyor. Hâlbuki bu kültürlerin içinde birlikte yaşama bilincinin oluşması gerekir. Fakat Hantington'un "tarihin sonu ve medeniyetler çatışması" teorisine göre, güçlü olanın ayakta kalması gerekir diye konuya yaklaşırsak barışı yok eder, kavgayı esas almış oluruz. Barışın esas, savaşın istisna olması gerekir. Bir gemideki insanlar fikir ayrılığına düşerlerse ne

yapıp edip uzlaşma yolunu bulmak zorundadırlar aksi halde gemideki bütün insanlar zarar görür. Çok kültürlü toplumlarda da aynı gemide yaşama bilincinin oluşması gerekir. Gemi seyir halindeyken çalışanlardan her biri geminin genel hedefini bozmayacak şekilde çalışmalıdır. Geminin hareket hedefi ile çalışanın hedefi paralel olursa gemiye faydalı olur ama geminin hareketini saptırmaya veya durdurmaya yönelik çalışırsa gemiye zarar verir.

Evrende de bir insanın, bir de evrenin hareketi vardır. İnsanın evrendeki genel gidişe uygun davranması spiritüel olarak önemlidir. Kültürün de genel idealleri vardır. Kişi ona uygun davranırsa, uygun çözümü ve mutluluğu üretir ve birlikte yaşama bilincini oluşturarak gemiye hizmet etmiş olur. Gemiye ele geçirmeye kalkanlara karşı da savunma duygusu oluşur. Çok kültürlerde sosyal adalet sağlanırsa kültür devam eder, sağlanamazsa kültürlerde denge bozulur.

İnsan Neden Başkalarına Yardım Ediyor?

Karşılıksız destek insanın başarısında rol oynuyor mu? Batıda sosyal beyin çalışmaları bütün hızıyla devam ediyor. Bu çalışmaların kapsamında antropologların, insan bilimcilerin yaptıkları çalışmalar da sürüyor. Bu çalışmaların birinde insanda hiçbir karşılık beklemeden başkasına yardım etme özelliği olduğu ve bu özelliğin yoğun bir şekilde yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bu özelliğin neden kaynaklandığı veya bu davranışın sebepleri araştırıldığında, evrimsel psikologların bakışıyla bu sorulara cevap verilemiyor. Çünkü evrimsel psikoloji insanı hep kendi çıkarı için koşan bir varlık olarak tanımlıyor. Darwin'den kaynaklanan bu teze göre, güçlünün zayıfı yok ettiği ve doğal ayıklanmanın olduğu varsayımı üzerine insanın, varoluş ya da yaşam mücadelesi için kendi çıkarı peşinde koşan, kendi çıkarını kollayan bir varlık olduğu şeklinde tanımlanmaktadır. Darwinci bu görüş insanın hiçbir karşılık beklemeden başkasına yardım etmesi-

ni, yine kendi çıkarını kollamada zekice uygulanan bir taktik olarak görülür.

İnsandaki bu özgeci tavrın neden geliştiği, bazı insanların karşılıksız yardım ederken bazılarının neden yardım etmediği konusu Zürih Üniversitesi'nden Ernst Fehr tarafından araştırılır. İnsanların büyük çoğunluğu, karşısındakinden bir şey beklemeden, bir şey elde etmeyeceğini kesinlikle bildiği halde başkalarına yardım etmektedirler. Bu durum insan doğasının bir parçası mıdır? Eğer doğasının bir parçası ise insanın gelişimini nasıl etkiler?

Fehr 10 sene boyunca bu konuda deneyler yapar. Bu deney sırasında, insanlar arasında ültimatom diye bir oyun geliştirilir. Ortaya somut bir ödül ve bu ödüle yönelik oyun planlanır. Oyunda deneyi uygulayan kişi, iki oyuncudan birine, söz gelimi 100 TL gibi, bir miktar para verir. Kimliği gizli tutulan bu 1. kişiden, parasının bir bölümünü "alıcı" adı verilen ikinci oyuncuya vermesi istenir. O, gönlünden kopan miktarı alıcıya verir. Öyle ki, isterse hiç para vermeyebilir ya da tümünü elden çıkarabilir. Daha sonra 2. kişi önerilen parayı geri çevirme, ya da kabul etme konusunda bir seçim yapmak zorunda kalır. Parayı kabul edip alması durumunda, oyunun başında ortaya konan para iki oyuncu arasında pay edilir. Paranın geri çevrilmesi durumunda ise her iki taraf da hiç bir şey almaz. Oyun yalnızca bir tur oynanır. Görünürdeki durum, 2. kişinin kişisel çıkarları, ne denli az olursa olsun önerilen parayı kabul etmesini gerektirir. Zira ufak da olsa bir şey almak, eli boş dönmekten iyidir. Bu gerçeğin bilincinde olan ve tıpkı 2. kişi gibi kişisel çıkarlarını kollayan 1. kişinin de, çıkarları gereği aslında olabildiğince düşük bir miktar para önermesi gerekir. Ne var ki son on yıldır gönüllü öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalar, bu tür deneylerde birinci kişilerin genellikle ellerindeki paranın % 25 ile % 50 arasında değişen bir bölümünü verir-

lerken, ikinci kişilerin % 25'in altındaki miktarları geri çevirdiklerini gösterir.

Emory Üniversitesi insanbilimcilerinden Joseph Henrich insanların kendilerine önerilen düşük miktarları bir haksızlık olarak algıladıkları için geri çevirdiklerine, böyle davranarak uğradıkları haksızlığı eli boş dönme pahasına da olsa cezalandırmak istediklerine dikkat çekmektedir.

Bu tarz oyunda kendi çıkarına uymadığı halde, yardıma karşılık verme tarzında bir davranış ortaya çıkmaktadır. Yüksek bir yardım varsa, karşı taraf da ona yüksek bir şekilde karşılık vermektedir. Oyun böyle devam eder. İnsanların çoğunda böyle bir davranış gözleniyor. İnsanda yardım edene yardım etme duygusu var. Yapılan deneyler insandaki bu duyguyu test etmekte ve insandaki yardımlaşma duygusunda genetik bir eğilim olduğunu göstermektedir çünkü insan çıkarına uymasa da yardım eden karşılık vererek yardımda bulunur. Demek ki yardımlaşma, karşılıksız destek insanın doğasında olan bir eğilim tarzında yorumlanır.

Yine Ernst Fehr tarafından yapılan "Mahkûmun ikilemi" denilen başka bir oyunda da aynı gerçek göz önüne serilir. Bu oyunda iki kişi birbirleriyle işbirliğine gittiklerinde kazanç sağlayabilir. Ancak oyuncuların birbirlerini aldatma olanağı da vardır. Oyuncular birbirlerine destek verdiklerinde, her biri kayda değer miktarda parasal bir çıkar elde eder. Ne var ki taraflardan biri destek verirken öteki onu aldatma yoluna giderse, çok daha yüksek bir kazanç sağlayabilir. Bu durumda darwinist evrimcilerin tezine göre, evrimde insanın çıkarı en önemli etkense, bencil insan çıkarı için aldatır, her şeyi yapar ve insanlığın da, aldatan insanların hakim olduğu bir düzende yaşaması gerekirdi. Oyun, aldatanın avantajlı çıkmasını sağlayacak şekilde kurulmuştur. Yalnızca kendi çıkarlarını düşünen biri her zaman karşı tarafı aldatır. Çünkü öyle davranması ona işbirliğine gitmekten çok daha fazla yarar sağlar. İş birliğine gitmek insana bir ya-

rar sağlarsa aldatmak üç kat daha fazla yarar sağlar. Fakat uygulamada ise, ilk oynayanların birçoğu aldatma yoluna gitse de, ötekilerin ikinci oyuncunun kendilerini enayi yerine koyup aldatabileceğini bile bile ona destek verdikleri görülür. Dahası, ikinci oyuncuların hemen hemen yarısının kendilerine daha az çıkar sağlama pahasına rakiplerine adil davrandıklarına ve işbirliğinden yana bir tavır sergilediklerine tanık olunur.

[Neden böyle bir duygu var? Araştırmada ortaya çıkan ilginç sonuç şudur: İnsanlar aldatılsalar da, kendi çıkarlarına uymasa bile adil davranma eğilimindedirler. Oyunda insanlar, adil davranmayan çıkarıcı kişiler olduğu zaman o aldatmaya itibar etmemektedirler. “O beni aldattı; ben de onu aldatayım, o bana oyun oynadı; ben de ona oyun oynayayım” deyip, insanlar çıkar peşine koşma yarışına girmiyor. Bu araştırmaya göre insanlar aldatılsa bile oyuna katılanların çoğu rakiplerine adil davranmayı tercih etmekte. Bu da insanın baskın duygusunun çıkarıcılık olmadığını gösterir. Bu çalışma, insanın temel duygusunun, çıkar peşinde koşmaktan çok adil davranmayı daha çok sevdiğini, daha çok doğru bulduğunu, böyle bir biyolojik eğilimi olduğunu gösterir. Bu da evrimcilerin “insan, çıkarı peşinde koşan varlıktır” tezini çürütmektedir.]¹

Kapitalist ahlakın özünde, “toplum çıkar peşinde koşan insanlardan oluşmuştur” anlayışı vardır. Bu anlayışa göre insan fedakârlık yapmayacaktır, karşı tarafa adil davranma zorunluluğu yoktur. Adil davranmak ekonomide işlem maliyetini artırır, ekonomik hareketliliği zayıflatır. Ekonomide kayba neden olur. Ekonomideki bu anlayış, Darwinizm’deki çıkar mücadelesinin kapitalizme yansıyan tezidir. Yukarıdaki çalışma bu tezi çürütüyor. Bu sonuca göre insanda doğuştan gelen adil davranma ve işbirliğine yatkın olma eğilimi olduğu ortaya çıkıyor.

Güçlü Karşılıklı İlişki

İnsanda menfaati olmadığı ve aldatıldığını bildiği halde işbirliği yapmaya karşı heves, arzu eğilimi vardır. Buna “güçlü karşılıklı ilişki eğilimi” denir. Bu eğilim insanın menfaati için fedakârlık yaptığını ya da insanın özgeci tavrının arkasında bencilce bir neden arayan varsayımını çürütür. Güçlü karşılıklı ilişki insanın sosyal varlık olmasını sağlar. Fehr’in yaptığı deneyler insandaki yardım etme ve güçlü işbirliği yapma eğiliminin genetik bir alt yapısı olduğunu ve insanın ilk varoluşundan itibaren genetik kodlarında bulunduğunu gösterir. Tanımlanmış bir gen yok fakat insanın yaratılış programında böyle bir kodlamanın verildiğini söyleyebiliriz.

Evrimsel psikologların teorisine göre, canı pahasına başkalarına yardım eden canlı türü evrimsel açıdan kaybeder. Çünkü canı pahasına başkasına yardım eden, evrimde zararlı çıkar ve yok olur. Örneğin bir ağaç meyve verir, sonra onları kuşlara, insanlara birçok canlıya ikram eder. Balık canı pahasına milyonlarca yumurta yumurtlar, doğum yapar ve ölür. Fakat evrimsel açıdan bakıldığında yaşam bir mücadele ise herkes kendi çıkarını ve kendi canını düşünmelidir. Darwinistlere göre kendi çıkarının peşinden koşan aç gözlü insanın rakiplerini yok etmesi gerekir. Fakat insan evrimcilerin tezini çürüterek bunu yapmaz. Bu kez insanın başkasının çıkarını kollayanı yok etmesi gerekir. Ortalama bir insan bunu yapmıyor. Ancak sapkın davranışta olan insan karşısındaki ni yok eder. İnsandaki baskın duygu, karşısındaki rakiplerini yok etmek değil, kendi rakiplerini de düşünerek hareket etmek tarzında bir eğilim sergiler. Bu da bize bu eğilimin, insanın biyolojik yapısının temelinde olduğunu gösterir.

A.C

[İnsanoğlu sosyalleşen bir varlıktır, aslanlar gibi tek başına dolaşp, tek başına yaşamaz ve sosyalleşmeyi başararak köy, şehir, kentler kurmuştur. Sosyal ilişkiler ağı kurmayı başarmış olması insanın “güçlü karşılıklı ilişki” kurma gibi biyo-

lojik yapı eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kendi neslini koruma ve neslinin başarısı için başkasına karşılıksız destek verme, insanın o anki çıkarı için uygun değildir fakat insan, türünün çıkarı için bunu yapmaktadır. Onun bu davranışı “evrendeki temel duygunun mücadele mi yardımlaşma mı?” sorusunu gündeme getirmektedir. İnsanın varoluşundaki temel motivasyon, kendi çıkarının peşinde koşmak olsaydı kendi ömrünü uzatma peşinde koşardı, neslini devam ettirme peşinde koşmazdı. Ama insan kendi türlerinin devamını kendi devamından önce görmekte ve kendi çıkarını feda etmektedir. İnsanı yanlış analiz etmemek gerekir. Yanlış analiz edilirse “büyük balık küçük balığı yutar” gibi bir mücadele içersinde olduğu görülür. Hâlbuki bütün canlıların kendi neslinin devamı için kendi canı pahasına fedakârlık yaparak başkalarına yardım ettiğini, bu duygunun insanda da geçerli olduğunu görürüz. İnsan, neslinin devamı için bu fedakârlığı bilmeden yapar. Annenin çocuğuna kendini feda etmesi, tavuğun yavrusu için kendini köpeğin önüne atması, kırlangıcın yangın çıkan bir binada ateşe dalıp yavrusunu kurtarması gibi değişik şekillerde fedakârlık örneklerine şahit oluyoruz. Bütün bu örnekler çıkar davranışına uymuyor, ancak fedakârlıkla açıklanıyor. Karşılık beklemeden destek verebilme, insanda biyolojik olarak kodlanmış bir bilgi olduğunu gösteriyor.

Güçlü karşılıklı ilişki görüşünü destekleyen başka bir çalışma da Massachusetts Üniversitesi ekonomi uzmanlarından Herbert Gintis ile Kaliforniya Üniversitesi antropologlarından Robert Boyd’un kuramsal çalışmalarından geliyor. Araştırmacılar bireylerin etkileşim içinde oldukları ve davranışlarında nasıl bir değişim yaşandığını izleyen bir bilgisayar modeli oluşturdular. Modelde bireylerin ilk başta aldatan ya da yardım eden konumunda olmaları sağlanır. Sonuçta, kişisel etkileşimlerde aldatanların kazançlı çıktığı görülür. Oysa gruplar birbirleriyle çekiştiklerinde yardımlaşma duy-

gusu hak ettiği konuma ulaştı ve aralarında yardımlaşmanın daha yoğun olduğu grupların öne çıktığına tanık olundu. Bu çalışma 30 kişilik gruplarla yapıldığında, grupların birbiriyle çalıştığı zaman aldatan değil, yardım edenin galip geldiğini gösterdi. Aralarında yardımlaşmanın daha yoğun olduğu gruplar öne çıktı.

İnsanlarda başarılı davranışı kopyalama eğilimi vardır. Yardımlaşma bir gruba yarar sağlar. Yardımlaşma için birey de bir bedel öder. Büyük gruplarda bireyin ödediği bedelle gruba sağladığı yarar arasında bir bağlantı vardır. Sadece işbirliği değil, grupta kurallara uymayan, bedel ödemeyenlere karşı bir cezalandırma tavrı gelişir. O tavır da grupta sosyal ilişkiyi artırır. bunun sonucunda da çekişmeyi tetikleyip tetiklemediği belirlenir.

İnsan ilişkilerinde, insan türünün başarısı için yardımlaşma temel bir rol oynuyor. İnsanların birbirine destek olması, temel bir fayda olan insan neslinin devamı için iyi bir uyarılama sonucunu ortaya koyuyor. “İnsan kendi çıkarı peşinde koşan varlıktır” tanımlamasına rağmen araştırmalar, insanın içinin derinliklerinde, genetik eğilimlerinde bir başkasına yardım etmekten hoşlandığını gösteriyor. Bu davranıştan mutlu olan insan kendi çıkarına değil de, grubun çıkarına göre davranmayı yeğliyor. Bu da “güçlü karşılıklı ilişki” eğiliminin ispatıdır.

Cinsellik, Amaçta Farklılaşmayı Gösteriyor

Evrin teorisine göre kâinatta uyarlamalar olur. Defalarca birçok kötü uyarılama arasında bir tane iyi uyarılama meydana gelir ve o uyarlamaya göre nesil devam eder; tesadüfi varoluştaki olduğu gibi. Bu teze göre bir maddenin oluşması için tek bir reaksiyon değil, arka arkaya onlarca reaksiyon meydana gelir. Bunun gibi canlılar arasındaki yaşam stilinde de kötü uyarlamalar gerçekleşir. Kötü uyarlamalar için-

de insanın uyum sorunu ortaya çıkar. Evrimde soyun devamı esas alındığına göre cinselliğe açıklık getirilememektedir. [Kaliforniya Üniversitesi insanbilimcilerinden John Tobby, günümüzde bireylerin cinsel arzuyu, döllenmenin açıkça olanaksız olduğu farklı koşullarda yaşadıklarına parmak basıyor. İnsanların cinselliği döllenmek için değil, arzu için yaşadıkları belirtiliyor. Diğer canlılarda da görülen bu özellik, canlıların temel motivasyonunun cinsellik arzusu olduğunu gösteriyor. Üreme davranışını yaptığı zaman beyin hemen zevk verici kimyasallar salgılıyor ve kişiyi ödüllendiriyor. İnsan da bunu yakalamak için aynı şeyi yapmaya devam ediyor. İnsan, nesil devam etsin, insanlık sosyal varlık olsun gibi bir düşünceden daha çok, biyolojik olarak bundan zevk aldığı için yapıyor. Böylece amacı farklılaştırmış oluyor. Üremeyi değil de arzuyu yaşamak, amacın farklılaştığını gösteriyor.] Yardımlaşma için de aynı şey geçerlidir. İnsanoğlu kendi çıkarını devam ettirmek için değil, başkasına yardım etmekten zevk aldığı için o eylemi yapıyor. İnsanoğlunun biyolojisi de, kişinin başkasına yardım etmekten zevk aldığını gösteriyor.

Duygusal beyin araştırmalarına göre, bir kişi vücudu yanan bir insan gördüğünde, eğer çıkarıcı karakterde kendini geliştirmişse beyninde nefret ve stres hormonu salgılanır, korku ve kaçınma şeklinde tepki verir. Fakat kişi olgunlaşma sürecini yardım etme yönünde yaptıysa beyninde mutluluk hormonu salgılanır. İnsanın diğer canlılardan farklı olarak bu özelliği geliştirebilme veya köreltme kapasitesi vardır. Bu araştırma, insanların bencil olma yahut da başkalarına yardım etmek konusunda eğitilmeleri gerektiğini gösterir.

“Yaşam Mücadeledir” Düşüncesinin Kötü Sonuçları

Deneyler insanların duygularını ve kabiliyetlerini geliştirme eğilimleri olduğunu gösterir. İnsan bin sene önce evi-

ni nasıl yapıyorsa, bugün de öyle yapmıyor ama diğer canlılar, mesela örümcek aynı şekilde yapıyor. [İnsanda sadece kendini düşünme, çıkarı peşinde koşma, başkasına zarar verme gibi kötücül duygular olduğu gibi bütün insanlığa faydalı olma, bunu yaparken kendisi de bundan faydalanma tarzında iyicil duygulara da sahiptir. İnsanın temel eğilimleri yanlış yöne çevrilebilir. Sosyal yardımı, zevkini düşündüğü için yapar, o anda hissettiği arzu ve zevki yaşamayı ister. Modernizm ve kapitalist sistem insandaki bu duyguyu köreltti. Yaşamı bir mücadele olarak gösterdi, hayatı yanlış tanımladı ve sosyal hedef olarak da insanın çıkarını gösterdi. Bunun sonucunda Birinci ve İkinci Dünya Savaşları oldu, daha sonra ırkların savaşına dönüştü. Kapitalist sistemde şirketlerin savaşı, sosyalist sistemde sınıfların çatışması, ailede kadın-erkek savaşları şeklinde karşımıza çıktı. Feminist yaklaşım, modernizmde kadın erkek savaşlarına dönüştü. Hatta anne-çocuk ilişkisini bile şöyle tanımladı: "Bebek ağlayıp isteyecek, onun çıkarı odur, sen de onunla ilgilenmeyeceksin, yatakta bırakacaksın, kendi canının istediğini yapacaksın." Bir dönem emzirmeyi yasakladı, gereksiz gösterdi, onun yerine daha güzel mamaların olduğu propagandası yapıldı. Bütün bunlar Darwinizmin "Yaşam bir mücadeledir" tezinin uzantılarıdır.]

Çıkar peşinde koşmayı yücelten modernizm ideolojisi insanlar arasındaki ilişkiyi, birbirine yardımlaşmaya değil birbirine rakip olmaya yönlendirdi. Aile içersindeki ilişkileri de etkiledi; herkes birbirini tamamlamak, yardım etmek yerine "ben haklıyım, sen haksızsın; benim dediğim, senin dediğin; benim hakkım, senin hakkın" mücadelesine dönüştü. Hak aramalar insanı kavgaya götürdü. Araştırmalar da bu çıkar çatışmalarının insanın biyolojik doğasına uymadığını gösteriyor. Bu biyolojik doğa hangi yönde beslenirse o yönde gelişir; yardımlaşma veya aldatma gibi. Yukarıda açıklanan

deneyler, aldatma yolunda olanların azınlıkta, yardımlaşma yolunda olanların çoğunlukta kaldığını gösteriyor. Bunu bir örnekle pekiştirmek gerekirse; insanlığın çıkarı için ve herkesin faydalanması amacıyla bilgisayar icat edildi. Bir müddet sonra bazı virüsler yazıldı. Başkalarının bilgisayarını sabote etmekten zevk alan hacker grupları ortaya çıktı. Fakat bunlar çoğunlukta değil azınlıkta kaldılar. Eğer insanlık bunları beslerse onların baskınlığı ortaya çıkacaktır. Ama insanlarda onlara karşı onaylamama ve adil olma duygusu var. Kendi çıkarlarını kaybetme pahasına da olsa rakiplerine adil davranma ve işbirliğinden yana tavır sergileme davranışı olduğu araştırmalarda görülüyor.

Humanite ve Hümanizm

[Hümanizm ile Humanite kavramları farklı manaları içerir, bu sebepten dolayı ikisini ayırt etmek gerekir. Hümanizm 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılda yeryüzü dini olarak "insanın Tanrı'ya ihtiyacı yoktur" iddiasıyla ortaya çıktı. Hümanist ahlak diye kendi ahlak tanımlarını yaparlarken hiçbir dine ihtiyaçları olmadığını belirttiler. Bu kavram, hayatın bir yarışma olduğunu ve herkes kendi zevklerini tatmin ederse, bunun ahlaklı olmak için yeterli olduğu savunuldu. Herkes kendi egosu, kişisel çıkarları peşinde koşarsa yarış olur, bu da doğada canlıların yarışı gibi üstün ırk, üstün nesil, üstün insanın ortaya çıkmasını sağlayacaktır görüşüne dayanır. İnsanda kötülük olmadığını, iyi varlık olduğunu, var oluş amacının zevklerinin peşinden koşmak olduğunu söyler. Hümanizm insanı böylece kutsallaştırmıştır.] Zevkleri, arzuları kutsallaştırarak insana başkaları için değil kendi nefsi ve arzuları için yaşamayı öğütler. Dünyaya bir kez gelindiğini söyleyerek, canının istediğini yaparak, sorumluluktan ve hayat yükünü taşımaktan kaçınmayı hedefler. Hümanizm benmerkezciliği yücelterek nefsin tatminini

A.C
2

yaşam amacı gibi gösterir. Bu anlayışa göre alçak gönüllü olmak ve başkalarını düşünmek gerekmez. Bu özelliklerinden dolayı empatinin tam tersi bir kavramdır.

[Hümanizmin yanlışlıkları ortaya çıkınca humanite kavramı doğdu. Humanite global bir düşüncedir ve insanlığı vurgular. Bu kavram, insanın sadece kendi çıkarını değil, diğer insanları da düşünerek onların da çıkarları, istekleri ve ihtiyaçlarının olduğunu fark ederek, kendi ihtiyaçlarının başkalarının ihtiyaçlarıyla sınırlı olduğunu kabul eder. Humanite "İnsanlık bireyden daha önemlidir" vurgusunu yaparak kişinin diğer insanlardan farklı olmadığını ve kendi beklentileri ve menfaatleri ile başkalarının beklentileri ve menfaatleri arasında denge kurması gerektiğini söyler. Humanite'de insanlığın menfaati bireyin menfaatinden üstündür. Bu kavrama göre, kişinin olaylara sadece kendi penceresinden değil, başkalarının da penceresinden bakarak bütünü görmek hedeflenir. Humanite asırlardır gelen semavi birikimler sonucu oluşan bir kavramdır.]

Batı "Rastgele İyilik Projesinin" Önemini Anladı

[1990'lardan sonra sinir bilimcilerin yaptığı duygusal beynin çalışmaları, empatik olmanın insanın çıkarına olduğunu ve insanın daha mutlu yaşamasını sağladığını gösterdi. Biyolojik bilimlerin bu sorgulaması, hümanizmden uzaklaştırdı. İnsanı değerli kılanın, bütün insanlar gibi kendini iyi hissedebilmesi olduğu ortaya çıktı. Bir kişiyi öldürenin bütün insanlığı öldürmek gibi veya bir insanın hayatta kalmasını sağlamanın bütün insanların hayatta kalmasını sağlamak kadar önemli olduğu görüldü. Son zamanlarda biyolojik bilimlerdeki çalışmalar, dinlerin bu öğretilerinin doğruluğunu ortaya koymaya başladı. Amerika'da 1990'lardan sonra liselerde sosyal sorumluluk projeleri uygulanmaya başlandı.] Community Services adı verilen ve 6 veya 8 hafta sü-

ren bu hizmetin amacı, lise ve üniversite çağındaki çocuklara, toplumsal hizmetin, sosyal sorumluluğun önemini anlatmaktır. Huzur evlerine gidip yaşlılara kitap okumak, çevrecilik faaliyetlerinde bulunmak gibi “Rastgele iyilik projesi” tarzındaki bu faaliyetler artık öğrencilerin üniversitelere kabul edilmesinde tercih sebebi haline geldi. Sosyal sorumluluğu geliştiren bu projeler daha önceleri kapitalist şirketlerde zaman kaybı ve işlem maliyetini artırıcı olarak görülüyordu. Fakat karşılık beklemeden yapılan sosyal sorumluluk projelerinin kurumun çıkarına olarak geri dönüşümü olduğu görüldü. Toplam kalite ödülü alan şirketlerden birinin gerekçesi şudur: Şirketin müdürünün ceketinin düğmesi kopmuştur. Orada çalışan bir işçi karşılık beklemeden iğne iplik alıp düğmeyi dikmiştir. Bunun üzerine gözlemci, o şirkette karşılık beklemeden çalışanlar birbirine yardım ediyor gerekçesiyle toplam kalite ödülüne layık görmüştür. Avrupa’da ve ABD’de bunun önemine varıldı. Yardım etmeyi yüceltmeyen, rekabetçi tavır artık yok olmaya başladı.

Rastgele iyilik projesiyle, tanıdık olmayan bir insana yapılan iyilik o kişinin hayatını değiştirecek bir başlangıç olabilir. Uzmanlar artık bunun aile projesi haline getirilmesini tavsiye ediyorlar. Bir defter alarak yapılan iyiliklerin, daha çok iyilik için fırsatlar kollamanın, yardımlara kafa yormanın önemi vurgulanmaktadır. Hediye almak, kapı tutmak, telefonla arayıp hatırlarını sormak gibi hiçbir menfaati olmadığı halde yapılan iyilikler bazı insanların hayatlarını değiştirebilir. Eğer iyilik aile projesi haline getirilirse zamanla yaşam amacı haline dönüşür. Bu projeye devam edildiği zaman iyilik alışkanlık haline gelir ve zamanla kişilik haline dönüşür. Ego ideali olarak iyilik yapmayı yaşam felsefesi haline getirmek, beyni iyilik yapmaya programlamak gerekir. Empatinin bir parçası olan bu eğitim çocukluktan itibaren başlar. Çocuklara ego ideali olarak insanlara iyilik yapmayı ve

iyi davranmayı öğretmek gerekir. İdeal insan olarak bu öğretilmediği takdirde kendi çıkarı için başkalarına kötülük yapmaya, zarar vermeye, kötü duruma düşürmeye meyleder; zarar verici, bozguncu karakter ortaya çıkar.

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK VE ADALET

Toplumun Kimliği: Kültür

Farklı kültürlerin bir arada yaşamasıyla ilgili bilinç ve istikrar oluşturulması çok önemlidir. Bilgi sosyolojisi, kültürel psikoloji ve psikoanalizdeki gelişmeler kültürün insan hayatındaki önemini daha çok göstermeye başladı. Kültürün temel değerleri ve standartları, toplumun karakterini ve kimliğini oluşturur.

[İnsanlarda biyolojik eğilimlere göre 12 tane kişilik tipi vardır. İçeride kapanık, dışarıya dönük, kuşkucu, takıntılı, pasif, agresif, bağımlı şeklinde tanımlanan kişilik türleridir. Kişide bu özelliklerden birçoğu olabilir fakat baskın özelliğe göre tanı konulur. Mesela sosyal normlara uymayan birine antisosyal denir, kendini diğer insanlardan üstün ve özel görene narsist denir. Bir insanda kişilik ne anlam ifade ediyorsa toplumda da kültür o manaya gelir. Kültürel kimlik, toplumun kişiliği gibidir. Sorun çözme stili, problemleri ele alış tarzı, düşünce kalıpları, iletişim tarzı, işbirliği kurma biçimi insanın kişiliğini temsil ettiği gibi kültürün değerleri, standartları da toplumun kimliğini temsil eder.]

Toplumsal Kimlikte Özsaygının Önemi

Toplumsal barışı bozan terörle ilgili olarak potansiyel adaylar konusunda araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalara göre kendi kültürüyle ilgili özsaygısı zedelenmiş ki-

şilerin terörist adayı olduğu ortaya çıkmıştır. İspanya'da Bask'lar üzerinde bu konuda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. İspanya'nın gerçek yerlileri Bask'lardır. İspanya'nın diğer halkları Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelip yerleşen insanlardır. Basklılar dilleri farklı ve melez oldukları için fazla dışlanmışlar ve aşağılanmaya maruz kalmışlardır. Bu sebepten dolayı kültürel özsaygıları zarar görmüştür. İspanya empatik iletişimi kullanarak terörle mücadelede başarı sağladı. Bask bölgesindeki melezlerin % 40'ı teröre karışıyor, dağlara kaçıyorlardı. Devlet psikolojik ve sosyolojik araştırmalar yaptı. Bu kişilerin toplum tarafından ötekileştirildiği, dışlandığı, küçük görüldüğü, değer verilmediği anlaşıldı. Bunları kazanıp sisteme katmak için empati yaptılar, kendilerine değer ve önem verildiği hissettirildi. Bu insanları benimsediklerini, küçük görmediklerini göstererek sempatilerini kazandılar. Böylece İspanya'da çok az radikal bir grup olarak kaldılar. Ülke bilimsel yaklaştığı için sorunu çözdü.

A. C

[İnsanda onur denilen temel özsaygı ihtiyacı vardır. Başkalarının, o insanı tanıyıp saygı duyması anlamına gelir. Değer verilmek, her insanda olan psikososyal bir ihtiyaçtır. Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde kendini güvende hissetme temel ihtiyaçlardan birisidir. Daha sonra özsaygı ihtiyacı gelir. Kişi, ana dilini ve derisinin rengini değiştiremez. Bu özelliklerinden dolayı aşağılandığında özsaygısı zedelenir. Özsaygının zedelendiği durumlarda da kişi, ona sebep olan kültüre karşı tepki verir ve negatif duygular hisseder. Negatif duyguların sonucunda da toplumsal barış bozulur. Bu kişilerin ellerinden ekmekleri alınır, evlerine baskı yapılırsa, şiddet uygulanırsa, adaletsizliğe uğrarlarsa radikalleşirler ve illegal yollara yönelerek terörist olurlar. Teröristlerin oluşumundaki psikolojik zemine bakıldığında özsaygı ihtiyacının karşılanmadığı ve zedelendiği görülür.]

Kültürel baskı ve aşağılanmada toplumsal empatinin önemi çok büyüktür. Mesela aynı mahallede oturan bazı in-

sanlar “çingene” diye aşağılandığında kültürel baskı yapılmış olur. Evlerde anne-babalar direkt çocuklara “bu şekilde hitap et” demeseler bile onların yanında aşağılayarak konuşmaları, çocukları yönlendirir. Çocuklar da mahallede arkadaşlarına o şekilde hitap eder ve kültürel kutuplaşmalar ortaya çıkar. Bu tür sonuçların ortaya çıkmaması için kültürel değerlerle biyolojik farklılıkların dengelenmesi gerekir. Mesela zencilere aşağı kültür diyerek biyolojik farklılıklara kültürel anlam yüklendiği zaman sosyal barışa zarar verilmiş olur. Bu tür sonuçların olmaması için çok kültürlülükte, kültürel psikoloji ve bilgi sosyolojisi arasındaki ilişkiyi bilimsel gelişmelere göre yeniden tanımlamak gerekir. Bunun için adalet teorisi arayışları başlamıştır.

İdeal Adalet Teorisi

Ahlaki homojenliğin evrenselleştirilmesine “ideal adalet” denir. Küresel ahlak ve küresel barış için küresel adaletin olması gerekir. Kültürün ahlaki ve siyasi boyutları vardır. Kültüre hem ahlaki açıdan hem de siyasi açıdan, yeni şeyler üreten keşfedici rol vermek gerekir. [Günümüzde biyolojinin adaleti ile insanın adaleti örtüşmüyor. Bu iki farklı adalet arasında denge kurulmalıdır. Kültürün, biyolojiye saygı duyarak bir adalet geliştirmesi gerekir. Biyolojik doğa ile adalet arasındaki ilişki Darwinizm ile tekrar tanımlandı] Liberal filozoflardan John Stuart Mill, “Kültürler yarışır ve güç kaynakları için savaşırlar” der. Darwinizm’den etkilenen bu görüşe göre birinin galip gelmesi diğerinin parçalanmasına neden olur. Kültürler savaşında birisi başarılı olursa diğerleri parçalanmak zorundadır. Böylece üstün kültürün sabit değerleri kabul edilir. Bu tezin günümüzdeki temsilcisi Samuel Huntington, Amerikan kültürünü üstün kültür olarak görür ve insanların bu üstün kültüre benzemeleri gerektiğini savunur. Hatta Türkiye için yorumda bulunarak Cumhuriyetle birlikte kültürel değişim talebine Kemalizm der. Fakat

A. C

Kemalizm'in kültür değiştirme projesinin başarılı olamadığı iddiasında bulunur. "Bizim kültürümüze benzemeye çalışması doğruydı fakat bu doğruyu yapamadı" yorumunu yaparak kendi kültürünü üstün görme ve diğerlerini kendine benzetme anlayışını dile getirir. Bu görüş çok kültürlü adalet anlayışına uymaz.

Artık çok kültürlülüğün adil paylaşım içersinde yaşaması konusu tartışılmaya başlandı. A kültürünün B kültür ile yarışması ve ona galip gelmesi değil, kültürlerin birbirini tamamlaması tarzında yaklaşılmaktadır. Kùltürler ve insanlar arasında, barışçıl bir yarışın olması gerektiğı anlaşıldı. Kùltürler arasındaki yarış barışçıl olarak ele alınırsa adalet ve özsaygı dengesi kurulabilir. Fakat insanlar arasındaki yarış rekabetçi, barışçıl olmayan, kendini üstün görerek başkalarını yok etmeyi amaçlayan bir yarış haline gelirse, bu durum kùltürler savaşına neden olur.

Darwin'le birlikte tek tanrılı dinlerin getirdiğı adalet anlayışı değiştirildi ve pagan kùltürünün adalet anlayışı getirilmeye çalışıldı. Anıtkabirin akropolis gibi inşa edilmesi de bu kùltürü yücelttiklerinin göstergesidir. Roma döneminde pagan kùltürünün baskısı ve adaletsizliğı vardı. Zayıfların, kadınların ve Romalı olmayan herkesin köle olduğı, alıp satıldığı, kölelerin alın teri ve çilesiyle tapınakların ve Roma heykellerinin oluşturulduğı bir dönemdi. Aynı şekilde Mısır'da piramitlerin yapılması sırasında, çalışan köleler konuşup vakit harcamasın diye dilleri kesilmiştir. Bu ÷lkelerde çok güçlü ve silahlı ordular bulunurdu. Böyle bir anda tek sermayesi kùltür olan peygamberler ortaya çıktı. Hz. İsa dostluk, kardeşlik ve yardımlaşmayı düştur edindi ve 11 taraftarı olduktan sonra vefat etti. Fakat teorisi o kadar iyi tuttu ki yaptığı küresel değişim ile 300 sene sonra bütün Roma Hıristiyan oldu. Bunun gücü silahtan değil, kùltür ve inançtan geliyordu. Çünkü din de kùltürün önemli ayaklarından biridir. Kültürel değişim toplumsal değişime neden olur. Toplum-

sal barışın olup olmaması kültür tanımlamasıyla yakından ilgilidir.] İnsan bir kültürün üyesi olduğu zaman, hem algısal hem de ahlaki dünyaya bakışını tanımlamış olur. Hangi kültüre mensupsa onun ahlaki ve algısal bakışıyla o kültürün çerçevesinden bakar, ona göre anlam katar ve ona göre yeni anlamlar bulur.

Sömürgecilikte Uygulanan Kültür Baskısı

[Özgürlük bağımsızlığın temelini oluşturur. Hindistan'daki kast sisteminde ve sömürgecilik döneminde Avrupa'nın Afrika'daki devletlerini sömürge altına almak için uyguladığı metotta dini duygular istismar edildi. Tanrı'nın, diğer kültürleri gelişmiş ulusların egemenliği altına girmelerini, eğer kendi istekleriyle olmazsa fethedileceklerini emrettiği, telkinleri yapıldı. Bu sömürgeciliği meşrulaştırmak için yapılmış bir plandı. Bu meşrulaştırma çabalarının sonucunda misyonerlik faaliyetleri iyice arttı. Bu konuda Kenya Cumhurbaşkanı Jomo Kenyatta şu sözleri söylemiştir: "Batılılar geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde topraklarımız vardı. Bize gözlerimizi kapayarak dua etmemizi öğretiler. Gözlerimizi açtığımızda ise bizim elimizde İncil, onların elinde ise bizim topraklarımız vardı." Sömürgecilikte din bu şekilde kullanılmıştır.]

Her kültür ayrı bir yaşam biçimini temsil eder. Yeme, içme, oturma, kalkma gibi davranışlar her kültürde farklılıklar gösterir. İnsanlar üstünde kültürel baskı oluşmaması için "Benim kültürüm en üstündür, benim gibi düşünmeyen aşağıdır" gibi bir durum karşı tarafta özsaygıyı zedeler ve toplumsal barışa gölge düşürür. Bu davranış yerine herkes kendisinin ve karşısındakinin kültürünü, karakterini ve yaşam tercihini ayrı ayrı kabul edip böyle bir algıyı biçimlendirirse farklı kültürden birisi geldiği zaman düşman askeri geliyor duygusuna kapılmaz. Mesela İslamofobinin arkasında bu korku vardır. İslam'ın getirdiği kültürel yaşam biçimini benimsemeyen kişiler, dindar görünümlü birisi karşısında

kendilerine kâfir denildiği hissine kapılıyorlar. Bu yanlış algılama biçimi nedeniyle kültürel baskı yapılıyor.

Kültür Algıyı Biçimlendiriyor

[Kültür, kişinin algısını biçimlendiriyor. Bunun aşılması ancak adaletin kültür içinde birinci erdem olmasıyla mümkündür. Aynı kültüre mensup kişilerde aidiyet hissi oluşur. O kültürün sembolleriyle özdeşleşir. Bu durum da insanın mutluluğuna ve istikrarlı toplum hayatına katkı sağlar.]

Baskın kültürün sabiteleri vardır ve o sabiteler üstün olarak kabul edilir. Dünyada Hollywood kültürü baskın kültürdür. Popüler kültür olarak bütün dünyada sinema, televizyon, gazete gibi medya yoluyla propagandası yapılmaktadır. Arkasında ekonomik ve propaganda gücü olan bu kültür kendine benzetmek için yeme zevkini, kıyafet zevkini değiştirmeye çalışır. Böylece daha fazla blucin satacak, daha fazla fastfood zincirleri açarak dünya ekonomisini elinde tutacaktır. Kültürün psikolojik savaş gibi siyasi ve ekonomik kullanılması söz konusudur. Üstün kültür böyle durumlarda eşit olmayan oyun alanları oluşturur. Futbolu ortaya çıkartır, bir oyun alanı açar. Çizgi film çıkartır, başka bir oyun alanı açar. Bunun gibi vasıtalarla bütün dünyanın kültürel eğlence standartlarını belirler. Bunların hepsi baskın kültürün üstünlükleridir ve bu da adil bir rekabet doğurmaz.

Baskın Kültür Kendi Hayat Tarzını Diretiyor

[İnsanı zorla değiştirmenin yanı sıra överek değiştirmek de vardır. Överek değiştirmede, zevk tuzakları oluşturup, insanları kendi savaş alanlarına çekip o tuzaklara düşürerek zevke alıştırmak söz konusudur. Baskın kültür kültürünü kabul ettirebilmek için kendi kültürel ödül-ceza sistemini oluşturur. Ödül sisteminde nasıl ünlü ve zengin olacağının şeklini anlatır. Başarılı olmak için kapitalist olunması gerektiğinin empozesini yapar. İnsanların hedeflerini değiştirir.]

İnsan hayatında hedefin ne olduğu çok önemlidir. Hayat serüveninde ilerlerken iyi bir insan mı yoksa başarılı olmak mı doğru hedeftir? Hedef, iyi bir insan olmaksızın, başarılı olmak veya olmamak bu yolda ilerlerken ara hedeflerden biri olur. İnsanın vardığı değil, hedeflediği nokta önemlidir. Sosyal adaletin sağlanması ve kültürler arasında adil rekabetin olması için bu hedefin verilmesi gerekir. Adil rekabet ve alternatif yaşam biçimlerine karşı özgür olunmasına serbest fikir piyasası, serbest kültür piyasası denir. Her kültürün kültürel çeşitliliğini sunabilmesi için demokratik çoğulculuk olması gerekir. Her kültürel tercih saygıdeğer, eşsiz, biricik, özeldir. Biri diğerinden üstün değildir. Avustralya'daki Aborjinler, Amerika'daki Moon Tarikatı gibi gruplar teknolojiyi ve medeniyetin bazı gereklerini reddediyorlar. Bu kültürleri zorla değiştirmeye veya yok etmeye gerek kalmadan zaman içinde yok olacaklardır. Taliban tarzı gruplar modern fen bilimlerini öğrenmiyorlar. Elektriği kullanma gibi çağın temel ihtiyaçlarını ve teknolojiyi reddettikleri için geriye sadece kendi kültürleriyle dini birleştiren ve şiddetle sonuç almaya dayanan bir yol kalıyor. Böylece İslam dinindeki cihad gibi bazı kavramlar da Avrupalılar tarafından yanlış tanımlanıyor. Hristiyanların ve oryantalistlerin birçoğu cihadı kutsal savaş olarak kabul ediyor. Hâlbuki cihadın büyük ve küçük cihad gibi maddi ve manevi ayrımı vardır. Büyük cihadın, kişinin iç dünyasındaki arzu ve istekleriyle, nefsiyle yapıldığı, küçük cihadın ise dış düşmanlara karşı yapıldığı bilinmiyor. Bu sebepten dolayı Kuran-ı Kerim'in şiddeti onayladığı ve İslam coğrafyasında şiddetin yöntem olarak benimsendiği önyargısı mevcuttur. Batı da bu önyargıdan dolayı bu coğrafyaya şiddetle hakim olarak demokrasiyi kurma yoluna yöneliyor.

Batı Kültürünün Hastalıkları

Her kültürün karakterini gösteren baskın ruhu vardır. Doğu kültürünün baskın ruhu yardımlaşma, paylaşma ola-

rak ön plana çıkarken, batı kültüründe bireysellik olarak göze çarpar. Kültürel farklılıkları baskın ruh oluşturur. Batı kültürünün kötü hastalıklarının arttığı görülmeye başlandı. Bu hastalıklardan biri benmerkezcilikdir. Bireysellik benmerkezcilikle karıştırılmaktadır. Batılı, hastalanan eşine, yaşlanan annesine babasına, 15 yaşına gelen çocuğuna karşı görevlerini yapmayı bırakıp devletin ilgilenmesini bekler, dünyaya bir kez geldiğini ve konforunu düşünen, mutlu olmak için canının istediğinin yapılması taraftarı olan bencil bir zihniyete sahiptir.

Batı kültürünün başka bir hastalığı da hedonizmdir. Batının kültürel bir değeri olan hedonizm yaşam amacını zevklerin tatmini olarak görür. Freud'dan etkilenen bu görüş insanın varoluşunu haz peşinde koşmaya bağladı. Cinsel haz da hazların en doruğu olduğu için ana motor olarak kabul edildi. Sevgi dahil her şey bu hazdan türemiştir diyerek her şeyi cinselliğin alt katmanı olarak kabul etmiş, cinselliğe indirgemişlerdir. Cinsel tatmin olduğu zaman mutlu olunacağı ve ruhsal hastalıkların düzelmesinin ancak cinselliğin yoğun yaşanmasıyla mümkün olacağı savunuldu. Hedonizm zevkçiliğin sonucunda ortaya çıktı.

Batının diğer bir hastalığı da yalnızlıktır. Bencil, zevk peşinde koşan insanlarda empati gerilir ve yardımlaşma zayıflar. Böyle durumlarda da insanlar yalnız kalır. İnsan sosyal bir varlık olarak düşünülmediği için özellikle üretkenliğin bittiği dönemde yalnız kalır. Parası ve gücü olanların etrafında insanlar bulunurken, olmayanların çevresinde kimse yoktur. Aynı durum kadınlar için de geçerlidir, çekiciliği olduğu zaman etrafında var olan insanlar, kadının çekiciliği kalmadığı an onu terk ederler. Bu nedenle batıda yalnızlık ihtiyacı hayvanlarla giderilmektedir. Vergi gelirlerinden anlaşıldığına göre Hollanda'da nüfusa kayıtlı köpek sayısı insan nüfusuna eşittir. Batı kültürünün ciddi şekilde değiştiği ve evlat sevgisinin bu şekilde giderildiği görülmektedir. Batı kültürü standartlarını bu şekilde belirler.

Çok Kültürlülükte Ortak İlgil Alanları

[Bir kültürde adalet varsa toplumda insanlar arasında ortak ilgi alanları oluşur çünkü bireyler kendilerini ait hissediler. Mesela bir kimse bir yere ziyarete gittiğinde, davetlilerin hepsine pasta verilirken o kişiye verilmezse orada aidiyet hissi zayıflar, kendini aşağılanmış, dışlanmış gibi hisseder ve ortak ilgi alanı kalmaz. Kişi bir an önce oradan çıkıp uzaklaşmak ister. Bu örnekte olduğu gibi ortak ilgi alanları ve ortak dil oluşmalıdır. Bunun sonucunda da toplumda ortak kültür oluşur. Ortak ilgi, ortak dil ve ortak kültürün oluşması için o toplumda adaletin olması gerekir.] Böylece ortak işbirliği alışkanlığı da oluşur. Adalet, sadece mahkemelerde uygulanan bir kavram olarak görölmektedir. Modernizmin getirdiği bu yanlış anlayış, sadece yasaların düzenlediği bir menfaat paylaşımı olarak görüldü. Hâlbuki adalet sadece yasaların değil vicdanların ve ahlaki değerlerin de düzenlendiği standart hukuk anlayışıdır.

Dış hukuk

İnsanın dış sorumluluklarını, düzenleyen yasalara ve hukuk kurallarına dış hukuk denir. Trafik kurallarına uymak, yalan söylememek, hırsızlık yapmamak gibi düzenlemeler dış hukukun dahilindedir.

İç hukuk

[Hiç kimse yokken hırsızlık yapmamak, yine hiç kimse yokken yalan söylememek, bir prensip için menfaati reddedebilmek, herhangi bir avantaj için ilkeli davranabilmek iç hukukun tanımı içine girer. Vicdani hukuk da denilen iç hukukun mahiyetini ahlak oluşturur.] İnsandaki vicdani standart hesap verme duygusunu geliştirir. Batı kültürü ahlakın güncelliğini kaldırdığı için iç hukuka zarar vermiş ve insanların adalet içinde yaşamasını bozmuş ve insanların

yalnızlaşmasına sebep olmuştur. Ortak ilgi alanı, ortak dil ve ortak kültür azalmış, sadece eğlence için bir araya gelen insanlar haline dönüşmüşlerdir. Fedakârlık yapılması gerektiği zaman kaçınan karakterler haline gelmişlerdir. Yine modernizm, ahlakın ekonomik hareketliliği azalttığı, işletim maliyetini artırdığı, insanları tembelliğe ittiği ve yarışmacılığa zarar verdiğini savunur. İnsanın doğuştan ahlaklı olduğunu ve bu yüzden ahlaka ihtiyacı olmadığını savunan batı kültürü, evrensel ahlak tanımlaması düzenleyemedi fakat bu tanımı değişikliğe uğrattı. Bu değişikliğin sonucunda da ahlakın siyasi hayatı düzenlemesi yapılamadığı için güçlü olanın zayıf olanı yutması başladı.

Biyolojik Adalet

A, C

Adaletin olmadığı yerde işbirliği alışkanlığı ve karşılıklı bağlılık oluşmamaktadır. Kültürün oluşmasında adaletin büyük önemi vardır. Adaletle ilgili algısal ve ahlaki standartlar kültürde birinci erdem olarak yer alır. Bu da sosyal adaleti oluşturur. 1960'lı, 1970'li yıllardaki sosyal adalet kavramı ile şu andaki biyoloji biliminin getirdiği sosyal adaleti iyi ayırt etmek gerekir. Sosyal beyin çalışmalarının öngördüğü bir sosyal adalet sistemi vardır. [Biyolojiden bağımsız olarak adalet sistemini tanımlamak insana terstir. Biyolojideki adalet sisteminin önemini gösteren, çocuklar üzerinde yapılmış bir deney vardır. 4-5 yaş anaokulu çocuklarına 4'er tane çikolata dağıtılır. Bütün çocuklar alır ve yerler, hiçbir sorun çıkmaz. Daha sonra aynı gruptaki çocuklara birine 1, birine 3, birine 6 çikolata verilir. Fakat bu kez çocuklar arasında kavga çıkar. Bu deney adil paylaşımın biyolojik olarak insan genlerinde kodlandığı tezini destekler.] İnsan diğer canlılardan farklı olarak adil paylaşımında kendini güvende hisse-der. Adil paylaşım olduğu zaman sosyal ilgisini, sosyal temasını artırır. Adalet böylece sosyalleşmeye katkı sağlamış olur.

Psikososyal Sermaye

Toplumlarda yazılı hukukun dışında töreler, gelenekler gibi dış kontrol güçleri vardır. Sosyal baskı, mahalle baskısı gibi kavramlar yazılı olmayan toplum kontrolünü sağlayan dış kontrol güçleridir. Mesela pijamayla sokakta dolaşmaz diye yazılı bir kural yoktur ama kimse o şekilde dışarı çıkmaz.

[İç kontrolde ise, insanın vicdani standartlar sistemini oluşturan sözünde durmak, yalan söylememek, dürüst, çalışkan olmak, insanları sevmek, fedakârlık, yardım severlik, alçak gönüllülük gibi psikososyal sermayedeki değerler mevcuttur. Yaşlı birisi yolda giderken düştüğü zaman sosyal sermayesi yüksek bir toplumda hemen birileri gelir yardım eder. Fakat sosyal sermayesi düşük toplumlarda kişiler kendi işlerini bahane ederek ilgilenmezler.] Bu değerlerden yoksun batı için bunlar çok büyük fark oluşturur. Batı parasal olarak zengin ama sosyal sermaye açısından yoksun, doğu parasal olarak fakir ama sosyal sermayesi yüksektir. Bu sebepten dolayı ekonomik krizler batı ve doğuyu farklı etkilemektedir. Kriz zamanlarında batıda intiharlar gibi çok şiddetli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Doğu toplumlarında sosyal sermaye, aile dayanışması, rahatlatıcı ve olumlu destekleyicilerle kriz daha rahat aşılmaktadır. Sosyal sermaye kolay elde edilmez, zamanla ve birikim sonucunda ortaya çıkar. Bir insanın yardımsever olabilmesi için çocukluğundan beri toplumda o şekilde yönlendirilmesi gerekir. Bir kişi 40 yaşına kadar cimriyse birden bire cömert olamaz, bunu başarabilmek çok zor bir iştir. İnsanın zihinsel olarak kendini değiştirmesine inkılab-ı ruhi denir. Ruhi bir devrim anlamına gelen bu özellik, özel yetenekleri, zihinsel farkındalıkları olan insanlarda vardır. Özeleştirir, kendini sorgulama becerisi olan insanlar kendilerini düzeltir ve değiştirebilirler. Değişimin önündeki en büyük engel ise ben merkezliktir. İnsan-

noğlu bütün iyilikleri bir odaya doldursa, bütün kötülükleri de bir odaya doldursa kötülüklerin odasını büyüklük hastalığı açar. İyiliklerin kapısının anahtarı da tevazudur. Anahtar bir erdem olan tevazu, sosyal sermayenin kapısını açar. Bu olmazsa diğer değerleri elde etmek zordur. İnsandaki gurur, kibir, üstünlük duygusu kişinin kendi kusurlarını görmesini ve gelişmesini engeller. Bir işyerindeki kusurlar görülmediği zaman düzeltilemezse, insanın iç dünyasındaki birikmiş sermayesindeki hatalar temizlenemezse, o kişi zenginleşemez. Sosyal sermayenin zenginleştirilmesi için kişinin kültürel stilini belirlemesi gerekir.

Alternatif Yaşamlara Karşı Adil Olmak

Alternatif yaşam biçimlerine karşı adil olabilmek çok önemli konulardandır. Yaşam biçimlerinden olan laiklik, dindarlık, liberallik çatışması en çok karşılaşılan konulardandır. Bu konu değerlendirilirken psikolojik analiz yapmak önemlidir. Liberalim diyen bir insan her anında liberal midir? Liberal bir partinin başkanı olan biri, evinde eşine karşı liberal olmayabiliyor. Laik olduğunu iddia eden bir insan hayatının her anında laik midir? Bu kişi yatarken dua ediyorsa laik midir? Dindar bir insan, hayatının her anında dindar mıdır?

Dindarım diyen bir insan da hayatının her anında dindar olamayabiliyor, ticaret esnasında dindar olduğunu unutup kapitalist gibi aç gözlü, doyumsuz, hırslı olabiliyor. Bu sebeplerden dolayı bu yaşam biçimleri arasında kesin sınırlar yoktur. Alternatif yaşam biçimlerine karşı adil olunması için farklı grupların karşılıklı, birlikte yaşamaları gerekir. Birlikte yaşama sırasında hatalar yapılır, tartışılır ve aşılar. Böylece ortak ilgi alanları olan ortak dil, ortak kültür, ortak işbirliği alışkanlığı, ortak savaş alanı ve karşılıklı bağlılık oluşur. Bunun sonucunda ortak kültür ortaya çıkar ve kültürlerin adil paylaşımı söz konusu olur. Ortak kültürün oluşma-

A. C

sı için insanların muhakkak yatay temas içinde olması gerekir. Hiyerarşi ve iş ilişkisi dışındaki, sosyal festivaller, eğlenceler, spor yarışmaları, komşuluk ilişkileri gibi sosyal ve yatay temaslar çok kültürlü toplumlarla birlikte yaşama alışkanlığı kazanır ve bu tecrübe sonucunda birlikte yaşama bilinci oluşur. Mesela Amerika'daki zenci ve beyazların birlikte yaşama alışkanlığı kazanmalarına Hollywood filmleri büyük hizmet etmiştir.

Bir filmde zenci ve beyaz polise mesai arkadaşlığı yaptırılması, onların birlikte aynı büroda günlerini geçirmesi, hatta birbirlerine aşık olması gibi temasları sonucunda iki insanın da birbirinden farklı olmadığı ortaya çıkar. Böylece birlikte yaşama alışkanlığı kazanılır, önyargılar kalkar ve kültürel ortak bir dil oluşur. Başka bir örnek de dindar ve laik insanlar arasında yaşanmaktadır. Taliban görünüşlü biri otobüse bindiğinde, bazı dindar olmayan kişiler nefretle bakar. Bu dindar kişi de nefretle bakan bu insanları düşman gibi gördüğü için bu haliyle dininin azametini ve haşyetini gösterdiğini düşünür. Bu kişinin düşüncesi ve tavrı, kafasındaki zihin haritasının yanlış olduğunu göstermektedir. Düşman olarak gördüğü insanların çoğunluğuna gerçek din öğretilmemiştir. Bu insanları düşman olarak görmek değil iyi niyetle diyalog kurmaya çalışmak gerekir. İlk başka reddedilecektir ama çaba göstermeye devam edilirse direnç, önyargıları kıracaktır. Böylece sosyal temas gerçekleşecektir.

Sosyal Temasa Engel Olma

[Kültürler arasındaki sosyal temasa engel olmak için kavgalar çıkartılır. Çünkü birbiriyle temas kuran kültürler arasında etkilenme başlar. Kültürler arasında kavga çıkartılarak laik-antilaik, Alevi-Sünni, Türk-Kürt bloklaşması yapılır. Fitne-fesat komitesi mantığı içinde olanlar bu bloklar arasındaki temasa engel olup menfaatlerinin sürmesi peşindedirler. Bu menfaat oyununa karşı çıkacak tek çare diya-

A, C

logtur. Kùltùrler arasında diyalog olduğunda birlikte yaşama bilinci oluşur ve alışkanlığa dònùřùr.} Yıllarca hiçbir sorun çıkmadan yaşayan Tùrk ve Kùrt kavimleri birden bire sorunlar yaşamaya başlar. İlk sorunu başlatan, daha önce bildiği halde karşısındakinin Kùrt olduğunun farkına varır ve kendi kimliğini savunmaya kalkışır. Bòylece çatışma çıkar. Daha önce hiçbir problemin olmamasının sebebi Kùrt kimliğinde olanı da kendi gibi kabul etmesindendir. Kùrt veya Ermeni kimliğindeki kişileri asimile ederek ve kendine benzetmeye çalışarak değil, onları bòylece kabul ederek birlikte yaşamayı başarmak gerekir. Farklı bir kimliği anlamak yerine onu kendine benzetmeye çalışma çabasının içersinde empati bulunmaz. Herkes karşısındaki kimliği değiştirmeden, olduğu gibi kabul ederek yaşam tecrùbesi oluşturursa, toplumsal adalet oluşur. Osmanlı dòneminde birlikte yaşama bilinci gerçekteşmiştir. Ermeni komşular Ramazan ayında Mùslùmanları iftara davet etmişler, Mùslùmanlar da onların özel günlerine saygı gòstermiřlerdir. Toplumsal işbirliği alışkanlığını gerçekteştirmişlerdir.

Fakat Tùrkiye’de bu işbirliği yapılmıyor, “kafasını eze eze hallederiz” tarzında bir yaklaşım devam ettiği için teròr sorunu çòzülemiyor. Teròristler yok edildi, onların yakınlarnın dùřmanlıđı kazanıldı. İntikam almak için dađa çıkanların sayısı arttı. Bütün o bòlgedeki insanların dùřmanlıđı kazanıldı. Bask gerillalarında kullanılan yöntemin Tùrkiye’de de kullanılması gerekirdi.

Bu durum da teròrle mùcadelede empatinin önemini gòstermektedir. O bòlgedeki insanlarla iletişime geçip, babanın, çocuğun başını okşar tarzda bir yaklaşımla ona değer verildiğini hissettirip sistemin parçası haline getirilmesi gerekir. Buyurgan tarzdan vazgeçip eşitler ilişkisi kurulduğunda sorun çòzülecektir.

Biyolojik Doğa Çoğulculuğu İspat Ediyor

[Biyolojik doğa bütün canlı türlerinde çoğulculuğu gösterir. Bir dağda binlerce çeşit çiçek vardır. Bir elmanın onlarca çeşidi vardır. Hiçbir insanın karakteri diğerine benzemez. Bir insanın DNA'sı diğer bir insanın DNA'sına benzemez. Proteinlerin dizilimi farklı olduğu için parmak izine kadar her şey farklılaşır. Bu çeşitlilik doğanın özelliği olduğu için yaratıcı da evreni yaratırken insanları özgür bırakmıştır.] Hatta kendisine kafa tutma özgürlüğü bile vermiştir. İnsana tanınan özgürlükler yetenekleri geliştirir ve daha mutlu yaşamalarını sağlar.

Biyolojinin verdiği özgürlüğün ve çoğulculuğun insanların yeteneklerinin gelişmesi ve birlikte yaşanması için toplumlarda da olması gerekir. Birlikte yaşamayı başarabilmeleri için birlikte denge kurulması gerekir. Doğada da mütahiş bir denge vardır. Mesela ayırık otu ile çiçekler arasında rekabet varmış gibi gözükür. Yine yazın tek çiçek her tarafı kaplar, sadece bunun yetiştiği, diğerlerini yuttuğu düşünülür. Ama sıcaklık sıfırın altına düştüğü zaman ona dayanıklı flora gelişir. Biyolojinin bu standartlarına uyulduğu zaman denge oluşur. Ama bir ilaç geliştirilip tohumlar yok edildiğinde denge bozulur. Doğadaki böcekler yok edildiğinde onlarla beslenen kuşlar da aç kaldıkları için yok olurlar. Aynı şekilde toplumlarda da bir ırk veya kültür yok edildiği zaman ya da kültürler savaşına teşvik edildiği zaman kültürlerin yok olmasıyla birlikte dengeler de bozulur. Bu sebepten dolayı çoğulculuk evrendeki biyolojik yasalara ve insanın doğasına uygundur.

Laiklik Yaşam Tarzı mı?

[Laik kelimesi Türkiye'de tam anlamıyla anlaşılamamıştır. Bu kelime bir yaşam tarzı tanımlaması değil, yönetim biçimi tanımlamasıdır. Laiklik, bütün farklı dinlerin ve fark-

A. C

A. C

lı kültürlerin birlikte yaşamasını sağlayan yönetim biçimidir. Laik yaşam tarzı diye bir kavram, yaşam tarzlarına eşit duran bir yaşam tarzı için geçerli olur. Kendi ideolojisi olan laiklik-tir. Bu nedenle ancak yönetim biçimi olabilir. Laiklik bir din alternatifi değildir. Materyalist yaşam tarzına laiklik dediğimizde bir yaşam tarzını seçmiş tarafsız olmayan laiklik ortaya çıkar. Laiklik yaşam tarzı olarak iddia edilirse şehitlik kavramının veya cenaze namazının açıklaması yapılamaz. Eğer laiklik yaşam tarzı ise çocuğuna dinini öğretmeye çalışan laiklikten çıkıyor anlamına mı gelir? Bu çelişkiler laikliğin yaşam tarzı olmadığını gösterir.]

Sekülerlik bir yaşam tarzıdır ve dünyevilik anlamı taşır. Kişi bir yaratıcının varlığını kabul etmeyebilir, ölümden sonraki hayatı yok sayar, hesap vermeyi kabul etmeyebilir ve yaşam biçimini ona göre kurar. Bu bir tercih meselesidir. Bir insanın sekülerliği tercih etmesi gibi dindar olma özgürlüğünün de olması gerekir. Bir subayın, bir polisin, bir devlet memurunun, kadının, erkeğin, herkesin dindar olma hakkı vardır. Böyle bir hakkın verilmesi gerekir ama bu hakkın siyasi bir amaçla kullanılmamasına hassasiyet gösterilmesi önemlidir. Bu hakkın siyasi rant elde edilecek şekilde kullanılması kavga nedenidir. Örneğin herkesin bir futbol takımını tutma özgürlüğü vardır. Bir kişiyi Galatasaraylı olmaya zorlamak kavga çıkmasına neden olur. Herkesin tercihinə saygı duymak gerekir. Bu, farklılığı ve çoğulculuğu oluşturur ve hayatı daha sevimli ve çekici hale getirir. Biyolojinin doğası da bunu gerektirir.

Din, Gönüllü Bağlılıkla Yaşanır

Türkiye’de laik ve antilaik kesim arasında işbirliği alışkanlıkları geliştirilse ortak bir dil ortaya çıkar ve birlikte yaşamak başarılmış olur. Alkol almak isteyen birinin elinden içkisi alınmaya çalışıldığında rahatsız olduğu gibi, alışveriş merkezine giden dindar birisinin de ibadet yeri bulamama-

ON

sı aynı derecede rahatsızlık vericidir. Her ikisinin de ihtiyacının normal karşılanacağı birlikte yaşama tarzı her iki tarafı da güvende hissettirir. Ortaçağ'daki gibi tek tip dindarlık ve tek tip yaşam anlayışının sorgulanması gerekir. [Dindarlaşma devlet yoluyla değil, dine gönüllü bağlılık yoluyla oluşmalıdır. Suudi Arabistan ve Afganistan'daki dine otoriter bir bağlılık oluşturmaya çalışmak, ibadet etmeyenleri dövmek müna-fıklığı teşvik eder. Felsefe olarak kabul edip ama yaşam tarzını uygulamayanlara zorla yaptırmaya çalışmak da zararlıdır. Felsefe olarak da kabul etmeyen fakat saldırganlığı ve zarar vericiliği olmayan kimselere müdahale edilmemesi gerekir. Dini uygulamada iyi niyetli de olsa zorlama yapmak karşı tarafın kendini kötü hissetmesine sebep olur. Baskı yapıldığını düşünerek değiştirilmeye çalışıldığına inanır.]

A. C

Bir fikir telkin edileceği zaman metodunun iyi belirlenmesi gerekir. Dürüst davranmak, sözünde durmak, emaneti korumak gibi davranışlarla gösterilen hayat tarzı insanlar üzerinde çok daha etkili olur. [Mesela bazı ailelerde çocuklar 15 yaşına kadar bütün duaları okurlar, 5 vakit namazı kılarlar. Fakat benimsemeden, anne-baba baskısıyla yapıldığı için ergenlik döneminde ters bir yöne döner. O inancın uygulamasını severek yapmadığı için içselleştiremez. Ailenin sevgisini kaybetmemek için yapar fakat otorite kalktığı zaman ters role girer. İkna edilmezse Darwinizm gibi karşıt düşüncelerle karşılaştığında inancını terk eder. Bu durumda anne baba çocuğuna dinini nasıl öğretecek? Buyurgan bir tavra girmeden, sevdirecek, ikna ederek, yapabildiği kadarını destekleyerek teşvik edildiğinde, belki çocuk az yapabilir fakat devamlı ve kalıcı olur.]

Dinde Akli İkna Etme Metodu

A. C

[Bir insanın geçmişte yaşadığı şok bir olay, bir travma varsa o olayı kazanım haline dönüştürmek için rasyonalize etmek gerekir. Mesela bir ölüm yaşandığı zaman beyin man-

tıksal bir çözüm üretir, olayı rasyonalize eder, o konuyla ilgili dosyayı bitirir ve kapatır. Eğer konu çözümlenmezse dosya beyinde açık kalır. Mesela bilgisayarın masaüstündeki dosyalar açık kaldığı zaman bilgisayarın çalışması yavaşlar ve verimi düşer. Bir olay hakkında insan beyni ikna olmadığı zaman veya takliden inandığı zaman akıl onaylamadığı için o konu ucu açık bir yara gibi durur, mikrop kapar ve hastalık haline dönüşür. Hâlbuki o konu akla uygun hale getirildiği, mantıksal çözüm üretildiği zaman o kişi izin vermediği müddetçe o dosyaya dışarıdan bir şey giremez. Tahkiki iman, beyinde çözülmüş, kapatılmış, şifrelenmiş bir dosyadır. Tahkiki iman beynin çalışma mekanizmasına en uygun modeldir. Akılla birlikte kalp ve duygular da ön plana çıkmalıdır. Tasavvufla uğraşanlar akli geri planda tutup kalbi öne çıkarmışlardır. Bir toplumda akli şaşırtacak vesveseler yoksa, kalbî metotla gitmek insanın daha hızlı ilerlemesine vesile olur. Eski çağlarda akli karıştıracak çok fazla etken yoktu fakat çağımızda bilim ilerledikçe şeytanın baştan çıkarıcı materyali çoğalmıştır.]

Çocuklara dini öğretmede önemli yollardan biri saygı, utanma ve acıma duygusunu güçlendirmektir. Edepli ve saygılı bir çocuk yanlış yola girse bile döner. Çünkü bu öğretilen kavramlar anahtar değerlerdir. Fakat vicdan, utanma ve Allah'a hesap verme duygusu gibi değerler yok edildiği zaman "din yanlışmış" düşüncesi artar. Utanma, merhamet, acıma duygusu bilimsel olarak doğruymuş, denildiğinde "din doğruymuş" onayı verilir. Ama din bu değerleri savunduğunda önyargılar oluşur. Bu önyargılar da merhamet kavramını kapsayan empatiyle yok edilir.

Yedinci Bölüm

İDEAL TOPLUM

Medine Sözleşmesi

Hz. Muhammed 622 yılında, Müslümanları, Yahudileri ve Paganları da içine alacak şekilde Medine'nin önde gelen aşiret ve aileleri arasında bir anlaşma oluşturdu. Sözleşmede Medine'de bazı kabileler arasındaki şiddetli iç çatışmalara son verilmek istendi. Ayrıca bu amaç doğrultusunda Medine'deki Müslüman, Yahudi ve Paganlar tek bir topluluk olarak toplandı ve hepsinin payına düşen hak ve sorumluluklar oluşturuldu.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1-) Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli müminler ve Müslümanlar ve bunlara tâbi olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için olmak üzere tanzim edilmiştir.

2-) İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ederler.

3-) Kureyş'den olan Muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necatını müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

4-) Benû Avf'lar kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (Müslümanların teşkil ettiği) her zümre (taife), harp esirlerinin fidye-i necatını müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

5-) Benû Hârisler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile evvelki, şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasında iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

6-) Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

7-) Benû Cuşem'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

8-) Benû'n-Neccâr'lar kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

9-) Benû 'Amr Ibn 'Avfar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

10-) Benû'n-Nebât'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler ara-

sındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

11-) Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidye-i necatını, müminler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

12-) Müminler kendi aralarında ağır malî mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve mâkul bilinen esaslara göre vereceklerdir.

12/b-) Hiçbir mümin diğer bir müminin mevlâsına (kendisi ile akdî kardeşlik rabıtası kurulmuş kimse) mûmâna'at edemez (diğer bir değışle: Hiçbir mümin diğer bir müminin mevlâsı ile onun aleyhine olmak üzere bir anlaşma yapamayacaktır.)

13-) Takva sahibi müminler, kendi aralarında mütecavize ve haksız bir fiil tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da müminler arasında bir karışıklık çıkarma kastını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evlâdı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

14-) Hiçbir mümin bir kâfir için, bir mümini öldüremez ve bir mümin aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

15-) Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tektir; (müminlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himaye) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira müminler, diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadırlar.

16-) Yahudilerden bize tâbi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.

17-) Sulh, müminler arasında bir tektir. Hiçbir mümin Allah yolunda girişilen bir harpte, diğer müminleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (müminler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır.

18-) Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir.

19-) Müminler, birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır.

20-) Takva sahibi müminler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

20/b-) Hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mümine bu hususta engel olamaz (yani Kureyşliye hücum etmesine mani olamaz.)

21-) Herhangi bir kimsenin, bir müminin ölümüne sebep olduğu katî delillerle sabit olur da maktulün velisi (hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabî olur; bu halde bütün müminler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helâl (doğru) olur.

22-) Bu sahifenin muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir müminin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helâl (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren, Kıyamet günü Allah'ın lânet ve gadabına uğrayacaktır ki o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ve ne de bir taviz alınacaktır.

23-) Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.

24-) Yahudiler, müminler gibi, muharebe devam ettiği müddetçe (kendi harp) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

25-) Benu 'Avf Yahudileri, müminlerle birlikte (İbn Hişam'da bu, "ma'a" (=ile) olarak, Ebû Ubeyde'de ise "min" (=den) olarak zikredilir) bir ümmet (:câmi'a) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlâları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler.

25/b-) Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îkâ eder, o sadece kendine ve aile efradına zarar (vermiş) olacaktır.

26-) Benûn- Neccâr Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

27-) Benu'l-Haris Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

28-) Benu Sâ'ide Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

29-) Benu Cuşem Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

30-) Benu'l-Evs Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

31-) Benu Sa'lebe Yahudileri de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îka eder, o sadece kendini ve aile efradını zarardîde etmiş olacaktır.

32-) Cefne (ailesi) Sa'lebenin bir kolu (batn)dur; bu bakımdan Sa'lebe'ler gibi mülâhaza olunacaklardır.

33-) Benu's-Şuteybe de Benu 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. Kaidelere muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

34-) Sa'lebe'nin mevlâları, bizzat Sa'lebeler gibi mülâhaza olunacaklardır.

35-) Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitâne), bizzat Yahudiler gibi mülâhaza olunacaklardır.

36-) Bunlar (Yahudiler)'dan hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), Muhammed'in müsaadesi olmadan çıkamayacaktır.

36/b-) Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilemeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa neticede kendini ve aile efradını mesuliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır (yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır.) Allah bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir.

37-) (Bir Harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerindedir. Muhakkak ki bu sahifede (yazıda) gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

37/b-) Hiçbir kimse müttefikine karşı bir cürüm îka edemez: Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir.

38-) Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır.

39-) Bu sahifenin (yazının) gösterdiği kimse lehine Yesrib vâdisi dahili (cevf), harâm (Mukaddes) bir yerdir.

40-) Himaye altındaki kimse (cârr), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm îka edecektir.

41-) Himaye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez.

42-) Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler arasında zuhurundan korkulan bütün öldürme yahut münazaa vakalarının Allah'a ve Resûlüllah Muhammed'e götürülmeleri gerekir. Allah bu sahifeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riayet edenlerle beraberdir.

43-) Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır.

44-) Onlar (Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücum edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

45-) Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olursa, müminlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vakaları müstesnadır.

45/b-) Her bir zümre, kendilerine ait mıntıkadan (gerek müdafaa ve gerekse sâir ihtiyaçlar hususunda) mesuldür.

46-) Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlâlarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakarlık ile tatbik olunur. Kaidelere muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefesine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir.

47-) Bu kitap (yazı), bir haksız fiil îka eden veya cürüm işleyen (ile ceza) arasında engel olarak giremez. Kim ki bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm îkaı hallerini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

Ö N S Ö Z

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına,

İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının, Andlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına,

Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyaca gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıdaki taahhüdün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,

İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahalisi gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri için işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder.

Madde : 1

Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde : 2

1. Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname ile ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.
2. Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesa-yet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.

Madde : 3

Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferдин hakkıdır.

Madde : 4

Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır.

Madde : 5

Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.

Madde : 6

Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

Madde : 7

Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korumasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu Beyannameye aykırı her türlü ayırdedici muameleye karşı ve böyle bir ayırdedici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde : 8

Her şahsın kendine anayasa veya kanun ile tanınan haklara aykırı muamelelere karşı fiilli netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır.

Madde : 9

Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürelemez.

Madde : 10

Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşit-

likte, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafetle açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde : 11

1. Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe mâsum sayılır.
2. Hiç kimse, işlendikleri sırada milli veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkûm edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde : 12

Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz kalamaz.

Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır.

Madde : 13

1. Herkes herhangi bir Devletin arazisi dâhilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkına haizdir.
2. Herkes, kendi memleketi de dahil olduğu halde, herhangi bir memleketi terk etmek ve memleketine dönmek hakkını haizdir.

Madde : 14

1. Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.

2. Bu hak, âdi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

Madde : 15

1. Her ferdin bir vatandaşlığa hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından ve vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

Madde : 16

1. Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiçbir takyidata tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir.
2. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.
3. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve Devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.

Madde : 17

1. Her şahıs tek başına veya başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkını haizdir.
2. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

Madde : 18

Her şahsın, fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyeti, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

Madde : 19

Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları

mevzuubahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını gerektirir.

Madde : 20

1. Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir.
2. Hiç kimse bir derneğe mensup olmaya zorlanamaz.

Madde : 21

1. Her şahıs, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketinin kamu işleri yönetimine katılmak hakkını haizdir.
2. Her şahıs memleketin kamu hizmetlerinden eşitlikte faydalanma hakkını haizdir.
3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir.

Madde : 22

Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve Milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde : 23

1. Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, âdil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.
2. Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.

3. Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla de tamamlanan âdil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
4. Herkesin, menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde : 24

Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma müddetinin makul surette tahdidine ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

Madde - 25

1. Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.
2. Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

Madde : 26

1. Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.
2. Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir. Bütün milletler, ırk ve din grupları arasın-

da anlayış, hoşgörölük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihan seçmek hakkını haizdirler.

Madde : 27

1. Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.
2. Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

Madde : 28

Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır.

Madde : 29

1. Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak içinde yaşamasıyla mümkün olan topluluğa karşı vecibeleri vardır.
2. Herkes, haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade etmek hususunda, ancak kanun ile sırf başkalarının hak ve hürriyetlerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak maksadıyla ve demokratik bir cemiyette ahlâk, nizam ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için, tespit edilmiş kayıtlamalara tabidir.
3. Bu hak ve hürriyetler hiçbir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde : 30

İşbu Beyannamenin hiç bir hükmü içinde ilân olunan hak ve hürriyetlerin bir Devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir faaliyete girişmeye veya bilfiil bunu işlemeye her hangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz.

MEDİNE SÖZLEŞMESİ VE İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Medine Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname'lerinin ortaya çıkışlarında çok ciddi sosyolojik ve psikolojik zeminleri vardır. 622 yılında İslam medeniyetinin kuruluşundaki zeminle 1948'de Avrupa'daki sosyolojik zemin arasında önemli benzerlikler göze çarpmaktadır. Batının 1948 yılında geldiği noktaya İslam medeniyeti 1326 sene önce gelmiştir diyebiliriz. Her iki sözleşmede de birey hukuku, kültürlerin hukuku ve devlet hukuku arasında denge kurulmaya çalışılmış ve birey, kültür grupları ve devlet yönetimi hakkındaki sınırlar çizilmiştir. Bu tür sözleşmelerde toplumsal empatinin ve birlikte yaşamamanın bilinci görülmektedir.

Kültürel birliktelikler olmazsa toplum birlikte yaşamayı başaramaz. İnsanlar birbirleriyle sürekli kavga eden, savaşıyor, öldüren toplumlar haline gelirler. Bununla ilgili psikososyal deney yapılmıştır. Bir adaya 50 tane ergenlik öncesi gençler koyulur. Başka bir adaya da yine 50 tane aynı yaşlarda gençler yerleştirilir. Her iki adadakilere de üçer aylık süre tanınır. Birinci adadakilere, 3 ay boyunca serbest oldukları ve kendi tecrübelerini yazmaları istenir. Buradakilere hiçbir sınır konmaz, hiçbir amaç belirlenmemiştir, aralarında bir sözleşme yapılmadan bırakılmışlardır. İkinci adadakilerle küçük bir sözleşme yapılır. Bir amaç belirlenir, bu amaca göre bir

ateş yakılır ve sönmeden devamlı yakılı tutulması istenir. O ateşin yakılmasıyla ilgili prensipler verilir. 3 aylık sürenin sonunda raporlara bakıldığında amacı ve sözleşmesi olan ikinci adadaki gençlerde kavgaların ve tartışmaların daha az olduğu, birlikte yaşamayı daha iyi başardıkları görülür. Birinci adadaki gençlerde ise sözleşme olmadığı ve keyfi bırakıldıkları için aralarında kavga, tartışma ve olayların çok fazla yaşandığı gözlemlenir. Bu deney, insanların birlikte yaşama konusunda kendiliğinden bunu oluşturamadıklarını, insanlara bunun sunulmasının önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. İslam dünyası dışındaki toplumların ancak 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi oluşturabilmesi ve ayrıca bu beyannamede Medine sözleşmesinin izlerinin görülmesi insanlığın bu tür sözleşmelere vahiyle ulaşabildiğini göstermektedir. İnsanlık Medine sözleşmesi gibi bir anlaşmayı kendi kendine yapamamıştır. Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelen vahiyler, kitaplar, suhuflar vardır. Bu belgelerle yapılan sözleşmeler mevcuttur ama insanların hepsini birleştirebilecek bir sözleşme noktasına İslam medeniyetinin başlangıç döneminde ulaşılmıştır. Medine Sözleşmesi, insanlığın zihinsel olarak o seviyeye geldiğini fakat insanlığın olgunlaşmasının çok öncesinde olması bir vahiy sözleşmesi olduğunu gösterir –insanlık kendi olgunluğunu kısmi olarak 1948 yılında insan hakları beyannamesi ile göstermiştir.– Bu nedenle Medine Sözleşmesine medeniyet öncesi sözleşme de denilebilir.

Medine Sözleşmesi Bireyi Tanımlıyor

Medine Sözleşmesinin toplumsal empati açısından önemli unsurlarından biri, toplumun bağlılık duygusuna vurgu yapmasıdır. Bireyin toplumla bağını tanımlamakta ve insanın yaşadığı toplumdaki sınırlarını belirlemektedir. Kişinin, toplumun ve devletin hukuku arasındaki sınırları belirler. Sosyal faaliyetlere iştirakle ilgili yine sınırlamalar yapı-

ÖN

lır. [Medine Sözleşmesi bireyin yatay ilişkilerinin hukukunu geniş biçimde tanımlarken, İHEB ise bireyin devletle olan ilişkisini tanzim etmede daha ileri seviyededir.]

İnanç Özgürlüğü Getiriyor

A.C
nevat tarhan
314

[Medine Sözleşmesi, Yahudi gibi diğer dini gelenekte olanları da vatandaş olarak kabul etmekte ve inanç özgürlüğü getirmektedir. Ortaçağ'da İspanya'da engizisyon mahkemeleri zorla Katolikleştirirken, kendi dininden olmayanları yok ederken, Medine Sözleşmesinde başka dinden olanları da İslam devletinin vatandaşı olarak kabul edildiğinin gösteren maddeler içermektedir.] O tarihte başka dinlerden olanlara özgürlük tanınması konusunda yazılı teminat verilmesi ve hatta bunu güçlüyken yapabilmesi sözleşmenin çok öngörülü olduğunu göstermektedir.

Çok Hukuklu Sistemin Temellerini Atıyor

A.C

[Medine Sözleşmesinde çok hukuklu bir sistemin temel taşları görülmektedir. Şehrin düzeniyle ilgili bir anlaşmazlık durumunda nasıl çözüleceği, dış tehlikelere karşı nasıl korunacağı belirlenmiştir. Farklı hukuklara teminat verilmektedir. Yahudilere kendi içerisinde dini hukuklarını ve kendi kurallarına göre evlilik ve medeni kurallarını düzenleme hakkı tanımaktadır. Müslümanlar da kendi kurallarına göre medeni haklarını belirleyeceklerdir. İngiltere'nin yapmaya çalıştığını İslam medeniyeti yüzyıllar öncesinde başarmıştır. Medine Sözleşmesi çok hukuku öngörmesi açısından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini geçmiştir. Çünkü 1948'deki beyannamede çok hukuklu sistem hakkında bir önerme yoktur.]

Medine Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi farklı hukuklara ve inançlara saygı göstermektedir. "Herkesin dini kendisine" algısıyla farklı dindeki insanlara empati yapılmaktadır. Medine Sözleşmesinde "Benim gibi

yaşayacaksın, benim gibi düşünmeyen tehdittir” yorumlaması görülmez. İnsan Hakları Beyannamesinde bile bu kadar açık ifade edilmemektedir.

Tek Tip İnsana Karşı Çıkıyor

[Medine Sözleşmesi, fidye ve diyet konusunda Müslümanları ve Yahudileri kendi kuralları içersinde serbest bırakmıştır. Yahudileri Müslümanların fidye sistemine uyma gibi bir zorunluluk getirmemiştir. Benu 'Afv Yahudileri kendi aralarında adet olduğu üzere önceki şekilde kan diyetlerini ödemelerine iştirak edeceklerdi. Onların geleneksel hukuklarına ve geleneksel birikimlerine saygı gösterildi. Bu kural da bize Medine Sözleşmesinin tek tip hukuk ve tek tip insan oluşturma çabasının olmadığını gösterir. Her kavmi olduğu gibi kabul etmekte ama bir kamu düzenini oluşturmaya hedeflemektedir.]

“Genel düzeni bozmadığı sürece herkes kendi içersinde özgür hareket edebilir” anlayışının bu sözleşmede bulunması, çağının çok ötesinde bir anlaşma ve vahiy kaynaklı olduğuna delil olarak gösterilebilir. Mesela maddelerden birinde, Yahudilerle ilgili zulme uğramaksızın Müslümanlara karşıt olanlarla yardımlaşmazlarsa, yardım ve desteğe hak kazanacaklardır. Kendilerine karşıt olanlarla bir faaliyet içersine girmezlerse, kendilerine müdahale edilmeyeceği belirtilmektedir. Yine başka bir maddede “Yahudilerin dinleri kendilerine Müslümanların dinleri kendilerine” şeklinde açıklama vardır. Bu madde de çağın çok ilerisinde bir yaklaşımdır. Kendinden olmayanı düşman ve tehdit olarak gören ve yok etmeye çalışan tek tip insan yetiştiren kültür, 20. yüzyılın ideolojisidir. Günümüzde Amerika ve Batı kendi kültürünü, popüler kültürü dünyanın hakimi yapmaya çalışmaktadır. Medine sözleşmesinde böyle bir maddenin bir irade dışında imzalanıp deklare edilmesi, Ortaçağ'da Avrupa'nın

hiç yapamadığı, günümüzde ise tam olarak içselleştiremediği, benimseyemediği bir kuraldır.

20. Yüzyılda Tek Tip Kişilik

Hangtinton'un kültürler savaşı teorisine göre batı medeniyeti üstün ırk, diğerleri ise değişip batıya benzemesi gereken ötekiler olarak kabul edilir. Beyaz Anglo Sakson Protestan (WASP) ırk özne olmuş, dünya da özne olmayı terk edip nesne olmuştur. Aynı durum ülkemiz için de geçerlidir. Cumhuriyetin başında kendi kültürel benliğini bırakan Türk milleti özne olmaktan vazgeçerek batıya nesne olan ve onu taklit eden kültür haline geldi. Devletin resmî ideolojisi, "batı kültürüne benzemek modernliktir; benzememek gericiliktir" tarzında sunuldu. Tarihsel egosunu batıya teslim eden, kendi iddiası olmayan, sadece batıyı taklit eden bir kimlik oluşmuş. Fakat bu kimlik halkla doku uyumsuzluğu yaşadığı için toplum kabul etmemiştir. Ama bunun sonucunda da kendi eski kültürünü koruyamamış, batılı da olamamıştır. Anadolu'da mevcut kültürün yasaklanması, batı kültürünün yayılmaya çalışılması fakat bunun kabul edilmemesi sonucunda arabesk kültür ortaya çıkmıştır. Osmanlı döneminde olmadığı kadar halk, Arap müziğini dinlemeye başladı. Bir tarafı doğu diğer tarafı batı olan karışık bir kimlik ortaya çıktı. Bu durum kültür politikalarında devrim olmayacağını gösterdi.

Benzer bir durum Çin'de de yaşandı. Mao kültürel bir devrimle seküler bir konfüçyüzmi (neo konfüçyizm) uygulamak istedi fakat başarılı olamadı. Çünkü çok güçlü ve oturmuş bir medeniyetleri vardı. Halk havza şeklinde medeniyetlerini devam ettirmiştir. Kendi medeniyetlerinin disiplini ile kapitalizmin ekonomik artılarını birleştirerek dünya ekonomisinde ciddi şekilde küresel bir özne oluşturdu.

Kendi kültürlerini koruyarak batının ekonomik kurallarını alıp kullanan Çin'in başarısını biz ülke olarak göstere-

medik. Günümüzde hâlâ kıyafet tartışmaları nedeniyle entelektüel enerjimiz bu konulara harcadığı için ekonomik üretimimiz zarar görmektedir. Türkiye'yi küresel güç, üniversiteleri bilimsel merkez haline getirme yerine jandarmalık yapıp öğrencilerin kılık kıyafetleriyle uğraşmaktadır. Ülkenin bunu aşamamasında kültürel olarak tercihlerini yanlış kullanmasının rolü vardır. Bu durum da Türkiye'deki resmî ideolojinin tek ulus, tek tip insan kavramı olduğunu göstermektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre devletin resmî ideolojisi yoktur. Devlet ideolojiler arasında dengeyi sağlayıcıdır. Bütün insanların tek bir ideolojiye uyma zorunluluğu, Ortaçağ yaklaşımıdır. Ülkemizde geçerli olan anayasa, resmî ideolojisi olan darbe anayasasıdır. Kurulu düzenden çıkarı olanlar, toplumun büyük çoğunluğuna empati yapamadıkları için Türkiye'nin çağdaşlaşmasına karşı çıkarak bu anayasanın değiştirilmesini onaylamıyorlar. Aynı zamanda batıya da empati yapamadıkları için Avrupa Birliği'ne girmeyi Sevr olarak algılıyorlar. Avrupa Birliği'nin kültürel, siyasi ve toplum yönetimiyle ilgili standartları vardır. Türkiye'deki azınlık, birliğin bu temel değişmez kurallarına ve birliğin amacına empati yapamıyor. Hem girmek istiyorlar hem de değişmek istemiyorlar. Bu durum da ya algılama kusuru veya niyet bozukluğu olarak açıklanabilir.

Köleliğe Karşı Çıkıyor

[Medine Sözleşmesi "Himaye altındaki kimse, bizzat himaye eden kimse gibidir. Ne zulmedilir ne de kendisi zulmedebilir" maddesiyle köleliğin değişmesini sağlamıştır. Köle alınan kimsenin veya himayesi altında bulunan grubun kendisi gibi kabul edilmesi, yediğinden yedirerek, giydiğinden giydirerek köleliği yavaş yavaş eritmeyi planlamıştır.] 13 asır önce gündeme getirilmesine rağmen Amerika'da zenciler, Avrupa'da Yahudiler, Almanya'da Türkler 2. sınıf olarak ötekileştirilmiştir. Bu madde ötekileştirmeye karşı çı-

A. C

karak herkesi kendin gibi görme anlayışını getirmiş ve ırkçılığa karşı çıkmıştır. Irkçılığı sorgulatan ve ona karşı tavır alıran bir maddedir. Medine Sözleşmesinin bir başka maddesinde “Himaye verme hakkına sahip olanların dışında hiç kimse himaye veremez” denilmektedir. Bu maddeye göre hiç kimse patron gibi herkesin hamiliğine cüret edemez. Himaye vermenin hukuku belirlenmiştir. İnsanların bir cemaat, grup oluşturarak bir şeyler yapılmasını pek onaylamayan bir maddedir. Böylece menfaate dayalı hukuk oluşturulmasının ve himayenin suiistimali önlenmiş olmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de yayınlandığı yıldan itibaren köleliğe karşı çıkılmış ve köle ticareti yasaklanmıştır. Fakat Amerika’da yakın zamana kadar zencilere ikinci sınıf insan muamelesi yapılmıştır.

Savaş Hukukunu Belirliyor

A. C

Günümüzde bütün dünyada savaşlar hukuksuz yapılırken, asırlar öncesinde Medine Sözleşmesi savaş hukukunu belirledi. Hangi savaşta, kimlerin masrafları nasıl karşılayacağı, savaş açanlara nasıl davranılacağı ile ilgili ilkeler sözleşmede yazıldı. Savaş esirlerine nasıl davranılacağı, güvenliği gibi konulara açıklık getirilmiştir. Bu maddeleriyle Medine sözleşmesine “Toplumsal Empati Sözleşmesi” de denilebilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi onun modern versiyonudur. Medine Sözleşmesinde zalimlik yapılamaz deniyorsa, İHEB’de işkence yapılamaz denir.

Yasalar Önünde Adil Yargılanma Hakkı Veriyor

Sözleşmede yaşama özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkı vardır. Herkesin yasalar önünde eşit olması ve kimseye imtiyazlı davranılmaması vurgulanmıştır. Birçok sahabenin Yahudilerle eşit ve aynı anda sorgulandığını gösteren rivayetler vardır. Her iki sözleşmede de (Medine Sözleşmesi ve İHEB) hiç kimseye keyfi davranılamayacağı belirtilir. “Ben yaptım

oldu; hukuk da neymiş; emir demiri keser” gibi yaklaşımlar her iki sözleşmenin de ilkelerine aykırıdır. Adil yargılama sırasında padişahın oğlunun veya kızının diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur. Hukuksuzluk yaptıysa aynı cezalar onlara da uygulanır. Herhangi bir davada yalancı şahitlik yapılmasını istemek, resmi bir kurumda işinin bir an önce halledilmesi için torpil kullanmak, trafikte öne geçmek gibi yanlışlıkların hata olduğu bilinerek yapılabilir ama bunların doğru olduğunu savunmak çok daha yanlıştır. Hukuksuzluk ilkeliktir ve her iki sözleşme de insanlığın ilkelikten çıktığını göstermektedir. Medeni toplumlarla ilkel toplumları birbirinden ayıran en önemli özellik hukuka saygıdır. Bu birey, toplum, sosyal hukuk gibi bütün hukuk dallarını kapsar. Hukuka saygı da insana değer vermek anlamına gelir.

Zulme Karşı Çıkıyor, Yardımlaşma Teşvik Ediliyor

Medine Sözleşmesi’nin “Hiç kimse müttefiklerine karşı bir cürüm işleyemez. Zulmedilene mutlaka yardım edilecektir” maddesi toplumsal empati anlayışını öne çıkarmaktadır. Bir kimse dövüldüğünde, bir evlat annesini babasını dövdüğünde çevredekilerin duyarsız kalmayıp yardım etmesi gerektiği teşvik edilmektedir. Zulmedilene yardım, zulmü önlemeye yönelik bir tavidir. Haksızlığa uğrayana yardım etme devlete bırakılmıştır. Ayrıca sosyal yardımlaşma desteklenmiştir. Sözleşmede, “Yahudi Yahudi’ye, Müslüman Müslüman’a yardım edecek” denmiyor. Dil, din, ırk ayrımı yapılmadan zulmedilene yardım edilecek deniyor. Mesela birisi komşusuna zulmederse, öbür komşu zulmedilene yardım edecektir. Komşuluk hukuku ve yardımlaşma desteklenmektedir. Medine Sözleşmesi’nde yardımlaşma vurgusu çok yapılırken İHEB’de bu vurguya rastlanmıyor. Çünkü batı yardımlaşmanın önemini yeni keşfetti. Amerika’da suç işleyen çocuklara ıslah evlerinde yapılan empati eğitiminde işkence gören insanların görüntüleri seyrettirilerek

bu kişilerden birinin yakınlarının olması halinde neler hissedecekleri sorularak empati öğretilir. Bu eğitimden sonra topluma bırakılırlar. Batı bu eğitimlerin bilimsel olarak yararlarını anladıktan sonra zulme karşı çıktı ve yardımlaşmanın önemini anladı.

Diyalog Teşvik Ediliyor

“Makul” kelimesi Medine Sözleşmesi’nde sıkça kullanılmıştır. Bu kelime empati üretir ve uzlaşma çağrısı yapar. Makul, “akla yakın” manası taşımaktadır. Makul bir yerde birleşmek demek, her hangi bir konuda iki tarafın veya daha çok tarafın birer adım atması ve bir yerde uzlaşmasıdır. Makul olmayanda ise “illa benim dediğime tâbi olunacak” manası vardır. Makul kelimesinin çok kullanılması uzlaşmanın teşvik edildiğini gösterir. Medine Sözleşmesi farklı düşünce yapısındaki, farklı kültürlerdeki, farklı gelenekteki insanların makul bir şekilde bir araya gelmesini yani toplumda ki yatay ilişkileri teşvik etmektedir. Klasik devletçilikte, toplumda yatay ilişkinin tersine dikey ilişki, emir-komuta ilişkisi söz konusudur. Yukarıdaki otorite doğruları bilir ve ona itaat edilir. Otoriteye tabi olan da rahat eder. İHEB’de ise uzlaşma ile ilgili bir maddeye rastlanmamaktadır.

Muhalefete Hak Tanıyor

Medine’de İslam dininden olup da aykırı davranan kimseler bulunmaktaydı. Medine münafıkları denilen bu kişiler ikili oynayarak Müslümanları zor durumda bırakıyorlardı. Mesela savaşa gidileceği zaman söz verip de son anda yüzlerce kişinin savaştan çekilmesine sebep oluyorlardı. Bazı Müslümanlar bunları öldürmek istediler. Fakat buna izin verilmedi. Böyle davranan insanlarla mücadelenin, onları yok etmek olmadığı, onlarla diyaloga girerek açık açık konuşulduğunda gerçeğin zaman içerisinde anlaşılacağı savunuldu. Çünkü onların da sevenleri ve sempatizanları vardı ve haksız

saldırı gibi algılanabilirdi. Medine'deki uygulama bu tarz ikili oynayan, nifak psikolojisindeki insanlara karşı nasıl davranılacağı konusunda ipuçları veriyordu. Bu kişilere mütecaviz, saldırgan olmadıkça dokunulmaması gerektiği savunuldu çünkü her toplumda farklı düşünen, muhalif kişiler olacaktı. Münafıkları öldürmek, sürgüne göndermek, düşüncelerini değiştirmeye zorlamak İslam dininde izin verilmedi. Onun yerine bu insanlarla empati kurmaya çalışıldı. Neden bu kimseler yanlışlıklar yapıyorlar, kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarından üstün tutuyorlar diye psikolojileri anlaşılmaya çalışıldı. Münafığın tanımına bakıldığı zaman, kendi egosunu daha çok kutsallaştıran ve seven, başkalarının çıkarları ile kendi çıkarı arasında tercih yaptığı zaman kendi egosunu tercih eden olduğu görülür. Bu kişilerin yapay çekicilikleri vardır. Bunların etrafında iyi niyetli olan kişiler vardır, onların bu münafıkları zamanla tanıyarak görmeleri gerekir. Bu da biraz bedel ödenmesini gerektirir.

Hız. Peygamber o zamana kadar yapılmamış ve çağlar öncesi bir tavırla muhalefetin olduğunu kabul edip, onlara karşı nasıl bir davranış alınması gerektiğinin yollarını göstermiştir. İnsanların tartıştığı zaman kılıcı çekip hemen sonuç aldığı, kız çocuklarının diri diri gömüldüğü, çocukların tanrılara kurban edildiği, diğer bir ifade ile pagan kültürünün bütün kurallarının yaşandığı bir kültürde kendine muhalefet edeni yok etmek yerine onun mizacına, düşüncelerine saygı duymak ve kararlarına müdahale etmemek üstün bir siyaset örneğidir. Mesela savaş kararı alındığında bir grup kimsenin savaşa gitmekten vazgeçmesi siyasi muhalefettir. Hız. Peygamber bu muhalefeti yok etmek yerine onların tercihi olarak gördü ve karışmadı. Bir müddet sonra münafıklar yalnızlaştılar ve Resulullah'ın haklılığı ortaya çıktı. Böylece muhalefetle mücadelenin bir hukuku olduğu ve ona göre mücadelenin yapılması gerektiği anlaşıldı. Hız. Peygamber'in Yahudilere ve münafıklara olan bu tavrı libe-

ralist bir yaklaşımdır. Münafıklara özgürlük tanımış, serbest düşünce ortamının oluşmasını sağlamış ve zaman içinde hatalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hudeybiye Anlaşması

628 yılında Hz. Peygamber Kâbe'yi ziyaret etmek için bin dört yüz kişi ile birlikte Mekke'ye hareket etti. Hudeybiye mevkiine geldiğinde, Mekkelilere haber gönderdi ve Kâbe'yi ziyaret etmek istediklerini belirtti. Mekke'ye Müslümanların girmesini istemeyen müşrikler karşı çıktılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kesinlikle savaşmak için gelmediklerini, amaçlarının sadece Kâbe'yi ziyaret olduğunu, isterlerse bir anlaşma yapabileceklerini söyledi. Mekkeli müşrikler de savaşmaya yanaşmadıkları için Hudeybiye Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın maddelerinden biri "Mekke' den birisi Müslüman olarak Medine'ye sığındığı zaman iade edilecek; fakat Medine'den Mekke' ye sığınanlar iade edilmeyecekti." Bu madde sahabelerin itirazına sebep oldu. Müslümanlar için zayıflık işareti olarak kabul edildi. Mekke'de bu sözleşmeyi imzalayanların oğulları Müslüman olup Medine'ye geliyordu. Sözleşme gereği üzüler de olsa geri iade ediliyordu. Fakat daha sonra bu gençlerin sayısı arttı. Mekke'den kaçan fakat Medine'ye kabul edilmeyen Müslümanlar Mekke-Şam kervan yolu üzerindeki İs mevkiinde üslendiler. Kısa zamanda sayıları üç yüze ulaşan Müslümanlar, müşriklere karşı gerilla savaşı yürütmeye başladılar. Kureyş'in kervanlarına saldırıyor, ellerine düşen Mekkeli müşrikleri öldürüyorlardı. Mekkeliler kendilerinden olmayan Medinelilerin de içine almadıkları bu gruptan gördükleri zarar karşısında Medinelilerden ilgili maddenin anlaşmadan çıkarılması için başvurdular. Bunun üzerine Hz. Peygamber isteklerini kabul ederek Müslümanları Medine'ye çağırdı. Bu anlaşma, kendi çıkarına bile olmasa güçlü olanın dediğinin olmadığını, hukukun dediğinin olduğunu gösterdi. 13 asır önce huku-

ka saygının en güzel örneği yaşandı. Hukuka saygı, toplumsal empatinin bir parçasıdır.

Hukuk Vicdani Sorumluluğu da İçermeli

Batı da ise özellikle yasaların kutsallaştırılmasını Almanya'da görüyoruz. Çok çalışkanlık, kurallara bağlılık, zevkleri erteleme gibi püriten ahlak gösteren Almanların bu özelliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çabuk toparlanmalarının sebebi olmuştur. Fakat bu tür toplumlarda içsellik olmadığı için kurallar bozulduğunda kaos çıkar. Çünkü iç hukuk dediğimiz, vicdani sorumluluk yani yaratıcıya karşı bir sorumluluk yoktur. Kural öyle olduğu için sorgulamadan itaat eder. İslam hukuku kuralları kutsallaştırmadan vicdani boyutu ön plana çıkararak yardımlaşmayı vurgular. Gazetecilikte verilen bir örnek vardır. Kaza geçirmiş bir yaralı kıvrılırken gazetecinin görevi onun fotoğrafını çekip haber yapmaktır, yardım etmek değildir. Kuralcı bir gazeteci görevini yapar, inisiyatif kullanıp yardımda bulunmaz. İşte bu örnekte olduğu gibi İslam hukukunun birinci görevi insani boyuttur ve vicdani sorumluluktur. Bu sebepten dolayı bu hukuk sistemi diğerlerinden daha ileridir.

Medine Sözleşmesi toplumsal empati açısından vizyonu daha büyük bir sosyal sözleşmedir. Bireyler arasındaki yatay ilişkinin hukuki tanımlamasına daha çok vurgu yapılmıştır. İHEB ise bireyin devletle olan ilişkisini tanzim etme açısından daha yüksek bir toplumsal sözleşmedir.

Toplum Psikolojisi

- Annesini öldüren kız öğrenci,
- Evini terk eden karısını ve ailenin diğer üyelerini katleden **genç koca**,
- Anne-baba ve kardeşlerinin hayatına son veren **kadın**,
- Sevgilisini öldürüp, kafasını keserek çöpe atan **genç adam**...

Her gün önünden geçtiğimiz bir **toplumsal histeri**yle karşı karşıyayız. Suçluların çoğu da akıl hastası değil. O halde sebep nedir? Tahammülsüzlük mü? "**Öteki**"nin duygusuna kayıtsızlık mı? Yoksa **EMPATİ** eksikliği ve bencillik yükselen bir trend mi?

- **Sosyal şizofreni** nedir ve nasıl oluşur?
- Toplumsal kabulde 'zihinsel hijyen' olarak **EMPATİ**nin önemi nedir?
- Basit bir hastalık gibi görünen **depresyon** ne kadar tehlikeli?
- Toplumsal olayları **erkek ve kadın** farklı mı algılar?

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, kitabında bu sorulara cevap arıyor ve **toplum psikolojisini** güncel olaylar üzerinden irdeliyor.

ISBN 978-605-114-153-4

13,50 TL

timas.com.tr

